

Post-Modern Dönemde Yerel Yönetimler

Editör
Hakan Altıntaş

BİDGE Yayınları

Post-Modern Dönemde Yerel Yönetimler

Editör: Prof. Dr. Hakan Altıntaş

ISBN: 978-625-372-489-4

1. Baskı

Sayfa Düzeni: Gözde YÜCEL

Yayınlama Tarihi: 25.12.2024

BİDGE Yayınları

Bu eserin bütün hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının ve editörün yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Sertifika No: 71374

Yayın hakları © BİDGE Yayınları

www.bidgeyayinlari.com.tr - bidgeyayinlari@gmail.com

Krc Bilişim Ticaret ve Organizasyon Ltd. Şti.

Güzeltepe Mahallesi Abidin Daver Sokak Sefer Apartmanı No: 7/9 Çankaya /
Ankara

İçindekiler

Kentleşme Ve Gıda Sistemleri: Londra Ve İstanbul'un Kentsel Gıda Stratejilerinin Karşılaştırması.....	5
Ayşegül KANBAK.....	5
Azerbaycan`da Yerel Yönetim Sistemi Üzerine Değerlendirmeler ve Nahçıvan Kenti Örneği.....	45
Hakan ALTINTAŞ	45
Ali TAGHIYEV	45
Türkiye`de Yerel Yönetim Reformları Üzerine Bir Değerlendirme	88
Hatike KOÇAR UZAN	88
Bütünleşik Afet Yönetimi ve Türkiye.....	115
Nihal Şirin PINARCIOĞLU OCAKHAN	115
Türkiye`de Afet Yönetiminin Dönüşümü	138
Nihal Şirin PINARCIOĞLU OCAKHAN	138
Yerel Yönetimlerin Çok kültürlülük Yönetiminde Etkinliği ve Toplumsal Katkıları	159
Nihat KURT	159
Karmaşıklıkta Direnç Arayışı: Michael Batty`nin Kent Sistemleri ve Dinamik Adaptasyon Teorisi Üzerine Yeni Perspektifler.....	202
Veysel Eren.....	202
Soner Akın	202
Avrupa Birliği`nde Dijital Diplomasi: Çok Katmanlı İletişim Stratejilerinin Siyasi ve Kültürel Etkileri.....	220
Veysel Eren.....	220
Soner Akın	220

Afetlerde Kriz Yönetimi: Temel Kavramlar ve İlkeler.....	235
Murat TATOĞLU	235
Kırsal Alanlarda Turizm Olgusu Ve Geliştirme Yaklaşımı.....	255
İbrahim ÇETİN.....	255
İbrahim ÇETİN.....	275

BÖLÜM I

Kentleşme Ve Gıda Sistemleri: Londra Ve İstanbul'un Kentsel Gıda Stratejilerinin Karşılaştırması

Ayşegül KANBAK¹

Giriş

Kentleşmenin hızla artması, şehirleri sürdürülebilir yaşam ortamları sağlama konusunda ciddi zorluklarla karşı karşıya bırakmaktadır. Kent nüfusundaki büyüme, yalnızca konut, altyapı ve enerji gibi kaynaklara olan talebi artırmakla kalmamakta, aynı zamanda gıda üretimi, dağıtımı ve tüketimi üzerinde de baskı yaratmaktadır. Bu durum, modern toplumların hayati bir meselesi olan gıda güvenliğinin daha karmaşık bir hale gelmesini sağlamıştır. Kentleşme süreci, kırsal alanların daralmasına ve tarım yapılabilir arazilerin azalmasına yol açmakta; bu da gıda üretimini giderek kentsel merkezlere bağımlı hale getirmektedir. Bunun sonucunda, şehirler tedarik zincirlerindeki kırılganlıklara ve gıda fiyatlarındaki dalgalanmalara karşı daha savunmasız hale gelmektedir. Özellikle

¹ Doç., Dr., Batman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Batman/Türkiye, Orcid: : 0000-0002-4556-3582, aysegul.kanbak@batman.edu.tr.

iklim değişikliği, doğal afetler ve ekonomik krizler gibi beklenmedik durumlar, bu kırılgan yapıyı daha da derinleştirerek kentlerin gıda güvenliğini tehdit etmektedir. Bu sorunlar, yalnızca kentleşmenin sürdürülebilirliği açısından değil, aynı zamanda toplumsal dayanıklılığın artırılması için de ele alınması gereken kritik bir mesele olarak görölmektedir.

Gıda, uluslararası politika tartişmalarında ve küresel, ulusal ve yerel aktörler arasında büyük ilgi gören, kalkınma açısından stratejik bir konudur. Genel olarak üretim, dağıtım ve tüketim süreçlerini kapsayan gıda, aynı zamanda ekonomi, devlet-toplum ilişkileri ve çevre meseleleri gibi çok yönlü konularla ilişkilidir. Ek olarak, kişisel, sosyal, kültürel ve kimlik temelli unsurlar da gıda üzerinden şekillenmektedir. Bu çok yönlü bağlam, gıdayı yalnızca ekonomik ya da çevresel bir mesele olmaktan çıkararak politik bir konu haline getirmektedir. Gıda sistemlerinin nasıl oluşturulduğu, kimler için dönüştüröldüğü ve bu süreçlerden kimlerin fayda sağladığı gibi sorular, çeşitli aktörler arasındaki güç ilişkilerini anlamak açısından kritik önem taşımaktadır. Bu nedenle, son yıllarda gıda stratejilerinin ulusal, bölgesel ve kentsel bağlamda planlama süreçlerine entegre edilmesi, sürdürülebilir kentleşme için önemli bir çözüm olarak öne çıkmıştır.

Kentsel gıda stratejilerinin temel amacı, kentlerin gıda güvenliğini sağlamaya yönelik kapsayıcı, çevresel olarak sürdürülebilir ve sosyal açıdan adil bir çerçeve oluşturmaktır. Bu stratejiler, yerel üretimin teşvik edilmesi, gıda atıklarının dönüştürölmesi ve döngüsel ekonomi uygulamaları ile çevresel sürdürülebilirliğe katkı sağlamaktadır. Ayrıca, toplum bahçeleri, kent tarımı projeleri ve gıda paylaşım ağları gibi girişimler, yalnızca gıda tedarikini artırmakla kalmamakta, aynı zamanda toplumsal

dayanışmayı güçlendirmektedir. Şehirlerde yaşayan bireyler arasındaki gelir eşitsizlikleri, sağlıklı gıdaya erişimde önemli bir dengesizlik yaratmaktadır. Kentsel gıda stratejileri, bu eşitsizlikleri azaltmak için etkili bir araç olarak kabul edilmektedir. Bunun yanı sıra, yoğun kent yaşamının yol açtığı yüksek tüketim düzeyleri ve artan gıda atıkları, sürdürülebilir kaynak kullanımı ve atık yönetimi konularının stratejik öncelikler arasında yer almasını zorunlu kılmaktadır.

Londra ve İstanbul: Karşılaştırmalı Bir Perspektif

Bu makale, Londra ve İstanbul kentsel gıda stratejilerini karşılaştırarak, farklı bağlamlarda bu stratejilerin nasıl uygulandığını ve hangi sonuçları doğurduğunu incelemeyi hedeflemektedir. Her iki şehir, kentleşmenin getirdiği benzersiz zorluklarla başa çıkmaya çalışırken, yerel gıda üretimi, atık yönetimi ve sosyal eşitlik gibi alanlarda yenilikçi yaklaşımlar geliştirmiştir. Bu karşılaştırma, kentlerin gıda sistemlerini yeniden değerlendirme ve dirençli yapılar oluşturma sürecinde önemli dersler sunmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın temel amacı, kentsel gıda stratejilerinin çevresel, sosyal ve ekonomik boyutlarını ele alarak, şehirlerin gıda güvenliğini nasıl artırabileceğini ve bu stratejilerin sürdürülebilir kentleşmeye nasıl katkıda bulunabileceğini analiz etmektir. Çalışma, özellikle Londra ve İstanbul örnekleri üzerinden, bu stratejilerin sağlıklı gıdaya erişim, toplumsal eşitsizliklerin azaltılması ve çevresel sürdürülebilirlik açısından tartışmayı hedeflemektedir.

Bu hedef doğrultusunda, çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiş ve literatür taraması, karşılaştırmalı analiz ve durum incelemesi yöntemleri kullanılmıştır. Londra ve İstanbul'un kentsel gıda strateji belgeleri, planlama politikaları ve yerel girişimleri

detaylı bir şekilde analiz edilerek, her iki şehirdeki uygulamaların benzerlikleri ve farklılıkları değerlendirilmiştir. Ayrıca, yerel girişimler ve politika düzeyindeki yaklaşımlar üzerinden, bu stratejilerin gıda güvenliği, toplumsal dayanışma ve çevresel sürdürülebilirlik üzerindeki etkileri incelenmiştir. Bu yapı, çalışmayı yalnızca bir karşılaştırma olmaktan çıkararak, kentsel gıda stratejilerinin hem teorik hem de pratik boyutlarıyla ele alınmasını sağlamaktadır. Böylece makale, sadece bugünün değil, geleceğin şehirleri için de dirençli ve sürdürülebilir gıda sistemleri oluşturma yolunda önemli bir katkı sunmayı amaçlamaktadır.

1. Kentleşmenin Gıda Sistemleri Üzerindeki Etkisi

Gıda sistemleri, birbirine bağlı unsurların oluşturduğu bir ağıdır. Bu ağ; kültürel, sosyal, ekonomik ve çevresel etkileri bir araya getirerek, gıda güvenliği açısından bulunabilirlik, erişim ve kullanım gibi temel boyutlarda sonuçlar doğurmaktadır. Aynı zamanda, istihdam, kirlilik, sera gazı emisyonları ve biyolojik çeşitliliğin kaybı gibi çok yönlü çıktıları da barındırmaktadır (Geyik, 2021). Gıda sistemi; girdi tedarikinden tarımsal üretime, ürünlerin işlenmesi, dağıtımı, paketlenmesi, tüketimi ve atık yönetimine kadar olan tüm süreçleri kapsamaktadır. Bu süreçler; ekolojik sistemler, insanlar, kurumlar ve altyapı gibi unsurların etkileşimiyle şekillenmektedir. Üretimden tüketime kadar olan etkinliklerin, özellikle sosyo-ekonomik ve çevresel sonuçları, gıda sisteminin kritik bileşenleri arasında yer almaktadır (HLPE, 2014). Dolayısıyla gıda sistemleri çok katmanlı süreçleri içermekte ve enerji, sağlık, kentleşme, sanayileşme, teknoloji ve siyasal alanlardaki değişimlerden etkilenmektedir.

Kentleşmenin yükselişi, gıda sistemlerinin çiftlikte üretimden işleme ve paketlemeye, dağıtımdan perakendeye ve nihayetinde masada tüketime kadar olan tüm aşamalarını dönüştürmektedir. Kentleşme; kentsel alanlarda yaşayan nüfusun artması, inşa edilmiş çevrelerin genişlemesi ve değişen normlar, kültürler ve yaşam biçimleri gibi çok boyutlu bir olgudur. Kentleşmenin gıda sistemleri üzerindeki etkilerine dair mevcut bilgiler, genellikle iki ana konu etrafında toplanmaktadır: kentsel alanların fiziksel genişlemesi (gıda arzı tarafı) ve beslenme değişiklikleri (gıda talebi tarafı). Kentleşme bağlamında sıkça dile getirilen bir endişe, genişleyen şehirlerin yaygın tarım arazisi kaybına yol açmasıdır (Seto ve Ramankutty, 2016). 1970 ile 2000 yılları arasında küresel kentsel alanlar 58.000 km² genişlemiştir (Seto vd., 2011). 2030 yılına kadar ise yapılaşmış alanların 2000 yılına kıyasla neredeyse üç katına çıkarak 1,2 milyon km²'ye ulaşacağı öngörülmektedir (Seto vd., 2012). Ancak, dünya yüzeyinin arazi örtüsüne bakıldığında, ekili alanlar toplam arazinin %12'sini oluştururken, kentsel alanlar yalnızca %3'ten daha azını kapsamaktadır (Ramankutty vd., 2008). Toplam alandaki bu fark, kentsel genişlemenin ekili alanlar üzerinde sınırlı bir etkiye sahip olacağını düşündürse de, burada bölgesel etkiler ve verimli tarım arazilerinin kaybı olma üzere iki önemli nokta öne çıkmaktadır;

□ Kentleşme sürecinin bir sonucu olarak, inşa edilmiş alanlar kentsel nüfus artış hızını aşan bir hızla büyümektedir. Bu durum, özellikle nüfus artış hızının yüksek olduğu ve ekonomisi büyük ölçüde tarıma dayalı ülkelerde, tarım arazilerinin kaybını ciddi bir sorun haline getirmektedir (Angel, vd., 2011). Bu bağlamda, kentsel genişlemenin yol açtığı ekilebilir arazi kaybı küresel bir sorun olmaktan çok, bölgesel bir problem olarak öne çıkmaktadır. Özellikle bu durumdan etkilenen bölgelerde, tarım arazileri

üzerindeki baskıyı azaltacak, verimsiz arazi kullanım modellerini ortadan kaldıracak ve sıçramalı gelişmeyi engelleyecek kentsel genişleme yönetimi stratejilerine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu soruna çözüm olarak, kentsel yayılmanın kontrol altına alınması ve tarım arazilerinin korunması önerilmektedir. Örneğin, Birleşmiş Milletler'in UN-Habitat programı, kompakt şehirler ve daha yoğun kentsel yapılar önerirken, Kanada'nın British Columbia eyaleti gibi bazı bölgeler, tarım arazilerinin korunması amacıyla özel arazi koruma programları uygulamaktadır (Seto ve Ramankutty, 2016).

□ Tarihsel olarak kentler, verimli tarım arazilerinin üzerine inşa edilmiştir. Bu nedenle, kentsel genişleme üretken tarım alanlarını tehdit etmektedir. Hindistan, Vietnam, Çin, Türkiye ve ABD gibi ülkelerde bu eğilim sonucunda tarım verimliliği düşmektedir. Üretken tarım arazilerinin kaybı, marjinal ve hassas ekosistemlere doğru tarım genişlemesini zorunlu kılmaktadır(Martellozo, vd., 2014). Özellikle tropikal bölgelerde, bu durum yıllık 12 milyon hektar orman alanının kaybına yol açmaktadır(Barbier, 2004). Son yıllarda Türkiye'de tarımsal arazileri konut alanlarının inşası için kullanılmaktadır(Önver Şiriner, 2016).

Bu özelliklere rağmen, kentsel genişlemenin tarım arazisi kaybına yol açması, kentleşmenin gıda sistemleri üzerindeki en önemli etkisi olmayabilir. Kentleşme, gıda sistemlerini sadece tarımsal alan kaybına bağlı olarak değil, bunun ötesinde pek çok farklı mekanizma aracılığıyla köklü bir şekilde dönüştürmektedir. Bu dönüşümün temelinde; gıda ile ilgili normlar ve tutumlarda değişim, zamanın fırsat maliyetindeki yükseliş, kolay erişilebilirliğin giderek daha fazla önem kazanması, modern enerji altyapısına erişimin yaygınlaşması ve ekonomik yapının dönüşmesi

yer almaktadır. Bununla birlikte yerel yönetimlerin gıda güvenliği, atık yönetimi ve sürdürülebilir kaynak kullanımı gibi konulara yönelik politikalar geliştirme ihtiyacını da ortaya çıkarmaktadır.

2. Kentsel Gıda Politikaları

Literatürde kentsel gıda politikaları için net bir tanım bulunmamaktadır. Bununla birlikte, kentsel gıda politikalarının tanımı ve kapsamı farklı yaklaşımlarla ele alınmaktadır. Örneğin, Hawkes ve Halliday (2017), kentsel gıda politikasını “*şehir yönetiminin gıda ile ilgili zorlukları ele almak için yaptığı ortak bir eylem*” olarak tanımlayarak daha teknik ve çıktı odaklı bir yaklaşım sunmaktadır. Diğer yandan, yeni gıda yönetimi kapsamında, kamu sektörü, sivil toplum ve pazar arasındaki ilişkilerin yeniden tanımlanmasıyla (Wiskerke, 2009) ve gıda politikası konseyleri ile ortaklıklarının oluşturulması gibi ittifakları desteklemek için kullanılan araçlarla karakterize edilen tanımlar yapılmaktadır (Blay-Palmer, 2009). Örneğin, IPES gıda, kentsel gıda politikalarını “*birden fazla gıda sistemi zorluğunu ele almaya çalışan ve genellikle birden fazla hükümet birimi ve politika alanının köprülenmesini ve yeni yönetim organlarının kurulmasını gerektiren*” politikalar olarak ifade etmektedir (Moragues Faus ve Battersby, 2021). Bu tanımlama, kentsel gıda yönetimi ve kentsel gıda politikası yapımı kavramlarını neredeyse birbirinin yerine geçebilir hale gelmiştir.

Kentsel gıda sistemlerinin sosyal ve ekolojik açıdan giderek daha kırılgan hale gelmesinde, küresel ve ulusal tarım ile gıda politikalarının etkisi göz ardı edilemez. Ancak, Uluslararası Sürdürülebilir Gıda Sistemleri Uzmanları Paneli’nin (International Panel of Experts on Sustainable Food Systems) raporlarına göre, gıda politikalarının yalnızca ulusal hükümetlerin stratejileriyle değil,

aynı zamanda giderek artan şekilde kent politikaları, yerel yönetimler ve sivil inisiyatifler etrafında şekillendiği görülmektedir. Bu bağlamda, sürdürülebilir kentsel gıda politikalarının oluşturulmasında yerel yönetimlerin ve diğer yerel aktörlerin rolü giderek daha belirgin hale gelmektedir (Hawkes ve Halliday, 2017). Sürdürülebilir bir gıda sistemi için kentsel gıda politikasının planlanması ve değerlendirilmesi büyük bir önem taşımaktadır. Örneğin, 2015 yılında imzaya açılan ve bugüne kadar 200’den fazla kentin kabul ettiği Milan Kentsel Gıda Politikası Paketi, BM Habitat’ın 2016’da kabul edilen Yeni Kentsel Gündemi kapsamında kent-kır bağlantılarına yapılan vurgu ve 100’den fazla kentin belediye başkanlarının iklim değişikliğiyle mücadeleye öncülük etme taahhüdü bu durumu açıkça göstermektedir. Ayrıca, C40 Şehirler Ağı gibi oluşumların gıda sistemlerinin sürdürülebilirliğini ön plana çıkarması ve kentlerin bu alandaki çabalarını desteklemesi, kentsel gıda politikasının küresel ölçekte önem kazandığını ortaya koyan dikkate değer gelişmelerdir(Adaman, vd., 2022).

2.1.Kentsel Gıda Stratejileri

Kentlerin hızla büyümesiyle birlikte, özellikle işsiz ve yoksul olarak tanımlanan kırılgan grupların sağlıklı ve besleyici gıdaya erişimi zorlaşmakta, bu durum büyük metropollerde yetersiz beslenme ve açlık sorunlarının ciddi boyutlara ulaşmasına yol açmaktadır. Bu sebeple, birçok kent, özellikle dar gelirli kesimler başta olmak üzere tüm kent sakinlerinin sağlıklı, besleyici ve yeterli gıdaya erişimini sağlayacak eğitim, organizasyon ve politika geliştirme arayışına girmiştir (Moragues ve Morgan, 2015). Bu süreçte, yerel yönetimlere, toplumsal, ekonomik ve ekolojik hassasiyetlere duyarlı tarım ve gıda politikalarının hayata geçirilmesi konusunda önemli sorumluluklar düşmektedir. Özellikle

2008-2011 yılları arasında yaşanan gıda krizinin ardından, dünyanın pek çok ülkesinde ve kentinde gıda politikası geliştirme çalışmaları hız kazanmıştır. Gıda sözleşmeleri (charters), gıda stratejileri ve gıda planları olarak adlandırılan bu belgeler, kentlerin gıda sistemiyle ilgili vizyonlarını, değerlerini, ilkelerini ve önceliklerini toplumsal bir sözleşme olarak sunarken, bu önceliklere ulaşmak için gerekli stratejileri ve hedeflere ulaşmak için izlenecek yol haritasını da tanımlamaktadır (IPES-Food, 2017; Koç ve Koç, 2022).

FAO-RUAF(2018) göre, gıda sözleşmesi hazırlanırken dikkat edilmesi gereken noktaları şunlardır; Kamuoyunun ilgisini çekmek için eğitim ve iletişim çalışmaları yapılmalı, hazırlık süreci paydaşlarla iş birliği içinde planlanmalı, kamuoyunun ihtiyaç ve öncelikleri danışma toplantılarıyla belirlenmeli ve taslak tüzük oluşturulduktan sonra geri bildirim alınmalıdır. Süreç, mutabakat sağlanana kadar devam etmeli ve son onay belediye tarafından verilmelidir. Onay sonrası, gıda tüzüğü halka tanıtılmalı ve bu değerlere ulaşmak için bir gıda sistemi stratejisi, eylem planı ve süreci yönetecek bir gıda konseyi oluşturulmalıdır(aktaran Koç ve Koç, 2022).

Bazı yazarlar, kentsel gıda stratejilerini, kent gıda sistemlerindeki yeni süreçler olarak tanımlamakta ve bu süreçleri, gıdanın kentlerde yaşayan insanlar tarafından nasıl üretildiği, satın alındığı, tüketildiği ve elden çıkarıldığına odaklanan bir yaklaşım olarak ele almaktadır (Smaal, vd., 2021). Somut olarak, kentsel gıda stratejileri, mevcut deneyimlerden ve ağlardan yararlanarak, kentsel tarım, alternatif dağıtım biçimleri, gıda eğitimi, israfla mücadele gibi farklı müdahaleleri bir araya getirir ve bu müdahaleler için tutarlı bir çerçeve sunar. Bu stratejiler, genel olarak herkesin - özellikle de en kırılgan grupların - sosyal olarak adil, ekolojik olarak sürdürülebilir

ve kültürel olarak uygun sağlıklı, besleyici ve kaliteli gıdaya erişimini garanti altına almayı hedefler (Morgan, 2009).

Bu daha geniş hedeflere ulaşmak için, üretim ve tüketimin yeniden konumlandırılması, kentsel ve kırsal alanların yeniden bağlanması, gıda sistemlerinin “trimerizasyonu” ve alışkanlıklar ile yaşam tarzlarını dönüştürmeyi amaçlayan eğitim ve öğretim müdahaleleri gibi tekrarlayan ve birbiriyle ilişkili stratejilerin benimsenmesi önerilmektedir (Morgan, 2010). Bu bağlamda, kentsel gıda stratejileri, mevcut aktörlerin çabalarını birleştirerek ve farklı paydaş gruplarını bir araya getirerek sinerjik etkiler yaratmayı ve gıdayı kentsel politikaların temel bir parçası haline getirmeyi amaçlamaktadır.

Son yıllarda pek çok kent gıda stratejisi belgeleri yayınlamışlardır.² Tüm bu planlarda, her kent için tek tip bir strateji yerine, kentin ihtiyaçlarını ve önceliklerini doğru bir şekilde belirleyen, belirli değerleri ve ilkeleri uygulamayı amaçlayan, katılımcı politikaların önemine vurgu yapılmaktadır(Koç ve Koç, 2022). Çalışmanın bu bölümünde İstanbul ve Londra için yapılan gıda strateji belgeleri ele alınmış ve karşılaştırma yapılmaya çalışılmıştır.

2.2. Londra Gıda Strateji Belgesi

Londra Belediyesi, kentsel gıda strateji belgesini, kentteki karmaşık gıda sisteminin ortaya çıkardığı sağlık, çevre, ekonomi, sosyo-kültürel etkiler ve gıda güvenliği sorunlarını ele almak için

² Bu belgeler arasında, Brüksel İyi Gıda Stratejisi (2015), Paris Sürdürülebilir Gıda Planı (2015), Londra Gıda Stratejisi (2018), Barcelona Gıda Belgesi (2020) ve New York 10 Yıllık Gıda Politikası Planı (2021) sayılabilir.

hazırlamış ve sorunları şöyle sıralamıştır (Morgan ve Sonnino, 2010:213);

Sağlık: Çocukluk obezitesi, kanser, kalp hastalıkları ve tip-2 diyabet gibi diyetle ilişkili hastalıkların artışı, halk sağlığında gıda kalitesinin önemini vurgulamaktadır.

Çevre: Londra, ülkenin ekolojik ayak izinin %41'ine sahiptir (LDA, 2006, 17), bu da gıda stratejisinin planlanmasında belirleyici bir faktör olmuştur. Hazır gıda talebi, üretimden tüketime kadar gıda sisteminin çevresel etkisini artırarak yerelde hava kirliliğine, küreselde ise sera gazı emisyonlarına katkıda bulunmaktadır.

Ekonomi: Tarımsal gıda sektörü, Londra'nın hızla büyüyen sektörlerinden biri olsa da, ailelerin gıda harcamalarındaki eşitsizlikler dikkat çekmektedir. Bu durum, sektördeki istihdamı etkilerken, özellikle hizmet alanında uzun çalışma saatleri ve düşük ücretler yaygındır.

Sosyo Kültürel Sorunlar: Gıda, sağlığı ve refahı desteklemenin yanı sıra kişisel zevk ve kültürel kimliği ifade etmenin bir yoludur. Londra'da dışarıda yemek yeme kültürü yaygındır, ancak bu sektörde düzenlemelerin yetersiz olması, düşük kaliteli işlenmiş gıdaların yayılmasına neden olmaktadır.

Gıda güvenliği: Londra'da gıda güvenliği, acil durumlara (ör. sel, terör saldırısı) dayanıklılık, kentin kendi kendine yeterlilik potansiyeli ve gıdanın izlenebilirliği gibi unsurları kapsar. İklim değişikliği ve gıda fiyatlarındaki artışlar, bu konuyu daha da önemli hale getirmiştir. Yoksulluğu önleme ve gıda güvenliğini sağlamak için COP³'larda ayrıca vurgu yapılmaktadır(Pınarcıoğlu, 2018).

³ Birleşmiş Milletler Taraflar Konferansı

Bu sorunlar baz alarak 2006 yılında planlanmaya başlanan Londra Gıda Stratejisi amacı şu şekilde belirtilmiştir;

“Gıda ve içecek, her Londralı için hayati öneme sahiptir. Londra’daki çiftçiler, fabrikalar, restoranlar ve perakendeciler, kent sakinlerine geniş bir çeşitlilik sunan karmaşık bir sistemin parçasıdır. Ancak bu sistem, sağlık ve çevre üzerindeki olumsuz etkileriyle sürdürülebilirlik sorunları da barındırmaktadır. Londra Gıda Stratejisi, Londra Belediye Başkanı ve London Food tarafından, Londra’nın gıda kültürünün canlılığını ve çeşitliliğini korurken bu sorunları ortak bir şekilde ele almak için geliştirilmiştir”(LDA, 2006:9).

Londra Gıda Stratejisi, üretimden atık yönetimine kadar gıda zincirinin sekiz aşamasını kapsamakta ve altı öncelikli eylem alanı tanımlamaktadır: (i) Ticari canlılığı artırmak, (ii) Tüketici katılımını sağlamak, (iii) Tedarik zincirinin gücünden yararlanmak, (iv) Bölgesel bağlantıları geliştirmek, (v) Sağlıklı okullar sunmak ve (vi) Gıda atıklarını azaltmak (LDA, 2006:9-11). Londra’nın gıda sisteminin güçlü yönlerini korumak ve eksikliklerini gidermek amacıyla belirlenen altı öncelikli eylem, yalnızca Belediye Başkanlığı ve Büyük Londra İdaresi’nin (GLA) sorumluluğunda değildir; bu eylemler, Londra’daki gıda sisteminin tüm paydaşlarını kapsayacak şekilde tasarlanmıştır.

Londra Gıda Stratejisi, tüm Londralıların sağlıklı ve sürdürülebilir gıdaya erişimini sağlamayı hedeflemektedir. Bu bütüncül yaklaşım doğrultusunda, Londra Gıda Kurulu oluşturulmuş ve strateji, Londra Mekansal Kalkınma, Sağlık Eşitsizlikleri, Ekonomik Kalkınma, Çevre, Ulaşım ve Kültür politikalarının yanı sıra Şehir ve Turizm vizyonuna entegre edilmiştir. Stratejinin en

güçlü yanlarından biri, Londralıların sağlığını, kentin gıda ekonomisini, gıda sisteminin çevresel etkilerini, gıda kültürünü ve gıda güvenliğini önceliklendiren sürdürülebilirlik odaklı yaklaşımıdır (Reynolds, 2009:419).

Stratejinin altı öncelikli eylem alanları kısaca şöyle tanımlanmıştır;

Ticari Canlılığı Sağlama: Bu eylem, Londra'nın gıda sektörünün ticari canlılığını koruyarak istihdam yaratmayı, gelir sağlamayı ve kırılganlıkları azaltmayı hedeflemektedir. Strateji aynı zamanda sağlık, kültürel ve sosyal hedeflere de katkı sunmaktadır. Öne çıkan eylem alanları şunlardır(LDA, 2006);

Üretici İşbirlikleri: Küçük üreticiler ve girişimciler için lojistik ve dağıtım desteği sağlanması.

Pazar ve Ürün İnovasyonu: Doğrudan satış ve yenilikçi girişimlerin teşvik edilmesi.

KOBİ Desteği: Küçük işletmelere tüketici trendleri ve işbirlikleri konusunda rehberlik verilmesi.

Gıda Kümelenmeleri: Ekonomik kümelenmelere (ör. Brick Lane, Çin Mahallesi) planlama desteği.

Perakende Çeşitliliği: Perakendecilerin ihtiyaçlarına yönelik mekânsal planlama.

Eğitim: Gıda sektöründe çalışanlara sağlık ve beslenme eğitimi sağlanması.

Gıda Turizmi: Londra'nın marka değerini artıracak turizm ve kültür tanıtımı.

Bu adımlar, Londra'nın gıda sektörünü hem ekonomik hem de sosyal olarak daha dayanıklı hale getirecektir.

Tüketici Katılımını Sağlama

Tüketici katılımı, Londra Gıda Stratejisi'nin temel bileşenlerinden biridir. Halkın farkındalığı ve davranış değişikliğini teşvik ederek tüketici tercihlerini olumlu yönde etkilemek hedeflenmektedir. Öne çıkan eylemler şunlardır(LDA, 2006);

- Sağlıklı ve sürdürülebilir seçimleri destekleyen bir Londra “Ödül Kartı” programının uygulanabilirliğinin incelenmesi.
- Kamu-özel sektör iş birliğiyle, sağlıklı beslenme ve güvenli gıda hazırlama alışkanlıklarını teşvik eden bir kampanya düzenlenmesi.
- Büyük perakende zincirlerinin sağlıklı seçenekleri artırması ve teşvik edilmesi.
- Bahçeler, bostanlar ve parklar gibi alanlarda küçük ölçekli gıda üretim fırsatlarının artırılması.
- Londra'nın gıda çeşitliliğini kutlayan yemek etkinlikleri ve festivallerinin desteklenmesi.
- Hamile anneler ve bebekler için sağlık danışmanlığı ve GPs ile iş birliği programlarının genişletilmesi.

Bu eylemler, Londralıların gıda sistemi üzerindeki etkisini artırmayı hedeflemektedir.

Kamu Alımlarının Gücünü Kullanma

Yerel üreticilerin gıda ve yemek bu harcamalardan daha fazla pay alması, Londra'nın gıda ekonomisini destekleme, çevresel etkileri azaltma ve halk sağlığını iyileştirme potansiyeline sahiptir. Bu süreçte kamu ve özel sektör iş birliği önemlidir. Öne çıkan eylem alanları (LDA, 2006,17);

- Kamu alım sözleşmelerini hazırlayanlara ve sözleşmelere erişmek isteyen kuruluşlara destek araçlarının geliştirilmesi.
- GLA bünyesinde iyi kamu alım uygulamalarının teşvik edilmesi.
- Kamu hizmetlerinde organik ve yerel gıda miktarının artırılması.
- Küçük ölçekli üreticilerin kamu ve özel sektör sözleşmelerine erişiminin iyileştirilmesi ve iş birliği ağlarının güçlendirilmesi.

Bu adımlar, Londra'nın kamu alımlarını stratejik bir araç olarak kullanarak sürdürülebilir bir gıda sistemi oluşturma hedefine katkı sunmaktadır.

Bölgesel Bağlantıların Geliştirilmesi

Londra'nın, İngiltere genelindeki üreticilerle olan bağlarını güçlendirmesi, çevresel faydalar sağlarken bölgesel ve ulusal ekonomiye katkıda bulunacaktır. Bu hedefe ulaşmak için talep, dağıtım ağları ve perakende satış olanaklarının artırılması gereklidir. Öne çıkan eylem alanları (LDA, 2006,18);

- Londralı tüketicilerin taleplerini karşılamak için üreticilerin yenilik yapmaya teşvik edilmesi (ör. etnik gıda çeşitliliği, organik üretim).
- Üreticiler arasında iş birliği ve ortaklıkların artırılması; pazarlama maliyetlerinin azaltılması ve kamu-özel sektör alımlarına erişimin kolaylaştırılması.
- Küçük çiftliklerin Londra pazarına erişimini artırmak için mevcut toptan pazarlar temelinde ikincil bir gıda merkezi kurma olasılığının incelenmesi.
- Yerel lojistik ortaklıkların teşvik edilmesi ve desteklenmesi.
- Doğrudan satış, restoranlara tedarik ve büyük perakendecilere ürün satışı gibi yöntemlerle Londra pazarındaki satış fırsatlarının artırılması.

Bu adımlar, Londra'nın gıda sistemini daha sürdürülebilir hale getirerek üreticilerin pazara erişimini kolaylaştırmayı hedeflemektedir.

Sağlıklı Okulların Desteklenmesi

Okullar, Londra'nın gıda sisteminde çocuklara sağlıklı beslenme alışkanlıkları kazandırmak ve bu bilgiyi ailelerine aktarmalarını sağlamak için kritik bir rol oynamaktadır. Öne çıkan eylem alanları (LDA, 2006:18-19);

- Yemek yapma ve gıda eğitimi süresini artırmak, öğretmenlere ve okullara özel destek sağlamak.
- Besleyici gıdaların çocuklar üzerindeki olumlu etkilerini teşvik etmek ve araştırmak.

- Okul yemeklerinin besin değerini artırmak ve bu yemeklerden faydalanan öğrenci sayısını çoğaltmak.
- Taze meyve, temiz su, sağlıklı otomatlar ve kahvaltı kulüpleriyle çocukların okul dışında da sağlıklı gıdalara erişimini artırmak.
- Çiftlik veya şehir çiftliği ziyaretlerine katılan okul sayısını artırmak.

Bu adımlar, çocukların sağlıklı beslenme alışkanlıkları kazanmasını ve bu alışkanlıkların okul topluluklarından ailelerine yayılmasını hedeflemektedir.

Gıda Kaynaklı Atık ve Çöp Azaltımı

Gıda kaynaklı atıklar, çevresel, ekonomik ve sağlık sorunlarına yol açmaktadır. Bu sorunları çözmek için iki temel müdahale alanı belirlenmiştir: atık azaltımı/yeniden kullanımı ve geri dönüşüm. Öne çıkan eylem alanları (LDA, 2006:19);

- Geri dönüşüm hizmetlerinin genişletilmesi, evde ve topluluk içinde kompostlama teşvik edilerek atık yönetimi hedeflerinin aşılması.
- Mutfak atığı toplama sistemlerinin oluşturulması ve destekleyici altyapının geliştirilmesi.
- Gıda atıklarına yönelik farkındalık düzeylerinin ve davranışların araştırılması, atık azaltma teşviklerinin etkinliğinin incelenmesi.
- Büyük gıda pazarlarında kompostlama ve geri dönüşüm uygulamalarının teşvik edilmesi.

- Plastik poşet ücretlendirmesi ve ambalaj azaltımı için pilot projeler gerçekleştirilmesi.

Bu adımlar, gıda kaynaklı atıkların çevresel etkilerini azaltmayı ve sürdürülebilir bir atık yönetimi sistemi oluşturmayı hedeflemektedir.

Reynolds, Londra Gıda Stratejisi ile ilgili yayınladığı çalışmasında stratejinin Londra Planı ile uyumlu bir şekilde hareket ederek, sağlıklı gıda hedeflerini Londra'nın mekansal politikalarına entegre etmeyi amaçladığını, ancak planlamacıların bu sürece yalnızca ara sıra katılım sağlaması ve tartışmalı konuların açık bir şekilde ele alınmaması, stratejinin uygulanabilirliğini sınırladığını söylemektedir. Ayrıca, sağlıksız gıdanın aşırı sağlanması, süpermarketlerin küçük işletmelere olan baskısı ve gıda üretimi için arazilerin temini gibi kritik sorunların yeterince ele alınmamasını da sürecin aksaklıkları arasında göstermektedir(2009:420).

2006 yılı, Londra'da kentsel gıda stratejisinin ilk kez tanımlandığı ve şekillendiği bir dönüm noktasıdır. Ancak strateji, değişen koşullara ve önceliklere uyum sağlamak amacıyla zamanla güncellenmiştir. 2018 yılında yayınlanan “Londra Gıda Stratejisi” belgesi, 2006'daki temeller üzerine inşa edilmiş ve çevresel sürdürülebilirlik, gıda adaleti ve sağlıklı gıdaya erişim gibi önceliklere odaklanan yenilikçi bir vizyon sunmaktadır.

Belgenin ana hedefi, tüm Londralıların sağlıklı ve sürdürülebilir gıdaya erişimini sağlamaktır. Bu doğrultuda, gıda sisteminin çevresel etkilerini azaltmayı, gıda güvenliğini artırmayı ve gıda adaletini sağlamayı amaçlamaktadır. Strateji, Londra'nın artan obezite oranları, gıda güvencesizliği ve çevresel sürdürülebilirlik sorunları gibi zorluklarına yanıt vermek üzere

şekillendirilmiştir(GLA, 2018). Londra Gıda Stratejisi, Londra Belediye Başkanı adına ve Londra Gıda Kurulu ile ortaklık halinde Greater London Authority (GLA) tarafından geliştirilmiştir. Ayrıca bu çalışmaya 150 kuruluş ve halkın katılımı da sağlanmıştır.

Stratejide altı odak alanı belirlenmiştir. Bunlar;

Evde Sağlıklı Gıda ve Gıda Güvencesizliğini Azaltma

Evde yediklerimiz sağlığımız ve refahımız üzerinde önemli bir etkiye sahiptir, ancak birçok Londralı, yoksulluk ve eşitsizlik nedeniyle evde iyi beslenememektedir. Bu sorunları çözmek için Londra Yaşam Ücreti'ni teşvik etmek ve hanehalkı gıda güvensizliğine uzun vadeli çözümler geliştirmek gereklidir. Strateji, ilçelerin İyi Gıda Perakende Planları geliştirmesine destek olmayı ve Gıda Yoksulluğu Eylem Planlarından çıkarılan derslerle, düşük gelirli ailelerin çocuklarının tatillerde sağlıklı gıdaya erişimini sağlamayı hedeflemektedir(GLA, 2018:18-19).

Sağlıklı Ekonomi ve Perakende Alışkanlıkları

Londralılar, dışarıda yemek yerken veya alışveriş yaparken sağlıklı gıda bulmakta zorlanmaktadır; bu durum özellikle gece ve vardiyalı çalışanlar için daha belirgindir. Londra'nın obezite sorunu, sağlıksız yiyeceklerin yoğun tanıtımıyla daha da kötüleşmektedir. Belediye Başkanlığı, sağlıklı yiyecek seçenekleri ve iyi işletmelerle sokakları daha sağlıklı hale getirmeyi hedeflemektedir. Gıda sektörü, girişimcilik ve beceri geliştirme için fırsatlar sunmaktadır, ancak işletmeler Brexit nedeniyle tedarik zincirleri ve beceri erişimi gibi zorluklarla karşılaşmaktadır. Belediye, gıda işletmelerinin büyümesine ve sektörün ihtiyaç duyduğu becerilere erişimine yardımcı olmak için değer odaklı işletmeler ve sosyal girişimleri desteklemeye yönelik planlar uygulayacaktır. Bu adımlar,

Londra'nın çocuk obezitesiyle mücadele ve gıda ekonomisini geliştirme hedeflerine katkıda bulunacaktır(GLA, 2018:24-25).

Toplum Ortamlarında ve Kamu Kurumlarında İyi Gıda

Birçok Londralı, toplum ortamlarında önemli zaman geçirir ve gıda, insanları bir araya getirerek sosyal izolasyonu azaltabilir. GLA, konseyler, okullar, hastaneler ve turistik yerler gibi kurumlar, Londralılara gıda sağlama konusunda liderlik ederek iyi gıdanın ne olduğunu göstermelidir. Daha iyi gıda tedariki, küçük işletmeler ve yerel üreticilerin desteklenmesini sağlarken, sağlıklı beslenme ve çevre standartlarının yükselmesine de katkı sağlar. Bu adımlar, Londra'nın ekonomisini de güçlendirecektir (GLA, 2018:33).

Hamilelik ve Çocukluk İçin İyi Gıda

İyi gıda, yaşamın her aşamasında sağlık ve refah için hayati öneme sahiptir ve Londra'daki sağlık eşitsizliklerini azaltmaya yardımcı olur. Ancak Londra'da çocuk obezitesi, özellikle yoksul bölgelerde yaşayan çocukları etkileyerek İngiltere'deki en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Bu durum, çocukların çevresindeki gıda ortamı tarafından daha da kötüleştirilmektedir. Bu sorunu ele almak için Belediye Başkanı, şehir genelinde çocuk obezitesini azaltmak için Çocuk Obezitesi Görev Gücü'nü kurmuştur. Görev gücü, sağlıksız yiyecek reklamlarını kısıtlamak, ilçe bazında İyi Gıda Perakende Planları oluşturmayı desteklemek ve okulların 400 metre yakınında yeni fast food restoranlarının açılmasını sınırlamak gibi önlemleri içermektedir. Ayrıca, daha sağlıklı seçenekler sunmak için fast food işletmelerini teşvik etmektedir. Emzirmenin hem bebekler hem de anneler için sayısız faydası olduğunu kabul eden Belediye Başkanı, emzirme oranlarını artırmak amacıyla bunu normalleştirmeyi hedeflemektedir. Ayrıca, çocukların sağlıklı beslenme alışkanlıkları

geliştirmesine yardımcı olmak için Sağlıklı Okullar Londra ve Sağlıklı Erken Yaş Londra programları aracılığıyla sağlıklı beslenmeyi desteklemeye devam etmektedir(GLA, 2018:36-37).

İyi Gıda Yetiştirme, Toplum Bahçeleri ve Kentsel Çiftçilik

Son yıllarda Londra, toplum bahçeleri, tahsisat alanları, okullar ve kentsel çiftlikler gibi gıda yetiştirme alanlarının sayısını artırmış ve bu alanlara ilgi büyümüştür. Gıda yetiştirme, toplulukları bir araya getirme, bireylerin sosyal bağlarını güçlendirme, alanları daha güvenli hale getirme ve fiziksel ile ruhsal sağlığı iyileştirme gibi pek çok fayda sağlar. Ayrıca, Londra'nın yeşil altyapısına katkıda bulunarak biyolojik çeşitlilik için yaşam alanı yaratır ve Londra'nın Ulusal Park Şehri olma hedefini destekler. Kentsel çiftçilik ve gıda yetiştirme projeleri sosyal girişimleri teşvik ederek yerel ekonomiyi canlandırır, iş, gönüllülük, eğitim ve çiraklık fırsatları sunar. Belediye Başkanı, yerel konseyler, özel sektör ortakları ve hayır kurumlarıyla birlikte çalışarak kentsel çiftçiliği destekleyecek ve Londralıların gıda yetiştirmenin bireyler ve topluluklar için birçok faydasını fark etmesini sağlayacaktır(GLA, 2018:44).

Çevre İçin İyi Gıda

Ne yediğimiz, onu nasıl ürettiğimiz ve attığımız çevre üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Gıda ve içecekler, Londra'nın toplam sera gazı emisyonlarının %10'unu oluşturmakta ve toprak, biyolojik çeşitlilik ve su kalitesi üzerinde önemli etkiler yaratmaktadır. Artan nüfusun etkilerini azaltmak için gıda sistemini ve diyetlerimizi uyarlamak hayati önem taşımaktadır. Gıda tedarikinin Londra'nın hava kalitesine etkisi büyüktür; bu nedenle, gıda alışverişi ve tedarik süreçlerini daha verimli hale getirmek için çalışmalar yapılmalıdır.

Karmaşık ve savunmasız olan gıda sistemimizi daha dayanıklı hale getirmeyi öğrenmemiz gerekiyor. Birleşik Krallık'ta tüketilen her iki ton gıda için bir ton israf edilmekte ve bu atık genellikle çöplüklere gönderilmekte veya yakılmaktadır. Belediye Başkanı, Londra'da gıda israfını azaltmak için cesur adımlar atmayı hedeflemektedir. Ayrıca, Londra'nın uluslararası gıda politikası ağlarının bir parçası olması nedeniyle, Belediye Başkanı diğer şehirlerle iş birliği yaparak daha sağlıklı ve sürdürülebilir gıda seçimlerini teşvik edecektir(GLA, 2018:50-51).

Bu strateji, “iyi gıda” kavramına bir tanım getirerek, kentin gıda sistemini gelecekte karşılaşılabilecek zorluklara uyarlayabilmesi için bir çerçeve oluşturmuştur. Stratejiyle birlikte yayımlanan uygulama planı, Belediye Başkanı'nın önceliklerini ve bu hedeflere ulaşmak için atacağı adımları detaylandırmıştır. Belgelerin yayımlanmasından bu yana, Londra Gıda Stratejisi'nin amaçlarıyla doğrudan ilgili birçok önemli gelişme yaşanmıştır. Özellikle COVID-19 pandemisi, gıda güvenliği ve sürdürülebilirlik konularında mevcut politikaların yeniden değerlendirilmesine zemin hazırlamıştır. Pandemi süreci, gıda güvensizliği ve halk sağlığı sorunlarının şiddetlenmesine neden olmuş, bu da stratejik planın bazı alanlarda güncellenmesini zorunlu kılmıştır. Buna ek olarak, yaşam maliyetlerindeki artış ve küresel tedarik zincirlerindeki istikrarsızlık gibi faktörler, Londra'nın gıda sisteminin dayanıklılığını artırma gerekliliğini daha da önemli hale getirmiştir. 2023 yılında, Londra Gıda Stratejisi hedefleri korunmuş ancak stratejik plan, mevcut ekonomik ve sosyal zorluklara daha etkin yanıt verebilmek amacıyla revize edilmiştir. Bu süreçte, iki temel misyon çerçevesinde çalışmalar yoğunlaşmıştır: Sağlıklı Yer, Sağlıklı Kilo ve Güçlü Bir Güvenlik Ağı(GLA,2023).

- **Sağlıklı Yer, Sağlıklı Kilo Misyonu:** Bu misyon, halk sağlığını iyileştirmek ve sağlıklı beslenme alışkanlıklarını teşvik etmek için Londralıların yaşadığı çevreyi dönüştürmeyi hedeflemektedir. Özellikle çocukluk obezitesi ve beslenme yetersizliği gibi kritik konulara odaklanılmıştır.
- **Güçlü Bir Güvenlik Ağı Misyonu:** Toplumun en kırılgan kesimlerinin temel ihtiyaçlarına erişimini sağlamak amacıyla, gıda bankaları ve yardım ağlarının etkinliği artırılmıştır. Ayrıca, ekonomik eşitsizlikle mücadele etmek için sosyal yardımlar ve iş gücü destek programları geliştirilmiştir.

Londra Gıda Stratejisi, aynı zamanda kentin catering ve konaklama sektörlerinin önemini vurgulamaktadır. Bu sektörlerin ekonomiye katkısının yanı sıra, kentin genel gıda güvenliği üzerindeki etkisi stratejik planın odak noktalarından biri olmuştur. Ayrıca, karbon ayak izini azaltmak ve çevresel sürdürülebilirliği artırmak için yeşil altyapı projelerine öncelik verilmiştir (GLA, 2023).

2.3. İstanbul Gıda Strateji Belgesi

İstanbul, 16 milyona yaklaşan nüfusu, iki kıtaya yayılan coğrafyası ve kültürel, ekonomik ve tarihi zenginlikleriyle öne çıkan bir kent olarak, geniş katılımlı ve gerçekçi bir gıda strateji belgesi hazırlama ihtiyacı duymuştur. Bu doğrultuda, İstanbul Gıda Strateji Belgesi (İGSB), İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) tarafından, İstanbul Planlama Ajansı (İPA) koordinasyonunda ve tarım ile gıda politikaları konusunda uzman akademisyenlerin katkılarıyla hazırlanmıştır. İstanbul Gıda Strateji Belgesi (İGSB), ekonomik,

sosyal ve ekolojik öncelikleri dikkate alarak herkesin sağlıklı ve kaliteli gıdaya erişimini sağlayacak bir gıda sistemine geçişi hedeflemektedir. İGSB, kısa, orta ve uzun vadede uygulanması önerilen somut projeleri içermektedir. Ayrıca, stratejinin uygulanabilir ve sürekli kılınması için bir Gıda Konseyi'nin kurulması planlanmaktadır. Bu konsey, gıda politikalarının etkin bir şekilde uygulanmasını ve izlenmesini sağlayacaktır. Stratejik plan gıda tedarik zincirinin tüm aşamalarını (üretimden tüketime kadar) ve sağlık, ekoloji, ekonomi, toplumsal eşitlik gibi yatay politikaları kapsayan bütüncül bir yaklaşım benimsemektedir. Ayrıca İGSB, eşitlikçi, adil, doğa dostu ve sürdürülebilir bir kent gıda sistemine geçişte öncü olmayı hedeflemektedir. Bu hedeflere ulaşabilmek için sağlık, eğitim, çevre, adalet, insan hakları ile sosyal ve ekonomik kalkınma politikaları bir bütün olarak ele alınmaktadır. Belge, İstanbul'un tarım ve gıda sistemine dair kapsamlı bir yol haritası sunmayı amaçlamaktadır.

İGSB, beş temel ilke üzerine inşa edilmiştir(İBB-İPA, 2021);

Adil: Gıda üretim ve tüketim süreçlerinde toplumsal eşitliği ve adaleti sağlamayı hedefler.

Güvenli: İnsan sağlığına ve doğaya zarar vermeyen, güvenilir gıdaların teminini amaçlar.

Dirençli: Doğal afetler, salgınlar ve ekonomik krizler gibi olası krizlere karşı dayanıklı bir gıda sistemi oluşturmayı hedefler.

Onarıcı: Ekosistemleri koruyan ve iyileştiren tarım ve gıda uygulamalarını teşvik eder.

Döngüsel ve Doğa Dostu: Kaynakların verimli kullanıldığı, atıkların minimize edildiği ve çevre dostu uygulamaların benimsendiği bir sistemi öngörür.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi bu beş ilkenin haricinde odak alanları belirlemiştir. Belge, aşağıdaki sekiz temel odak alanına yoğunlaşmaktadır(İBB-İPA,2021);

Kırsal Bölgelerin ve Üreticilerin Korunması: İstanbul'un kırsal bölgeleri, doğal ve tarımsal alanlar ile köylerden oluşmakta, ancak kentsel genişleme nedeniyle kent-kır ayrımı giderek bulanıklaşmaktadır. Artan rant baskısı, orman, çayır, mera ve tarım alanlarının hızlı bir şekilde azalmasına yol açmaktadır. İnşaata dayalı büyüme modeli, kırsal alanlara rant odaklı bir değer biçerken, 3. Köprü, Kuzey Marmara Otoyolu ve Kanal İstanbul gibi mega projeler kırsal peyzajı dönüştürmekte ve yerleşimleri tehdit etmektedir. 2000'lerden itibaren kırsal yerleşimlerin hukuki statülerinin kaldırılması da tarımsal üretimi olumsuz etkilemiştir. Gıda tedarik zincirinin kırılgan halkası olan üreticilere sosyal güvence sağlanmalı ve kadınların üretim ile bakım hizmetlerindeki emeği göz ardı edilmemelidir.

Açlıkla Mücadele ve Gıdaya Erişim: FAO raporuna göre, 2020 yılında küresel gıda fiyatları son altı yılın en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Türkiye'de ise Türk lirasının değer kaybı, artan gıda ithalatı ve dünya genelindeki fiyat artışları, enflasyonu aşan gıda fiyat artışlarına neden olmuş ve bu durum İstanbul'da halkı gıda güvencesizliği, sağlıksız ve yetersiz beslenme riskiyle karşı karşıya bırakmıştır. Gelir eşitsizliği, yüksek iç ve dış göç oranları, işsizlik ve sosyal güvencesiz asgari ücretli işler gibi faktörler, İstanbul'da birçok kişinin sağlıklı gıdaya erişimini neredeyse imkânsız hale

getirmektedir. İstanbul Gıda Strateji Belgesi'nin (İGSB) temel hedefi ise, gıda güvencesini yalnızca geçici yardımlarla sınırlı bir anlayış yerine, adil, sağlıklı, uygun fiyatlı, yerel, çevre dostu ve sürdürülebilir bir tarım ve gıda sistemi ile tüm kent sakinlerine ayrıcalıksız şekilde sağlanabilir kılmaktır.

Sağlıklı Gıda ve Beslenme Politikaları: Hızla artan kent nüfusu, gelir eşitsizliği, güvenceli iş olanaklarının azalması ve ulaşım, barınma ile çalışma koşullarındaki sorunlar, kentlerde yoksulluk ve işsizlikle birlikte sosyal güvencesizlik sorunlarını da derinleştirmektedir. Bu durum, yemek kültürünü etkileyerek düşük besin değerine ve kaliteye sahip ucuz gıdaların tüketimini artırmaktadır. Gıda güvencesizliği, obezite ve yetersiz beslenme sorunlarıyla birlikte diyabet, kalp-damar hastalıkları, tansiyon problemleri ve bazı kanser türlerine yol açarak ciddi bir halk sağlığı meselesi haline gelmiştir. Bu nedenle, İstanbul Gıda Strateji Belgesi (İGSB), İstanbul'da sağlıklı ve uygun fiyatlı gıdaya erişim hakkını temel hedeflerinden biri olarak belirlemiştir.

Gıda Güvenliğinin Sağlanması: Gıda ve sağlıklı beslenme politikalarında, gıda güvencesinin sağlanması genellikle birinci öncelik olarak ele alınmaktadır. Ancak, gıdaların fiziksel, kimyasal, biyolojik ve mikrobiyolojik risklerden arındırılmasını hedefleyen gıda güvenliği çalışmaları, gıda güvencesinin vazgeçilmez bir parçasıdır. Gıda güvencesi, gıdaların üretimden tüketime kadar olan süreçte insan ve doğa sağlığı açısından risk içermeyen veya bu risklerin en aza indirildiği uygulamalarla sağlanabilir. Bu kapsamda, yerel yönetimlerin, kendi imkanlarıyla ürettikleri ya da yakın çevreden doğrudan temin ettikleri gıda maddelerinde güvenliği sağlamak için gerekli altyapıyı kurması, çalışmaları planlaması ve uygulaması gereklidir. Tüketici ve doğa sağlığını birlikte korumayı

amaçlayan bu çalışmalarda, iklim krizi ve kimyasal kirlilik gibi çevresel faktörlerin ekolojik sistemlerde yol açtığı bozulmalar düzenli olarak ölçülmeli, titizlikle kayıt altına alınmalı ve erken tespit edilerek hızla önlemler alınmalıdır.

Su Güvenliğinin Sağlanması: İstanbul gibi su kaynaklarına bağımlı bir kent için susuzluk, en önemli toplumsal ve ekolojik sorunlardan biridir. İklim krizi ve kimyasal ile mikrobiyolojik kirleticiler, su varlıklarını tehdit etmekte ve bu sorunlar hem halk hem de çevre sağlığı açısından ele alınması gereken bir gıda güvencesi ve güvenliği meselesi olarak görülmelidir. Bu kapsamda, bir yandan suyun tasarruflu kullanımını sağlayacak önlemler ve uygulamalar hayata geçirilirken, diğer yandan su kaynaklarının kirlenmemesi için çaba gösterilmelidir. Özellikle su temin edilen havzalar başta olmak üzere, suyu kirlenme potansiyeline sahip tüm maddelerin kontrol ve izlenmesi hedeflenmektedir. Bu doğrultuda, kontrol ve izleme faaliyetlerini güçlendirmek amacıyla laboratuvar altyapısının geliştirilmesi, izlenen madde sayısının artırılmasına yönelik analitik çalışmaların tamamlanması öncelikler arasında yer almaktadır.

İklim Krizi ve Doğa Dostu Tarım: Küresel iklim değişikliği, sağlıklı bir yaşam için gerekli olan temiz hava, su, yeterli beslenme ve barınma gibi temel ihtiyaçlara erişimi olumsuz etkileyecektir. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Bilimsel Komitesi'nin 2021 raporunda, iklim değişikliğinin su ve toprak üzerindeki olumsuz etkilerinin, bu kaynakların sınırsız ve sorumsuz kullanımıyla birleşmesi sonucu, gıda güvencesinin sağlanmasının giderek zorlaştığı belirtilmiştir. Bu etkiler arasında, yağış rejimindeki değişiklikler, topraktaki tuzluluk artışı, üst toprak kaybı nedeniyle azalan tarımsal verim, tarımsal hastalıklar sonucu ürün kayıpları,

deniz suyu sıcaklığı ve asitleşmenin balık stoklarına zarar vermesi, deniz seviyesinin yükselmesiyle kıyı tarım arazilerinin yok olması ve tatlı su kaynaklarının tuzlanması gibi sorunlar yer almaktadır. Ayrıca, biyolojik çeşitlilikteki azalma doğal zararlı kontrolünü etkisiz hale getirmekte, bu da tarımsal üretimi daha kırılgan hale getirmektedir. İstanbul'un hızla artan nüfusunu ve tarım-gıda sektöründe beklenen kalite ile miktar düşüşünü dikkate aldığımızda, İstanbul Gıda Strateji Belgesi'nin (İGSB) iklim krizi ile birlikte ele alınmasının önemi açıkça görülmektedir.

Gıda Atık ve İsrafının Önlenmesi: Gıda kaybı, zincirdeki üreticilerin ve tedarikçilerin kararları sonucunda yenilebilir gıdanın miktar (nicelik) veya kalite (nitelik) açısından azalmasıyla ortaya çıkarken, gıda israfı ise perakendeciler, yiyecek içecek servis sağlayıcıları ve tüketicilerin kararlarından kaynaklanan gıda miktarı veya kalitesindeki düşüş olarak tanımlanabilir. Bu sorunlar, çok katmanlı ve karmaşık bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Gıda kaybı ve israfını azaltmak, yenilebilir durumda olan ancak tüketilmeyip çöpe giden gıda miktarını en aza indirmek ve değerlendirilemeyen gıda atıklarını ekonomik döngüye kazandırmak anlamına gelmektedir. Bu tür azaltma çalışmaları, gıda güvencesi ve güvenliği açısından olumlu etkiler yaratırken, aynı zamanda iklim değişikliğiyle mücadelede onarıcı ve yenileyici faaliyetlere de katkıda bulunacaktır. Bu doğrultuda, İstanbul'un gıda kayıplarını ve israfını önlemeye, gıda atıklarını yeniden değerlendirmeye yönelik uygulamaları hayata geçirerek doğal yaşamı gözetken ve istikrarlı gıda sistemlerine katkı sağlayan bir kent haline gelmesi hedeflenmektedir. Bu hedef doğrultusunda uygulanacak stratejiler, “Azalt, Yeniden Değerlendir ve Geri Dönüştür” ilkelerine dayanmaktadır.

Afetlere Dirençlilik ve Kriz Yönetimi: Dünya genelinde açlığın artmasındaki temel nedenlerden biri iklim değişikliğine bağlı doğal afetlerdir. İstanbul özelinde ise beklenen büyük depremin, vatandaşların korunması ve acil yardım sağlanması için özel tedbirler alınmasını zorunlu kıldığı açıktır. Afet ve olağanüstü durumlarda, merkezi ve yerel yönetimlerin gıda hakkı kapsamında vatandaşların ihtiyaçlarını karşılama konusunda yasal, ahlaki ve insani sorumlulukları bulunmaktadır. Afetler, gıda güvencesinin temel bileşenleri olan üretim-tedarik, erişim ve istikrar üzerinde ciddi olumsuz etkiler yaratarak yetersiz beslenme ve açlık sorunlarını derinleştirmektedir. Ayrıca, afet bölgelerinde su ve gıdaların mikrobiyolojik etkenlerle kontaminasyonu sık görülmekte ve hızla yayılan salgın hastalıklara neden olabilmektedir. Yerel ve merkezi yönetimler, İstanbul için afet senaryolarında depreme öncelik vermiştir. Ancak İstanbul Büyükşehir Belediyesi AKOM'un hazırladığı Acil Durum ve Afet Müdahale Planı'nda sel, fırtına, heyelan, yangın ve patlama gibi diğer riskler de analiz edilmiştir. Covid-19 pandemisiyle birlikte, Salgın Hastalık ve Pandemi Operasyon Planı da oluşturulmuştur. Ayrıca, AFAD tarafından koordine edilen İstanbul İl Afet Müdahale Planı kapsamında, beslenme ve barınma gibi hizmet gruplarını içeren kapsamlı müdahale stratejileri hazırlanmıştır.

İGSB, İstanbul'un gıda sistemine dair kapsamlı bir çerçeve sunmaktadır. Ancak, bazı eksiklikler ve geliştirilmesi gereken alanlar bulunmaktadır:

Veri Eksikliği: Gıda sistemine dair güncel ve detaylı verilerin eksikliği, stratejilerin etkinliğini azaltabilir. Bu nedenle, kapsamlı envanter ve istatistik çalışmalarının yapılması önemlidir.

Spesifik Hedefler: Belgede bazı hedefler genel ifadelerle belirtilmiştir. Daha spesifik, ölçülebilir ve zaman çizelgesine sahip hedeflerin belirlenmesi, uygulama sürecini kolaylaştıracaktır.

Çocuklara Yönelik Politikalar: Çocukların sağlıklı gıdaya erişimi ve beslenme alışkanlıklarının iyileştirilmesine dair daha detaylı politikaların geliştirilmesi gerekmektedir.

3. İstanbul ve Londra Kentsel Gıda Strateji Belgelerinin Karşılaştırması

Bu bölümde İstanbul ve Londra kentsel gıda strateji belgelerinin karşılaştırılması yapılmaya çalışılmıştır. Tablo 1’de gösterilen karşılaştırma, vizyon ve amaç, kapsayıcılık ve katılım, sağlık ve beslenme, ekolojik sürdürülebilirlik, gıda israfı ve atık yönetimi, ekonomik ve sosyal politikalar, uluslararası ilişkiler ve işbirlikleri, gıda güvencesi, toplum bahçeleri ve kent tarımı başlıkları altında yapılmıştır. Bu başlıklar altında kentlerin eski ve artı yönleri tespit edilmiştir. Bu değerlendirme, her iki şehrin önceliklerini, güçlü ve zayıf yönlerini anlamak için önemli görülmektedir.

Tablo 1: İstanbul ve Londra Kentsel Gıda Strateji Belgelerinin Karşılaştırması⁴

Kriter	İstanbul Gıda Strateji Belgesi	Londra Gıda Strateji Belgesi	Eksiklikler ve Artılar
Vizyon ve Amaç	Sağlıklı, adil, sürdürülebilir bir gıda sistemi oluşturmak, gıda egemenliği ve gıda güvencesi sağlamak.	Sağlıklı, sürdürülebilir ve herkes için erişilebilir bir gıda sistemi oluşturmak.	Londra'nın belgesi ekonomik kalkınma ve istihdam üzerine daha fazla odaklanırken, İstanbul'un belgesi tarımsal alanları koruma ve kırsal üretimi destekleme üzerinde durmaktadır.
Kapsayıcılık ve Katılım	Çok paydaşlı bir süreçle hazırlandığı belirtilmiştir (STK'lar, akademisyenler, meslek odaları).	Geniş bir kamu ve özel sektör katılımıyla oluşturulmuş, 150'den fazla kurum ve halk katılımı sağlanmıştır.	Londra'nın belge hazırlık süreci daha geniş bir toplumsal katılımı içeriyor gibi görünmektedir. İstanbul daha fazla uluslararası ağlara vurgu yapmaktadır (ör. C40 Gıda Sistemi Ağı).
Sağlık ve Beslenme	Sağlıklı gıdaya erişim, obeziteyle mücadele ve gıda güvencesizliğini azaltma hedeflenmiştir.	Çocuk obezitesi ve yetersiz beslenmeyle mücadeleyle özel vurgu yapılmış, tatil döneminde çocukların gıda güvencesine erişimi sağlanmıştır.	Londra'nın çocuklar ve yoksullukla mücadeleyle yönelik daha spesifik projeleri vardır. İstanbul'da ise kırsal alanların sürdürülebilirliği ve çiftçilerin desteklenmesi daha fazla ön plandadır.
Ekolojik Sürdürülebilirlik	İklim dostu tarım, su yönetimi ve agroekolojik yöntemlerin benimsenmesi.	Karbon salınımını azaltma, yeşil altyapı ve atık yönetimi.	Her iki belge de çevresel sürdürülebilirliği desteklemekte, ancak Londra'nın stratejisi hava kalitesini ve karbon ayak izini özellikle vurgulamaktadır.

⁴ Tablonun oluşturulmasında üretken yapay zeka modelinden faydalanılmıştır.

Gıda İsrafi ve Atık Yönetimi	Gıda kayıplarını azaltma, geri dönüşüm ve “Azalt, Yeniden Kullan, Geri Dönüştür” ilkeleri.	Gıda atıklarının azaltılması ve toplumsal farkındalık kampanyaları düzenleme.	İstanbul daha fazla tarımsal üretime odaklanırken Londra, şehir içi tedarik zincirinin verimliliğini artırmayı hedeflemektedir.
Ekonomik ve Sosyal Politikalar	Küçük üreticiler ve kooperatiflerin desteklenmesi, gıda erişiminde sosyal adalet sağlama.	Yüksek yaşam maaşı, iş gücü geliştirme ve küçük işletmeleri destekleme.	Londra’nın belgesi daha güçlü bir ekonomik gelişim boyutuna sahip. İstanbul ise küçük çiftçilerin desteklenmesine ve kırsal alanların korunmasına odaklanmaktadır.
Uluslararası İlişkiler ve İşbirlikleri	Milano Kentsel Gıda Politikası Paketi, C40 İyi Gıda Şehirler Deklarasyonu gibi uluslararası işbirlikleri.	Sürdürülebilir Gıda Şehirleri Ağı’nda gümüş ödül, C40 Gıda Sistemi Ağı ile işbirlikleri.	Her iki belge de uluslararası ağlarla bağlantılıdır. İstanbul daha fazla ulusal düzeyde uyarlanabilir hedeflere odaklanırken Londra’nın yaklaşımı global liderliği daha fazla vurgular.
Gıda Güvencesi	Gıda bankalarından ziyade sürdürülebilir bir sistem kurma hedefi.	Gıda güvencesi, yoksullukla mücadele ve halk sağlığı politikalarına odaklanma.	Londra, yoksul kesimlerin sorunlarına daha spesifik çözümler sunarken İstanbul daha bütüncül bir sistem değişikliği öngörmektedir.
Toplum Bahçeleri ve Kent Tarımı	Kent bostanları ve agroekolojik tarım yöntemleri desteklenmektedir.	Toplum bahçeleri, şehir içi tarım ve sosyal girişimcilik teşvik edilmiştir.	Her iki belge de kent tarımını teşvik etmektedir. Londra’nın belgesi toplulukların sosyal bağlarını güçlendirmeye yönelik daha spesifik girişimlere sahiptir.

Kaynak: (OpenAI, 2024).

Bulgular

Her iki kentin kentsel gıda politikaları, vizyon ve amaç açısından karşılaştırıldığında, Londra’nın daha kent merkezli ve ekonomik odaklı bir yaklaşımı benimsediği, İstanbul’un ise kırsal bağlantılara ve üretim odaklılığa öncelik verdiği görülmektedir. Bu

durum, her iki şehrin gıda politikalarının sosyal ve ekonomik bağlamlarına uygun şekilde şekillendiğini göstermektedir.

Belgelerin hazırlanma süreçleri, kapsayıcılık ve katılım açısından incelendiğinde, her iki kentin de çok paydaşlı bir süreç yürüttüğü tespit edilmiştir. Ancak Londra, daha geniş bir katılımcı çerçeve sunarken, İstanbul, uluslararası işbirliklerine daha fazla vurgu yaparak küresel ağlarda kendine bir yer açma çabası göstermektedir. Bu farklılık, Londra'nın daha içe dönük kapsayıcılık politikaları ile İstanbul'un küresel bağlantılara odaklanma eğilimini ortaya koymaktadır.

Sağlık ve beslenme politikaları açısından İstanbul, obeziteyle mücadele gibi genel bir yaklaşım benimserken, Londra, çocuk obezitesi ve tatil dönemlerinde çocukların gıdaya erişimi gibi daha spesifik sorunlara odaklanmaktadır. Londra'nın bu detaylı ve mikro düzeydeki politikaları, halk sağlığına yönelik daha somut çözümler sunduğunu göstermektedir.

Ekolojik sürdürülebilirlik boyutunda, her iki strateji de çevresel sürdürülebilirliği desteklemektedir. Ancak Londra'nın odak noktası, şehir içi hava kalitesini iyileştirme ve karbon ayak izini azaltma gibi kent merkezli çevresel sorunlardır. Buna karşılık, İstanbul'un stratejisi kırsal alanlarla ilişkilendirilen sorunları ön plana çıkararak, daha geniş bir coğrafi kapsama alanı sunmaktadır.

Gıda israfı ve atık yönetimi açısından, İstanbul, tarımsal üretime vurgu yaparak daha genel bir israf azaltma stratejisi benimsemektedir. Londra ise, şehir içi tedarik zincirinin verimliliğini artırmaya odaklanmakta ve toplumsal farkındalık kampanyaları yoluyla davranış değişiklikleri yaratmayı hedeflemektedir.

Ekonomi ve sosyal politikalar açısından, İstanbul, küçük üreticilerin desteklenmesi ve sosyal adaletin sağlanmasına yönelik politikaları önceliklendirirken, Londra, yüksek yaşam maaşı ve iş gücü geliştirme gibi ekonomik kalkınmaya odaklanmaktadır. Bu farklılık, İstanbul'un kırsal kalkınmayı önceleyen yaklaşımı ile Londra'nın kent merkezli ekonomik büyüme perspektifini yansıtmaktadır.

Uluslararası ilişkiler ve işbirlikleri bağlamında, her iki şehir de uluslararası ağlardan faydalanma çabası içindedir. Ancak Londra, küresel liderliği vurgulayan daha belirgin bir strateji benimsemiştir. Buna karşın, İstanbul'un odak noktası ulusal düzeyde uygulamalara uyarlanabilir hedefler belirlemek olmuştur.

Gıda güvencesi, her iki şehrin stratejik belgelerinde önemli bir yer tutmaktadır. İstanbul, bu konuda daha bütüncül ve sürdürülebilir bir sistem oluşturmayı hedeflerken, Londra, yoksul kesimlere yönelik daha spesifik çözümler sunmaktadır. Bu farklılık, iki kentin sosyal politika önceliklerini açıkça ortaya koymaktadır.

Son olarak, toplum bahçeleri ve kent tarımı konularında her iki şehir de kentsel tarımı desteklemekte ve bunu sürdürülebilir kentsel gelişimin bir aracı olarak görmektedir. Ancak İstanbul, kentsel tarımı kırsal bağlantıları güçlendirme çabasının bir parçası olarak değerlendirirken, Londra, toplulukların sosyal bağlarını güçlendiren girişimlere odaklanmaktadır. Bu yaklaşım farkı, her iki şehrin kentsel tarım politikalarına dair farklı öncelikleri göstermektedir.

Sonuç

Londra ve İstanbul'un kentsel gıda stratejileri, farklı bağlamlarda ele alınmış olsalar da, her iki şehir de sürdürülebilir ve sağlıklı bir gıda sistemi oluşturmayı hedeflemektedir. Londra,

ekonomik kalkınma, çevresel sürdürülebilirlik ve sosyal adaleti bir araya getiren kent merkezli bir yaklaşım benimserken, İstanbul daha kırsal bağlantılar ve tarımsal üretim odaklı bir vizyon sunmaktadır. Bu farklılıklar, şehirlerin sosyal, ekonomik ve coğrafi koşullarına uyumlu politikalar geliştirdiğini göstermektedir. Çalışmada, Londra'nın daha geniş bir toplumsal katılım ve uluslararası işbirliklerine vurgu yaptığı, İstanbul'un ise kırsal alanların korunması ve gıda üretiminin desteklenmesine öncelik verdiği görülmüştür. Ayrıca, sağlık ve beslenme politikalarında Londra'nın çocuk obezitesi ve yoksullukla mücadeleye yönelik mikro düzeyde çözümler sunduğu, İstanbul'un ise daha genel halk sağlığı yaklaşımlarını benimsediği tespit edilmiştir.

Ekolojik sürdürülebilirlik, gıda israfı ve atık yönetimi gibi konularda her iki şehir benzer hedefler belirlemiş olsa da, Londra'nın karbon ayak izi ve hava kalitesine odaklanması, İstanbul'un ise tarımsal üretime öncelik vermesi, stratejilerin yerel ihtiyaçlara göre şekillendiğini ortaya koymaktadır. Ekonomi ve sosyal politikalar açısından İstanbul'un küçük üreticileri destekleme ve kırsal kalkınma vizyonu, Londra'nın ise yüksek yaşam maaşı ve ekonomik büyüme hedefleri öne çıkmaktadır. Genel olarak, her iki strateji de kentsel gıda politikalarının sürdürülebilir bir kentleşme için kritik bir araç olduğunu göstermektedir. Bu çalışmada sunulan karşılaştırmalı analiz, kentsel gıda stratejilerinin sadece bugün değil, gelecekte de dirençli ve sürdürülebilir şehirler oluşturma yolunda önemli bir rol oynayacağını ortaya koymaktadır.

Kaynakça

Adaman, F., Avcı, D., Yeniev, G.(2022). Sürdürülebilir Kentsel

Gıda Politikası Oluşturulmasına Dair Bir Yol Haritası Taslağı, *Şehir ve Toplum*, 23, 57-63.

Angel ,S., Parent, J., Civco, D. L., Blei, Potere, A.D.(2011). The dimensions of Global Urban Expansion: Estimates and Projections for all Countries, 2000–2050. *Progress in Planning*, 75, 53–107.

Blay-Palmer, A. (2009). The Canadian Pioneer: The Genesis of Urban Food Policy in Toronto. *International Planning Studies*, 14(4), 401–416. <https://doi.org/10.1080/13563471003642837>.

Barbier, E. B. (2004). Explaining Agricultural Land Expansion and Deforestation in Developing Countries. *American Journal of Agricultural Economics*, 86(5), 1347–1353.

Geyik, Ö. (2021). *Sustainable and Nutrition-sensitive Food Systems: The planetary boundaries Approach*, İstanbul: İstanbul Politikalar Merkezi.

Greater London Authority(GLA)(2018). The London Food Strategy Healthy And Sustainable Food For London, Greater London Authority.

Greater London Authority(GLA) (2023). *London Food Strategy Implementation Plan 2023*. Greater London Authority.

Hawkes, C., Halliday, J. (2017). *What Makes Urban Food Policy Happen? Insights from five case studies*. IPES-Food (International Panel of Experts on Sustainable Food

Systems).https://www.ipes-food.org/_im_/upload/files/Cities_full.pdf.

HLPE–High-Level Panel of Experts on Food Security and Nutrition of the Committee in World Food Security (2014). *Food Losses and Waste in the Context of Sustainable Food Systems*. Roma: FAO.

HLPE–High-Level Panel of Experts on Food Security and Nutrition of the Committee in World Food Security (2017). *Nutrition and Food Systems*. Roma: FAO.

HLPE–High-Level Panel of Experts on Food Security and Nutrition of the Committee in World Food Security (2014). *Food Losses and Waste in the Context of Sustainable Food Systems*. Roma: FAO.

HLPE–High-Level Panel of Experts on Food Security and Nutrition of the Committee in World Food Security (2017). *Nutrition and Food Systems*. Roma: FAO.

İBB-İPA (2021). İstanbul Gıda Stratejisi Belgesi. İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve İstanbul Planlama Ajansı. <https://ipa.istanbul/istanbulgidastratejibelgesi/>

IPES-Food.(2017). What makes urban food policy happen? Insights from five case studies. International Panel of Experts on Sustainable Food Systems.

Koç, M., Koç, H.(2021). Kent Gıda Politikaları Arayışı, *Şehir ve Toplum*, 23, 47-55.

LDA (London Development Agency) (2006). Healthy and Sustainable Food for London (London: London Development Agency, published online <http://www.lda.gov.uk>).

LDA (London Development Agency) (2007). Healthy and Sustainable Food for London: The Mayor's Food Strategy Implementation Plan (London: London Development Agency, published online <http://www.lda.gov.uk>).

Martellozzo, F., Ramankutty, N., Hall, R.J., Price, D.T., Purdy, B.,

Friedl, A.M. (2014). Urbanization and the loss of prime farmland: a case study in the Calgary–Edmonton corridor of Alberta, *Regional Environmental Change* 14(4), DOI: 10.1007/s10113-014-0658-0

Moragues-Faus, A., Morgan, K. (2015). Reframing the foodscape:

The emergent World of urban food policy. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 47(7), 1558-1573.

Moragues-Faus, A., Battersby, J.(2021). Urban food policies for a sustainable and just future: Concepts and tools for a renewed agenda. *Food Policy*, 103,102124, <https://doi.org/10.1016/j.foodpol.2021.102124>.

Morgan, K., Sannino, R.(2010). The urban foodscape: world cities and the new food equation, *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 3, 209–224. doi:10.1093/cjres/ rsq007

Morgan, K.(2009). Feeding the city: the challenge of urban food planning, *International Planning Studies*, 14, 341–348.

Morgan, K. (2010). Local and Green, Global and Fair: The Ethical Foodscape and the Politics of Care. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 42(8), 1852-1867. <https://doi.org/10.1068/a42364>.

OpenAI. (2024). Londra ve İstanbul'un kentsel gıda stratejileri karşılaştırması [Üretken Yapay Zeka Modelinden alınmıştır]. OpenAI ChatGPT. (Erişim Tarihi: 10 Aralık 2024).

Önver, Şiriner, M.(2016). Konut Ve Konut Politikası, Ijopce Publication.

Pınarcıoğlu, N.Ş.(2018).İklim Değişikliği Müzakerelerinde Geline Nokta: Paris Anlaşması ve Sonrası, *Turkish Studies, Current Debates in Social Sciences (CUDES-2018)*,Volume 13/23, 211-224.

Reynolds, B. (2009). Feeding a World City: The London Food Strategy. *International Planning Studies*, 14(4), 417–424. doi:10.1080/13563471003642910.

Ramankutty, N., Evan, A. T., Monfreda, C.,Foley, J. A. (2008). Farming the planet: 1. Geographic distribution of global agricultural lands in the year 2000, *Global Biogeochem. Cycles*, 22, GB1003, doi:[10.1029/2007GB002952](https://doi.org/10.1029/2007GB002952).

Smaal, S.A.L., Dessein ,J., Wind, B.J., Rogge, E.(2021). Social justice-oriented narratives in European urban food strategies: bringing forward redistribution, recognition and representation, *Agriculture and Human Values*, 38 (3), 709–727.

Seto, K.C., Ramankutty, R. (2016). Hidden linkages between urbanization and food systems, *Science*, 352 (6288), 943-945. doi: 10.1126/science.aaf7439.

Seto, K.C., Fragkias M, Güneralp B, Reilly, M.K. (2011). A Meta-Analysis of Global Urban Land Expansion. PLoS ONE, 6(8): e23777. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0023777>.

Seto, K. C., Güneralp, B., Hutyra, L. R. (2012). Global forecasts of urban expansion to 2030 and direct impacts on biodiversity and carbon pools. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 109(40), 16083–16088. <https://doi.org/10.1073/pnas.1211658109>.

Wiskerke, J. S. C. (2009). On Places Lost and Places Regained:

Reflections on the Alternative Food Geography and Sustainable Regional Development. *International Planning Studies*, 14(4), 369–387. <https://doi.org/10.1080/1356347100364280>.

BÖLÜM II

Azerbaycan`da Yerel Yönetim Sistemi Üzerine Değerlendirmeler ve Nahçıvan Kenti Örneği

Hakan ALTINTAŞ¹
Ali TAGHIYEV²

Giriş

Yerel Yönetimler sisteminin gerek Anglo-Saxon ülkelerinde gerekse Kıta Avrupası ülkelerindeki görünümü örümcek ağı gibidir. Sistemin kusursuz şekilde ilerleyişi sayesinde ağın tahrip olmasının önü alınmaktadır. Yerel yönetimin uygulanması ülke dahilinde birbirine bağlı sağlam temele sahip kurum ve kuruluşlar sayesinde yönetimin demokratikleşme yönünde gelişmesini sağlayacaktır.

¹ Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetim Bölümü, Kentleşme ve Çevre Sorunları Anabilim Dalı, Antalya/Türkiye, Orcid: [0000-0001-6747-1104](https://orcid.org/0000-0001-6747-1104), hakanaltintas@akdeniz.edu.tr

² Araş. Gör., Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi, Tarih ve Etnoloji Enstitüsü, Kafkas Tarihi Bölümü, Nahçıvan/Azerbaycan Orcid: [0000-0001-5374-1281](https://orcid.org/0000-0001-5374-1281) alitagiye29@gmail.com

Yerel yönetimler, merkezi yönetime ekonomik açıdan bağımlılığı azaldıkça, demokratik ve özerkliğinin artması sağlanacaktır. Modern çağda artan kamu talepleri karşısında, ulus devletlerin, kentlerin, yerinden yönetim birimlerinin, kamu kurumlarının işleyişinde aksamalar ve artan talebe gerekli kaynağın sağlanamaması merkezi ve yerinden yönetim sistemin alt yapısının zarar görmesine neden olmaktadır. Yerel Yönetim alanında gelişmelerin yaşanması ve bu sistemin akıllı kent sistemine uyarlanması, küresel ve dünya kentlerinin güç platformu ve cazibe merkezi olmasını sağlayacağı gibi, yönetim alanında kentler ve kurumlar arasında iletişimin önündeki engellerin aşılması için rasyonel yönetim modelinin inşa edilmesi olmazsa olmaz öneme haiz bir konudur. Rasyonel bir yönetim sistemi sayesinde insan yaşamının refah seviyesinde yükselmeler görülebilecektir. Gelişmiş ülkelerde ve gelişmekte olan ülkelerde yerel yönetim alanında gelişmeler modern yönetsel temellere uygun şekilde biçimlenmekte olmasına rağmen gelişmekte ve az gelişmiş ülkelerin yönetsel yapılarının demokratik olup/olmamasına göre yerel yönetimlerin fonksiyonlarında farklılıklar görülmektedir.

Kıta Avrupası ve Anglo-Saxon ülkelerindeki yerel yönetim sisteminin kurumsallığının temellinde iktisadi ve siyasi liberalizmin etkileri söz konusudur. Bu iki sisteme üye olan ülkelerdeki yerel yönetim reformlarının birbirine etki sürecinde olması doğal bir sonuçtur. Örneğin İngiltere’de gelişen bir yerel

yönetim sisteminin yansımaları Fransa'yı etkilediği gibi Fransa'nın da İspanya'yı etkilemesi kaçınılmazdı.

Günümüzde kırsal alanlarda yaşayanların çeşitli nedenlerle sürekli yaşadıkları yerleri terk ederek kentlere olan göç olgusunun devam ettiği görülmektedir (Çetin vd., 2017). Batı da sanayinin gelişmesiyle birlikte büyük kentlere kırsal alanlardan akın eden nüfus sayesinde kentlerdeki alt yapının yeniden düzenlenmesi için birtakım radikal reformlar yapılmış ve bu sayede yerel yönetim sisteminin artan kamusal taleplere yanıt vermekte acziyet içine düşmemesi için gerek teşkilat gerekse yönetsel yapısının Post-Weberyan bir anlayışla yeniden yapılandırılmasına ihtiyaç duyulmuştur. Bu nedenle batıyla birlikte yerel yönetimler, demokratik yönden gelişme göstermeye başlamıştır. Yerel yönetimin sistemsal yapısı üniter ve federal devletler de farklılıklar göstermektedir. Yerel yönetimlerin farklılık göstermesinin nedenleri arasında tarih, kültür, ekonomik, sosyal nedenlerden kaynaklanmaktadır. Çağımızda yerel yönetimlerin kurumsal yapısındaki özerklik olgusunu zayıflatmadan, ölçek ekonomisinin gerektirdiği büyük yatırımlarda merkezle yönetimle işbirliği içinde olması gereklidir. Genellikle yerel yönetimlerin bütçe ve finans konularındaki özerkliği ve re'sen hareket gücü konusunda bir oydaşma söz konusudur. Demokrasi açısından yerel yönetimlerin gerekli ve önemli kuruluşlar olduğunu ifade eden John Stuart Mill'e göre "millet harç veriyorsa milli düzeyde olduğu gibi yerel düzeyde

de söz hakkına sahip olması gerektiğini belirtmiştir”. J.S. Mill’e göre, yerel düzeyde bireylerin aktif katılımı sayesinde olumlu bir yönetsel yapının yürürlüğe girmesinin önemini ifade etmektedir. Yerel yönetimlerin rolü daha geniş olarak da devletin rolü olarak algılanabilir. Öyle ki gelişen ve değişen dünyada topluma bir bütün olarak yol göstericilik ve destek verme anlamında rolü kırsal alanların geliştirilmesine kadar genişletilebilir. Örneğin bir bölgede yaşayan tarımsal alanlardaki yerel halka dokunacak ve onlara gelir yaratırken çevresel alt yapının ve doğanın korunarak sürdürülebilirliğini sağlayacak tarımsal turizm gibi günümüz insanının özlediği özel turizm geliştirilmesi gibi özgün gelişim modellerinde de devlet (yerel yönetimler paydaş görülmektedir (Çetin, 2015). Yerel yönetim sisteminin her devlette, her kentsel alanda farklı bir program içerisinde uygulanmaya konulduğu görülmektedir. Azerbaycan da yerel yönetim konseptinin uygulamaya konulması ilk başlarda Sovyet yönetim sistemine uyum sağlanması şeklinde gerçekleşmiştir. Azerbaycan Devleti ikinci kez özgürlük ve bağımsızlığını elde etmesinden önce, bilhassa son iki yüz yıl içerisinde Çarlık Rusya’sı ve SSCB’nin sömürücü işgaline maruz kalmıştır. Günümüz de halen bu yönetim mekanizmalarının etkisi altında kaldığı birtakım hususlar vardır. Ramanov hanedanlığı döneminde ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği dönemlerinde Azerbaycan da idare etme şekli, istiklalden evvel devlet idareciliğinin yapılaşmasında, politik ve iktisadi ıslahatlarda esas

belirleyici güç olmuştur. Zira tarihsel olarak Azerbaycan'da kendine özgü farklı yönetim modelleri uygulanmıştır. Bu hususta Transkafkasya da bulunan devletlerden pek farkı olmamış, fakat topraklarının bir kısmı Güney Kafkasya'ya düşen Türkiye ve İran yönetimlerinde sistematik olarak farklılıklar söz konusu olmuştur. Azerbaycan ikinci bağımsızlığından günümüze geline süreçte, yeni yönetim perspektiflerinin gerek merkezi yönetimde, gerekse yerinden yönetim birimlerine olan etkilerinin incelenmesi olmazsa olmaz öneme haiz bir konudur.

Azerbaycan da yerel yönetim alanındaki olumlu gelişmelerin sağlanmasının halkın ihtiyaçlarının karşılanması için önemli olduğu kadar demokratikleşme yönünde daha üst kademelere ilerleme sağlanacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmamızın birinci bölümde, yerel yönetim sisteminin ortaya çıkaran faktörler incelenmiştir. İkinci bölümünde, Çarlık ve Sovyetler döneminde yerel yönetim alanında yapılan gelişmeler hakkında bilgi verilmiş ve üçüncü bölümde ise, Azerbaycan'daki yerel yönetim anlayışının ortaya çıkışı ve bu alanda yapılan reformlar incelenmiştir. Dördüncü bölümde, Azerbaycan'ın önemli kentlerinden biri olan Nahçıvan kentinde yerel yönetim alanında yapılan faaliyetler ve bu alanda yapılan ve yapılması gereken reformlar hakkında değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Bu çalışmanın amacı, Azerbaycan da yerel yönetim alanında gelişmeler hakkında değerlendirmeler yapılarak, ülke dahilinde bu

sistemin uygulanmasında verimsizliğe neden olan yapısal sorunlara nasıl bir çözüm modeli geliştirileceği hususunda bir yol haritasının ihdas edilmesine yardımcı olunulması temel amaç olarak belirlenmiştir.

Çalışmanın odağındaki araştırma soruları şunlardır: Sovyetler Döneminde Yerel Yönetim alanında gelişmelerin Azerbaycan'ın Merkezi Yönetim sistemine olan etkileri nelerdir? Günümüzde Azerbaycan'da yerel yönetim alanında uygulanan reformlar amacına ulaşmış mıdır?

1. Dünyada Yerel Yönetimlerin Tarihsel Gelişimi

İlk çağlarda avcılık-toplayıcılıkla meşgul olan insan oğlu, bir araya gelerek bir grubu oluşturmuşlar, insan oğlu doğası gereği buna gerek duymuştur bu grup sayesinde avlanma koşulları dahada kolaylaşmıştır ve daha sonralar tarımla uğraşmaya başlayan insanlar, vahşi hayvanlardan ve diğer guruplardan kendilerini korumak için surlar inşa etmeye başladılar. Yerleşik hayata geçmeyi başaran âdemoğlu köyler, kervan yolları, su ve kanalizasyon hattı, pazar yerleri, mabetler, şehirler oluşturmaya başlamış ve bu topluluklar geliştikçe krallıklar, devletler, imparatorluklar kurmaya başlamışlardır. Bereketli Hilal bölgesinden toprak verimliliği sayesinde bu bölgelerde yaşayan medeniyetler çağdaş gelişimin temellerini atmaya başlamış ve yazının icadıyla birlikte bu gelişmeler daha da ileri seviyelere evrilmiştir.

Yerel yönetim alanında tarihsel izleri, ilk defa Batı da rastlıyoruz. Antik çağda Site, Antik Yunan döneminde “Polis”, Roma imparatorluğu döneminde yönetsel özerlikten yararlanan Municipeler’de ilk örneklerine rastlanmıştır (Özer, 1999). Polis sözü Yunanca "*asty*" yerleşim alanının merkezi ve "*khora*" kurulan ülkenin birliğini ifade etmektedir. Polis terimsel olarak Antik Yunan döneminin kent-devlet oluşumunun ilk örneklerinden biridir (Aliagaoglu ve Özkan, 2020). Antik dönem de inşa edilen “site” ve “municipe” şehir tarzı yapılar günümüzün belediyeçilik anlayışının esasını teşkil eder. Bir zamanlar Roma medeniyetinde şehir anlamını veren “Municipe” bu günün İngilizcesinde yer alan belediye (*municipality*) sözünün kökenidir. Antik çağdan itibaren idari yapılandırma da belediyeçilikte gelişmeler yaşansa da bazen bu gelişmeleri aksatan birtakım tarihsel olaylarda cereyan etmiştir ve bazı tarihsel olaylarda varki bu olaylar yerel yönetim alanında gelişmenin hızlanmasına katalizör olmuştur. Bu duruma örnek: Batıda cereyan eden Yedi Yıl savaşları, sömürgecilik yarışı ve Fransa’nın Amerikan bağımsızlık savaşına müdahale etmesi sonucu ekonomik kriz nedeniyle ortaya çıkan Fransız İhtilali, Osmanlı İmparatorluğunun Akdeniz’i kendi gölü haline getirmesi neticesinde Hindistan yolunun kapanması sonucu, Batı’nın yeni coğrafi keşiflere yelken açması, Yeni Kıtanın keşfiyle sömürgecilik yarışının artması ve İngiliz Sanayi Devrimi çıkması sonucunda Batı medeniyetleri tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş yapmasıyla birlikte yerel

idari yapılandırmada gelişmeler yaşanmaya başlamış ve ulus devletlerin ortaya çıkışıyla birlikte modern gelişmeler gün yüzüne çıkmağa başlamıştır. Sanayinin gelişmesiyle Avrupa da köylerden merkeze doğru nüfus akımı neticesinde belediyeçilik sorunun çözümlenmesi için çabalar sarf edilmiş ve netice itibariyle Avrupa da merkezi yönetim yanında, yerel yönetime ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır (Uyar, 2004).

Yerel yönetim alanında gelişmeye ticari büyüme de katkı sağlamıştır. Özellikle feodalizm sonrası, ticaret daha da gelişmeye başlamış ve korsancılıkla uğraşan kesimler de ticarete yönelmeye başlayarak büyük kazançlar elde etmişlerdi. Ticaretin gelişmesiyle ve farklı kent yaşamlarının doğmasıyla Avrupa da medeniyetin üstünlüğü önemli derecede artmışdı. Zira Avrupa da ticaret ve bağımsız kentler doğmasaydı tarihin meşhur Rönensansı XV.'ci yüzyıldan daha geç dönemde yaşanmış olurdu. Buna bir örnek bır zamanlar emperyalizmin baş yapıtlarından olan güneşin batmadığı Büyük Biritanya da yakın çağda endüstrinin gelişmesine neden olan etkenlerden en önemlisi ticaret gelişmesiydi (Özer, 1999). Bugün modern yerel yönetim alanlarının temellerini oluşturan devletlerden biri de İngiltere'nin bir zamanlar sömürgesi durumunda olan ve 13 koloni vasıtasıyla bağımsızlığını ilan eden Amerika Birleşmiş Devletleriydi. Günümüzde yerel yönetimin sisteminin gelişmesi Batılı kurumlarında devam etmektedir. Aydınlanmacı filozoflar, örneğin “Toplum Sözleşmesi” eserini yazan Jean-Jacques Rousseau

gibi aydınlar olmasaydı, güçler ayrılığı denilen denge ve kontrol sistemine dayalı hükümet sistemleri kurulamazdı. Bugün en çok üzerinde durulan yasama, yürütme ve yargı erkleri tek bir güç altında birleşir ve tarihteki Mülk Devleti modeli hakimiyetini devam ettirmesi söz konusu olurdu. Bilindiği üzere mülk devlet anlayışında, tüm ülke hükümdarın mülkü olarak kabul edilirdi, ve “kral asla hata yapmaz” mottosuyla hükümdar ve kurumlarının üstünlüğü, yani yönetenler ve yönetilenler arasında eşitsizlik olduğu gibi, yönetimin verdiği maddi ve manevi zararların tazminin giderilmesi söz konusu olmayan adaletsiz bir yönetsel yapı, daha sonraları Polis Devleti ve Hukuk Devleti perspektifine doğru evrilmiştir. Yönetenlerle, yönetilenler arasında hukuksal eşitlik sağlanmış ve yönetim hukuksal denetime tabi kılınmıştır.

2. Sovyetler Döneminde Yerel Yönetim Uygulamalarının Azerbaycan'daki Yerelleşme Sürecine Olan Etkilerinin Analizi

Yerel yönetimlerin Sovyet sonrası demokratikleşmesi bir dereceye kadar Çarlık yönetimi altındaki zemsto'lardaki sınırlı demokrasi uygulamasına benziyordu. ³ Zemstvo'lara XVI yüz yılından, en azından 1905'e kadar Rus siyasetinin temel düzeyde siyasi temsiliyette yerini almıştı. Zemstvo'lara yönelik kitlesel, toplumsal desteğin kısmen Rusya'daki ulusal demokratik kurumların eksikliğinden kaynaklandığı söylenebilir. Bu kuruluş daha sonralar

³ Zemstvo'lar- Miras hakları ve görevleri yasal olarak birleştirilmiş bir sosyal kuruluş.

çarın baskısı altında olacak ve çarın yönetimine hizmet edecektir. Yerel demokrasi ile ulusal otokrasi arasındaki bu keskin karşıtlık, zemstvo sistemi içinde yerel öz yönetimin büyüme potansiyeline keskin sınırlar getirdi. 1905'ten sonra bile bu kısıtlamalar tam olarak ortadan kaldırılamadı (Gelman, 2008). 1917 yılından itibaren Vladimir Ilyic Lenin önderliğinde Bolşeviklerin yönetime el koyması neticesinde zemstvo'ları ve kent özyönetim kurumlarını ortadan kaldırılmaya başlandı ve böylece bu dönemden itibaren hem ulusal hem de yerel demokrasi tamamen işlevsiz hale geldi (Gorbachev, 2017). Ekim İhtilali'nden sonra bütün toprakların devletleştirilmesi koşuluyla birlikte Sovyetler Birliğinde yeni kurumların inşası süreci başlamıştır. Bu kurumlar arasında ⁴sovhoz ve ⁵kolhoz sistemleri ön planda yer almaktaydı (Turan, 2011).

SSCB, Kanada, Almanya ve ABD gibi devletlerde olduğu gibi bir federatif bir yapıya sahipti fakat SSCB'nin diğer devletlerden farkı egemenliğin merkezi yönetimde temerküz etmesidir. Zira başkent Moskova şehrinde Politbüro'nun belirlemiş olduğu herhangi bir önemli konu, parti nezdinde Sovyetler Birliğine üye olan tüm devletlere dayatılıyordu (Roskin, 2019). Yasama ve yürütmenin birlikteliği SSCB yönetimi altında olan devletlerde sistemin teminatını sağlamaktaydı. SSCB'nin kurucu lideri Vladimir Lenin döneminden Stalin dönemine miras kalan bu katı merkezi

⁴ Sovhozlar- devlet çiftlikleri.

⁵Kolhoz -tarım üretim kooperatifi.

sistem, Stalin tarafından da geliştirilerek birliğe bağılı olan ölkelere zorla dayatılmıştır. Her basamaktaki idari birimin bir üst kademedeki birimin onayına bağılı olması, yerel yönetimin özerkliğine engel getirmiş ve bu durum karşısında yerel yönetim modelinin özerkliği söz konusu bile olmamıştır (Yıkıcı ve Salman, 2021).

1990'lı yılların başında yerel yönetimlerde yaşanan gelişmeler de benzer eğilimleri ortaya çıkardı. 1990'da rekabet esasına göre seçilen yerel Sovyet milletvekilleri, 1917'nin 'Herkes' sloganını yeniden canlandırdı ve Ağustos 1991'de Komünist parti aygıtının çöküşü, yerel özerklik için bazı umutların kapısını açmıştı. Bununla birlikte, 1991 sonlarında Boris Yeltsin ve Rusya Halk Vekilleri Kongresi, yerel ve bölgesel seçimlere moratoryum uyguladı ve yerel yürütme organlarının daha üst makamlara (sözde 'dikey yürütme organı') hiyerarşik bağılılığını yeniden sağladı. Böylece yerel özerklik hayata geçirilemedi. Yerel Sovyetlerin iktidar kazanma şansları olmadığından kısa sürede halk desteğini kaybetmişlerdi. Yeltsin'in Ekim 1993 tarihli kararnamesi uyarınca yerel Sovyetlerin dağıtılması bile kitlesel protestolara yol açmadı (Gelman, 2008). Sovyetler Birliğine katılmış olan ölkelerin çoğunda, bağımsızlıktan önce sahip oldukları yetkilere benzer özerklikler verilsede otonom bir yetki devri verilmemiştir. Fakat kavramsal yanlışlar ve ademi merkezizyet söylemine yönelik stereotiplerin yönetsel alanda yaygınlığı görölmektedir. Netice itibariyle bu

devletlerde bölgesel ve yerel yetkililer çoğu zaman çağdaş ıslahatların maksadını kavramakta başarısız oluyor ve idari uygulamalardaki uzmanlığın olmayışı sorunu daha da kötüleştirmiştir (Munteanu & Popa, 2005). Bunun en önemli nedenlerinden birisi, liyakatin olmayışı ve bunun yerine yönetsel kayırmacılığın olmasıydı. Bu nedenle birtakım sorunlar yönetsel mekanizmanın iflas etmesine sebebiyet yaratan olaylardan birisini teşkil etmiştir. Sovyetler Birliği her ne kadar Doğu eksenli devletlerin birleşmesinden oluşan federal bir yapıya benzesede, ABD’de uygulanan idela tip federal bir yönetim sistemiğinden tamamen farklı bir yönetsel yapıya haizdi. ABD’de merkezi yönetim sınırlı sayısı on olan yetkisi olmasına rağmen, federal devletler yani eyalet yönetimleri asıl yetkili birimler olması “home rule “ adı verilen bir yetkilendirmeyeyle sağlanmıştır. ABD’deki bugün sayısı doksan üç bini bulan yerel yönetim biriminin yasal çerçevesini federal merkezi hükümet değil, bizzatihi federal devletlerin yasama organı olan kongre belirlemektedir. Sovyetler Birliğinde ise merkezi yönetsel yapı, gerek merkezi yönetimi ve taşra yönetimlerinin yapısını belirlediği gibi, yerinden yönetimlerin, yer ve hizmet yönünden yerinden yönetimlerin yapısının belirlenmesinde de başat bir aktördü.

3. Geçmişten Günümüze Kadar Azerbaycan`da Yerel Yönetim Sisteminin Gelişimi

Azerbaycan`da ilk kurulan cumhuriyet döneminde yerel yönetim alanındaki yapısal gelişmeler beklentileri karşılamaktan uzaktı. Bunun başlıca nedeni 28 Mayıs 1918 senesinde bağımsızlığını kazanmış olan Azerbaycan topraklarının, 26 Nisan 1920 senesinde itibaren Kızıl Ordu tarafından işgale uğramasıdır. Azerbaycan Devleti`nin ilk bağımsızlığı uzun süreli olmamıştır. 1920 senesinin Nisan ayının sonlarından itibaren, siyasal konjonktür Rusya`nın işini kolaylaştırmıştır. Azerbaycan`ın işgal edilmesinin üzerinden iki sene geçtikten, sonra Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan dahil olmakla, Transkafkasya Sovyet Federal Sosyalist Cumhuriyeti (TSFSR) olarak adlandırılan ve 1936 senesine kadar devam edecek birlik inşa edilmiş ve bu birlik federal yapıdan çok fedaralimsiz bir yapıya sahipti (Taghiyev, 2022). Sovyetler döneminde Azerbaycan`da yönetimin başında duran Nariman Narimanov döneminin ilk başlarında ülkelere yönetim şeklinde bağımsızlık tanınsa da Stalin yönetimi devir almasından sonra mevcut durumda değişikliğe gidilerek, SSCB birliğinde olan birçok ülke Moskova`ya bağımlı hale getirilmiştir. Azerbaycan devleti 1991 senesinde ikinci bağımsızlığını elde ettikten sonra yerel yönetim alanında ilk başlarda ülke dahilinde Sovyet sisteminde idare edilse de ardından birtakım reformlar hayata geçirilmiştir. Çağımızda yerel yönetim alanında Sovyet sistemi, hala bazı

kurumlarda varlığını göstermektedir. Sovyetler döneminde gubernatorlug, oblast, rayon gubernatorluğunun yerini icra hakimiyeti, muhtar bölge, rayon icra hakimiyeti almıştır.

3.1. Azerbaycan`daki İdari Yapı Üzerine Değerlendirmeler

Azerbaycan`da merkezi yönetimin başında Cumhurbaşkanı bulunmaktadır. Azerbaycan devleti hukuki, üniter, laik, demokratik bir cumhuriyettir. Azerbaycan Cumhuriyeti'nde devlet yetkisi iç konularda yalnızca kanunla, dış konularda ise yalnızca Azerbaycan Cumhuriyeti'nin taraf olduğu uluslararası anlaşmaların hükümleriyle sınırlıdır. Azerbaycan Cumhuriyeti'nde devlet iktidarı kuvvetler ayrılığı ilkesine göre düzenlenmiştir: Kuvvetler ayrılığı Anayasa`nın Madde 7`ci kısmının üçüncü kısmında şu şekilde belirlenmiştir. 1) Yasama yetkisi Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisi tarafından kullanılır, 2) Yürütme yetkisi Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanına aittir, 3) Yargı yetkisi Azerbaycan Cumhuriyeti mahkemeleri tarafından kullanılır (E-Qanun, 2024).

3.2. Coğrafi Yapısı

İnsan oğlunun gruplar (obalar) haliyle konar göçer ve yerleşik yaşama geçmesi ardından nüfusun artışı sayesinde kabileye ve kableden de şefliğe dönüşmesi, şeflik yönetimin de bölgenin kaynak verimliliğinin artması ve idari yapısının gelişmesi sonucunda yeni devletlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu zincirlenmenin başında nüfus artımı yer almaktaydı (Diamond,

2018). Her devletin yerleştiği bölgede yer altı ve yer üstü servetlere sahip olması, o devletin diğer devletlere karşı, iktisadi bağımsızlığını ve gelecek istikbalini temin etmektedir. Bu bakımdan Azerbaycan devleti de yer altı servetleriyle birçok devletten seçilmektedir. Diğer devletlerden seçilme nedeninin altında yatan sebepse ülkede petrol ve doğal gaz rezervlerinin olmasıdır. Azerbaycan doğuda Hazar Denizi, kuzeyde Rusya, kuzeybatıda Gürcistan, batıda Ermenistan ve Türkiye, güneyde ise İran devletiyle sınırları mevcut olan coğrafi bölgeye sahiptir. En yüksek zirvesi Bazardz'dr (4466 m). Azerbaycan arazisi, tarihsel süreç içerisinde dışa doğru genişlemiş bulunsa da XVI. yüzyıldan sonra ie doğru daralmaya başlamıştı. Azerbaycan, daha fazla doğal kaynağa sahip olan bir ülke konumunda olmasıyla önemli bir bölgeye sahiptir. Geçmişten günümüze kadar Asya'dan Avrupa'ya kadar uzanan İpek Yolu'nun, bir kolu Azerbaycan arazisi içerisinden geçmektedir. Azerbaycan coğrafyası Güney Kafkasya ya da Transkafkasya olarak isimlendirilen geniş jeopolitik alan içerisinde yer alır (Taghiyev, 2022). Azerbaycan Anayasa'sının Madde 11. Kısımında Bölge başlıklı konuda şu bilgiler yer almıştı. "1. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin toprakları vahittir, dokunulmazdır ve blnmezdir. 2. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin iç suları, Hazar Denizi'nin (gln) Azerbaycan Cumhuriyeti'ne ait olan bölümü, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin üzerindeki hava sahası Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarının bir parçasıdır. 3. Azerbaycan Cumhuriyeti toprakları

devredilemez. Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarının hiçbir kısmını hiçbir şekilde kimseye vermiyor; ancak Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisi'nin kararıyla, Azerbaycan halkının tamamı arasında referandum yapılarak devlet sınırları Azerbaycan halkının iradesine göre değiştirilebilir” Azerbaycan devleti coğrafi veya siyasi arazisine hassas şekilde yanaştığını Azerbaycan Anayasa'sında net şekilde belirtilmiştir (E-Qanun, 2024).

3.3. Nüfusu

Worldometer sitesinin 2024 verisine göre Azerbaycan nüfusuna göre Kafkasya bölgesinde ilk yeri almaktadır. Sırasıyla Güney Kafkasya da bulunan devletler de nüfus sayısına göre, sıralama bu şekildedir Azerbaycan 10,456,301, Gürcistan 3,718,847, Ermenistan 2,777,978 milyon teşkil etmektedir. Azerbaycan dünya nüfusunun %0,13'üne denk gelmektedir ve nüfusuna göre dünyada 90'cı sırada yer almaktadır. Ülkenin arazisi 86,600 km², alanı kapsamaktadır. Halkın %57,1 kentlerde yaşamaktadır. Nüfus yoğunluğuna göre kalabalık olan şehirse ülkenin başkenti olan Bakü şehridir. Ülkede ortalama yaş 32,5'tir. Ülke dahilinde inanç bakımından nüfusun büyük kısmı İslam inancını benimsemiştir. En çok nüfusa sahip olan şehirlerse sırasıyla bunlardır; Bakü (1.116.513), Gence (313.300), Sumgayıt (265.150), Lenkeran (240.300) (Worldometer: 2024).

3.4. Azerbaycan Merkezi Hükümet ve Yasama Sistemi Üzerine Değerlendirmeler

Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru modern ulus devletlerin ortaya çıkmasıyla birlikte, her bir ulusta farklı yönetim şekilleri uygulanmaya başlandı. İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte Batı-Doğu kutuplaşması ivme kazanmaya başlamıştı. Bir tarafta Batı Bloku diğer tarafta da Doğu Bloku arasında büyük çekişmeler yaşanmaya başlamış ve artık literatür de çok söz edilen meşhur Soğuk Savaş dönemi SSCB'nin çöküşüne kadar devam etmeye başlamıştır. Soğuk Savaş'la birlikte siyasi ideolojilerin çekişmesi farklı bir boyuta taşınmıştır, zira milliyetçilik ideolojisinin duraklamasıyla birlikte sosyalizm ve kapitalizm arasında ve bu ideolojileri arkasına alan bloklar arasında sistemsel çekişmeler başlamıştır. Daha sonralar Sovyetler Birliği çöktükten sonra bağımsız devletlerin sayısında artış yaşanmış ve bu devletlerin yönetimlerinde anayasal, parlamenter uygulamalarda farklı şekillenmeler uygulanmaya konulmaya başlamıştır. SSCB'nin dağılmasıyla birlikte bağımsızlığını kazanan devletlerden birisi olan Azerbaycan Cumhuriyetin de Sovyet yönetim sisteminden 1991 senesinde uzaklaşarak demokratik yönetimin ilkin adımlar atılmaya başlandı. Bunun en bariz numunesini idari yapıdan yaşanan gelişmelerde görebiliriz.

3.5. Azerbaycan'da Cumhurbaşkanının Yetki ve Sorumlulukları

Cumhurbaşkanı, Azerbaycan devletinin bağımsızlığının, toprak bütünlüğünün ve Azerbaycan Cumhuriyeti'nin taraf olduğu uluslararası anlaşmaların uygunluğunun ve yargı bağımsızlığının garantörüdür (E-qanun, 2024). Cumhurbaşkanı'nın yetkilerinden bazıları bunlardır, Azerbaycan Cumhuriyetinin ulusal seçimlerini tayin eder ve devlet bütçesini milli meclis onayına sunar, devletin ekonomik ve sosyal programlarını onaylar. Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi, Azerbaycan Cumhuriyeti Yüksek Mahkemesi ve Azerbaycan Cumhuriyeti istinaf mahkemelerinin yargıçlarının atanması konusunda Milli Meclise teklifte bulunur; Azerbaycan Cumhuriyetinin diğer mahkemelerinin hakimlerini atar; Milli Meclisin onayıyla Azerbaycan Cumhuriyeti Başsavcısını atar ve görevden alır, devlet bütçesinde yürütme organına ayrılan giderler çerçevesinde merkezi ve yerel yürütme organları oluşturulur (President, 2024). Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası Yönetim Kurulu üyelerinin atanması ve görevden alınması konusunda Milli Meclise öneride bulunur, Merkez Bankasının başkanını görevden alır, merkez bankası başkanını, Merkez Bankası yönetim kurulu üyeleri arasından atar. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin askeri doktrinini Milli Meclisinin onayına sunar. Azerbaycan Cumhuriyeti silahlı kuvvetlerinin yüksek komuta personelini atar ve görevden alır. Cumhurbaşkanının idaresini düzenler ve başkanını atar. Azerbaycan Cumhuriyeti İnsan Hakları Komiserinin seçimi

konusunda milli meclise öneride bulunur. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin yabancı ölkelerde ve uluslararası kuruluşlarda diplomatik temsilciliklerinin kurulması konusunda milli meclisine bilgi verir, yabancı ölkeler ve uluslararası kuruluşlardaki diplomatik temsilcilerini atar ve geri çağırır ve bazı kamusal, sosyal alanlarda atamalar ve aynıyla görevden alma yetkisine sahiptir. Örnek: Siyasi sığınma hakkı verilmesi, vatandaşlık sorunlarının çözölmesi, hükümlölerin affedilmesi, devlet ödöllelerinin verilmesi, daha yüksek askeri ve daha yüksek özel rütbeler verilmesi, cumhurbaşkanının yetkilerindendir (E-qanun, 2024).

3.6. Azerbaycan'da Bakanlar Kurulunun Yetki ve Sorumlulukları

Cumhurbaşkanın uhdesinde Bakanlar kurulu kendisine mer'i mevzuatça tanınan şu yetkilere haizdir: Cumhurbaşkanı, Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisinin onayıyla Azerbaycan Cumhuriyeti Başbakanını atar ve yasal olarak başbakanı görevden alma yetkisini elinde bulundurur. Bakanlar kurulu üyelerini atar görevden alır, gerekirse bakanlar kurulu toplantılarına başkanlık eder ve bakanlar kurulunun istifasına ilişkin kararını kabul eder. Azerbaycan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu ve Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Bakanlar Kurulunun kararlarını ve emirlerini, merkezi ve yerel yürütme organlarının kararlarını iptal eder (President, 2024). Bakanlar Kurulu, cumhurbaşkanının en üst yönetim organıdır. Bakanlar Kurulu başında Azerbaycan Cumhuriyeti Başbakanı yer

alır. Bakanlar Kurulu Cumhurbaşkanına bağlı ve ona karşı sorumludur. Bakanlar Kurulu 17 bakanlıktan oluşur. Bunlar sırasıyla: İçişleri Bakanlığı, Bilim ve Eğitim Bakanlığı, Ekoloji ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı, Nüfusunun Çalışma ve Sosyal Koruma Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Enerji Bakanlığı, Acil Durumlar Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı, Kültür Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Tarım Bakanlığı, Savunma Bakanlığı, Savunma Sanayii Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı, Dijital Kalkınma ve Ulaştırma Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı'ndan ibarettir (NK, 2024).

3.7. Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisinin Yetki ve Sorumlulukları

Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisi tarihsel olarak üç aşamadan değerlendirilir. İlki Azerbaycan Halk Cumhuriyeti Parlamentosu (1918-1920), ikinci olaraksa SSCB Yüksek Sovyet'i (1920-1991) ve 1991 senesinden sonra Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisi.

“5 Bölüm Madde 93 de Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisi hakkında kararları bunlardan ibarettir.

1. Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisi, yetkileriyle ilgili konularda anayasa kanunlarını, kanunları ve kararları kabul eder.

2. Azərbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisində anayasal kanunlar, kanunlar və qərarlar bu Anayasanın öngördüyü şəkildə qəbul edilir.

3. Azərbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisi millətvekilləri oy istifadə haklarını şəxsən istifadərlər.

4. Azərbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisinin kanun və qərarları yürütmə organına və yargı organlarına özəl görev verəmez.” (E-qanun, 2024).

“Azərbaycan Cumhuriyeti'nin 13 Aralık 2005 tarix və 7-IIIKQD sayılı Anayasa Kanununa esasən, bu maddenin I. Bölümünə göre Azərbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisinin yetkisi altındaki konular listesine aşağıdaki konular eklenmiştir. Azərbaycan Cumhuriyeti Merkezi Seçim Komisyonu üyelerinin atanması; Azərbaycan Cumhuriyeti Devlet Hizmetleri Yönetim Konseyi üyelerinin bir kısmının seçimi, Azərbaycan Cumhuriyeti Adli-Hukuk Konseyinin bazı üyelerinin seçimi ve Kamu Televizyon ve Radyo Yayıncılığı Kurumu Yayın Kurulu üyelerinin atanması yer almaktadır. Yasama yetkisi Azərbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisi tarafından hayata geçirilir. Anayasanın 5'ci bölümünün 82'ci maddesine göre, Azərbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisi 125 millətvekilindən oluşmaktadır. 12'ci bölümün 157 maddesine göre, Azərbaycan Cumhuriyeti Anayasasının değiştirilmesini teklif etme girişimi, Azərbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı veya Azərbaycan

Cumhuriyeti Milli Meclisinin en az 63 milletvekili tarafından önerilebilir” (Meclis: 2024).

4. Günümüzdeki Azerbaycan Yerel Yönetimler Sistemi Üzerine Değerlendirmeler

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği dağılmasından sonra Azerbaycan’da, idari ve mali alanda reformlar hayata geçirilmiştir. Sovyet idari yapısında uzaklaşarak ve günümüz Kıta Avrupası idari yapısını esas alan düzenlemeler yapılmaktadır. İkinci Cumhuriyet’ten sonra, Azerbaycan’da yerel yönetimler ve yerel yönetimlerin ekonomik yapısı yasal prensip ile düzenlenmiştir (Alçıçek, 2019). Yerel yönetim reformlarının yönetsel sistemdeki etkilerinin olduğunu ifade edenler yanısıra etkisinin sınırlı kaldığını belirten geniş bir kesimde olduğu görülmektedir.

1988 yılından yürürlüğe giren Avrupa Yerel Yönetim Özerklik şartını, Azerbaycan Devleti, Aralık 2001’de imzalamıştır. Azerbaycan Cumhuriyeti’nin Yerel Yönetimlere İlişkin Avrupa Şartı adlı uluslararası belgeyi şu koşulla kabul etmiştir “Azerbaycan Cumhuriyeti, işgal altındaki topraklar kurtarıncaya kadar Ermenistan Cumhuriyeti’nin işgal ettiği topraklarda şart hükümlerinin yerine getirilmesini garanti edemeyeceğini beyan eder”. Bu şartı dönemin Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev tarafından, Azerbaycan Cumhuriyeti adına imzalama yetkisi, dönemin Azerbaycan Cumhuriyeti’nin Avrupa Konseyi Daimî Temsilcisi Ağşın Şefaət oğlu Mehdiyev’e verilmiştir. 2018 senesinden itibaren

Fakhreddin İsmayilov, Avrupa Konseyi'nin daimî üyesi olarak atandı günümüzde görevini devam ettirmektedir. Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nın 12. Maddesinin 2. Fıkrasına göre, Azerbaycan Cumhuriyeti aşağıdaki madde ve hükümler kapsamındaki yükümlülüklerini beyan etmiştir: Madde 2; Madde.3-1 ve 2 bent; Madde 4. -1, 2 4, 5 ve 6 bentleri; Madde 5. Madde 6.- bent 1 ve 2; Madde 7- bent I ve 3; Madde 8- bent 1, 2 ve 3; Madde 9- 1, 2, 3, 4, 7 ve 8'ci bentler; Madde 1- bent 1 ve 2; Madde 11 (E-qanun, 2024). Avrupa Konseyi üyesi olan devletler, bu şartı imzalayarak birtakım yükümlülükler üzerlerine almışlardır. 1 Eylül 1988 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı, ülkeler arasında ileri bir birliği amaç edinmiş ve şehirler arası alt yapının geliştirilmesi konusunda birtakım gelişmeler sağlamıştır. İsmayilov'a göre, Azerbaycan'da Avrupa Yerel Yönetim Özerkliği Şartına uyulması yönünde pek fazla gelişme yaşanmaması yerel yönetim modelinin aksaklıklarına sebebiyet yaratmaktadır. Örnek, Yerel özyönetim sisteminin seçilmiş organlarının üyelerinin ve yerel özyönetim görevlilerinin yetkilerinin kaybedilmesi ve salahiyetlerinin sona erdirilmesine dair esaslar, Azerbaycan mevzuatında kısaca saptanmış olsa da belediye kurumunun ahalisinin bu kişileri geri çağırma yetkisi (recall) yasal olması amaçlanmamıştır. Bu husus, yerel nüfusun belediyeleri tesir etme kabiliyetini sınırlamış ve yönetimin sürdürülmesi, ahaliye yönelik periyodik bildiri ile ilişkili olarak belediye üyelerinin haklarını tam

manasıyla yerine getirme yükümlülüğünü azaltmaktadır (İsmayilov, 2024).

5. Nahçıvan Özerk Cumhuriyetinde Yerel Yönetimlerin Yapısı

A. Tocqueville, yerel yönetimleri bir demokrasi ekolü olarak nitelendirmiş ve gözlemleri neticesinde bizzat Amerika Birleşik Devletleri'ne giderek "Bir şehir bağımsız bir hükümet kurabilir ancak Belediye teşkilatları olmadan bağımsızlık heyecanını yaşayamaz" ifadesini kullanmıştır. Yerel Yönetimin bağımsız olması demografik yapının gelişmesine hizmet etmektedir. Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti, Azerbaycan'ın en eski şehirlerinden birisidir. Özerk cumhuriyet olarak nitelendirilmesinin nedeni bölgenin Azerbaycan'la bağlantısının Sovyetler döneminde kesilmesinden kaynaklanıyor.

Tarihi kökenleri olan bu şehir bir zamanlar İldenizliler devletinin başkenti olmuştur. Nahçıvan üç devletle sınır bölgesi olmasıyla bilinir bu ülkeler Türkiye, İran ve Ermenistan'dır. Nahçıvan'ın gerek Azerbaycan için, gerekse Türk devletleri için önemli stratejik bir kapı olmasının nedeni benzersiz ve kilit öneme haiz coğrafi konumudur. Nahçıvan Özerk Cumhuriyetinin ekonomik gelişmesinde turizminde başat bir faktör olacağı görülmektedir.

Coğrafi konumdaki bir yerin turizmin gelişmesinde turizm kaynakları büyük rol oynamaktadır. Literatürde bir ülkenin turizm

potansiyelini turizm ürünlerinin bileşenleri belirlemektedir (Çetin, İ., Alamir N. AL-ALAWI, 2018).

5.1. Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nin Demografik Yapısı

Bir zamanlar Azerbaycan'ın anakarası birleşik olurken, 1920 yılında Moskova yönetiminin Zengezuru bölgesini, baskı yoluyla Azerbaycan'dan koparıp Ermenistan'a verilmiştir (Baberovski, 2021). Bu durum Nahçıvan bölgesinin exclave bir bölgeye sahip olmasına neden olmuştur. Josef Stalin'in isteği üzerine bir plan hayata geçirilmiştir.

Planın ana amacı, Kafkasya ve Asya Türk Cumhuriyetlerinin Anadolu ile iletişim bağıını kesmektir. Bu planın günümüze olan etkileri devam etmektedir, örneğin mali ve lojistik açıdan Azerbaycan Devleti Nahçıvan'a yönelik hizmet sunumlarında güçlükler yaşamaktadır. Azerbaycan Devleti, Nahçıvan'a silah, tıbbi yardım sağlamak için uçakla Gürcistan, Türkiye rotasını kullanması büyük masraflara ve zaman kaybına yol açmakta ve yine benzer sorun ticari ve sivil araçların, İran topraklarından geçerek Nahçıvan'a ulaşması gümrükte gecikmelere ve büyük zaman kaybına sebep olmaktadır.

Tablo 1'de görüldüğü üzere, Azerbaycan Cumhuriyeti Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Devlet İstatistik Komitesi'nin 01.07.2024 tarihli verilerine göre, Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nin nüfusu 469625 kişiden teşkil etmektedir.

Tablo 1: Nüfus yoğunluğuna göre şehir ve ilçeler

Şehir ve İlçeler	Nüfus
Nahçıvan Şehri	97606
Şerur Şehri	113242
Babek Şehri	77946
Ordubat Şehri	50731
Culfa Şehri	48047
Kengerli İlçesi	33632
Şahbuz Şehri	25304
Sadarak İlçesi	23117
Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Üzre	469625

(NSTAT: 2024).

Naçıvan Özerk Cumhuriyeti'ndeki şehirlerde ve köylerde nüfus sayısına bakılırsa Azerbaycan Cumhuriyeti Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Devlet İstatistik Komitesi'nin 01.07.2024 tarihli verilerine göre, şehir ve ilçeler üzre 166702, köyler ve kırsal alanlar üzere 302923 ahali yaşamaktadır. (NSTAT, 2024).

5.2. Naçıvan Özerk Cumhuriyetinin İdari Yapısı

Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti 7 idari bölgeye ayrılmıştır sırasıyla Babek, Julfa, Ordubad, Sadarak, Shahbuz, Sharur,

Kangarli. 8 yerleşim yeri, 157 kırsal idari ilçesi ve 203 köyü bulunmaktadır (Prezident Kitabxanası, 2024). Nahçıvan Özerk Cumhuriyetinin Anayasasının I Bölüm 9'cu maddesine göre Özerk Cumhuriyetin başkenti Nahçıvan şehridir (Alimajlis: 2024). Nahçıvan'ın özerkliğinin temeli yürürlükte olan 16 Mart 1921 tarihli Moskova ve 13 Ekim 1921 tarihli uluslararası antlaşmalarıyla ihdas edilmiştir. Bu antlaşmalarla Nahçıvan'ın Azerbaycan'ın bir parçası olduğu ilan edilerek Nahçıvan'ın toprak sınırları bir kez daha belirlenmiştir. 16 Mart 1921'den başlayarak önce Nahçıvan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, 16 Haziran 1923'ten sonra Nahçıvan diyarı, 9 Şubat 1924'ten itibaren Nahçıvan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, 17 Kasım 1990'dan itibaren ise Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti adını almıştır. Nahçıvan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin ilk Anayasası 1926'da ikincisi 1937'de, üçüncüsü ise 1978'de kabul edilmiştir. Daha sonralar Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nin Anayasasının temeli, 12 Kasım 1995'te ulusal oylamada referandumda kabul edilen Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasasıdır (Alimajlis 2024). Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Anayasasının onaylanması üzerine Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisi karar vermiş ve dönemin Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev tarafından 29 Aralık 1998 senesinde imza atılmıştır. Anayasanın 1. Bölüm, Madde 2 de Özerkliğin Temelleri prensibi hakkında bu hususlar yer almıştır. 1. Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti, yetkilerine ilişkin sorunları Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası ile çözümleme

sürecinden bağımsızdır. 2. Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nin çıkarlarıyla ilgili diğer tüm konular, bu konuların çözümü Azerbaycan Cumhuriyeti devlet organlarının yetkilerine atfedilmediği sürece Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti tarafından çözülür. III. Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nin yetkileriyle ilgili sorunların çözümünde Azerbaycan Cumhuriyeti'nin genel çıkarlarıyla ilgilidir (E-Qanun:1755). Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nde yasama yetkisi Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Yüksek Meclisi tarafından hayata geçirilir. Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Yüksek Meclisi 45 milletvekilinden oluşur. Parlamento seçimle 5 seneliğine iş başına gelir. Parlamentonun başında “sadr” unvanına haiz bir başkan vardır. Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Yüksek Meclisi, Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Yüksek Meclisi Başkanının seçim usulünü belirler. Azerbaycan'ının Cumhurbaşkanı, sadr ve bakanlar kurulunu, görevden alabilme yetkisi vardır (Alimajlis 2024).

5.3. Azerbaycan'da Yerel Yönetimlerin Tarihsel Arka Planı

SSCB'den bağımsızlığını kazanan Azerbaycan Cumhuriyeti, yerel yönetim alanından Sovyetler Birliği yönetim sisteminden uzaklaşmak için 18 Ekim 1991 tarihinde Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı'nın fermanıyla, 372 sayılı karar kabul edilerek, şehirler, ilçeler ve kasabalarda icra hâkimiyeti başkanı görevlendirilmiştir. Bu kararlar birlikte yönetim alanında reforma gidilerek Sovyet sisteminden uzaklaşmak amaçlanmıştır (E-

Qanun: 6751). Yerel yönetim alanında merkeze bağlı olan icra hakimiyeti ile belediyeler arasında ilişkiler bulunmakta ve bu sistemle birlikte belediyenin işleyiş şekli denetim altına alınmaktadır. Azerbaycan`da Sovyetler döneminde gubernatorial bir sistem mevcutken bağımsızlıktan sonra ülke dahilinde yeni reformlar hayata geçirilerek gubernatorial sistemin yerini icra sistemi almaya başlamıştır. Azerbaycan dahilinde ve Nahçıvan Özerk cumhuriyetinde icra hâkimiyetlerinin başkanı, cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır. Belediye başkanlarıysa seçimle göreve gelmektedir. Belediyenin tüzüğü Azerbaycan Cumhuriyetinin anayasasıyla belirlenmiş kararla devlet siciline işlenmektedir. Belediye tüzüklerinin kayıtlarıysa icra hakimiyeti organı tarafından yürürlüğe girmesi sağlanmaktadır (E-Qanun: 4770). Nahçıvan`da belediye idari teşkilatının modern belediyeciliğin tüm unsurlarını taşımadığı ama olumlu gelişmeler olduğu ifade edilebilir. Bunun nedeni 1999 yılından itibaren, Azerbaycan Cumhuriyetinde yerel yönetim sistemi ve özellikle belediye idaresinin kurumsallaşma çabalarıdır. Bu sistemin yeni yeni gelişmekte ve sistemin altyapısının sağlam şekil alması için senelere ihtiyaç duyulmaktadır. Belediyelerin âdem-i merkezîyetçilikten uzak olması kendi kendini yönetme organının gelişmesinde aksaklıklar yaratmakta ve mali yönden merkeze bağımlılığı artırmaktadır.

Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nin merkezi olan Nahçıvan Şəhrin'de bir kasaba ve beş köy bulunmaktadır. Bunlar Aliabad kasabası, Karaçuk, Karahanbeyli, Bulgan, Tumbul ve Haciniyyet köyleridir. Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti, Azərbaycan Cumhuriyeti'nin bazı ilçə idari ərazi bölmələrində dəyişikliklər edilməsi haqqında 4 Aralık 2001 tarixli 228-IIQ numaralı Azərbaycan Cumhuriyeti'nin yasasına görə Babek şəhrinin Aliabad köyü, idarə bölgə dairəsi Nahçıvan şəhrinə daxil edilmişdir (E-Qanun:1024). 15 Mart 2002'ci ilə gəlincə bu tarix də 273-IIQ numaralı yasaya görə Aliabad köyü kasaba kategorisinə daxil edilmişdir (E-Qanun: 1488). 9 Haziran 2009 tarixindən itibaren Babek şəhrinin Karaçuk, Karahanbeyli, Bulgan və Haciniyyet köyləri idari bölgə daireləri Nahçıvan şəhrinin idari mülki biriminin sınırlarına daxil edilmişdir (E-Qanun, 2024). Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti üniter devlet sistemine sahiptir. Şəhirlərdə və ilçələrdə idari yapılar mərkəzi yönətimə bağlıdır. Azərbaycan Cumhuriyeti Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Devlet İstatistik Komitəsi'nin 01.07.2024 tarixli verilerine görə Nahçıvan'da Devlete ait mülk 1897,19 təşkil edərkən, Belediyeye ait mülkə 3040,04 təşkil etməkdədir (NSTAT, 2024).

5. Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nde Yerel Yönetimlerin Mali Yapısı

Zengezur Koridoru'nun işləməyə başlamasıyla birlikdə Nahçıvan mali və sosial yöndən gələcəyi təhmin edilməkdədir. Bu

koridorun açılması sadece Azerbaycan çıkarı için değil tüm bölgenin çıkarına hizmet edecektir. Malysheva göre Rusya'dan Azerbaycan'a ve İran üzerinden Basra Körfezi'ne kadar uzanan koridoru hem uluslararası izolasyonun aşılması hem de ithalat-ihracat operasyonlarının organize edilmesi sonucu Rusya için en önemli koridorlardan biri haline gelmiştir. Bu koridor, Rusya'ya, Batı yaptırımlarının aşılmasında üstünlük sağlayacaktır. Moskova, uluslararası taşımacılık koridorun uygulanmasının desteklenmesi ve Rus şirketlerinin faaliyetlerinin kolaylaştırılması için Azerbaycan ve İran arasında ticari görüşmeler sürmektedir. Fakat Ocak 2023 tarihinden itibaren İran-Azerbaycan ilişkilerinde patlak veren siyasi kriz aslında İran ve özellikle Rusya'nın çıkarlarına ters bir durum yaratmıştır (Malysheva, 2023). Rusyanın çıkarları için Azerbaycan-İran koridoru her ne kadar önemliyse. Azerbaycan, Asya devletleri ve Türkiye'nin çıkarları içinde Zengezur koridorunda stratejik bir öneme haizdir. İran bu hususta transit yolun kendi topraklarından geçmesi konusu da ısrar etmektedir. İran, eski yol güzergâhının sürekli kullanılmasını istiyor ve yeni yol güzergâhı projesinin İran Devletinin çıkarlarına aykırı olduğunu ifade ediyor. Zengezur koridorunun açılmasıyla birlikte Nahçıvan'da özel şirketlerin faaliyetlerinde bir artış yaşanması beklenmekte ve ticari yol güzergâhının şehrin cazibe noktası haline gelmesini sağlayacağı, halkın refah seviyesinde artışına katkı sağlayacağı ve mali yapıdan yerel yönetimlerin gelişmesine desteklenmesine fayda sağlayacağı

açık ve net olan bir durumdur. Nahçıvan`da inşa edilecek yeni yolun güvenliğinin sağlanması olmazsa olmaz öneme haiz bir konudur. Yolun güvenliğinin Rusya devletinin sorumluluğuna verilmesinin yol açacağı birtakım sorunların nasıl giderileceği konusunda bir modelin ortaya konulamamasıda bir zaafiyet teşkil etmektedir.

Risk faktörünü değerlendirmek ülke çıkarları için önemli hususlardan birisidir. Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti için gelişen ticari yol güzergâhı yerel yönetim alanında yeni projeler ortaya koyulmasına katkı sağlamakla birlikte, bölgeye özel şirketlerin yoğun yatırım yapması için uygun koşulları sağlayacaktır.

Nahçıvan`da bulunan icra hakimiyetlerinin resmi sitelerinden alınan bilgilere esasen Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti`nde şehir ve ilçeler dahilinde irili ufaklı toplam 171 belediye idaresi bulunmaktadır. Nahçıvan şehrinde 5, Culfa şehrinde 19, Ordubad şehri 30, Şahbuz şehri 22, Şerur şehri 52, Babek şehri 28, Kengerli ilçesi 10, Sederek ilçesi 5, fakat bazı kaynaklar Sederek ilçesinde belediyelerin sayısını 4 olarak gösteriyor bu da Kerki köyünün, Ermeniler tarafından işgal edilmesinden dolayı, Kerki köy belediyesinin işlevsiz kalmasından kaynaklanıyor (Dijital Kalkınma ve Ulaştırma Bakanlığı, 2024).

Anayasada Belediye idareleri hakkında, 1. Bölüm 10`cu maddede yer alan hükme göre, belediyeler ve belediye birlikleri, yabancı ülkelerin yerel özyönetim organlarıyla iş birliği anlaşmaları yapabilir ve ilgili yürütme makamıyla mutabakata vararak yerel

özyönetim organlarının uzmanlaşmış kuruluşlarına üye olabilir. İlgili yürütme makamı, belediye üyelerinin ve çalışanlarının profesyonellik düzeyini artırmak amacıyla yabancı ülkelerin yerel özyönetim organları, bunların dernekleri ve uzmanlaşmış kuruluşları ile deneyim alışverişini düzenlenmesi bilgisi yerel özerklik anlamında olumlu bir gelişmedir (E-Qanun, 2024). Fakat ülke dahilinde bölgesel kalkınma politikalarını belirleyecek idari bir yapının kurulamaması, yerel ve bölgesel gelişmeye olumsuz ket vurmaktadır. Rasyonel esaslara dayalı modern ulusal ve bölgesel planları koordine edecek kapsayıcı bir planlama örgütünün kurulması gerekmektedir (Muradov, 2012).

5.1. Nahçıvan Özerk Yönetiminin Gelirleri

Nahçıvan`ın esas gelirleri Azerbaycan Cumhuriyetinin dahilinde alınan vergiler ve harç gelirlerinden elde edilir. Bu vergiler sırasıyla emlak, toprak, maden, menfaat vergileridir (Meclis, 2023). Vergilerin oranına belirlenmesi yetkisi, Azerbaycan vergi tüzüğünün dahilinde kararlaştırılma yetkisi belediyelere bırakılmıştır (Alçıçek, 2019).

5.2. Nahçıvan Özerk Yönetiminin Giderleri

Yerel yönetimlerin giderlerine gelince, giderleri üç aşamada değerlendirebiliriz. Yeşillendirme, yol ve park yapımı olarak bilinen 1. Abadlık hizmetleri, meclis üyeleri ve personel hizmetleri olarak

bilinir 2.Emek hakkı ve 3.Sosyal yardımlar esas giderleri teşkil etmektedir (Arıtürk ve Negiz 2018).

5.3. Nahçıvan Özerk Yönetiminde Bütçe Süreci

Azerbaycan devletinde bütçe sistemi merkezi ve yerel olarak ikiye ayrılmaktadır. Yerel olarak Nahçıvan da devlet bütçesinin uygulanması sürecinde, öncelikle Azerbaycan Cumhuriyeti "Bütçe Sistemi Hakkında" Kanununun 7. maddesinde korunan harcama maddeleri'ne göre finanse edilir, diğer harcamalarsa devlet kaynaklarından elde edilen gelirlerin durumuna göre finanse edilir (Meclis:2023). Yerel olarak oluşturulan bir bütçe, yerel vergileri ve çeşitli gelir türlerini içerir.

SONUÇ ve GENEL DEĞERLENDİRMELER

Kentlerin ortaya çıkmasıyla birlikte tarihsel süreç boyunca yönetim alanında değişimler yaşanmaya başlanmış ve yaşanmaya devam etmektedir. Günümüzde, yükselen kentleşme süreciyle birlikte yerel yönetim alanlarının özerkliği de gündeme gelmeye başlamıştır. Yerel yönetimlerin özerkliği konusunda, Aglo-Saxon ve Kıta Avrupası ülkelerinde yüzyıllarca süren bir tarihsel arka plan sözkonusudur. Azerbaycan ve diğer Türk devletlerinde, tarihsel süreçte özerklik konusunda yaşanan olumsuz gelişmeler sonucunda, yerel özerklik kavramı kurumsallaşamamıştır. Yerel yönetimlerin merkeze bağımlı hale gelmesine neden olan mali yapılarının yetersizliği, demokratik kurumsal yapıyada olumsuz olarak etki

yapmıştır. Azerbaycan ve diğerk Türk devletlerinde kent yönetimlerinin merkeze olan bağımlılığını azaltmak ve kentlerin gelişmesinin önünü açmak için merkezi ve yerel yönetsel reformlara ihtiyaç vardır. Literatürde yerel yönetimler konusunda federal ve üniter devlet sistemlerinde farklı gelişmeler yaşanmış ve uygulamada özerkliğin önemi vurgulanmıştır. Kentlerin tarihsel gelişimini, sosyo-ekonomik realiteyi anlamadan yerel yönetim kavramını anlamak zordur. Azerbaycan`da yerel yönetimlere yönelik reformların tam anlamıyla icra edilememesi, reformları koordine edecek devlet birimleri arasında yeterli koordinasyonun sağlanamaması, ulusal ve bölgesel kalkınma planlarını hazırlayacak ve uygulamaları denetleyecek Devlet Planlama Örgütünün henüz kurulamaması, özerklik ve demokratikleşmeye yönelik siyasal kültürü oluşturacak sivil toplumsal yapıların zayıflığı sonucunda, literatürde Azerbaycan`da yerel yönetimlerin gelişmelerinde önemli ilerlemelerin yaşanmadığı konusunda birçok eleştiriler mevcuttur.

Tarihsel açıdan Azerbaycan Devleti`nde kısa bir geçmiş i olan yerel yönetim perspektifinin kurumsallaşması için uzun bir sürece olan ihtiyacı görmezden gelemeyiz. Yerel Yönetim kavramının Batı`da kurumsallaşması sosyo-ekonomik bir realitiye dayalı uzun bir süreç dahilinde gerçekleştiği görölmektedir. 1787 yılında modern aydınlanmacı yazılı anayasasını ihdas eden ABD`de yerel yönetim olgusunun 1776 yılından itibaren gerek merkezi gerekse yerel birimlerde gündeme geldiği görölmektedir. Thomas

Jefferson tarafından ademi-merkeziyetçi yapı önerilirken, Hamilton ve diğer Federalistler “İnsanlar melek değil, yöneticilere ihtiyacımız var” anlayışıyla merkezi yönetiminde gereklilik olduğunu vurgulamıştır.

Kanaatimizce Azerbaycan devletinde uygulanacak merkezi ve yerel yönetim reformlarında Anglo-Saxon ve Kıta Avrupası’nın yerel yönetimlere ilişkin kodifikasyonlarının iyi yanlarının yanısıra, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin 442 sayılı 1924 tarihli Köy Kanunu’ndaki özgün Türk idari gelenek ve töresinde ihtiva etmesi yerel yönetimlerin ussal bir yapıya dönüşmesini sağlayacaktır.

Yerel Yönetim alanında yapılmış olan değerlendirmelere göre, Nahçıvan kenti dışında olan icra hakimiyetlerin dahilinde belediye idaresinin kendine özgü arşivlerine haiz olması önerilmektedir. Zira verilerin toplanıp her üç aydan veya altı aydan bir merkezi arşiv kurumuna gönderilmekle birlikte, güvenlik unsuru için şehir ve ilçelerde bulunan icra hâkimiyetleri arşivlerindeki verilerin veya önemli belgelerin yedeklerinin bulunması herhangi bir yaşanan olumsuzluk neticesinde, verilerin korunmasına katkı sağlayacak ve iletişimin ve belge güvenilirliğinin sürdürülebilirliğine katkı sağlayacaktır.

Diğer bir öneriyse, belediyelerin işleyişi icra hâkimiyetleri tarafından denetim altına alınması belediyelerin bağımsızlığını ve gelişmesini engellemektedir. Merkezi ve yerel reformların hayata geçirilmesi için; yerinden yönetimlerin, gerek yerel (coğrafi),

mahalli (yerel) yönetimler ve hizmet yönünden yerinden yönetimlere ilişkin yeni yasal düzenlemeler ve yeni kurumlar ihdas edilmesi, yetki devri, yetki genişliği, yerel özerklik, yönetime katılım, hizmetlerde etkinlik, demokratik uygulamalar, özgürlük gibi demokrasinin pek çok değerinin reel hayata yansıtıldığı mekanlar olarak kentlere ilişkin rasyonel yeni yönetsel yapıların kurulması olmazsa olmaz önem arz etmektedir.

Kaynakça

A.Z.E-Qanun (2024) *Azərbaycan Cumhuriyyəti Adəlet Bəkanlığı Yasal İşləmlərin Birləşik Elektronik Veritabanı*. (09/08/2024 tarixində <https://e-qanun.az/framework/1755> adresindən ulaşılmışdır).

A.Z.E-Qanun (2024) *Azərbaycan Cumhuriyyəti Adəlet Bəkanlığı Yasal İşləmlərin Birləşik Elektronik Veritabanı*. (13/08/2024 tarixində <https://e-qanun.az/framework/4770> adresindən ulaşılmışdır).

A.Z.E-Qanun (2024) *Azərbaycan Cumhuriyyəti Adəlet Bəkanlığı Yasal İşləmlərin Birləşik Elektronik Veritabanı*. (18/03/2024 tarixində <https://e-qanun.az/framework/897> adresindən ulaşılmışdır).

A.Z.E-Qanun (2024) *Azərbaycan Cumhuriyyəti Adəlet Bəkanlığı Yasal İşləmlərin Birləşik Elektronik Veritabanı*. (13/08/2024 tarixində <https://e-qanun.az/framework/6751> adresindən ulaşılmışdır).

A.Z.E-Qanun (2024) *Azərbaycan Cumhuriyyəti Adəlet Bəkanlığı Yasal İşləmlərin Birləşik Elektronik Veritabanı*. (20/04/2024 tarixində <https://e-qanun.az/framework/2903> adresindən ulaşılmışdır).

A.Z.E-Qanun (2024) *Azərbaycan Cumhuriyyəti Adəlet Bəkanlığı Yasal İşləmlərin Birləşik Elektronik Veritabanı*.

(20/04/2024 tarixində <https://e-qanun.az/framework/2903> adresindən ulaşılmışdır).

WORLDOMETERS (2024). *Azərbaycan Ahalisinin İstatistikası*. (13/07/2024 tarixində <https://www.worldometers.info/> adresindən ulaşılmışdır).

AĞAOĞLU, A. və Özkan Oğuzhan, (2020). Antik Yunan Kentlerinin (Polis) Kentsel Perspektifiyle Değerlendirmesi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 43(25), 1-12.

ALÇİÇEK, A.B. (2019). Azərbaycan'da Yerel Yönetimlerin Mali Yapısı. *Ekonomi İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 217-226.

ALİMAJLİS, (2024). *Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Yüksek Meclisi Elektronik Veritabanı*. (09/08/2024 tarixində <https://alimajlis.gov.az/pages/nmr-konsitutsiya> adresindən ulaşılmışdır).

Arıtürk, M ve Negiz, N. (2018). Türkiye ve Azərbaycan Belediye Yönetimlerinin Karşılaştırılmalı İncelemesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(1), 867-886.

Baberoovski, Y. (2021). *Düşmən hər yerdədir Stalin Qafqazda*. (Məhəmməd .Hüseynoğlu, Çev. Ed.). Bakı: Alatoran Yayınları

Çetin, İ., Üzümcü, T. P., & İçöz, O. (2017). Kırsal Alanlarda Sürdürülebilir Kırsal Turizm ve Kocaeli-Kandıra Kırsal Turizm Gelişimi Modeli. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 137-156.

Çetin, İ. (2015). Agritourism Development Model for North Cyprus. *Journal of recreation and Tourism Research*, 2(2), 1-11.

Çetin, İ., Alamir N. AL-ALAWI (2018). Economic Diversity and Contribution of Tourism to Oman Economy, *Uluslararası Turizm, İşletme, Ekonomi Dergisi International Journal of Tourism, Economic and Business Sciences*. E-ISSN: 2602-4411, 2(2): 444-449.

Diamond, J. (2018). *Tüfek, mikrop ve çelik*. (Ülker İnce, Çev. Ed.). Ankara: Pegasus Yayınları.

Gelman, V. (2008). The Politics of Local Government In Russia: The Neglected Side Of The Story. *Perspectives on European Politics and Society*, 3(3), 495-508.

Gorbachev, O. (2017). Local Government in the Early Soviet Society: Evolution and Characteristtics of Territorial Oranization. *Res Historica*, 44(1), 217-225.

İsmayılov, X.C. (2013). Yerli Özünüidarəetmə Haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Sistemi: Nailiyyətlər və Həll Olunmamış Problemlər. *Bakı Universitetinin Xəbərləri*, 1(1), 5-26.

MECLİS (2024). *Azərbaycan Cümhuriyyəti Anayasası*. (16/09/2024 tarixində <https://www.meclis.gov.az/news-az.php?id=3&lang=az> adresindən ulaşılmışdır).

MECLİS (2024). *Azərbaycan Cümhuriyyəti Anayasası*. (16/09/2024 tarixində <https://www.meclis.gov.az/news-layihə.php?id=2168&lang=az&par=0> adresindən ulaşılmışdır).

Munteanu, I. ve Popa, V. (2005). Local Government Reforms in the Former Soviet Union: Between Hope and Change. *Local Government and Public Service Reform Initiative. Open Society Institute*, 4(14), 19-43.

Muradov, E. (2012). Azərbaycan və Almanya'nın Bölgesel Kalkınma Politikalarının Karşılaştırmalı Analizi. *Niğdə Universiteti İİBF Dergisi*, 1(5), 103-115.

NAKHCHIVAN (2024). *Azərbaycan Cümhuriyyəti Nahçıvan Şəhrinin İcra Həkimiyətinin Rəsmi Saytı*. (17.07.2024 tarixində <http://nakhchivan-ih.gov.az/ehali#> adresindən ulaşılmışdır).

NK (2024). *Azərbaycan Cümhuriyyəti Bəkanlar Kurulu*. (16.07.2024 tarixində <https://nk.gov.az/az/nazirler-kabineti/azerbaycan-respublikasi-nazirler-kabineti> adresindən ulaşılmışdır).

NSTAT (2024). *Azərbaycan Cümhuriyyəti Nahçıvan Özerk Cümhuriyyəti Dövlət İstatistik Komitəsi*. (17/07/2024 tarixində <https://nstat.gov.az/> adresindən ulaşılmışdır).

Özerk, M.A. (1999). Batıda Yerel Yönetimlerin Ortaya Çıkışı ve Gelişim Süreci. *Türk İdare Dergisi*, 425(1), 105-119.

PRESİDENT (2024). *Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanının Yetkileri*. (16.07.2024 tarihinde <https://president.az/az/pages/view/president/power> adresinden ulaşılmıştır).

Prezident Kitabxanası (2024). *Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nin İlçeleri ve Şehirleri*. (18.07.2024 tarihinde https://nakhchivan.preslib.az/az_a3-0.html adresinden ulaşılmıştır).

RİNN (2024). *İcra Hâkimiyetleri. Nahçıvan Özerk Cumhuriyetinin Dijital Kalkınma ve Ulaştırma Bakanlığının Resmî Sitesi*. (17.07.2024 tarihinde <https://nmincom.gov.az/icra> adresinden ulaşılmıştır).

Roskin, M.G. (2019). Çağdaş devletler sistemler, siyaset, coğrafya, kültür. (Bahattin Seçilmişoğlu, Çev. Ed.). Ankara; Adres Yayınları.

Taghiyev, A. (2022). Türk Milliyetçiliğinin Oluşum Süreci Üzerine Genel Değerlendirmeler. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Turan, M. (2011). SSCB'de Toprak Mülkiyeti. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 3(66), 307-332.

Uyar, H. (2004). Türkiye`de ve Dünyada Yerel Yönetimler: Kısa Bir Tarihçe. *Bağımsız Kemalist Düşün Dergisi*, 51(1), 31-38.

Yıkıcı A. ve SALMAN, A. (2021). Farklı Yerel Yönetim Modelleri Işığında Azerbaycan`daki Belediyeler ve Merkez-Yerel İlişkisi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(47), 1-17.

Малышева, Д. (2023). Россия И Транзитные Коридоры Евразии. *Центр Постсоветских Исследований*, LIX (2), 91-102.

BÖLÜM III

Türkiye’de Yerel Yönetim Reformları Üzerine Bir Değerlendirme

Hatike KOÇAR UZAN ¹

Giriş

Türkiye’de geniş çaplı reform çalışmaları Tanzimat Dönemi ile birlikte başlamıştır. Cumhuriyet Döneminde de belirli aralıklarla yerel yönetimler alanında ihtiyaç duyulan noktalara da reform çalışmaları yapılmaya devam edilmiştir. Yönetimsel Reform kavramı genel olarak, Kamu yönetiminde herhangi bir sorunla karşılaşılmasıyla gündeme gelen yapısal ve işlevsel dönüşüm sürecinin adıdır. Reformun amacı yönetimin işlevlerini daha verimli hale getirerek değişen koşullara uyum sağlanmasıdır. Reform çalışmaları kimi zaman iç dinamiklerin kimi zamanda dış dinamiklerin etkisi ile ortaya çıkabilmektedir.

¹ Dr. Öğr. Üyesi Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Eğirdir Meslek Yüksekokulu Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı Programı, ORCID: 0000-0003-1012-240X

19.yüzyıl ortaları ile birlikte Türkiye’de modern anlamda yerel yönetim sistemine geçiş süreci başlamıştır. İlk yerel meclisler 1840’lı yıllarda kurulmaya başlamıştır. Belediye örgütü ile ilgili ilk denemeler ise 1855 yılında kurulmuştur. İlerleyen yıllarda, 1913 yılında çıkarılan kanunla il özel idaresi yerel yönetim birimi olarak düzenlenmiş, 1924 yılında Köylerle ilgili yasal düzenlemeye gidilmiş, 1930 yılında ise belediyelerle ilgili kanun çıkarılmış ve teşkilat yapılarına kavuşmuşlardır. Sonraki dönemlerde il özel idaresi, köy ve belediye ile ilgili ihtiyaç duyuldukça yeni kanunlar çıkarılmaya devam edilmiştir.

Türkiye’de halka hizmetleri sunan en yakın birimler olarak yerel yönetimlerin etkin, verimli, halka dönük, kalite hizmet sunan birimlerdir. Bu çalışmada Türkiye’de yerel yönetimleri ilgilendiren reform çalışmaları ele alınmıştır. Bu bağlamda yerel yönetimlerde reform alanında yapılan çalışmalara il özel idaresi belediye ve köy yönetimleri özelinde analiz edilecektir. Çalışma yerel yönetimlerde reform çalışmalarının kavramsal arka planı ile başlamaktadır. Ardında İl Özel İdaresi, Belediye, Köy yönetimlerini doğrudan ya da dolaylı olarak ilgilendiren yasal düzenlemeler ele alınmıştır. Çalışmanın amacı reform çalışmalarının Türk yerel yönetim sistemine etkilerinin incelenmesidir. Çalışmada çok ayrıntıya girilmeden yerel yönetimler reformumu ile ilgili genel bir çerçeve sunulması nedeniyle alan yazınana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kavramsal Arka Plan: Yerel Yönetimlerde Reform

Reform, yönetimin rolünde, niteliğinde ve işlevlerinde gerçekleşen köklü değişimler olarak tanımlanmaktadır. Bu değişimler, özellikle yönetimin işlevleri ve rolleri üzerinde etkili

olmaktadır (Tutum, 1994). Reform, yönetimin hukuki, ekonomik ve siyasi gerekliliklere uygun şekilde kaynaklarını etkin bir biçimde kullanmasını sağlamayı amaçlar (Saçlıoğlu, 1991). Aynı zamanda reform, devletin kaynaklarını etkin ve verimli bir şekilde kullanarak toplumun devlete duyduğu güveni artırma açısından kritik bir öneme sahiptir (TODAİE, 2002). Reform çalışmalarının temel amacı, değişen çağın gereksinimlerine yanıt vermek ve kamu yönetimi yapısını evrensel toplum normlarına uyumlu hale getirmektir (Dinçer ve Ersoy, 1974; Polatoğlu, 2000). Reform süreçleri ile kamu yönetimi yapısının değişen koşullara uyum sağlaması ve toplumun yenilenen ihtiyaçlarına etkili bir şekilde cevap vermesi beklenmektedir.

Reform çalışmalarının kendine özgü iç ve dış dinamikleri bulunmaktadır. Reform yapılmasını gerekli kılan en temel iç dinamik, kamu yönetimi sisteminde karşılaşılan sorunların çözülmesi ihtiyacıdır (Coşkun & Nohutçu, 2005). Bu iç dinamikler, ülkenin orta ve uzun vadeli siyasi, ekonomik ve sosyal sorunlarına çözüm sunmayı amaçlayan alternatifler olarak ortaya çıkar (Saran, 2005). Reform çalışmaları iç dinamiklerle gerçekleştirilemiyorsa, dış etkilerle reform yapılmasının yolu açılabilir (Kutlu, 2004). Bu çerçevede, reformun dışsal etkenleri, yerel yönetimlerin dünya genelindeki gelişmelere paralel olarak ve küresel aktörlerin beklentilerine uygun bir biçimde yeniden yapılandırılması isteği ilişkilidir. (Demir, 2003). Küresel değişim dalgasının uluslararası etkileri, dış dinamiklerin temel kaynaklarından biri olarak kabul edilmektedir (Saran, 2005). Dışsal etkilerin reform süreçlerini tetiklemesi, yönetim sistemlerinin yapılandırılmasında yabancı yönetim ve siyasal modellerin transfer edilmesi anlamına gelmektedir (Pollitt ve Bouckaert, 2000). Bu bağlamda, dış

dinamikler genellikle küresel çevrenin etkilerini yansıtırken, iç dinamikler ise kamu yönetimi örgütleri içerisinde ortaya çıkan ve belirli ihtiyaçlardan doğan gereksinimlere dayanmaktadır.

Türkiye'de kamu yönetimi ve yerel yönetimlerin siyasal müdahalelerle yeniden şekillendirilmesi, uzun süredir gündemin önemli başlıkları arasında yer almaktadır. Özellikle 1980'lerden itibaren "yapısal uyum reformları" adı altında devletin örgütlenme yapısını değiştirmeyi amaçlayan çeşitli çalışmalar gerçekleştirilmiş, bu çalışmalar 1990'larda hız kazanmıştır (Güler, 2005). Bu dönemde, yerelleşme olgusunun giderek daha fazla öne çıkmasıyla birlikte, Türkiye'deki yerel yönetim reformlarında dış dinamiklerin etkisine dair tartışmalar yoğunlaşmıştır (Özel, 2008). Reform çalışmalarına ilişkin bu tartışmalar, küreselleşme, neo-liberal politikaların yükselişi, dünyadaki ekonomik ve toplumsal değişimler, devletlerin uluslararası örgütlenmelere entegrasyonu (Gül, 2005) ve yeni kamu yönetimi anlayışının doğuşuyla yaygınlaşması gibi unsurlara dayanmaktadır (Saran, 2005).

Türkiye'deki yerel yönetim reformlarının tarihsel arka planı incelendiğinde, reform ihtiyacını doğuran sorunların Osmanlı dönemine dayandığı ve bu bağlamda yönetsel reform çalışmalarının temelinin Tanzimat Dönemi'ne uzandığı görülmektedir (Ortaylı, 2009; Saran, 2005). Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat; siyasal, hukuki ve toplumsal alanlardaki reform gereksinimlerini kendi iç dinamikleriyle karşılayamaması sonucunda, Avrupa'dan etkilenecek şekilde bir süreç olarak ortaya çıkmıştır (Saran, 2005). Bu dönemde belediye ve yerel yönetim örgütleri, Tanzimat ve Islahat hareketlerinin bir ürünü olarak kurulmuş ve Fransa'daki idari yapı örnek alınarak şekillendirilmiştir (Dursun, 1998). Osmanlı yöneticileri, Tanzimat döneminde batılılaşma çabalarını

imparatorluğun kurtuluşu için bir çıkış yolu olarak görmüş ve bu doğrultuda Batı'daki bazı kurumları ithal ederek reform çalışmalarını başlatmışlardır. Belediyeler ise bir yandan yerel ihtiyaçları karşılamaya yönelik doğal bir gelişimin ürünü olarak, diğer yandan dış baskıların etkisiyle yapay bir şekilde teşkil edilmiştir (Ökmen, 2003; Eryılmaz, 2004).

Cumhuriyetin ilanının ardından, Osmanlı'dan miras kalan yönetim sisteminin mevcut kalıntılarından arındırılmasına yönelik reform çalışmaları hızlanmıştır. Bu süreçte, modern bir yönetsel sistemin inşa edilmesi ve bu sistemin hukuki altyapısının oluşturulması temel hedefler arasında yer almıştır. Böylelikle, eski yönetim yapısında var olan ikili düzenin neden olduğu sorunların çözülmesi istenmiştir.

Cumhuriyetin ilanından planlı kalkınma dönemine kadar, yerel yönetimlerle ilgili en kapsamlı düzenleme, 1930 yılında kabul edilen Belediye Kanunu olmuştur. Bu düzenleme, yerel yönetimlerde reform sürecini başlatmış ve 1960 yılında planlı kalkınma dönemine geçilmesiyle (Keleş, 1994) hız kazanmıştır. Bununla birlikte, uzmanlar tarafından hazırlanan raporlar ve dönem dönem oluşturulan kalkınma planları, genellikle kamu yönetim sistemine genel bir bakış sunmuş, ancak yerel yönetimlerin karşılaştığı sorunlara yönelik detaylı ve kapsamlı çözüm önerileri sunamamıştır. Yerel yönetimler, bu reform sürecinde daha çok merkezi yönetimle ilişkiler, merkez-yerel görev paylaşımı, özerklik tartışmaları, personel sorunları ve mali sıkıntılar gibi konular üzerinden ele alınmıştır.

Yerel yönetimler, ilk kez 1964-1965 yıllarında gerçekleştirilen "Türk Mahalli İdarelerinin Yeniden Düzenlenmesi Üzerine Bir

Çalışma" adlı araştırmada, merkezi yönetimden bağımsız olarak ele alınmış ve reform çalışmalarının merkezine yerleştirilmiştir (Gözübüyük, 1968). 1980 öncesi dönemde dikkat çeken bir diğer önemli gelişme ise 1978 yılında kurulan, ancak bir yıl sonra kaldırılan Yerel Yönetim Bakanlığıdır. Türkiye'de yerel yönetimlerin yerel, ulusal, ekonomik, sosyal ve kültürel hedeflere ulaşmasını desteklemek amacıyla başlatılan reformlar (Sürgit, 1972), 1980'li yıllarda küreselleşme etkisiyle hız kazanmış ve yeni kamu yönetimi anlayışı çerçevesinde köklü değişimlerin hayata geçirilmesine zemin hazırlamıştır.

1980'lerin ikinci yarısında Türkiye'de yerel yönetim sürecine önemli değişiklikler yansımaya başlamış ve 1984 yılında çıkarılan 3030 sayılı yasa ile Büyükşehir Belediyeleri kurulmuştur. Ardından, 1988'de Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı kabul edilmiştir. 1990'ların başında ise kamu yönetiminde reform çalışmalarına hız verilmiş, yönetim yapısının niteliğini değiştirmeye yönelik yapısal değişiklikler gündeme gelmiştir. 1991 yılında, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi amacıyla "Yerel Yönetimler Araştırma Grubu Raporu" hazırlanmıştır. 1998'de yürürlüğe giren Yerel Yönetimler Yasa Tasarısı, Yeni Kamu Yönetimi anlayışının yerel yönetimlerde uygulanmasını sağlamıştır. Merkezî yönetimin yetki ve sorumluluklarını yerel düzeye kaydırmayı amaçlayan bu anlayış, 2000'li yıllarda daha da pekiştirilmiştir. 2000'lerin başında Başbakanlık, "Değişimin Yönetimi için Yönetimde Değişim" başlıklı bir rapor yayımlamış, ardından 2003'te Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısı hazırlanmış ve 2004-2005 yıllarında İl Özel İdaresi Kanunu, Büyükşehir Belediyesi Kanunu ve Belediye Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu düzenlemeler, yerel yönetimlerdeki yeniden yapılanma sürecinin hız kazandığı ifade edilebilir.

Türkiye’de Yerel Yönetimlerde Reform Çalışmaları

Türkiye’de yerel yönetimlerin tarihi oldukça sınırlı bir geçmişe sahiptir. Tanzimat dönemi öncesinde modern anlamda bir yerel yönetim geleneği bulunmamaktadır. Batılı anlamda yerel yönetimlerin Türkiye’deki gelişimi, 20. yüzyılın başlarına kadar geriye gitmemektedir. Bu durum, Batı’daki yerel yönetimlerin ortaya çıkışı ile karşılaştırıldığında, Türkiye’de yerel yönetimlerin hala oldukça yeni bir olgu olduğunu göstermektedir. Bu fark, toplumun yapısal özellikleri ve tarihsel koşullardan kaynaklanmaktadır. Ancak, Tanzimat Reformları ve Türkiye'nin modernleşme sürecinin etkisiyle, birçok yeni yasa ve yönetsel düzenleme yapılmaya başlanmıştır. (Tortop & vd, 2006).

Osmanlı dönemindeki yerel yönetim anlayışı, Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte büyük bir değişiklik yaşamamış ve olduğu gibi devam etmiştir. Cumhuriyet Döneminde ise merkezi yönetim yerel yönetimleri, merkezi yönetimin politikalarını destekleyen ve yardımcı olan kuruluşlar olarak kabul etmiştir (Ökmen & Parlak, 2010).

Türkiye’de kamu hizmetlerinin sunumundan sorumlu olan idari yapı, merkezi yönetim ve yerinden yönetim esasları çerçevesinde faaliyet göstermektedir. Merkezi idare, genellikle bakanlıklar ve bağlı kuruluşlardan oluşurken, mahalli idareler il özel idareleri, belediyeler ve köylerden meydana gelmektedir.

1982 Anayasasına göre, yerel yönetimler (mahalli idareler) “*il, belediye veya köy halkının mahallî müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları gene kanunda gösterilen, seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişileridir*” şeklinde tanımlanmıştır. Bu

çerçeve, ülkemizde yerel yönetim türleri il özel idaresi, belediye ve köy olarak ifade edilmektedir. Yerel yönetimlerin en genel amacı ise “mahalli müşterek ihtiyaçları karşılamak” olarak belirtilmektedir.

Türkiye’de Cumhuriyetin kuruluşundan 20. yüzyıl sonlarına kadar gerçekleştirilen reformlar, esas olarak yönetim sisteminin, vatandaşların nitelikli kamu hizmeti beklentilerini karşılayamamasının, yani içsel dinamiklerin bir sonucu olarak şekillenmiştir. Ancak 21. yüzyılın başlarından itibaren küresel ölçekteki gelişmeler, reform ihtiyaçlarının doğmasında belirleyici bir rol oynamıştır (Saran, 2005). 1980’lerde özellikle gelişmiş ülkelerde gerçekleştirilen kapsamlı kamu yönetimi reformları, kamu yönetiminde yeni bir paradigmanın ortaya çıkmasına yol açmış ve bu da reform çalışmalarının farklı bir boyutta ele alınmasını sağlamıştır (Lynn, 2001). Bu süreçte, kamu kurumlarının yeni teknolojiler ve yönetim teknikleri kullanarak özel sektör karşısında etkin ve verimli çalışması gerektiği, oysa mevcut hantal ve büyük ölçekli yapılarıyla dikkat çektiği vurgulanmıştır. Sonuç olarak, kamu kurumlarına özel sektörde gelişen yaklaşımların uyarlanması gerektiği ve bunun da yeni kamu işletmeciliği anlayışını beraberinde getirdiği ileri sürülmüştür.

Yukarıda belirtilen genel bilgiler ışığında, çalışmada yerel yönetim reformları Cumhuriyet dönemi özelinde incelenecektir. Türkiye’de 1960’lı yıllarda planlı kalkınma modeline geçişle birlikte, kamu yönetiminde reform yapma yönünde önemli adımlar atılmaya başlanmıştır. Yönetim yapısının bütünüyle yeniden yapılandırılması çerçevesinde oluşturulan kalkınma planlarında yerel yönetimler de önemli bir yer tutmuştur. Bu dönemde yerel yönetimlerin yeniden düzenlenmesini hedefleyen en önemli girişim,

Merkezi Hükümet Teşkilat Araştırma Projesi (MEHTAP) olmuştur. 13 Şubat 1962 tarihli ve 6/209 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile başlatılan bu projenin amacı, planlı kalkınma sürecinde yönetim yapısında ekonomik gelişmeye uygun değişiklikler yapmaktır. Araştırma sonucunda şu önerilerde bulunulmuştur:

MEHTAP Projesi'nde yer alan öneriler şu şekildedir: *“Merkezi kuruluşlar ile merkezi hükümet teşkilatının taşra birimleri ve mahalli idareler arasında görev dağılımı, mahalli idarenin yetkileri, kaynakları ve teşkilatlanması konuları çok önemli bir inceleme alanı teşkil etmektedir. Bu konular ayrı ayrı ele alınıp incelenmelidir”*. Ayrıca, proje kapsamında yerel yönetimler ile merkez arasındaki ilişkilerin detaylı şekilde incelenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Belediye yönetimleri, büyük kentler, kentler ve kasabalar olarak tasnif edilmiştir. Ek olarak, yönetimlerin kümelenmesinde gelir ölçütünden vazgeçilmesi, merkezi yönetimin yerel yönetimleri yeniden düzenlerken dikkate alması, yerel yönetimlerin personel sorunlarının devlet memurlarınıninkine benzer bir şekilde çözülmesi gibi öneriler de sunulmuştur (MEHTAP Projesi, 1963).

MEHTAP Projesi, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve yeniden yapılandırılması konusunda pek çok öneri sunmuş, ancak bu önerilerin çoğu uygulamaya geçmemiştir. Ancak proje, ilerleyen yıllarda yerel yönetim reformlarına ilham kaynağı olmuş ve MEHTAP’a dayanan birçok tasarı hazırlanmıştır. Bu tasarıların bir kısmı ise yürürlüğe girmiştir (Keleş, 1994).

1966 yılında başlatılan "İdari Reform Danışma Kurulu Raporu", yerel yönetimlerin yeniden yapılandırılması ve etkinliğinin artırılması amacıyla önemli öneriler sunmuştur. Ancak çeşitli sebeplerden ötürü bu raporda öngörülen reformlar hayata

geçirilememiştir (Şahin, 2017). Rapor, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi için bazı önemli önerilerde bulunmuştur. Bunlar arasında, belediye kuruluşları için gerekli taban nüfusunun 5.000 olarak belirlenmesi, yerel yönetimlerde oto kontrol sisteminin geliştirilmesi ve güçlendirilmesi, vesayet yetkisini kullanacak makamların azaltılması, eşgüdüm sağlanması ve ilçe düzeyinde kaymakamın yetkilerini toplaması gibi unsurlar yer almıştır. Ayrıca, il düzeyinde denetim ve vesayetin, valiler ve kaymakamlar aracılığıyla uyumlu bir şekilde yapılması gerektiği vurgulanmıştır. Ancak, bu önerilerin uygulamaya geçirilmesi, dönemin idari yapısı ve yerel yönetimler üzerindeki merkeziyetçi etkiler nedeniyle sınırlı kalmıştır.

1978 yılında kurulan "Yerel Yönetimler Bakanlığı", yerel yönetimlerle ilgili sorunların daha hızlı ve etkili bir şekilde çözülmesi amacıyla oluşturulmuştur. Bu bakanlık fikri uzun süredir tartışılmakta olup, yerel yönetimlerin bağımsız bir yapıya kavuşturulması ve merkezi yönetimin etkilerinin azaltılması hedeflenmiştir. Ancak, söz konusu bakanlık yalnızca 1978-1979 yılları arasında faaliyet gösterebilmiş ve 1979 yılının sonunda çeşitli sebeplerle kapatılmıştır (Şahin, 2017).

1980'lerin ikinci yarısında Türkiye'de yerel yönetim süreçlerinde önemli değişiklikler yaşanmış ve 1984'te 3030 sayılı yasa ile Büyükşehir Belediyeleri kurulmuştur. Ardından, 1988'de Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı kabul edilmiştir. 1990'lı yıllarda ise reformlar daha geniş bir boyuta ulaşarak kamu yönetiminin yapısal dönüşümüne yönelik çalışmalar hız kazanmıştır. Bu dönemde, Kamu Yönetimi Araştırma Projesi (KAYA), Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü (TODAİE) tarafından 1989'da başlatılmış ve 1991 yılında tamamlanmıştır. KAYA Projesi,

yerel yönetimlerle ilgili önemli düzenlemeleri içermekte olup, merkezi yönetim ile taşra birimleri arasındaki ilişkileri kapsamlı bir biçimde ele almıştır (Şahin, 2017). Bu rapor, kırsal alanlarla ilgili önerileri de kapsayarak, yerel yönetimlerin yapılandırılması ve il, ilçe, köy yerel yönetimleri ile belediyelerin işleyişine dair ayrıntılı tavsiyeler sunmuştur. İlçe yerel yönetimi, temel bir hizmet birimi olarak kabul edilerek, büyük ölçekli hizmetlerin il yerel yönetimi tarafından sunulması, böylelikle ilçelere destek verilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu şekilde, yerel yönetimlerin daha ekonomik ve verimli hizmet sunabilmesi amaçlanmıştır (TODAİE, 1992).

Yeni Kamu Yönetimi anlayışı, 1990'ların sonlarına doğru dünya çapında etkisini hissettirmiş ve bu anlayış 1998 yılında Türkiye'de yürürlüğe giren Yerel Yönetimler Yasa Tasarısı aracılığıyla yerel yönetimler bünyesinde de uygulanmaya başlanmıştır. Bu anlayış, merkezi yönetimin yetki ve sorumluluklarının yerel yönetimler lehine azaltılmasına yönelik bir değişim sürecini başlatmıştır. 2000'li yıllarda, bu reformlar pekiştirilmiş ve yerel yönetimlerin daha fazla özerklik kazanması sağlanmıştır.

Bu dönemde, Başbakanlık tarafından yayımlanan "Değişimin Yönetimi için Yönetimde Değişim" başlıklı rapor, kamu yönetiminde gerekli reformları detaylı bir şekilde ele almıştır. Bunun ardından, 2003 yılında hazırlanan Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısı ile kamu yönetiminde köklü değişiklikler yapılarak, yönetim yapısının modernize edilmesi amaçlanmıştır. 2004 ve 2005 yıllarında uygulamaya konan İl Özel İdaresi Kanunu, Büyükşehir Belediyesi Kanunu ve Belediye Kanunu, yerel yönetimlerin yeniden yapılandırılmasına ivme kazandırmış ve yerel hizmet sunumunu daha verimli bir hale getirmeyi hedeflemiştir. Bu yasal

düzenlemeler, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve özerkliklerinin artırılması yönünde önemli adımlar atılmasına olanak sağlamıştır. Bu bağlamda çalışmanın bu bölümünde yerel yönetim birimleri olan köy, il özel idaresi ve belediye ile ilgili gerçekleştirilen düzenlemelere yer verilecektir.

Köyler, Türk yerel yönetimlerinin ilk yerel yönetim birimlerinden biridir. Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşundan itibaren, toplu yaşam bilincinin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmış ve zamanla yerel yönetim birimi olarak varlığını sürdürmüştür (Ünal, 2011). Köylerin yerel yönetim birimi olarak varlıkları, başlangıçta merkezi yönetim açısından kırsal yerleşimlerin güvenliğini sağlamak ve vergilerin düzenli bir şekilde toplanmasını temin etmek amacına dayanıyordu. Bu bağlamda, köylerle ilgili ilk yasal düzenleme 1864 tarihli Vilayet Nizamnamesi ile başlamış, ardından 1870 tarihli Umumiye-i Vilayet Nizamnamesi ile köyler hakkında daha kapsamlı düzenlemeler getirilmiştir. Ancak bu düzenlemeler, köylere tüzel kişilik tanımamış, iller, livalar, ilçeler ve bu ilçelerdeki köyler arasında bir yönetim hiyerarşisi oluşturmuştur (Tortop & vd - 2006).

Cumhuriyet döneminde yerel yönetimlerle ilgili yapılan ilk düzenleme, köylerle ilgili olmuştur. 1924 yılında 442 sayılı Köy Kanunu kabul edilmiştir. Bu kanunda köylerle ilgili üç farklı tanım yapılmıştır. Bu tanımlar:

“Nüfusu iki binden aşağı yurtlar köy; nüfusu iki bin ile yirmi bin arasında olanlar kasaba ve yirmi binden fazla nüfusu bulunanlar şehir olarak sınıflandırılmış. Cami, mektep, otlak, yaylak, bataklık gibi ortak malları bulunan ve toplu veya dağınık evlerde oturan insanlar bağ ve bahçe ve tarlalarıyla birlikte köyü teşkil eder. Bir

yerden bir yere götürülebilen veya götürülemeyen mallara sahip olan ve bu kanunun kendisine verdiği işleri yapan varlıktır” olarak köy tanımı yapılmıştır. Bu tanımlar, köylerin yerel yönetim yapılarındaki rolünü belirlemiş ve köylerin hukuki statüsünü netleştirmiştir. Bu düzenleme ile birlikte köyler, hukuki açıdan daha belirgin bir şekilde yerel yönetim birimi olarak kabul edilmiştir.

Köy Kanunu, 442 sayılı Köy Kanunu, ana hatlarıyla değişime uğramadan günümüzde de yürürlüktedir. Ancak, 6360 sayılı Kanun ile önemli bir değişiklik yapılmıştır. Bu kanunla, büyükşehir belediyesi sınırları içinde kalan köylerin tüzel kişilikleri sona erdirilerek, bu köyler mahalle statüsüne dönüştürülmüştür. Ardından, bu mahalleler büyükşehir belediyesi içinde yer alan bir ilçe belediyesine bağlanmıştır (Gözler, 2013).

6360 sayılı Kanun, doğrudan 442 sayılı Köy Kanunu'nu etkilemese de dolaylı olarak etkilediği söylenebilir. Bu düzenleme ile birlikte, büyükşehir belediyesi sınırları içerisinde yer alan kırsal nüfus azalmış ve köyler, mahalle statüsüne dönüşerek yerel yönetim yapısında önemli bir dönüşüm yaşanmıştır. Böylece, kırsal yerleşimlerin yönetimi, büyükşehir belediye yapısına entegre edilerek yerel yönetim sisteminde merkeziyetçi bir yaklaşım daha da güçlendirilmiştir.

İl Özel İdaresi, 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra gelişmeye başlamıştır. İlk önemli düzenleme, 1864 tarihli Vilayet Nizamnamesi ile yapılmış olup, bu düzenleme ile valinin başkanlık ettiği il genel yönetimi kurularak, her sancaktan seçilen dörder üyeden oluşan İl Genel Meclisi de oluşturulmuştur. 1870 yılında çıkarılan Genel İdare Vilayet Nizamnamesi, bu düzenlemeyi korumuş, ancak yerel yönetim yapısındaki değişiklikler devam

etmiştir. 1913 yılında kabul edilen İdare-i Umumiye-i Vilayet Geçici Kanunu ile il özel yönetimi bir kez daha düzenlenmiştir (Tortop & vd 2006). Tablo 1’de İl Özel İdaresi ile ilgili kanunlara yer verilmiştir.

Tablo 1: İl Özel İdaresiyle İlgili Kanunların Tarihçesi

Yıl	Düzenleme Adı	Yıl	Düzenleme Adı
1864	Vilayet Nizamnamesi	1929	İdare-i Umumiye-i Vilayet Kanun-u Muvakkati
1870	İdare-i Umumiye Vilayet Nizamnamesi	1987	3360 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu
1876	Kanuni Esası	2005	5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu
1913	İdare-i Umumiye-i Vilayet Kanun-u Muvakkati	2012	2012 6360 sayılı On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun

Kaynak: Keleş,1994.

5302 sayılı kanunda il özel idareleri, “il halkının mahalli müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan ve karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan idari ve mali özerkliğe sahip, kamu tüzel kişilikleridir”. “İl özel idareleri, ilin kurulmasına dair kanunla kurulur ve ilin kaldırılmasıyla tüzel kişiliği sona ermekte ve İl özel idaresinin organları: İl genel meclisini, il encümenini ve vali” olarak ifade edilmektedir (2005, 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu).

6360 sayılı yasa, 30 büyükşehirde il özel idarelerinin kaldırılmasını ve bu idarelerin istisnai bir niteliğe dönüşmesini sağlamıştır. Bu değişiklik, yerel yönetim yapısındaki önemli bir

dönüm noktasıdır. Ayrıca, yasa ile belediye hizmet sınırlarının ilin mülki sınırı olarak belirlenmesi, kır-kent ayrımının kaldırılması ve büyükşehirlerde yeni bir yapı olan Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığı (YİKB) kurulması gibi düzenlemeler yapılmıştır (Azaklı & Tek, 2016). 6360 sayılı Kanun'un 34. maddesi, YİKB'nin kurulmasına yasal bir dayanak oluşturmuş ve bu birimin görev, yetki ve sorumluluklarını belirlemiştir. YİKB'nin ortaya çıkışının temel nedeni, il özel idarelerinin kaldırılması ile oluşan idari boşluğun doldurulması gerekliliğidir. Bu çerçevede, YİKB'nin üstlendiği görevler, büyük ölçüde il özel idarelerinin geleneksel idari yapısı içerisinde yerine getirilen faaliyetlere benzemektedir (Güler, 2012).

Belediye örgütü, Tanzimat dönemini izleyen yıllarda Batı ülkeleri ile artan temaslar sonucunda 1855 yılında İstanbul'da kurulan ilk belediye örgütü denemesiyle şekillenmiştir. Fransız komün idarelerinden örnek alınarak kurulan bu belediye örgütü (şehremaneti), şehremini ve şehir meclisinden oluşan karar ve yürütme organlarına sahipti. Şehremanetin görevleri arasında şehrin zorunlu ihtiyaç maddelerini sağlamak, narh koymak ve uygulatmak, yol ve kaldırım yaptırmak ve onarmak, temizlik işleri ile esnafın denetimi yer alıyordu. Şehremaneti, başında merkezi hükümet tarafından atanan şehremini bulunan bir yapıya sahipti. Ancak şehremaneti, mali yetersizlikler ve personel eksiklikleri gibi sebeplerden ötürü modern belediyecilik anlamında başarılı bir başlangıç yapamamıştır. Bununla birlikte, Osmanlı Hükümeti, özellikle yabancıların yoğun yaşadığı ve modern liman kenti olan Galata ve Beyoğlu bölgelerinde belediye hizmetlerinin sağlanması amacıyla, Paris örneğini takip ederek Altıncı Daire-i Belediye'yi kurmuştur. Bu belediye, ayrıcalıklı bir bütçeye sahip olduğu için

Cumhuriyet'e kadar başarılı bir şekilde faaliyet göstermiştir (Ünal, 2011).

Daha sonraki yıllarda, belediyelerle ilgili çeşitli düzenlemeler yapılmış, bu düzenlemelerle belediyelerin görev ve sorumlulukları genişletilmiş ve yerel yönetim anlayışında önemli değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Aşağıdaki tabloda belediyelerin tarihçesi ve yapılan düzenlemelere dair bilgiler yer almaktadır.

Tablo 2: Belediyelerin Tarihçesi

Yıl	Düzenleme Adı	Yıl	Düzenleme Adı
1855	İstanbul Şehremaneti	1930	1580 Sayılı Belediye Kanunu
1854	İntizam-ı Şehir Komisyonu	1984	3030 sayılı Büyükşehir Belediyelerin Yönetimi Hakkında Kanun
1858	Altıncı Daire-i Belediye	2004	5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu
1869	Dersaadet İdare-i Belediye Nizamnamesi	2005	5393 sayılı Belediye Kanunu
1877	Dersaadet Belediye Kanunu	2012	6360 sayılı On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun
1912	Dersaadet Belediyesi Hakkında Kanun-u Muvakkat		

Kaynak: Şahin, 2017.

Tablo 2’de belediyelerin tarihçesine yer verilmektedir. Bahsi geçen kanunlar Osmanlıdan günümüze gelinceye kadar belediyelerle ilgili olan kanunlardır. Bahsi geçen kanunlar çıkarıldığı dönemde belediyelerin tanımı, yapısı, niteliği ve işleyişi ile ilgili reform niteliğinde düzenlemeler içermektedir. Fakat çalışma cumhuriyet dönemi ile sınırlı olması sebebiyle bu kanunlara öncelik verilecektir.

1930 yılında ise 1580 sayılı Belediye Kanunu ile nüfusu 2000’i geçen yerlerde belediye kurulabilmesi kabul edilmiştir (Tortop & vd 2006). Cumhuriyet döneminin en uzun süre yürürlükte kalan kanunlarından birisi olan 1930 tarihli 1580 sayılı Belediye Kanunudur. 1980’li yıllarla birlikte büyük yerleşim yerleri için özel nitelikli yerleşim yerlerinin kurulması zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda 1984 yılında “3030 sayılı *Büyükşehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun*” çıkarılmıştır. Bu kanun ile belediyeler arasında bir ayrıma gidilmiş, belediye sınırları içerisinde merkez ilçe dahil, birden fazla ilçe bulunan kentlerin büyükşehir belediyesi olarak nitelendirilmesi ön görülmüştür. İlk büyükşehir yapılanması İstanbul, Ankara ve İzmir illerinde başlamıştır. Tablo 3 de büyükşehir belediyelerinin kuruluş tarihlerine yer verilmektedir.

Tablo 3:Büyükşehir Belediyelerinin Kuruluş Tarihleri

Yıllar	Büyükşehir Kurulan İller
1984	İstanbul, Ankara, İzmir
1986	Adana
1987	Bursa
1987	Gaziantep
1987	Konya
1988	Kayseri
1993	Antalya, Diyarbakır, Erzurum, Eskişehir, İzmit, Mersin ve Samsun
2000	Adapazarı
2012	Aydın, Balıkesir, Denizli, Hatay, Kahramanmaraş, Malatya, Manisa, Mardin, Muğla, Şanlıurfa, Tekirdağ, Trabzon ve Van.
2013	Ordu

Kaynak: Şahin 2017

Bahsi geçen kanunlarla Türkiye’de büyükşehir belediyesi sayısı yıllar içerisinde artış göstermiştir. 2012 yılındaki son

düzenleme ile ülke nüfusunun büyük çoğunluğu büyükşehir belediyesi sınırları içerisinde yaşar hale gelmiştir.

2004 yılında çıkarılan 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu ile 1984 yılındaki kanun yürürlükten kaldırılmıştır. Bu kanun ile büyükşehir belediyesi yapılanması devam etmiş fakat yeni kriterler eklenmiştir. 2012 yılında çıkarılan düzenleme ile de büyükşehir belediyesinin kuruluşu sınırları ve büyükşehir belediyesine katılma gibi temel alanlarda bazı değişikliklere gidilmiştir.

2005 yılında çıkarılan 5393 sayılı Belediye kanunu ile 1580 sayılı belediye kanunu yürürlükten kaldırılmıştır. Belediye tanımı ve nüfus kriteri tekrar tanımlanmıştır. Buna göre 3. Madde; “*Belediye: Belde sakinlerinin mahallî müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan ve karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan, idarî ve malî özerkliğe sahip kamu tüzel kişisini*” ifade eder şeklinde tanımlanmıştır.

4. Maddeye göre; “*Nüfusu 5.000 ve üzerinde olan yerleşim birimlerinde belediye kurulabilir. İl ve ilçe merkezlerinde belediye kurulması zorunludur*” (5393 sayılı Kanun, 2005) ifadeleri ile belediye kurulması gerekli nüfus kriteri ile ilgili düzenlemelere yer verildiği görülmektedir. Önceki kanun döneminde gerekli olan nüfus kriteri iki bin olarak düzenlenmişken yeni kanunla bu ölçütün değişime uğradığı görülmektedir.

2012 6360 sayılı On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun’u ile büyükşehir belediyelerini ilgilendiren önemli değişikliklere imza atılmıştır. Bu bağlamda Madde 4’de Büyükşehir belediyesinin

kuruluşu “*Toplam nüfusu 750.000’den fazla olan illerin il belediyeleri kanunla büyükşehir belediyesine dönüştürülebilir*” olarak tanımlanmıştır. Madde 5’de büyükşehir belediyesinin sınırları “*Büyükşehir belediyelerinin sınırları, il mülki sınırlarıdır. İlçe belediyelerinin sınırları, bu ilçelerin mülki sınırlarıdır*” şeklinde tanımlanmıştır (2012, 6360 sayılı Kanun). Söz konusu düzenleme ile birlikte büyükşehir belediyesi olan illerde bazı önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Bu değişiklikler; İl Özel idareleri kaldırılmış, belde belediyeleri kapatılarak bağlı olduğu ilçe belediyesinin mahallesine dahil edilmiş, köylerin tüzel kişiliğine son verilerek bağlı olduğu ilçe belediyesine mahalle olarak dahil edilmiştir.

Sonuç ve Değerlendirme

Türkiye’de yerel yönetim reformlarının tarihsel gelişimi, yönetsel yapıların ve kamu hizmetlerinin modernizasyon sürecine yönelik köklü bir dönüşüm hikâyesidir. Osmanlı İmparatorluğu’ndan Cumhuriyet dönemine miras kalan sorunların çözümü ve yerel yönetimlerin çağın gereklerine uygun şekilde yeniden yapılandırılması gerek iç dinamikler gerekse dış etkilerle şekillenmiştir. Bu reform süreçleri hem tarihsel hem de yapısal bir perspektiften incelendiğinde, yerel yönetimlerin her dönemde değişen ihtiyaçlara ve dinamiklere göre farklı rolleri üstlendiği görülmektedir.

Tanzimat Fermanı ile Osmanlı’da yerel yönetim anlayışının temellerini atılmış, Fransa başta olmak üzere Batılı ülkelerin idari yapılarını örnek alarak reform sürecini başlatılmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra ise bu mirasın sorunlu yapıları ele alınmış ve 1930 tarihli Belediye Kanunu gibi düzenlemelerle yerel yönetimlerin modernizasyonuna yönelik ilk kapsamlı adımlar atılmıştır. Ancak,

bu adımlar sınırlı bir kapsamda kalmış, özellikle merkezi yönetimle ilişkiler ve yerel yönetimlerin mali yapısı gibi alanlarda sorunlar çözülmemiştir.

Planlı kalkınma dönemine geçişle birlikte yerel yönetim reformları, daha sistematik bir anlayışla ele alınmıştır. 1960'lı yıllarda hazırlanan kalkınma planları ve MEHTAP gibi projeler, yerel yönetimlerin yeniden yapılandırılmasına önemli katkılar sağlamış, ancak bu dönemde de reformların daha çok merkezi yönetim odaklı bir bakış açısıyla ele alındığı ve yerel yönetimlerin sorunlarına tam anlamıyla çözüm getirilmediği gözlemlenmiştir. 1980'li yıllarda dünyadaki köklü değişimler Türkiye'ye ve yerel yönetimlere yansımıştır. Bu dönem, dünyada eskiden farklı birçok düzenleme ortaya çıkmış ve bu yerel yönetimler üzerinde köklü değişimlere neden olmuştur. Türkiye 1980'li yıllarda ve sonrasında özellikle Avrupa Birliğine tam üyelik başvurusunda bulunduğu dönemlerde, yerel yönetim sistemine büyük önem vermiş ve bu dönem içerisinde yerel yönetim alanında birçok düzenlemeye gitmiştir. Küreselleşen dünyanın önemli olgulardan biri değişimdir. Dolayısıyla devletlerin çevrelerinde yaşanan hızlı değişime ayak uydurmaları ve gerekli değişim hızını yakalamaları, varlıklarını sürdürmeleri açısından bir zorunluluk haline gelmiştir.

1980 sonrası dönemde, küreselleşme ve neo-liberal politikaların etkisiyle yerel yönetim reformlarının boyutu değişmiş, yeni kamu yönetimi anlayışı çerçevesinde daha fazla özerklik ve etkinlik hedeflenmiştir. Büyükşehir Belediyelerinin kurulması, Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nın kabul edilmesi ve Kamu Yönetimi Araştırma Projesi (KAYA) gibi çalışmalar, bu dönemde yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve yeniden yapılandırılması sürecine ivme kazandırmıştır.

2000’li yıllar, yerel yönetim reformlarının hukuki altyapısının güçlendirildiği ve yerel düzeyde hizmet sunumunun verimliliğini artırmaya yönelik önemli yasal düzenlemelerin hayata geçirildiği bir dönem olmuştur. İl Özel İdaresi Kanunu, Büyükşehir Belediyesi Kanunu ve Belediye Kanunu, yerel yönetimlerin daha özerk, etkin ve hesap verebilir bir yapıya kavuşmasını hedeflemiştir. Ancak, reformların uygulama süreçleri değerlendirildiğinde, merkezi yönetimle yerel yönetimler arasındaki görev ve yetki paylaşımı, mali özerklik ve yerel yönetimlerin kapasite geliştirme konularında hâlâ önemli sorunların var olduğu görülmektedir.

Bu çalışmada ele alınan tarihsel perspektif ve reform süreçleri, Türkiye’de yerel yönetimlerin zaman içinde değişen rolleri ve karşı karşıya kaldığı sorunları ortaya koymaktadır. Türkiye’de yerel yönetim reformları, genellikle dış dinamiklerin (küreselleşme, uluslararası normlar, yeni kamu yönetimi anlayışı gibi) etkisiyle hız kazanmış; ancak iç dinamikler (ekonomik, siyasal, toplumsal gereksinimler) nedeniyle uygulamada sınırlı kalmıştır. Dolayısıyla, reform süreçlerinin sürdürülebilir olması ve yerel yönetimlerin halkın ihtiyaçlarına etkili bir şekilde yanıt verebilmesi için kapsamlı bir yaklaşım benimsenmesi gerekmektedir. Bu kapsamlı yaklaşım, merkezi ve yerel yönetimler arasında güç dengesini sağlamayı, yerel yönetimlerin mali özerkliğini artırmayı ve yerel düzeyde karar alma süreçlerine toplumsal katılımı güçlendirmeyi içermelidir.

Sonuç olarak, Türkiye’de yerel yönetim reformları, tarihsel bir süreklilik içinde ele alınması gereken karmaşık bir süreçtir. Bu reformlar, yerel yönetimlerin küresel ve ulusal değişimlere uyum sağlayarak daha etkin, şeffaf ve hesap verebilir bir yapıya kavuşması için bir fırsat sunmaktadır. Ancak, reformların yalnızca yasal düzenlemelerle sınırlı kalmaması; uygulama süreçlerinde bütüncül

bir anlayışın hâkim olması ve yerel yönetimlerin kapasitesini geliştirmeye yönelik somut adımlar atılması büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, gelecekte yapılacak reformların, Türkiye'nin hem yerel düzeyde hem de uluslararası alanda daha güçlü bir yönetim modeline ulaşmasına katkı sağlaması beklenmektedir.

Kaynakça

1982 Anayasası (1982). 1982 Anayasası. (20.12. 2024 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf> adresinden ulaşılmıştır).

442 Sayılı Köy Kanunu (1924). *442 sayılı Köy Kanunu.* (18.12.2024 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.3.442.pdf> adresinden ulaşılmıştır).

5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu (2004). *5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu.* (18.12.2024 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5216&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> adresinden ulaşılmıştır).

5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu (2005). *5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu* (20.12. 2024 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5302.pdf> adresinden ulaşılmıştır).

5393 sayılı Belediye Kanunu (2005). *5393 Sayılı Belediye Kanunu.* (18.12.2024 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5393.pdf> adresinden ulaşılmıştır).

6360 sayılı Kanun (2012). *6360 sayılı On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun* (20.12. 2024 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6360&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> adresinden ulaşılmıştır).

Azaklı, S., & Tek, H. (2016). İl özel idarelerinde yeniden yapılan(ama)ma çabaları ve uygulamada karşılaşılan sorunlar. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 23(1), 233-246. <https://doi.org/10.18657/yecbu.41675>

Coşkun, B., Nohutçu, A. (2005). Türkiye’de kamu yönetiminde yeniden yapılanma: Kuramsal tarihsel perspektif genel değerlendirme ve saptamalar. Ahmet Nohutçu, Asım Balcı (Ed.) *Bilgi Çağında Türk Kamu Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması-I*, içinde (1-36) İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

Demir, Ö. (2003). *Küresel rekabette etkin devlet*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Diñçer, N. & Ersoy, T. (1974). Kamu yönetiminin yeniden düzenleme çalışmalarıyla ilgili bir değerlendirme. *Amme İdaresi Dergisi*, 7 (4), 73-92.

DPT (1963). *Merkezi hükümet teşkilatı kuruluş ve görevleri merkezi hükümet araştırına projesi yönetim kurulu raporu*, Ankara: DPT Yayını, 58. 10

Dursun, D. (1998). Türkiye’de yerel yönetimlerin doğuşu ve siyasi/idari gelişme. Davut Dursun ve Hamza Al (Ed.) *Türkiye’de Kamu Yönetimi Geleneği* içinde (93-104). İstanbul: İlke Yayıncılık.

Eryılmaz, B. (2004b). Kamu yönetiminde değişim. *II. Kamu Yönetimi Forumu*, içinde (50-64). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Gözler, K. (2013). *6360 sayılı kanun hakkında eleştiriler*. (18.12.2024 tarihinde <https://www.idare.gen.tr/6360-elestiriler.pdf> adresinden ulaşılmıştır).

Gözübüyük, Ş. (1968). *İdareyi yeniden düzenleme çalışmaları ve köy kanunu tasarısı*, 23(1), 217-250.

GÜL, H. (2005). Kamu yönetimi temel kanunu tasarısına adem-i merkezileşme küreselleşme dinamikleri ve yönetimi geliştirme açısından bakış. Hüseyin Özgür, Muhammet Kösecik (Ed.) *Yerel Yönetimler Üzerine Güncel Yazılar I*, içinde (39-55). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Güler, B.A. (2005). *Devlette reform yazıları: dünyada ve Türkiye’de ekonomik liberalizasyondan siyasi-idari liberalizasyona*. Ankara: Paragraf Yayınevi.

Güler, B.A. (2012b). *Bütünşehir belediyesi*, TBMM Komisyon Konuşmaları, Ankara.

Keleş, R. (1994). *Yerel yönetimlerde yeniden yapılanma*, Ankara: Türk Belediyecilik Derneği Yayını.

Keleş, R. (1994). *Yerinden yönetim ve siyaset*, İstanbul: Cem Yayınevi.

Kutlu, Ö. (2004). *Gelişmiş ülkeler ve Türkiye’de kamu reformu ve yönetimin yeniden düzenlenmesi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Lynn, L.E. (2001). Globalization and administrative reform: What is happening in theory. *Public Management Review*, 3, (2), 191-208

Ortaylı, İ. (2009). *Son imparatorluk osmanlı*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Ökmen, M. & Parlak, B. (2010). *Kuramdan uygulamaya yerel yönetimler ilkeler yaklaşımlar ve mevzuatlar*, 2.Basım, Bursa: Alfa Akademi.

Ökmen, M. (2003). Yerel yönetimlerde yeniden düzenleme girişimleri ve son reform tasarısı üzerine bir değerlendirme. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 10(1), 117-139.

Özel, M. (2008). Küreselleşme sürecinde Türk kamu yönetimi ve yeniden yapılanma. Mehmet Özel, Veysel Eren (Ed.) *Devletin Dönüşümü ve Yeni Dönem Kamu Yönetimi*, içinde (231-275). Konya: Çizgi Kitabevi.

Polatoğlu, A. (2000). Yerel yönetim reformu üzerine düşünceler. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 9(1), 3-24.

Pollitt, C. & Bouckaert, G. (2000). *Public management reform: A comparative analysis*, Oxford University Press, Oxford.

Saçlıoğlu, N. (1991). Çağdaş idare (yönetim) ve idari reform. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 46(1), 385-393.

Saran, U. (2005). Türk kamu yönetiminde değişimin genel çizgisi: reform arayışlarının karşısındaki beklentiler ve güçlükler. Ahmet Nohutçu, Asım Balcı (Ed.) *Bilgi Çağında Türk Kamu Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması-I*, içinde (37-53). İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

Sürgit, K. (1972). *Türkiye 'de idari reform*, Ankara: TODAİE Yayınları.

Şahin, Y. (2017). *Yerel yönetimler*. Bursa: Ekin Yayınları

TODAİE (1992) KAYA Raporu, Ankara: TODAİE Yayını.

TODAİE (1992). *Kamu yönetimi araştırına projesi*. Ankara: TODAİE, s.181.

TODAİE (2002). *Kamu reformu araştırması*. İstanbul: TÜSİAD Yayınları, Yayın No: TÜSİAD-T/200212/335.

Tortop, N. İspir, E.G., Aykaç, B., Yayman, H. & Özer, M.A. (2006), *Yönetim bilimi*, Ankara: Nobel Yayınları.

Tutum, C. (1994). *Kamu yönetiminde yeniden yapılanma*, Ankara: TESAV Yayınları.

Ünal, F. (2011). Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye'de yerel yönetimlerin yasal ve yapısal dönüşümü. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 30, 241-248.

BÖLÜM IV

Bütünleşik Afet Yönetimi ve Türkiye

Nihal Şirin PINARCIOĞLU OCAKHAN¹

Giriş

Afetler, doğa olaylarının veya insan kaynaklı faaliyetlerin çevreyle ve toplumla etkileşime girdiği kritik süreçler sonucu ortaya çıkan, ciddi can kayıplarına, yaralanmalara ve mal kayıplarına neden olan, aynı zamanda sosyo-ekonomik yapılar ile doğal çevrede kalıcı etkiler bırakan olaylardır. Afetlerin etkileri sadece olayın meydana geldiği bölgeyle sınırlı kalmamakta, toplumsal yapıları, ekonomik sürdürülebilirliği ve çevresel dengeyi de derinden sarsmaktadır.

Afet yönetimi, bu kapsamda, afetlerin oluşmadan önce önlenmesi ve etkilerinin azaltılmasını hedefleyen proaktif yaklaşımlardan, afet sırasında müdahale ve sonrasında iyileştirme süreçlerini içeren reaktif uygulamalara kadar geniş bir çerçeveye

¹Doç. Dr., Batman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Batman/Türkiye, Orcid: 0000- 0002-4444-0783, nihalsirin.pinarcioglu@batman.edu.tr

sahiptir. Hem proaktif hem de reaktif yaklaşımları içeren afet yönetim modeli, bütünsel afet yönetimi olarak adlandırılmaktadır.

Bütünsel afet yönetim sistemi; klasik dönemden farklı olarak afetin tüm aşamalarını kapsayan zarar azaltma, hazırlık, müdahale, kurtarma, ilk yardım, ön iyileştirme ile yeniden yapılanma aşamalarından oluşan bir planlama ve uygulama sürecidir.

Türkiye, jeolojik, coğrafi ve iklimsel özellikleri nedeniyle deprem, sel, heyelan, kuraklık, çığ ve orman yangını gibi çeşitli afetlere yüksek düzeyde maruz kalan bir ülkedir. Bu durum, Türkiye'nin afet risklerini etkin bir şekilde yönetme, toplumsal dayanıklılığı artırma ve afet sonrası iyileşme süreçlerini hızlandırma ihtiyacını sürekli olarak gündemde tutmaktadır. Afetlerin Türkiye üzerindeki etkisi, yalnızca can ve mal kaybıyla sınırlı kalmamakta; ekonomik kalkınmayı, sosyal yapıları ve çevresel sürdürülebilirliği de derinden etkilemektedir.

Bu çalışma, afet yönetiminin temel kavramlarını, afet türlerini ve Türkiye'de bütünsel afet yönetimi kapsamında gerçekleştirilen düzenlemeleri incelemeyi ve değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda, bütünsel afet yönetimi ve evreleri genel hatlarıyla ele alınmakta, Türkiye'de bu kapsamda hazırlanan Afet Risk Azaltma Planı (TARAP), Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP) ve Türkiye Afet Sonrası İyileştirme Planı (TASİP) değerlendirilmektedir.

1. Afet Kavramı

Afet kelimesi, Türkçeye Arapça kökenli “āfat” sözcüğünden geçmiş olup “bela, felaket, salgın hastalık” gibi anlamlar taşımaktadır. İngilizcedeki karşılığı olan "disaster" kelimesinin kökeni ise Eski Yunanca'da “kötü” anlamına gelen “dus” öneki ile

“yıldız” anlamındaki “aster” kelimesinin birleşiminden oluşmuştur. Bu bağlamda, Yunanca kökeni itibarıyla “disaster” gezegenlerin konumlarına atfedilen astrolojik bir felaketi, yani “kötü yıldız” etkisini ifade etmektedir (Kahraman, Polat & Korkmazıyrek, 2021).

Kentbilim Terimleri Sözlüğü’nde doğal afet, “dogal kıran” olarak nitelendirilmiş, “fiziksel altyapının, üstyapıda önemli değışmelere yol açarak, yerel toplulukların genel yaşamını etkileyen, aksatan, bozan yer sarsıntısı, yangın, su baskını, yer kayması, çığ ve kaya düşmesi gibi olaylar ve sonuçları” biçiminde tanımlanmıştır (Keleş, 1980).

Açıklamalı Afet Terimleri Sözlüğü’ne göre afet, toplumun tamamı veya belirli kesimleri üzerinde fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplara yol açan; normal yaşamı ve insan faaliyetlerini durduran ya da kesintiye uğratan; aynı zamanda etkilenen toplumun başa çıkma kapasitesinin yetersiz kaldığı doğa, teknoloji ya da insan kaynaklı olaylardır (AFAD, 2014). Buna göre afet, bir olayın kendisi değil, doğurduğu sonuçtur ve yerel imkan ve kaynaklarla baş edilemeyecek boyutta olan bir olay olarak tanımlanmaktadır (Kadioğlu, 2011). UNDRR (2021)’e göre ise afet, maruz kalma, kırılanlık ve kapasite koşullarıyla etkileşime giren tehlikeli olaylar sonucunda, bir topluluğun veya toplumun işleyişinin ciddi şekilde bozulmasıdır. Bu durum, insan, malzeme, ekonomik ve çevresel kayıplar ve etkiler gibi sonuçlardan bir veya daha fazlasına yol açabilir.

Afetler, toplumların gelişmişlik düzeyine bağlı olarak farklı şekillerde algılanabilmekte; gelişmiş toplumlarda afet olarak tanımlanan bir olay, daha az gelişmiş toplumlarda aynı şekilde değerlendirilmeyebilmektedir. Afet kavramını açıklamak için zamana ve mekâna göre farklı tanımlamalar yapılsa da kelime anlamı, çeşitli doğa olaylarının ya da insan ve teknoloji kaynaklı olayların neden olduğu yıkımdır. Dünya sisteminde gerçekleşen bazı

doğal olaylar ile teknolojik veya insan kaynaklı faaliyetler, bulundukları bölgelerde geniş çaplı can kayıplarına, yaralanmalara ve mal kayıplarına neden olmanın yanı sıra, ülkenin doğal çevresinde, yerleşim alanlarında, tarımsal üretim sahalarında ve iletişim-ulaşım gibi temel altyapı sistemlerinde ciddi ve kalıcı hasarlar oluşturabilmektedir (Yaman & Düger, 2017).

Bir olayın afete dönüşmesi, canlı yaşamını etkilemesiyle ilgilidir. Başka bir deyişle, Bir olayın afet olarak nitelendirilebilmesi için yalnızca meydana gelmesi yeterli olmayıp, aynı zamanda insanlar ve/veya diğer canlılar üzerinde ciddi düzeyde fiziksel, sosyal ve ekonomik kayıplar ya da zararlar oluşturması gerekmektedir. İnsanların ve diğer canlıların yaşam alanları dışında meydana gelen deprem, sel vd. gibi doğa olayları birer afet olarak nitelendirilemez.

Afet yönetimi alanında sıklıkla kullanılan kavramlardan biri, “acil durum”dur. “Toplumun tamamının veya belli kesimlerinin normal hayat ve faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan ve acil müdahaleyi gerektiren olaylar ve bu olayların oluşturduğu kriz hâli” olarak tanımlanır (5902 Sayılı Kanun, 2009). Meydana gelen olayın sonuçlarının boyutu ve etkilenen bireylerin veya toplumların bu durumla başa çıkabilme kapasitesine bağlı olarak, acil durum ve afet kavramları birbirinden farklı şekilde tanımlanmaktadır. Acil durum, büyük ve yıkıcı olabilmekle birlikte boyutu afetlere göre daha sınırlıdır ve genellikle yerel imkânlarla baş edilebilen çapta, ivedilik gerektiren tüm durum ve hâllerdir. Afetlerle yerel imkân ve kaynaklarla baş edilemez. Her afet, acil durum oluşturmayaabilir ve afetlerin ancak bir kısmı acil durumlara neden olabilir.

Afetler, çeşitli büyüklük ve etkilere sahip olmakla birlikte, şok etkisi yaratmaları, altyapıyı bozarak ölüm ve sakatlık gibi ciddi sonuçlara yol açmaları, bulaşıcı ve salgın hastalıkların artışına neden olmaları, eğitim ve öğretimi aksatmaları, barınma, beslenme ve

giyim gibi temel ihtiyaçlar üzerinde krizler yaratmaları, emniyet ve asayiş hizmetlerini aksatmaları, ikincil afetlere yol açmaları, ulaşım ve haberleşme sistemlerinde aksamalara neden olmaları, arama kurtarma ve enkaz kaldırma çalışmalarının yavaş ilerlemesi, psikolojik ve toplumsal bozukluklar oluşturmaları, işsizliği artırması, yerel ekonomik yapıyı bozması ve yatırımları geciktirmesi gibi çok boyutlu ve geniş çaplı etkiler doğurmaktadır.

Afetlerin boyutu ise; olayın fiziksel büyüklüğü, yerleşim alanlarına olan uzaklığı, fakirlik ve az gelişmişlik düzeyi, hızlı nüfus artışı, tehlikeli bölgelerde kontrolsüz şehirleşme ve sanayileşme, ormanların ve çevrenin tahribi veya yanlış kullanımı, bilgi eksikliği ve toplumun bilinç seviyesi gibi çeşitli faktörler tarafından belirlenmektedir (Erkal & Değerliyurt, 2011).

2. Afet Türleri

Afetlerin sınıflandırılmasına yönelik çeşitli yaklaşımlar bulunmakla birlikte, literatürde yaygın olarak kabul gören sınıflandırma, afetleri “doğal afetler” ve “teknolojik veya insan kaynaklı afetler” olmak üzere iki ana kategori altında ele almaktadır.

2.1. Doğal Afetler

Doğal afetler ya da doğa kaynaklı afetler, deprem, sel, heyelan, ıg, kuraklık, fırtına, dolu, hortum, göktaşı düşmesi gibi oluşumu engellenemeyen jeolojik, meteorolojik, hidrolojik, klimatolojik, biyolojik ve dünya dışı kaynaklı tehlikelerden kaynaklanan doğa olaylarının sonuçlarına verilen genel addır (AFAD, 2014). Tanımdan da anlaşıldığı gibi doğal afetler, birtakım doğa olayları ya da hareketleri sonucunda ortaya çıkarlar. Dünya genelindeki 31 çeşit doğal afetin 28 tanesini meteorolojik afetler oluşturmaktadır. Atmosfer olayları sonucunda ortaya çıkan meteorolojik kaynaklı afetler; sel ve su baskınları, dolu, ıg, orman

yangınları, şiddetli fırtına, kasırga, tayfun ve hortumlar, yıldırım, aşırı kar yağışı, tipi, kuraklık, hava kirliliği, gök cismi düşmesi şeklinde görülebilir. Jeolojik kaynaklı afetler ise; deprem, heyelan, kaya düşmesi, volkanik patlamalar, çamur akıntıları, tsunami biçiminde ortaya çıkmaktadır. Özellikle küreselleşme, iklim değişikliği ve yoğun nüfus artışı gibi faktörlerle daha da karmaşık ve yıkıcı hale gelen biyolojik afetler ise; salgın hastalıklar, zararlı böcek istilaları, erozyon ve yine orman yangınları biçiminde ortaya çıkabilmektedir (AFAD, t.y).

Doğal afetler, yavaş gelişen ve ani gelişen afetler olarak da sınıflandırılmaktadır. Yavaş gelişen doğal afetler arasında şiddetli soğuklar, kuraklık ve kıtlık yer alırken, ani gelişen doğal afetler arasında depremler, seller, su taşkınları, toprak kaymaları, kaya düşmeleri, çığ, fırtınalar, hortumlar, volkanik patlamalar ve yangınlar bulunmaktadır (AFAD, t.y.).

Doğal afetler, doğa olaylarına bağlı olarak meydana gelmekle birlikte, sanayileşme, düzensiz kentleşme ve insanların doğal dengeyi bozucu faaliyetleri gibi etkenlerin, bu tür afetlerin ortaya çıkışında doğrudan veya dolaylı olarak etkili olduğu görülmektedir.

2.2. Teknolojik veya İnsan Kaynaklı Afetler

Teknoloji kaynaklı afetler, “doğal olmayan afetler” ya da “insan kaynaklı afetler” olarak da adlandırılmaktadır. Bu tür afetler, doğrudan insan faktöründen kaynaklanmaktadır ve doğa ile doğrudan bir bağlantıları bulunmamaktadır. Başka bir deyişle, teknolojik afetler, doğa ile ortaya çıkan sonuç arasında doğrudan bir neden-sonuç ilişkisinin kurulamadığı, tamamen insan faktörüne ve insanın yarattığı teknolojinin kullanımına bağlı olarak meydana gelen afetlerdir (Ege, 1986). İnsan kaynaklı afetler, doğal afetler kadar büyük çaplı yaralanmalara ve can kayıplarına yol açabilmekte,

ayrıca toplumsal yapıda ve çevrede ciddi hasarlara neden olabilmektedir. Kimyasal kazalar, yangınlar, terörizm, uçak kazaları ve sabotajlar, insan kaynaklı afetlerin öne çıkan örneklerindendir. İleri teknolojinin kullanımı, endüstrileşme, kara, hava ve deniz ulaşımındaki gelişmeler, barajların inşası ve nükleer enerjinin günlük yaşamda kullanılmaya başlanması gibi gelişmeler, insan yaşamını kolaylaştırmanın yanı sıra büyük riskleri de beraberinde getirmektedir. Daha ayrıntılı bir şekilde ele alındığında, bu afet türleri arasında asit yağışları, baraj yıkılmaları, biyolojik saldırılar, bomba ve ateşli silahlarla gerçekleştirilen saldırılar, gaz ve kimyasal sızıntılar, siberetik saldırılar, gıda zehirlenmeleri, hava kirliliği, salgın hastalıklar ve terör eylemleri gibi çeşitli örnekler bulunmaktadır (Kadioğlu, 2011).

Tıpkı doğal afetlerde olduğu gibi teknoloji kaynaklı afetlerin de bir kısmı ani bir şekilde, diğer kısmı ise yavaş ve sinsice ortaya çıkmaktadır. Yavaş gelişen afetler genellikle sürekli dir. Ani teknoloji kaynaklı afetlere örnek olarak patlamalar, yangınlar, çarpışmalar, uçak ve araç kazaları, petrol dökülmeleri ve radyasyon etkileri verilebilirken, yavaş gelişen afetler arasında küresel ısınma, sera etkisi, kuraklık, kimyasal etkilenme ve çevresel kirlenme bulunmaktadır. Özellikle gelişmiş ülkelerde, endüstriyel karmaşıklık, gelişmiş teknoloji ve kent merkezlerindeki yoğun nüfus, teknolojik afet riskini artırmakta ve bu afetlerin yıkım gücünü güçlendirmektedir.

3. Bütünleşik Afet Yönetimi

Afet yönetimi, afetlerin önlenmesi ve etkilerinin azaltılması, afetleri tetikleyen olaylara zamanında, hızlı ve etkili müdahalelerde bulunulması ile afetten etkilenen topluluklar için daha güvenli ve gelişmiş bir yaşam alanı oluşturulabilmesi amacıyla toplumun tüm kesimlerinin katılımıyla gerçekleştirilen kapsamlı bir mücadele

süreci olarak tanımlanabilir. Afet yönetimi; afetlere yol açabilecek olayların önlenmesi veya bu olayların neden olabileceği zararların azaltılması amacıyla, afetlere hazırlık yapılmasını, olası risk ve zararların en aza indirilmesini, afet sonrası müdahale ve iyileştirme çalışmalarını kapsar. Bu kapsamda, yapılması gereken tüm çalışmaların toplumun her kesimini içine alacak şekilde planlanması, yönlendirilmesi, desteklenmesi, koordine edilmesi büyük önem taşır. Ayrıca, gerekli mevzuat ve kurumsal yapıların oluşturulması veya yeniden düzenlenmesi ve etkin, verimli bir uygulamanın sağlanması için toplumun tüm kurum ve kuruluşlarının kaynaklarını bu ortak hedeflere uygun şekilde yönetmesi esastır (Kadıoğlu, 2011).

Afet yönetimi, afetlerin önlenmesi ve zararlarının azaltılması amacıyla “afet öncesi”, “afet sırası” ve “afet sonrası” süreçlerde yapılması gereken teknik, yönetsel ve yasal çalışmaları planlayan, uygulamaya koyan ve bir afet karşısında etkili müdahale yapılmasını sağlayan bir yönetim yaklaşımıdır. Ayrıca, yaşanan olaylardan elde edilen deneyimlerin ışığında mevcut sistemi geliştirmeyi de hedefler (Uluğ, 2009). Klasik afet yönetimi, afet sonrasına odaklı kriz yönetimine ağırlık verirken, modern afet yönetimi afet öncesi, esnası ve sonrası faaliyetlerle hem risk hem kriz yönetimini içeren, bütünlüklü bir modele dayalıdır. Bütünleşik afet yönetimi olarak adlandırılan bu model, afet ve acil durumların neden olduğu zararları önlemek amacıyla bütüncül bir yaklaşımı benimsemektedir. Bütünleşik afet yönetimi, şu temel unsurları içermektedir:

Tehlike ve risklerin önceden tespiti: Afet ve acil durumların olası etkilerinin değerlendirilmesi ve risklerin belirlenmesi.

Zarar azaltma önlemleri: Afet meydana gelmeden önce, oluşabilecek zararları önlemek veya en aza indirmek için gerekli önlemlerin alınması.

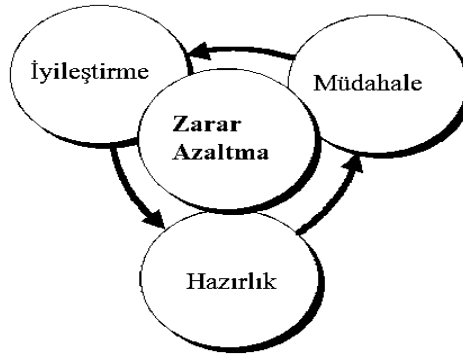
Etkin müdahale ve koordinasyon: Afet sırasında, etkili bir müdahale ve koordinasyonun sağlanması.

İyileştirme çalışmalarının bütünlük içinde yürütülmesi: Afet sonrasında, iyileştirme ve yeniden yapılandırma faaliyetlerinin planlı ve uyumlu bir şekilde gerçekleştirilmesi.

Bu sistem, afetin tüm evrelerini kapsayan kapsamlı bir yaklaşımı esas alarak, toplumun afetlere karşı daha dirençli hale gelmesini hedeflemektedir (Karaman, 2016).

4. Afet Yönetiminin Evreleri

Zarar azaltma (risk azaltma), hazırlık, müdahale ve iyileştirme olmak üzere dört temel evreden oluşan modern afet yönetimi, birbiriyle bağlantılı ve ardışık bir döngü üzerine kuruludur. Bu döngüdeki evrelerde gerçekleştirilen faaliyetler, bir bütün olarak afet yönetimini tanımlar. Ancak, bu evreleri birbirinden kesin çizgilerle ayırmak mümkün değildir. Zaman zaman bu evrelerdeki çalışmalar eş zamanlı olarak yürütülebilirken, bazen de birbirlerinden bağımsız şekilde ele alınabilir. Bu döngüdeki her bir evre, kendisinden önceki evrelerde yapılan çalışmaların sonuçlarından doğrudan etkilenmektedir. Bu nedenle, etkin bir yönetim mekanizmasının oluşturulabilmesi için her bir evrenin dikkatle değerlendirilmesi gerekmektedir (Şahin, 2009).

Şekil 1. Afet Yönetiminin Evreleri

Bu evrelerden zarar azaltma ve hazırlık evreleri afet öncesi süreci kapsamaktadır ve bu safhaya risk yönetimi denir. Afet öncesinde gerçekleştirilen risk azaltma çalışmaları, afet yönetiminin en kritik aşamasıdır. Gelişmiş ve afet bilincine sahip ülkelerde yürütülen etkili risk azaltma ve hazırlıklı olma çalışmaları sayesinde, afetlerin yol açtığı zararlar minimum seviyede tutulabilmektedir (Uluğ, 2009).

Afet sonrası faaliyetleri kapsayan müdahale ve iyileştirme evreleri ise kriz yönetimi çerçevesinde ele alınmaktadır (Ekşi, 2017: 77). Diğer bir deyişle afet gerçekleştikten sonra yapılan çalışmalara kriz yönetimi denir. Bu safhada gerçekleştirilen kurtarma ve ilk yardım faaliyetleri büyük önem taşımaktadır. Afet sonrası oluşan karmaşık ortamın etkili bir kriz yönetimi ile kontrol altına alınması, bu aşamanın başarılı bir şekilde atlatılmasını sağlamaktadır (Uluğ, 2009).

4.1. Zarar Azaltma (Risk Azaltma) Evresi

Afet yönetiminde, afet öncesinde yürütülen risk yönetimi faaliyetlerinin birinci ve en önemli aşaması, zarar azaltma ya da diğer bir adıyla risk azaltma evresidir. Bu evrede, afetler henüz meydana gelmeden, afetlere ilişkin tehlikeler ve riskler tanımlanır.

Bu risklerin önlenmesi veya önlenemediği durumlarda etkilerinin en aza indirilmesi için gerekli önlemler belirlenir. Aynı zamanda, toplumun bu konularda bilinçlenmesi için çeşitli faaliyetler gerçekleştirilir. Bu evrede, afet yönetimi kapsamında değerlendirilebilecek mevzuatın yanı sıra kamu ve özel sektör kurumlarının organizasyonları gözden geçirilir. Ayrıca, bütüncül ulusal stratejiler belirlenerek bu doğrultuda faaliyetler yürütülür (Ergünay, 2008).

Zarar azaltma evresinde yapılması gereken başlıca çalışmalar şunlardır:

Yasal Mevzuat ve Yönetmeliklerin Gözden Geçirilmesi:

Afet anında uygulanacak yasal mevzuat ile alan kullanımı, yapı standartları ve deprem yönetmeliklerinin gözden geçirilmesi ve gerekirse yeniden düzenlenmesi.

Tehlike ve Risk Değerlendirmesi:

Afet tehlikesi ve riskinin makro ve mikro ölçekte yeniden belirlenmesi, geliştirilmesi ve tehlike haritalarının hazırlanması.

Araştırma ve Geliştirme Çalışmaları:

İhtiyaç duyulan bilimsel ve teknik araştırma-geliştirme faaliyetlerinin planlanması ve hayata geçirilmesi.

Erken Uyarı ve Kontrol Sistemleri:

Ülke genelinde deprem kayıt şebekeleri ile afet erken uyarı ve kontrol sistemlerinin kurulması ve geliştirilmesi.

Eğitim Faaliyetleri:

Afet zararlarının azaltılması konusunda tüm kesimleri kapsayan geniş kapsamlı eğitim faaliyetlerinin yürütülmesi.

Kalkınma Sürecine Entegrasyon:

Afet zararlarının azaltılması kavramının, kalkınmanın her aşamasına dahil edilmesi ve bu doğrultuda uygulamaların gerçekleştirilmesi.

Mühendislik Tedbirlerinin Geliştirilmesi: Afetlere karşı önleyici ve zarar azaltıcı mühendislik tedbirlerinin geliştirilmesi ve uygulanması.

Bu çalışmalar, zarar azaltma evresinin etkin bir şekilde yürütülmesi için kritik öneme sahiptir (Şahin, 2009).

4.2. Hazırlık Evresi

Hazırlık evresi, acil durum planlarının hazırlandığı ve bu planlara uygun olarak gerekli faaliyetlerin yürütüldüğü bir aşamadır. Bu evre, zarar azaltma evresiyle iç içe geçmiş bir yapıya sahip olup, aynı zamanda zarar azaltma çalışmalarının devamı niteliğindedir. Bu aşamada, zarar azaltma evresinde yapılan bazı planlamalar tatbik edilmekte, ancak bununla sınırlı kalmayarak acil durum planlarında görev alacak personelin eğitilmesi, planlara uygun olarak tatbikatların düzenlenmesi ve arama-kurtarma, yardım ve benzeri organizasyonel kapasitenin artırılması çalışmaları yürütülmektedir (Kadioğlu, 2008; Ergünay, 2008).

Afetlere hazırlık çalışmaları aşağıdaki hususları kapsamaktadır:

Mevcut Kaynakları Belirlemek: Afet anında kullanılacak tüm kaynakların tespiti.

Plan Yapmak: Acil durum planlarının oluşturulması ve güncellenmesi.

Organize Olmak: Görev ve sorumlulukların belirlenerek koordinasyon sağlanması.

Alet, Ekipman ve Araçları Hazırlamak: Afet yönetimi için gerekli araç ve gereçlerin hazır halde tutulması.

Kapasite Geliştirmek: Yeni teknolojilerden yararlanarak organizasyonel kapasitenin artırılması.

Erken Uyarı Sistemlerini Kurmak ve Test Etmek: Erken uyarı sistemlerinin kurulması, geliştirilmesi ve test edilmesi.

Eğitim ve Tatbikatlar Düzenlemek: Afet yönetiminde görev alacak personelin eğitilmesi ve tatbikatlarla hazırlık seviyesinin artırılması.

Değerlendirme Yapmak: Hazırlık sürecinin etkinliğinin değerlendirilmesi ve iyileştirme çalışmalarının yapılması (AFAD, 2014).

4.3. Müdahale Evresi

Müdahale evresi, risk yönetimi evresinin sona erdiği ve kriz yönetiminin başladığı aşamadır. Afetin hemen ardından başlayan bu evre, afetin büyüklüğüne bağlı olarak birkaç saatten birkaç aya kadar sürebilen bir zaman dilimini kapsar (Kadıoğlu, 2011). Bu evrede gerçekleştirilen faaliyetlerin temel hedefi, mümkün olan en kısa sürede en fazla sayıda insan hayatını kurtarmak, yaralıların tedavisini sağlamak ve afetzedelerin barınma, beslenme, güvenlik, psikolojik destek gibi temel insani ihtiyaçlarını hızlı ve etkin bir şekilde karşılamaktır (Ergünay, 2008).

Kriz yönetimi evresindeki çalışmaların etkinliği, müdahale evresinde yapılacak faaliyetlerin başarısını büyük ölçüde belirler. Riskleri iyi yönetilmemiş bir afetin krizlerinin etkin bir şekilde yönetilmesi mümkün değildir. Bu nedenle, başarılı bir risk yönetimi gerçekleştiremeyen bir ülkede, afet sırasında ve sonrasında yürütülecek müdahale faaliyetlerinin verimli olması beklenemez.

Özetle, müdahale evresinde kamusal kaynakların en hızlı ve en etkin şekilde kullanılabilmesi için, risk yönetimi kapsamında zarar azaltma ve hazırlık evrelerinde yapılan planlamalar kritik bir öneme sahiptir. Bu planlamaların sağlam bir temele oturması, müdahale faaliyetlerinin başarı oranını doğrudan etkiler.

Müdahale evresinde gerçekleştirilen faaliyetler arasında şunlar yer almaktadır (Kadıoğlu, 2008 ve 2011):

Haber Alma ve Ulaşım: Afetle ilgili bilgi akışının sağlanması ve ulaşımın organize edilmesi.

İhtiyaçların Belirlenmesi: Afetzedelerin ve bölgenin temel ihtiyaçlarının tespiti.

Arama ve Kurtarma: Enkaz altındaki kişilerin bulunması ve kurtarılması.

İlk Yardım: Yaralılara acil tıbbi müdahale yapılması.

Tedavi: Sağlık hizmetlerinin sürdürülmesi ve hastaların tedavi edilmesi.

Tahliye: Riskli bölgelerden insanların güvenli alanlara taşınması.

Geçici İskân: Afetzedeler için geçici barınma alanlarının oluşturulması.

Yiyecek, İçecek, Giyecek, Yakacak Temini: Afetzedelerin temel ihtiyaçlarının karşılanması.

Güvenlik: Bölgedeki asayişin sağlanması ve afetzedelerin korunması.

Çevre Sağlığı ve Koruyucu Hekimlik: Salgın hastalıkların önlenmesi için çevre sağlığı önlemlerinin alınması.

Hasar Tespiti: Afet nedeniyle oluşan zararların belirlenmesi.

Tehlikeli Yıkıntıların Kaldırılması: Çevre ve insan güvenliğini tehdit eden enkazların bertaraf edilmesi.

Bu faaliyetler, afetin etkilerinin en aza indirilmesi ve afetzedelerin temel ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla sistematik bir şekilde yürütülmelidir.

4.4. İyileştirme Evresi

“İyileştirme, yerel toplulukların, bireylerin, iş sahiplerinin ve yönetsel altyapının kendi kendine normal işleri yürütülebilir kılınması ve gelecekte olası afetlere karşı dayanıklı duruma getirilmesidir” (Gülkan, Balamir & Yakut, 2003). İyileştirme evresi, afet sonrasında etkilenen toplumun normal yaşama dönmesini sağlamak amacıyla yürütülen faaliyetlerin bütünüdür. Bu evre, afetten hemen sonra başlayıp, afetin yarattığı tahribata bağlı olarak bazen birkaç yılı bulan uzun bir süreci kapsar. Bu evredeki ana amaçlar; haberleşme, ulaşım, su, elektrik, kanalizasyon gibi temel altyapı hizmetlerinin yeniden tesis edilmesi, okulların ve sosyal faaliyetlerin yeniden işler hale getirilmesi, afetzedeler için geçici barınma alanlarının oluşturulması ve kalıcı konutların inşası, çalışma ve ekonomik alanların işler hale getirilmesi, afet sonrası daha güvenli ve afetlere hazırlıklı bir yaşam alanı tasarlanmasıdır (Ergünay, 2008). Bu süreç, toplumun fiziksel, ekonomik ve sosyal anlamda toparlanmasını sağlayarak, daha dirençli bir yapı oluşturulmasını hedefler.

İyileştirme çalışmaları, belirli bir planlama dahilinde olmalıdır. Bu doğrultuda kurum ve kuruluşların afet sonrası için bir iyileştirme planı oluşturması kritik öneme sahiptir. Acil müdahale evresinden iyileştirme evresine geçişte, kayıtların tutulması ve mali gereksinimlerin planlanması, sürecin en kritik halkasını oluşturmaktadır. Bu süreçte genellikle büyük kaynakların seferber edilmesi gerekmektedir. Kısa vadeli iyileştirme planları (afet sonrasındaki 1-3 hafta içinde yapılacaklar) aşağıdaki faaliyetleri içermelidir:

- Afetzedelerin sıcak yemek ve temizlik ihtiyaçlarının karşılanması,
- Travma sonrası stres bozukluğuna karşı psikolojik destek sağlanması,

- Yaşlılar ve engellilerin güvenli yerlere tahliye edilmesi (örneğin otellere).

Kısa vadeli iyileştirme süreci tamamlandıktan sonra, uzun vadeli faaliyetlere geçiş yapılmadan önce altyapının ve kamu hizmetlerinin tam ölçekli iyileştirilmesi için planlamalar yapılmalıdır. Uzun vadeli iyileştirme planları (afetten 1 ay sonra başlayan süreç) ise şu faaliyetleri içermelidir:

- Afetzedelere güvenli ve kalıcı konut sağlanması,
- Yağmur ve kış mevsimine hazırlıkların yapılması,
- Yerel ekonominin yeniden canlandırılması,
- Tecrit edilmiş veya yıkılmış alanlara destek sağlanması.

Bu planlar, iyileştirme ve yeniden yapılandırma safhasına sorunsuz geçişi sağlamaya yönelik olmalıdır. Her iki aşama da, toplumun normal yaşantısına dönmesi ve daha dayanıklı bir yapının oluşturulması için stratejik bir şekilde yürütülmelidir (Kadıoğlu, 2011).

5. Türkiye’de Bütünleşik Afet Yönetimi Süreci

Türkiye’de afet yönetiminin tarihsel gelişimi dört ana döneme ayrılmaktadır. İlk dönem olan 1944 öncesinde, afet yönetimi yalnızca müdahale aşamasıyla sınırlı kalmış ve genellikle afet sonrası kurtarma çalışmalarına odaklanmıştır. 1944-1958 döneminde, kısmen hasar azaltıcı politikalar uygulanmaya çalışılmış ve önleyici yaklaşımlar tartışılmaya başlanmıştır. 1958-1999 döneminde ise hasar azaltıcı politikalar daha yaygın hale gelmiş ve risk yönetimi anlayışına doğru bir eğilim görülmüştür. Ancak, bu dönemde afet yönetimi hâlâ ağırlıklı olarak afet sonrası müdahale odaklı olmuştur. 1999 sonrası dönemde, özellikle 17 Ağustos Marmara Depremi’nin etkisiyle, bütünleşik afet yönetimi anlayışı benimsenmiş ve risk ile hasar azaltma politikaları temel alınmıştır.

Bu süreçte, sürdürülebilir ve kapsamlı bir afet yönetimi yaklaşımına geçiş sağlanmaya çalışılmıştır (Benli & ark., 2018).

Bu bağlamda Türkiye’de afet yönetimi açısından 1999 Marmara Depremi dönüm noktası olmuştur. Depremın ardından modern bir afet yönetim sisteminin oluşturulması için girişimler başlatılmıştır. Bu kapsamda Türkiye’de afet yönetiminde görev ve sorumlulukların yeniden tanımlanması ihtiyacı oluşmuş, ilgili yapıların koordinasyon içinde çalışmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu doğrultuda, 5902 sayılı Kanun’un hükümleri uyarınca, İçişleri Bakanlığı’na bağlı daha önce afetle ilgili görev yapan kurumlar kaldırılarak, yerine Başbakanlığa bağlı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) kurulmuş ve afetle ilgili tüm görev ve yetkiler tek elde toplanmıştır.

15 Temmuz 2018 tarihinde Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmesiyle, 4 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi doğrultusunda AFAD, İçişleri Bakanlığı’na bağlanmıştır. Bu düzenleme ile AFAD, afet öncesi, sırası ve sonrasındaki tüm çalışmaların yürütülmesinden sorumlu olan temel kurum haline gelmiştir (Sezer & Tozbey, 2023).

AFAD’ın kurulmasıyla, bütünleşik afet yönetim sistemine de geçiş yapıldığı ilan edilmiştir. Türkiye’de uygulamaya konulan bütünleşik afet yönetim sistemi, kriz yönetimi anlayışından risk yönetimi anlayışına geçişi hedef almaktadır. Bu afet yönetimi modeli, afetlerin ve acil durumların neden olduğu zararları en aza indirmeyi amaçlamaktadır. Bu modelde, tehlike ve risklerin önceden tespit edilmesi, afetlerden önce alınacak önlemlerle potansiyel zararların önlenmesi veya azaltılması öncelikli hedeflerdir. Afet sırasında etkili bir müdahale ve koordinasyon sağlanması,

sonrasında ise iyileştirme çalışmalarının bütüncül bir yaklaşımla yürütülmesi esas alınmaktadır. Ayrıca, afet ve acil durumlara müdahalede görevli hizmet gruplarının ve koordinasyon birimlerinin rollerinin ve sorumluluklarının net bir şekilde tanımlanması, işleyişteki belirsizliklerin giderilmesi açısından büyük önem taşımaktadır (Benli & ark., 2018).

Türkiye'de bütüncül afet yönetimi kapsamında afetlerin yol açtığı hasarları azaltmak amacıyla çeşitli dokümanlar hazırlanmış, planlar oluşturulmuş ve stratejiler geliştirilmiştir. Bu noktada, risk azaltma aşaması bağlamında 2022 tarihli Türkiye Afet Risk Azaltma Planı (TARAP), müdahale aşaması bağlamında 2014 tarihli Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP) ve iyileştirme aşaması bağlamında 2023 tarihli Türkiye Afet Sonrası İyileştirme Planı (TASİP) öne çıkmaktadır (Ceren, 2023).

TARAP, bütüncül afet yönetimi modelinin bir parçası olarak, afet ve acil durumlara ilişkin risklerin etkili bir şekilde yönetilebilmesi amacıyla hazırlanmıştır. Plan, afet öncesinde yapılması gereken faaliyetleri detaylı şekilde ele almakta ve olası can ve mal kayıplarının önlenmesini ya da en aza indirgenmesini hedeflemektedir. Bu doğrultuda, Türkiye'de sıkça karşılaşılan ve ciddi sonuçlar doğurabilen 11 afet türü belirlenmiş, her birinin potansiyel olumsuz etkilerine yönelik stratejiler geliştirilmiştir. TARAP, bu özellikleriyle risk yönetimini merkeze alan ve afetlerin etkilerini azaltmayı amaçlayan kapsamlı bir plan niteliği taşımaktadır (AFAD, 2022). Bütüncül afet yönetimi modeli çerçevesinde AFAD tarafından hazırlanan belgelerden bir diğeri, afet ve acil durumlara yönelik etkin müdahalenin sağlanması amacıyla oluşturulan TAMP olmuştur. TAMP, 17 çalışma grubu belirlemiş ve bu gruplarda görev alacak ana ve destek çözüm

ortaklarının sorumluluklarını ayrıntılı bir şekilde tanımlamıştır. Plan, etkin bir şekilde yürütülebilmesi için ilgili ekiplerin ve kuruluşların koordineli çalışmasını sağlamayı ve bilgi teknolojilerinden daha verimli şekilde yararlanmayı hedeflemiştir. Bu kapsamda Afet Yönetimi ve Karar Destek Sistemi (AYDES) devreye alınmıştır (AFAD, 2014b).

Ayrıca, 2023 yılında hazırlanan TASİP ile afet sonrası gerçekleştirilecek iyileştirme ve yeniden yapılandırma faaliyetleri 11 sektör özelinde ele alınmıştır. TASİP, afet sonrası süreçte hayatın normale dönmesini hızlandırmak ve kaynakların etkin kullanımını sağlamak amacıyla tasarlanmıştır (AFAD, 2023).

Söz konusu planlar, benimsenen bütünlük afet yönetimi paradigması çerçevesinde, afet öncesi, afet sırası ve afet sonrası çalışmalara yer vermektedir. Türkiye’de bütünlük afet yönetimi yaklaşımı benimsenmekle ve bu sürece uygun planlamalar yapılmaya çalışılmakla birlikte müdahale çalışmalarına verilen ağırlığın halen geçerli olduğu da belirtilmelidir. TARAP, TAMP ve TASİP’in tarihlerinden de anlaşıldığı üzere, öncelik yine müdahale aşamasına verilmiş, ilk önce afet müdahale planı hazırlanmıştır. Türkiye’nin afet yönetimi alanında uzun yıllar boyunca reaktif yaklaşımı benimsemesi, bu planların hazırlanma süreçlerinde de bu eğilimin etkisini açıkça göstermektedir. Proaktif bir anlayışın eksikliği, afetlere yönelik risk azaltma ve önleyici tedbirlerin geri planda kalmasına yol açmaktadır.

Sonuç

Bütünlük afet yönetimi, hem proaktif önleme ve risk azaltma stratejilerini hem de reaktif müdahale ve iyileştirme süreçlerini kapsayan bütünlüklü bir yaklaşıma dayanır. Türkiye, deprem, sel,

heyelan, ı ve orman yangını gibi doğal afetlere yüksek düzeyde maruz kalan bir ülke olarak, etkin bir afet yönetim sistemi geliştirme ihtiyaıyla karşı karşıyadır. Afetlerin Türkiye zerindeki etkileri, yalnızca can ve mal kaybıyla sınırlı kalmamakta; aynı zamanda ekonomik, sosyal ve çevresel alanlarda derin yaralar açmaktadır. Bu nedenle, Türkiye'nin afet yönetiminde bütünleşik bir modeli benimsemesi, hem toplumsal dayanıklılığın artırılması hem de afet sonrası iyileşme süreçlerinin hızlandırılması açısından kritik bir öneme sahiptir.

Türkiye'nin bütünleşik afet yönetimi modeline geçme çalışmaları, riskleri azaltma ve müdahale kapasitesini artırma açısından önemli bir potansiyel taşımaktadır. TARAP, TAMP ve TASİP, bütünleşik afet yönetiminin risk azaltma, müdahale ve iyileştirme aşamalarını karşılamaktadır; ancak bu üç belgede hazırlık aşamasına yalnızca kısmen yer verilmiş, bu konuda ayrı bir taktik ya da uygulama planı geliştirilmemiştir. Bu durum, afet yönetiminde bütüncül bir yaklaşımın tam anlamıyla hayata geçirilmesi açısından bir eksiklik olarak değerlendirilebilir.

Bütünleşik afet yönetim sisteminin daha etkin bir şekilde uygulanabilmesi için, öncelikle hazırlık süreçlerine daha fazla odaklanması gerekmektedir. Bu kapsamda, yerel düzeyde yetkilerin artırılması, toplumsal katılımın güçlendirilmesi ve risk yönetimi bilincinin yaygınlaştırılması temel öncelikler arasında yer almalıdır. Ayrıca, uygulama ve izleme süreçlerinde yaşanan koordinasyon eksikliklerinin giderilmesi, ilgili kurum ve kuruluşlar arasında etkin bir iş birliği ve bilgi paylaşımı mekanizmasının oluşturulması da önem arz etmektedir. Bu neriler, daha dirençli ve etkili bir afet yönetim sistemi oluşturulması açısından da önem taşımaktadır.

Kaynakça

AFAD (2014). *Afet yönetimi terimleri sözlüğü*, (11/10/2024 tarihinde <https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afetyonetimi-terimleri-sozlugu> adresinden ulaşılmıştır).

AFAD (2014b). *Türkiye afet müdahale planı*, (08/11/2024 tarihinde <https://www.afad.gov.tr/turkiye-afet-mudahale-planı> adresinden ulaşılmıştır).

AFAD (2022). *Türkiye afet risk azaltma planı*, (12/11/2024 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/07/20220708-4.pdf> adresinden ulaşılmıştır).

AFAD (2023). *Türkiye afet sonrası iyileştirme planı*, (05/11/2024 tarihinde <https://www.agri.edu.tr/upload/Sivil%20savunma%20Koordinat%C3%B6rl%C3%BC%C4%9F%C3%BC/tasip-sivil-savunma.pdf> adresinden ulaşılmıştır).

AFAD (t.y.). *Doğal afetler*. (11/10/2024 tarihinde <https://www.afad.gov.tr/afadem/dogal-afetler> adresinden ulaşılmıştır).

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, (2009), T.C. Resmi Gazete, 5902, 17 Haziran 2009.

Benli & ark. (2018). *Türkiye’de afet yönetimi ve doğa kaynaklı afet istatistikleri*. Ankara: AFAD.

Ceren, A. (2023). Türkiye’de afet yönetimi ve afetlerde teknoloji kullanımının önemi. *R&SResearch Studies Anatolia Journal*, 6(1). 78-106.

Ege, R. (1986). *Health aspects of disasters and accidents*. Ankara: Emel Matbaacılık Sanayii.

Ergünay, O. (2008). Afet yönetiminde kurumsal yapılanma ve mevzuat nedir? Nasıl olmalıdır? *İstanbul Depremini Beklerken Sorunlar ve Çözümler Bildiriler Kitabı*, 2008, İstanbul, (ss. 97-108).

Erkal, T. ve Değerliyurt, M. (2011). Türkiye’de afet yönetimi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 22: 147-164.

Gülkan, P., Balamir, M. ve Yakut, A. (2003). *Afet yönetiminin stratejik ilkeleri: Türkiye ve dünyadaki politikalara genel bakış*. Ankara: ODTÜ Afet Yönetimi Uygulama ve Araştırma Merkezi.

Kadioğlu, M. (2011). *Afet yönetimi beklenilmeyeni beklemek en kötüsünü yönetmek*. İstanbul: T.C. Marmara Belediyeler Birliği Yayınları.

Kadioğlu, M., (2008). Modern, bütünleşik afet yönetimin temel ilkeleri. Mikdat Kadioğlu ve Emin Özdamar (Ed.), *Afet zararlarını azaltmanın temel ilkeleri içinde* (1-34). Ankara: JICA Türkiye Ofisi Yayınları.

Kahraman, S., Polat, E., ve Korkmazyürek, B. (2021). afet yönetim döngüsündeki ana terimler. *Avrasya Terim Dergisi*, 9(3), 7-14.

Karaman, Z.T. (2016), Afet yönetimine giriş ve türkiye’de örgütlenme. Zerrin Toprak Karaman ve Asuman Altay (Ed.), *Bütünleşik afet yönetimi içinde* (1-36). İzmir: İlkem Yayınları.

Keleş, R. (1980). *Kentbilim terimleri sözlüğü*. TDK Yayınları. Ankara: Sevinç Basımevi.

Sezer, Ö. ve Tozbey, Ş. (2023). Türkiye’de afet yönetiminin merkezi ve yerel düzeyde örgütlenmesi üzerine bir değerlendirme. *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi (İSMUS)*, 8(1), 79-102.

Şahin, N. (2009). Afet yönetimi ve acil yardım planları. *TMMOB İzmir Kent Sempozyumu*, 2009, İzmir, (ss. 131-142).

Uluğ, A. (2009). Nasıl bir afet yönetimi? *TMMOB İzmir Kent Sempozyumu*, 2009, İzmir, (ss. 1-18).

UNDRR (2021). *Terminology*. (15/10/2024 tarihinde <https://www.undrr.org/terminology> adresinden ulaşılmıştır).

Yaman, M. ve Düger, Y. (2017). Afet yönetiminde kavramsal çerçeve ve Türkiye’de afet yönetiminin genel tarihsel gelişimi. Özgür Önder ve Murat Yaman (Ed.), *Afet yönetimi* içinde (1-27). Bursa: Ekin Yayınevi.

BÖLÜM VI

Türkiye’de Afet Yönetiminin Dönüşümü

Nihal Şirin PINARCIOĞLU OCAKHAN¹

Giriş

Türkiye, jeolojik, topoğrafik ve iklimsel özellikleri nedeniyle doğal afetlere karşı yüksek risk taşıyan bir ülkedir. Deprem, sel, heyelan, çığ ve orman yangınları gibi afetler, Türkiye'nin farklı bölgelerinde sıkça meydana gelmekte ve ciddi can ve mal kayıplarına yol açmaktadır. Bu afetler, yalnızca fiziksel hasarla sınırlı kalmamakta; ekonomik kalkınmayı yavaşlatmakta, sosyal yapıları zedelemekte ve çevresel sürdürülebilirliği tehdit etmektedir. Özellikle kentleşme, nüfus artışı, plansız yapılaşma ve çevresel bozulma gibi unsurlar, afetlerin etkilerini daha da artırmakta ve toplumsal kırılganlığı derinleştirmektedir.

Bu tablo, etkin bir afet yönetim sistemine duyulan ihtiyacı açıkça ortaya koymaktadır. Afetlerin etkilerini azaltmak ve toplumsal dayanıklılığı artırmak için yalnızca kriz anında müdahaleye odaklanmak yeterli değildir. Afet yönetimi, zarar azaltma, hazırlık, müdahale ve iyileştirme süreçlerini kapsayan bütünlük bir yaklaşımla ele alınmalıdır. Bu kapsamlı model,

¹Doç. Dr., Batman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Batman/Türkiye, Orcid: 0000- 0002-4444-0783, nihalsirin.pinarcioglu@batman.edu.tr

afetlerin neden olabileceği kayıpları en aza indirmek, toplumun afetlere karşı direncini artırmak ve afet sonrası normalleşme sürecini hızlandırmak için hayati öneme sahiptir.

Türkiye'de afet yönetimi, tarihsel olarak kriz yönetimine ve bu noktada müdahale aşamasına odaklanan bir yapıda gelişmiştir. Yaşanan yıkıcı felaketler, bütünlüklü politikalara duyulan ihtiyacı ortaya çıkarmış, risk azaltma ve hazırlık aşamalarını da içeren daha bütüncül bir modele doğru geçmek için çalışmaların başlatılması gündeme gelmiştir. 1999 Marmara Depremi, bu dönüşüm sürecinin başlatılması açısından önemli bir dönüm noktası olmuş; afet yönetiminin yalnızca müdahale odaklı olmasının yetersizliği anlaşılmış ve kapsamlı politikaların geliştirilmesi gerekliliği söylemiyle adımlar atılmıştır. Bu bağlamda, Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP), Afet Risk Azaltma Planı (TARAP) ve Türkiye Afet Sonrası İyileştirme Planı (TASİP) gibi stratejik planlar hazırlanmış ve afet yönetiminin her aşamasını içerecek bir sistem geliştirilmesi hedefi beyan edilmiştir.

Bu çalışma, Türkiye'nin afet yönetimi anlayışındaki dönüşümünün hangi seyrinde olduğunu, beyan edilen hedeflerin ve planlamaların uygulamada nasıl karşılık bulduğunu ve bu kapsamda geliştirilen politikaları değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Özellikle, bütünlükli afet yönetimi modelinin gerekliliği ve Türkiye'deki mevcut uygulamalar ele alınmakta, dönüşüm potansiyelinin seyri incelenmektedir.

1. Türkiye’de Afet Yönetiminin Tarihsel ve Yasal Çerçevesi

Türkiye’de afet mevzuatı, tarihsel süreçte meydana gelen her doğa kaynaklı afet sonrası o afete özel çıkarılan yasalarla şekillenmiştir. Bu yasalar, genellikle afetlerden etkilenen insanlara yardım etmek ve yaraları hızla sarmak için yeniden iyileştirme faaliyetlerine yönelik hükümler içermiştir. Bu durum, zamanla dağınık bir yapının oluşmasına yol açmış ve çeşitli kuruluşlar tarafından yürütülen müdahale odaklı bir sistem ortaya çıkmıştır. 1900’lü yılların başından itibaren, yaşanan afetlerin ardından yapılan

yasal ve kurumsal düzenlemeler bu durumun en temel göstergesidir (Benli & ark., 2018).

Türkiye’de afet yönetiminin tarihsel gelişimi dört döneme ayrılarak incelenmektedir:

- 1944 Öncesi Dönem: Afet yönetiminin yalnızca müdahale aşamasıyla sınırlı olduğu ve daha çok afet sonrası kurtarma çalışmalarına odaklanıldığı dönemdir.
- 1944-1958 Dönemi: Bu dönemde, kısmen hasar azaltıcı politikaların uygulanmaya çalışıldığı ve afet yönetiminde önleyici yaklaşımların tartışılmaya başlandığı bir geçiş süreci yaşanmıştır.
- 1958-1999 Dönemi: Hasar azaltıcı politikaların yaygınlaşmaya başladığı ve risk yönetimi yaklaşımına doğru ilerleyen bir dönemdir. Ancak bu dönemde afet yönetimi hâlâ ağırlıklı olarak afet sonrası müdahale odaklı olmuştur.
- 1999 Sonrası Dönem: 17 Ağustos Depremi’nin etkisiyle, bütünsel afet yönetimi anlayışı benimsenmiş ve risk ile hasar azaltma politikaları temel alınmaya başlanmıştır. Bu dönem, sürdürülebilir ve kapsamlı bir afet yönetimi yaklaşımına geçişin gerçekleştiği bir süreçtir (Benli & ark., 2018).

2. 1944 Öncesi Dönem (Olay Sonrası Müdahale Dönemi)

Osmanlı döneminde afet yönetimi, genellikle padişahların fermanları aracılığıyla yürütülmüştür. Bu fermanlar, afet sonrası halkın temel ihtiyaçlarını karşılamayı ve zarar gören bölgelerdeki yeniden inşa çalışmalarını düzenlemeyi amaçlamıştır. 1509 yılında meydana gelen ve “Küçük Kıyamet” olarak adlandırılan İstanbul Depremi, bu tür fermanların en önemli örneklerinden biridir. Yaklaşık 13 bin insanın hayatını kaybettiği, 109 cami ve 1.047 yapının yıkıldığı bu büyük afet sonrası, dönemin padişahı II. Beyazıt, halkın yaralarını sarmak için çeşitli önlemler almıştır. Bu kapsamda depremde evini kaybedenlere aile başına 20 altın bağışta bulunulmuş, deniz kenarı ve dolgu zeminlerde yapılaşma yasağı

getirilmiş, daha güvenli ve dayanıklı olması amacıyla ahşap-karkas yapı tipinin tercih edilmesi emredilmiştir. Bu ferman, Türkiye tarihinde yapı tipi ve yapı malzemesiyle ilgili kurallar getiren ilk yasal düzenleme olarak değerlendirilmektedir. Bu uygulama, Osmanlı döneminde afet yönetimine yönelik ilk kurumsal adımlardan biri olarak kabul edilebilir (Benli & ark., 2018).

1944 öncesi dönemde afet yönetimi ve yapılaşmaya ilişkin düzenlemeler, modern anlamda şehircilik ve yapı güvenliği esaslarının belirlenmesine yönelik ilk adımlar olarak kabul edilmektedir. Bu dönemde, 1848 tarihli Ebniye Nizamnamesi ile İstanbul içinde yapılaşma ile ilgili sınırlı da olsa esaslar belirlenmiştir. Bu düzenleme, yapı güvenliği ve düzenli kentleşme açısından atılmış ilk yasal adım olarak öne çıkmıştır. Daha sonra 1877 yılında bu esaslar genişletilerek Osmanlı İmparatorluğu'nun tamamında geçerli kılınmıştır (Erkan, 2010).

1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından, 1940'lı yılların ortalarına kadar doğal afetlere müdahale ve iyileştirme faaliyetleri Türkiye Kızılay Derneği tarafından yürütülmüştür (Gökçe & Tetik, 2012).

1930 yılında yürürlüğe giren 1580 sayılı Kanun, kent arazilerinin düzenlenmesi konusunda daha kapsamlı bir düzenleme sunmuştur. Bu kanunla, belediyelere imar planı hazırlama, yerleşim ve yapılaşmayı denetleme yetkisi verilmiştir. Ayrıca, ihtiyaç sahiplerine konut yapma görevi de belediyelerin sorumluluğuna bırakılmıştır. Bu yasal düzenlemeler, afet riskini azaltma ve şehirleşme süreçlerini düzenleme açısından dönemin önemli adımları arasında yer almaktadır. Özellikle belediyelere imar ve yapılaşma alanında yetki verilmesi, merkezi yönetimden yerel yönetimlere sorumluluk devredilmesi açısından bir dönüm noktası olarak değerlendirilmiştir (Benli & ark., 2018).

1930 yılında yürürlüğe giren 1580 sayılı Belediye Kanunu, bu dönemin en önemli yasal düzenlemelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Söz konusu kanun, belediyelere imar planı hazırlama, yerleşim ve yapılaşmayı denetleme ile ihtiyaç sahipleri için konut yapma sorumluluğunu yüklemiştir. 1939 yılında büyük kayıplara yol

açan Erzincan Depremi, dönemin afet yönetimi açısından önemli yasal düzenlemelerin yapılmasına zemin hazırlamıştır. Bu kapsamda, 17 Ocak 1940 tarihinde 3773 sayılı Erzincan'da ve Erzincan Depreminden Müteessir Olan Mıntıklarda Zarar Görenlere Yapılacak Yapılar Hakkında Kanun yürürlüğe girmiştir. İlk kez, deprem bölgesindeki vergi mükelleflerinin tüm vergi borçlarının silinmesi, evleri yıkılan veya hasar görenlere ücretsiz arsa ve yapı malzemesi yardımı yapılması, memur ve diğer çalışanlara üç maaş tutarında avans verilmesi, mahkûmların cezalarının affedilmesi gibi düzenlemeler yapılmıştır (Kıral, 2001). Ayrıca, yapılacak taşımalarda ücret indirimi uygulanması ve yurt dışından gönderilen yardım malzemelerinin gümrük vergisi ve diğer harçlardan muaf tutulması da hükme bağlanmıştır. Ayrıca, 1935-1943 yılları arasında yaşanan su taşkınları nedeniyle, 1943 yılında 4373 sayılı Taşkın Sulara ve Su Baskınlarına Karşı Korunma Kanunu çıkarılarak taşkınlara karşı önlemler alınmıştır (Gürel ve Uzunlar, 2004; Tercan, 2018). Bu kanunla gerekli çalışmaları yürütmek üzere Bayındırlık Bakanlığı'na bağlı "Su İşleri Reisliği" kurulmuştur (Gökçe & Tetik, 2012).

Bu döneme genel olarak bakıldığında, afet zararlarının azaltılması konusunda yerleşme, konut ve sanayileşme politikalarıyla uyumlu bir afet politikası geliştirilmediği görülmektedir. Bu süreçte, afet zararlarını azaltmaya yönelik çalışmalara henüz başlanmamış ve afete hazırlık, kurtarma ve yeniden inşa faaliyetlerine dönük etkin strateji ve politikalar üretilmemiştir (Yılmaz, 2003).

3. 1944-1958 Arası Dönem (Kısmen Zarar Azaltıcı Önlemler)

1939-1944 yılları arasında Kuzey Anadolu Fayı üzerinde meydana gelen ve büyük yıkıma sebep olan depremler, Türkiye'nin afet yönetimi anlayışında önemli değişimlere yol açmıştır. Bu süreçte, 26 Aralık 1939'da gerçekleşen Büyük Erzincan Depremi (M:8) ile başlayan ve Niksar-Erbaa (M:7.2, 1942), Adapazarı-Hendek (M:6.8, 1943), Tosya-Ladik (M:7.5, 1943), Bolu-Gerede (M:7.4, 1944) depremleri ile devam eden beş yıkıcı deprem, yaklaşık 44 bin kişinin hayatını kaybetmesine, 100 bin kişinin yaralanmasına

ve yüz binlerce yapının yıkılmasına veya hasar görmesine neden olmuştur. Bu büyük can ve mal kayıpları, Cumhuriyet Hükümeti’ni, deprem sorunlarının yalnızca yıkılan yapıların yerine yenilerinin yapılmasıyla çözülemeyeceği gerçeğiyle yüzleştirmiştir. Deprem zararlarının azaltılması için yeni düzenlemelerin gerekliliği fark edilmiş ve 22 Temmuz 1944 tarihinde, 4623 sayılı “Yer Sarsıntılarında Evvel ve Sonra Alınacak Tedbirler Hakkında Kanun” yürürlüğe konmuştur. Bu düzenleme, Türkiye’nin deprem risklerine karşı daha proaktif bir yaklaşım benimsemesi açısından önemli bir adım olmuştur (Gökçe & Tetik, 2012). Bu Kanun, depremlerle ilgili önceden alınacak tedbirler ve yapılacak uygulamalarla afetlerin neden olabileceği zararların azaltılmasını amaçlamıştır ve gerçek anlamda doğal afetlerin zararlarını azaltma çalışmalarının başlangıcını oluşturması açısından önemlidir (Gürel ve Uzunlar, 2004). Kanun kapsamında, Türkiye’nin deprem tehlike haritasının hazırlanması, deprem bölgelerinde inşa edilecek binalara ilişkin kuralların bir yönetmeliğe bağlanması, yerleşime açılacak alanlar için öncelikle jeolojik etütlerin yapılması zorunluluğu getirilmiştir. Ayrıca, afetlerden önce il ve ilçelerde acil yardım ve kurtarma planlarının hazırlanması, depremler sırasında yönetici ve halkın görev ve sorumluluklarının belirlenmesi gibi risk azaltma ve hazırlık faaliyetlerine yönelik önlemler de bu kanunla düzenlenmiştir. Özetle bu yasa, deprem afetlerine yönelik zarar azaltma, hazırlıklı olma ve acil iyileştirme faaliyetlerini kapsamaktadır. 1945 yılında, yasanın hükümleri doğrultusunda Türkiye’nin ilk Deprem Bölgeleri Haritası ve Türkiye Yer Sarsıntısı Bölgeleri Yapı Yönetmeliği hazırlanmıştır. Bu yönetmelik, günümüzde “Afet Bölgelerinde Yapılacak Yapılar Hakkında Yönetmelik” adıyla anılmaktadır. 1953 yılında Yapı ve İmar İşleri Reisliği bünyesinde oluşturulan Deprem Bürosu, 1955 yılında yeniden yapılandırılarak doğa kaynaklı afetlerin neden olduğu zararların azaltılması çalışmalarını yürütmekle görevli DE-SE-YA (Deprem-Seylap-Yangın) Şubesi haline getirilmiştir (Benli & ark., 2018).

1953 yılında, yer üstü ve yer altı sularının neden olabileceği zararları önlemek ve bu kaynaklardan çeşitli şekillerde yararlanmak

amacıyla Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Aynı yıl, 6188 sayılı “Bina Yapımını Teşvik ve İzinsiz Yapılar Hakkında Kanun” çıkarılmıştır. Bu kanunla belediyelere, toplu, ucuz ve basit konutlar inşa etme ve bu konutları gecekondü sahiplerine dağıtarak kaçak yapıları tasfiye etme yetkisi verilmiştir (Benli & ark., 2018).

1956 yılında 6785 sayılı İmar Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanunla yerleşme yerlerinin belirlenmesi esnasında doğa kaynaklı afet riskinin dikkate alınması, fenni mesuliyet sistemi ve yapı denetimi konularına önem ve ağırlık verilmiştir (Gürel ve Uzunlar, 2004). Kanunun öngördüğü faaliyetlerin yürütülmesi amacıyla 1958 yılında İmar ve İskân Bakanlığı kurulmuştur.

4. 1958-1999 Arası Dönem (Zarar Azaltıcı Faaliyetler, Yerleşmelerden Sorumlu Bakanlık)

1958 yılı ve sonrasındaki dönem, hem Türkiye’de hem de dünyada doğa kaynaklı afetlerin neden olduğu zararların azaltılmasında önemli politika değişikliklerinin yaşandığı bir dönem olmuştur. Bu yıllarda, afet yönetiminde risk azaltma, hazırlık ve müdahale stratejilerinin daha sistematik bir şekilde ele alınması gündeme gelmiş, zararların önlenmesine yönelik politikalar daha fazla önem kazanmıştır.

1958 yılında İmar ve İskân Bakanlığı’nın kurulmasıyla, fiziksel planlama, imar planlaması, yapı malzemeleri, afet hizmetleri, su işleri, konut politikaları, belediyelerin altyapı hizmetleri ve harita alımları ile ilgili görevler bu bakanlığa devredilmiştir. 1958 yılında ayrıca 7126 sayılı Sivil Savunma Kanunu çıkarılmış ve bu kapsamda, savaş ve seferberlik durumlarındaki görev ve sorumlulukların yanı sıra, doğal afetlerde de arama-kurtarma, acil yardım gibi faaliyetleri yürütmek üzere İçişleri Bakanlığı’na bağlı Sivil Savunma Genel Müdürlüğü kurulmuştur. İmar ve İskân Bakanlığı’nın kurulmasıyla Türkiye’nin doğal afetlerle ilgili faaliyetlerinde önemli bir hızlanma da yaşanmıştır. Bu süreçte, 1959 yılında çıkarılan ve Afetler Kanunu olarak bilinen 7269 sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun, afet yönetimi alanında kapsamlı bir düzenleme sunmuştur. Bu yasa,

Cumhuriyet döneminde çıkarılmış bulunan bütün kanunları tek bir kanun halinde toplamış, 4623 sayılı yasa başta olmak üzere, toplamda dokuz yardım yasası yürürlükten kaldırılarak daha bütüncül bir yaklaşım benimsenmiştir (Gürel & Uzunlar, 2004; Erkan, 2010; Gökçe & Tetik, 2012; Yaman & Düger, 2017; Benli & ark., 2018).

Daha önce sadece depremleri ve su baskınlarını kapsayan zarar azaltma çalışmaları, 7269 sayılı kanun ile heyelan, kaya düşmesi, yangın, çığ gibi doğal afetleri de kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Yasa, afetlerin öncesinde, sırasında ve sonrasında yapılması gereken çalışmaları, hem merkezi hem de yerel ölçekte detaylı olarak düzenlemiştir. Bu düzenleme, Türkiye'nin afet yönetimi politikalarının temel taşlarından biri olmuştur (Gökçe & Tetik, 2012).

1965 yılında “afetlerin önlenmesi, zararlarının azaltılması ve bu yönde alınacak önlemlerle yapılacak yardımlara ilişkin çalışmalar yapmak” amacıyla Afet İşleri Genel Müdürlüğü kurulmuş ve bu kuruluş, afet yönetimi sürecinde önemli bir role sahip olmuştur (JMO, t.y.).

1968 yılında çıkarılan 1051 sayılı yasayla Afetler Kanunu'nun dördüncü maddesi değiştirilmiş ve buna dayanarak hazırlanan 88/12777 sayılı Afetlere İlişkin Acil Yardım Teşkilatı ve Planlama Esaslarına Dair Yönetmelik, afetlere hazırlık ve müdahale çalışmalarının çerçevesini belirlemiştir (Erkan, 2010).

1983 yılında Bayındırlık Bakanlığı ile İmar ve İskân Bakanlığı birleştirilerek Bayındırlık ve İskân Bakanlığı kurulmuş, böylece yapı ve imar alanındaki faaliyetler daha bütüncül bir yapıya kavuşturulmuştur. 1985 yılında ise imar mevzuatını yeniden düzenleyen ve yerel yönetimlere imar planları yapımı ve uygulaması konusunda yetki veren 3194 sayılı İmar Kanunu yürürlüğe girmiştir (Uluğ, 2009; 3194 Sayılı Kanun, 1985).

1992 yılında meydana gelen Erzincan Depremi'nin yol açtığı kayıpların giderilmesi amacıyla, 3838 sayılı Erzincan, Gümüşhane ve Tunceli İllerinde Vuku Bulan Deprem Afeti ile Şırnak ve

Çukurca’da Meydana Gelen Hasar ve Tahribata İlişkin Hizmetlerin Yürütülmesi Hakkında Kanun çıkarılmıştır. 1997 yılında ise Başbakanlık Kriz Yönetim Merkezi Yönetmeliği yürürlüğe girmiştir (Yaman & Düger, 2017). Bu yönetmelikle doğal afetler, büyük yangınlar, salgın hastalıklar, radyasyon ve hava kirliliği gibi kriz durumlarında görev yapacak olan Başbakanlık Kriz Yönetim Merkezi’nin teşkilatlanma, çalışma usulleri ve sorumlulukları düzenlenmiştir (Benli & ark., 2018).

5. 1999 Yılı Sonrası Dönem

Türkiye’de afet yönetim politikaları açısından 1999-2009 arası dönem önem taşımaktadır. 1998’de meydana gelen Adana-Ceyhan ve 1999’da meydana gelen Marmara Depremleri, Karadeniz’de yaşanan sel felaketi sonrasında ortaya çıkan can ve mal kayıpları, doğal afetlere yönelik yeni bir politika ve strateji belirlenmesi zorunlu kılmıştır (Gürel ve Uzunlar, 2004).

1999 Marmara Depreminin hemen ardından, afetin olumsuz etkilerinin giderilmesi ve gerekli önlemlerin alınması amacıyla 27 Ağustos 1999 tarih ve 4452 sayılı Doğa Kaynaklı Afetlere Karşı Alınacak Önlemler ve Afetler Nedeniyle Doğan Zararların Giderilmesi İçin Yapılacak Düzenlemeler Hakkında Yetki Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu kanun kapsamında, önce 4434 sayılı Kanun (1999) ve daha sonra 4540 sayılı Kanun (2000) ile yapılan değişikliklerle, Bakanlar Kuruluna şu konularda kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi verilmiştir:

- İlgili kuruluşlar arasında koordinasyon ve eşgüdüm sağlanması,
- Güvenli yeni yerleşim alanlarının oluşturulması,
- Yeni bir sigorta sisteminin geliştirilmesi,
- Depremden etkilenen bölgelerde yeni il ve ilçeler ile büyükşehir belediyelerinin kurulması.

Bu doğrultuda, 31 Ağustos 1999 tarihinde yürürlüğe giren 574 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile hasar tespit çalışmalarının hızlandırılması ve hak sahipliği işlemlerine ilişkin

esaslar düzenlenmiş; geçici ve kalıcı iskân faaliyetleri için yeni yerleşim alanlarının belirlenmesi, prefabrik ve kalıcı konutların inşası gibi faaliyetlerde Bayındırlık ve İskân Bakanlığı yetkili kılınmıştır. 27 Aralık 1999 tarihinde yürürlüğe giren 586 sayılı KHK, sivil savunma ve belediye kanunlarında değişiklik yaparak ilçelerde sivil savunma müdürlükleri kurulmasını öngörmüştür. Ayrıca, 11 ilde merkeze bağlı sivil savunma arama ve kurtarma birlik müdürlükleri kurulması kararlaştırılmıştır (Benli & ark., 2018).

Deprem sonrası yapıların zararlarının devlet bütçesinden bağımsız olarak telafi edilmesi amacıyla, dünyadaki uygulamalara paralel bir sistem geliştirilmiş ve 587 sayılı KHK ile Doğal Afet Sigortaları Kurumu (DASK) kurulmuştur (İskender, 2021). Bu kurum, kamu tüzel kişiliğine sahip olup sigorta teminatı sunmayı amaçlamıştır.

Afet zararlarının azaltılması ve yapı güvenliğinin artırılması amacıyla, 10 Nisan 2000 tarihinde çıkarılan 595 sayılı Yapı Denetimi Hakkında KHK, bağımsız, deneyimli ve yetkin kişi ve kuruluşlar eliyle bir yapı denetim sistemi oluşturmayı hedeflemiştir. Bu sistem, 27 pilot ilde uygulanmaya başlanmış ve yapı denetim kuruluşlarına, denetçi mimar ve mühendislere, laboratuvar görevlilerine ve müteahhitlere kusur oranında sorumluluk yüklenmiştir. Ayrıca, yapıların taşıyıcı sistemleri için sorumluluk süresi 15 yıla çıkarılmıştır.

2001 yılında çıkarılan Sivil Savunma Arama ve Kurtarma Birlikleri ve Ekiplerinin Kuruluşu, Görevleri, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik ile Sivil Savunma Genel Müdürlüğüne bağlı arama kurtarma birliklerinin kuruluş, görev, haberleşme, koordinasyon ve donanım ile ilgili esasları düzenlenmiştir.

6. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD)’ın Kuruluşu ve Bütünleşik Afet Yönetimi

Türkiye’de afet yönetimi ve koordinasyonu açısından en önemli dönüm noktalarından biri, 17 Ağustos 1999 Marmara Depremi olmuştur. Bu deprem, büyük can kaybına ve geniş çaplı fiziksel, ekonomik ve sosyal hasara neden olmuş; afet yönetimi

konusunun kapsamlı bir şekilde yeniden ele alınması gerektiğini acı bir şekilde gözler önüne sermiştir.

17 Ağustos 1999 Marmara Depremi'nin ardından, afetlerle ilgili yetki ve sorumlulukların eşgüdüm içerisinde yürütülmesinin önemi daha da belirgin hale gelmiştir. Bu süreçte, afet ve acil durumlarda yetki ve koordinasyonun tek bir çatı altında toplanması gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Bu doğrultuda, 2009 yılında çıkarılan 5902 sayılı Kanun ile afet yönetimi alanında faaliyet gösteren Sivil Savunma Genel Müdürlüğü (İçişleri Bakanlığı'na bağlı), Afet İşleri Genel Müdürlüğü (Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'na bağlı) ve Türkiye Acil Durum Yönetimi Genel Müdürlüğü (Başbakanlık'a bağlı) kapatılmıştır. Tüm bu kurumların görev ve yetkileri birleştirilerek, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) kurulmuş ve yetkiler tek bir çatı altında toplanmıştır. Bu süreç, afet yönetiminde kurumsal bir dönüşümü simgelerken, merkezi yapıdan daha yerel odaklı bir yaklaşıma geçişi de beraberinde getirmiştir (Benli & ark., 2018).

Başlangıçta Başbakanlık'a bağlı olarak faaliyet gösteren AFAD, 15 Temmuz 2018 tarihli 4 Numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile İçişleri Bakanlığı'na bağlanmıştır. AFAD, afet öncesi, anı ve sonrasında bütün çalışmaların yürütülmesinden sorumlu olan temel örgüt olmuştur (Sezer & Tozbey, 2023).

AFAD, afet öncesi, sırası ve sonrasında sunulan hizmetlerin yerel yönetimlere devredilmesini sağlamak, bu süreçleri denetlemek ve koordine etmek hedefi üzerine kurulu olduğunu beyan etmektedir. Kuruluş kanununda da ifade edildiği gibi, bu yeni yaklaşım, merkezi bir yönetim anlayışını kamuoyunun talebi doğrultusunda yeniden düzenleyerek, yerel yönetimlerin afet yönetimindeki rolünü artırmayı hedeflemiştir. Bu şekilde, afet hizmetlerinin tek elden yürütülmesi sağlınırken, yerel yönetimlerin yetki ve sorumlulukları güçlendirilmiştir.

AFAD'ın vizyonu, "Afet ve acil durumlar ile ilgili çalışmalarda sürdürülebilir kalkınmayı esas alan risk odaklı, etkin,

etkili ve güvenilir hizmet sunan uluslararası düzeyde model alınabilecek yönlendirici ve koordinatör bir kurum olmak.” şeklinde belirlenmiştir. AFAD, misyonunu ise “Afetlere dirençli toplum oluşturmak” şeklinde belirlemiştir (AFAD, 2019).

Türkiye’de uygulamaya konulan yeni afet yönetim modeli, kriz yönetimi anlayışından risk yönetimi anlayışına geçişi temel almaktadır. Günümüzde “Bütünleşik Afet Yönetimi Sistemi” olarak adlandırılan bu model, afetlerin ve acil durumların neden olduğu zararları en aza indirmeyi hedeflemektedir. Bu kapsamda, tehlike ve risklerin önceden tespit edilmesi, afetlerden önce alınacak önlemlerle potansiyel zararların önlenmesi veya azaltılması, etkin müdahale ve koordinasyonun sağlanması ve afet sonrasında iyileştirme çalışmalarının bütüncül bir şekilde yürütülmesinin esas alındığı belirtilmektedir. Bu modelle aynı zamanda, afet ve acil durumlara müdahalede görev alacak hizmet gruplarının ve koordinasyon birimlerinin rollerinin ve sorumluluklarının açıkça tanımlanmasının gerekliliği ve afet öncesi, sırası ve sonrasındaki müdahale planlamasının temel prensiplerinin belirlenmesinin amaçlandığı vurgulanmaktadır (Benli & ark., 2018). Böylece, risk odaklı bir yaklaşımla afet yönetimi süreçleri daha etkin, organize ve sürdürülebilir hale getirilmek istendiği belirtilmektedir.

6.1. Türkiye Afet Risk Azaltma Planı (TARAP)

Türkiye Afet Risk Azaltma Planı (TARAP), 2022 ile 2030 yıllarını kapsayan ve afet risklerini azaltmak amacıyla olduğunu beyan eden AFAD koordinasyonunda oluşturulmuş ulusal ölçekte bir plandır. Bu planda, kaynakların etkin kullanımıyla azami düzeyde risk azaltma hedefine yer verildiği görülmektedir. Afete dirençli toplumlar oluşturulması ve güvenli yerleşim bölgelerinin inşa edilmesi sayesinde, afet kaynaklı can ve mal kayıplarının ya tamamen önlenmesi ya da en aza indirilmesi hedefinin de olduğu görülmektedir.

TARAP, Sendai Çerçevesi (2015-2030) doğrultusunda uluslararası kabul gören stratejik öncelikleri benimsemiştir. Bu öncelikler kapsamında hedefler, amaçlar, eylemler ve bunlardan sorumlu kuruluşlar ile destekleyici kurum ve kuruluşlar

tanımlanmıştır. Her eylem, “Kısa Vade (2022-2024), Orta Vade (2022-2028) ve Uzun Vade (2022-2030)” olarak üç dönem halinde belirlenmiştir. TARAP, 11 farklı afet türüne yönelik olarak 17 amaç, 66 hedef ve 227 eylem içermektedir.

TARAP, bu bağlamda bir yol haritası niteliği taşıyarak doğal afet risklerini yönetmek suretiyle Türkiye’nin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Plan kapsamında, Türkiye’nin afet risk profili oluşturulmuş ve en sık görülen afet türleri belirlenmiştir. Bu afetler arasında deprem, kütle hareketleri, sel ve taşkınlar, kitlesel göçler, bulaşıcı ve salgın hastalıklar, kimyasal, biyolojik, radyolojik ve nükleer tehditler, orman yangınları, büyük endüstriyel kazalar, maden kazaları, tasmanlar, tehlikeli madde taşımacılığı ile obruk ve fırtına gibi diğer afetler yer almaktadır. Bu afet türlerine göre belirlenen hedefler ve eylemler, risk azaltma çalışmalarının temelini oluşturmaktadır (TARAP, 2022).

Türkiye Afet Risk Azaltma Planı’nın (TARAP) amacının, afetlerin yol açabileceği fiziksel, sosyal, ekonomik, çevresel ve psikolojik zararları önlemek veya bu zararların etkilerini en aza indirmek olduğu vurgulanmaktadır. Dayanıklı, güvenli, hazırlıklı, sürdürülebilir ve afete dirençli yaşam alanları oluşturma hedefleri de görülmektedir. Ayrıca, afet öncesinde hazırlanması ve uygulanması gereken risk azaltma çalışmalarının temel prensiplerini belirlemek TARAP’ın bir diğer önemli hedefi olarak belirtilmektedir.

Planın kapsamı, Türkiye’de meydana gelebilecek her tür ve ölçekteki afetler için risk azaltma çalışmaları yapacak olan bakanlıkları, kamu kurum ve kuruluşlarını, özel sektörü, sivil toplum kuruluşlarını (STK) ve bireyleri kapsayacak şekilde sınırlandırılmıştır (TARAP, 2022).

TARAP kapsamında belirlenen diğer hedefler şunlardır (TARAP, 2022):

Depremler: Ülkenin kabuk yapısına ilişkin araştırmaların artırılması, yerel ve bölgesel deprem risk haritalarının geliştirilmesi, şehircilik ve planlama süreçlerinde deprem risklerini azaltmaya

yönelik yasal düzenlemelerin yapılması, önemli yapıların güvenli hale getirilmesi.

Kütle Hareketleri: Farkındalığın artırılması, mevcut mevzuatın gözden geçirilerek görev ve sorumluluk çakışmalarının giderilmesi.

Sel ve Taşkınlar: Akarsu yataklarının korunması, erken uyarı mekanizmalarının oluşturulması.

İklim Değişikliği: Ar-Ge kapasitesinin artırılması, risk azaltımı için mali kaynakların etkin kullanımı.

Kitlesel Göçler: Göç risklerini azaltmaya yönelik eğitim verilmesi, göçmenlerin topluma adaptasyonunun sağlanması ve sosyo-ekonomik olumsuz etkilerin engellenmesi.

Bulaşıcı ve Salgın Hastalıklar: Kurumlar arası iş birliği, finansman ve teknik kapasitenin artırılması, farkındalık çalışmaları.

Kimyasal Biyolojik Radyolojik Nükleer Tehditler (KBRN) Tehditleri: Erken uyarı sistemlerinin geliştirilmesi, strateji belgelerinin hazırlanması.

Orman Yangınları: Yönetim planlarının yaygınlaştırılması, bilişim teknolojilerinden faydalanılması, gönüllülük sisteminin geliştirilmesi, uluslararası iş birliğinin artırılması.

Büyük Endüstriyel Kazalar: Kurumlar arası koordinasyonun güçlendirilmesi, veri ve bilgi paylaşımının sağlanması.

Maden Kazaları: Kaynakların etkin kullanımı, teknolojinin yenilenmesi ve teknik kapasitenin artırılması.

Tehlikeli Madde Taşımacılığı: Teknik kapasitenin artırılması, olay türü planlarının hazırlanması, denetim altyapısının güçlendirilmesi ve raporlama süreçlerinin geliştirilmesi.

Bu hedefler, afet risklerini azaltmak ve afetlere karşı dirençli bir toplum oluşturmak için detaylandırılmıştır.

6.2. Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP)

Türkiye'de yaşanan deneyimlerin ışığında afetlere daha etkili müdahale sağlamak amacıyla olduğunu beyan eden Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP), 2014 yılında hazırlanmıştır. Planın amacı, afet ve acil durumlara yönelik müdahale çalışmalarında görev alacak çalışma grupları ve koordinasyon birimlerinin rollerini ve sorumluluklarını tanımlamak ve afet öncesi, sırası ve sonrasındaki müdahale planlamasının temel prensiplerini belirlemektir. Planın kapsamı, her tür ve ölçekteki afet ve acil durumlara müdahalede görev alacak bakanlıklar, kurum ve kuruluşlar, özel sektör, sivil toplum kuruluşları (STK) ve gerçek kişileri içermektedir (TAMP, 2014).

TAMP'ın temel hedefleri arasında hayat kurtarmak, kesintiye uğrayan yaşamı hızla eski haline döndürmek, müdahale faaliyetlerini planlı ve hızlı şekilde uygulamak, afet alanı ve çevresinin güvenliğini sağlamak, toplum sağlığını korumak, mülkiyet, çevre ve kültürel mirası korumak, ekonomik ve toplumsal kayıpları azaltmak, ikincil afetleri önlemek veya etkilerini hafifletmek, toplumu bilgilendirerek iletişim sürekliliğini sağlamak ve kaynakların etkin kullanımını temin etmek yer almaktadır (TAMP, 2014).

TAMP'ta meydana gelen afet ve acil durumların etki derecesine göre müdahale seviyeleri dört gruba ayrılmıştır:

S1 Seviyesi: Yerel imkanların yeterli olduğu durumlarda İl Afet ve Acil Durum Yönetim Merkezi faaliyete geçer. AFAD olayları takip ederek değerlendirme yapar ve gerektiğinde ilgili bakanlık, kurum, kuruluşlar ile Türk Kızılay'ın kapasitesini yönlendirir.

S2 Seviyesi: Destek illerin takviyesine ihtiyaç duyulan durumlarda, afet türü ve şiddetine bağlı olarak İl AFAD Merkezi ile 1. grup destek illeri talimat beklemeden afet alanına hareket eder. AFAD Başkanlık Merkezi, ihtiyaç duyulan çalışma gruplarını ve Türk Kızılay'ın kapasitesini yönlendirir.

S3 Seviyesi: Ulusal desteğin gerektiği durumlarda, AFAD Başkanlık Merkezi, çalışma gruplarının ana çözüm ortağı temsilcilerini merkeze çağırır. 1. ve 2. grup destek illeri afet alanına talimat beklemeden hareket eder ve 2. grup destek iller gerekirse yönetimi devralır.

S4 Seviyesi: Ulusal kapasitenin tamamının müdahaleye katıldığı durumlarda uluslararası destek çağrısında bulunulur.

Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP), afet ve acil durumlara müdahale süreçlerini detaylandıran ve sadece yetkili kişilerin erişimine açık bir belgedir. Destek iller, birbirlerinin planlarına yetki düzeylerine göre erişebilirken, stratejik önem taşıyan bilgiler nedeniyle yerel halkın ve ilgisiz kurumların bu planlara erişimi sınırlandırılmıştır. Plan, haberleşme, ulaşım, altyapı, güvenlik, sağlık, arama-kurtarma, yangın, barınma, beslenme, psikososyal destek, kimliklendirme, hasar tespit, enkaz kaldırma gibi çalışma gruplarını tanımlamış ve bu grupların sorumluluklarını detaylı bir şekilde belirlemiştir. Müdahale aşamasında öne çıkan faaliyetler arasında, iletişim tesislerinin kurulması, altyapı onarımı, güvenliğin sağlanması, arama-kurtarma, yangın kontrolü, hasta ve yaralıların tahliyesi, temel ihtiyaçların temini ve ikincil afetlerin önlenmesi yer alır. Planın hazırlanmasında, geçmişte yaşanan afet deneyimleri ve olası senaryolar dikkate alınarak çoklu afet riskleri, barınma, ulaşım, haberleşme kesintileri, temel ihtiyaç eksiklikleri, artçı sarsıntılar ve güvenlik sorunları gibi durumlara karşı kapsamlı tedbirler öngörülmüştür. Ayrıca, personelin temel ihtiyaçlarının karşılanması ve afet alanına destek illerden yardım ulaştırılması gibi hususlar da değerlendirilmiştir (TAMP, 2014).

6.3. Türkiye Afet Sonrası İyileştirme Planı (TASİP)

Türkiye Afet Sonrası İyileştirme Planı (TASİP), afet sonrası hayatın normale dönmesi ile birlikte yapısal, sosyal ve ekonomik iyileştirmenin en kısa sürede ve etkin kaynak kullanımı ile yapılmasını planlamak ve etkili biçimde yönetmek amacıyla olduğu vurgusuyla 2023 yılında hazırlanmıştır.

TASİP'in amaçları, afet sonrası iyileştirme faaliyetlerinin planlı, sistemli ve hızlı bir şekilde gerçekleştirilmesi, kurumlar arası iş birliğinin sağlanması, işleri önem sırasına göre listeleyerek kaynakların etkin kullanılması, iyileştirme çalışmalarının etkin takibi ve değerlendirilmesi, masraflara ilişkin rapor hazırlanarak gelecekte afet yönetim kabiliyetinin artırılması ve mevcut iyileştirme faaliyetlerinin güçlendirilmesi olarak belirlenmiştir. Plan, köy, kasaba, şehir gibi tüm yerleşim alanlarında afetlerden etkilenen sektörlerin yeniden yapılanma ve iyileşme faaliyetlerini, bu faaliyetleri gerçekleştirecek kurum ve kuruluşların görevlerini, hizmet ve eylemlerin zaman planlamasını ve maliyet takibini kapsamaktadır (TASİP, 2023).

TASİP, afet sonrasında etkilenen sektörlerde iyileştirme faaliyetlerini 11 başlık altında toplamıştır: barınma, çevresel varlıklar, eğitim ve sağlık altyapısı, ekonomik destek, enerji altyapısı, güvenlik altyapısı, haberleşme altyapısı, kültürel ve sosyal hizmetler, suya bağlı altyapı, ulaşım altyapısı ve hizmet binaları. Bu kapsamda öngörülen faaliyetler arasında afetzedelere nakdi yardım sağlanması, enkaz kaldırma, binaların güçlendirilmesi veya yeniden inşası, geçici barınma temini, su havzalarının iyileştirilmesi, ağaçlandırma, orman ekosistemlerinin onarımı, tehlikeli atıkların bertarafı, eğitim ve sağlık tesislerinin yenilenmesi, ekonomik destek sağlanması, haberleşme altyapısının onarımı, kültürel varlıkların güçlendirilmesi, su ve arıtma sistemlerinin iyileştirilmesi ile ulaşım altyapısının yeniden inşası yer almaktadır (TASİP, 2023).

Sonuç

Türkiye, jeolojik yapısı ve coğrafi konumu nedeniyle tarih boyunca çeşitli afetlerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum, can kayıpları ve ekonomik zararları en aza indirecek politikalar üretmenin gerekliliğini vurgulamaktadır. Afetler öncesinde alınacak tedbirler ve yapılacak hazırlıklar, afet yönetim sürecinin temelini oluşturur. Toplumsal bilinç ve farkındalığın artırılarak toplumun etkin katılımının sağlanması ve yasal düzenlemelere uyum da risk azaltma ve hazırlık süreçlerinin başarısı için kritik öneme sahiptir.

Bu unsurların bir araya getirilmesiyle, afetlerin olası zararlarını en aza indirerek toplumsal güvenliği sağlamak mümkündür.

Türkiye’de afet yönetimi konusunda pek çok yasal düzenleme yapılmış ve çeşitli merkezi ve yerel kurumlara görev, yetki ve sorumluluklar verilmiştir. Türkiye’deki afet mevzuatının genel olarak krize müdahale odaklı olduğu, çevre, doğal kaynaklar ve ekosistem sürdürülebilirliği açısından bazı sınırlamalar içerdiği görülmektedir. Etkin bir afet yönetimi, yalnızca afet sonrasındaki müdahaleleri değil, afet öncesinde alınacak proaktif önlemleri de kapsamalıdır. Bu doğrultuda, afet zararlarının azaltılması için hazırlık, müdahale ve iyileştirme süreçlerinin bir bütüncül yaklaşımla ele alınması ve uygulanması gerekmektedir. Ancak uygulamada, bu yaklaşımın tam anlamıyla hayata geçirilemediği gözlemlenmektedir. Nitekim afet yönetimi genellikle bir müdahale problemi olarak algılanmış ve bu yaklaşım, proaktif önlemler yerine reaktif çalışmaların ön planda tutulmasına neden olmuştur. Bu nedenle, afet çalışmalarının büyük bir bölümü, enkaz altından insanları nasıl kurtarırsınız sorusuna odaklanarak müdahale aşamasına yönelmektedir. Mevcut uygulamalarda afet yönetiminde eksik kalan bu bütüncül yaklaşım, risklerin etkin bir şekilde azaltılmasını ve sürdürülebilir bir afet yönetim sisteminin kurulmasını engellemektedir. Risk yönetimi yerine kriz yönetiminin önceliklendirilmesi, afetlerde can ve mal kaybını artıran en önemli faktörlerden biridir. Afetlerin türü, büyüklüğü, oluş yeri, zamanı ve etkileri önceden tahmin edilemediği için, bu durumlara uygun hazırlık yapılamamaktadır. Bu eksiklik nedeniyle, dünya ölçeğinde orta büyüklükte bir afet dahi Türkiye’de toplumu ciddi şekilde sarsacak düzeyde can ve mal kayıplarına yol açabilmektedir.

Türkiye’nin bütünleşik afet yönetimi modeline geçme niyeti ve çalışmaları, afet yönetiminde önemli bir değişimi temsil etmektedir. Model, koordinasyonun güçlendirilmesi ve sistematik bir yaklaşım geliştirilmesi açısından olumlu katkılar sağlama potansiyeline sahip olmakla birlikte zayıf yönleri de dikkat çekmektedir.

Hazırlık aşamasında bağımsız bir taktik planın bulunmaması önemli bir eksiklik olarak öne çıkmaktadır. Bu durum, olası afetlere karşı hazırlık süreçlerinin zayıflamasına yol açmaktadır. Ayrıca, afetlerin milli güvenlik üzerindeki etkileri dar bir perspektifte ele alınmaktadır. İklim değişikliği, salgın hastalıklar ve diğer küresel riskler dikkate alındığında, güvenlik stratejilerinin kapsamının genişletilmesi gereklidir.

Modelin merkezîyetçi yapısı, hızlı müdahaleyi engelleme ve yerel düzeydeki dinamiklere yeterince cevap verilmesini zorlaştırma risklerini taşımaktadır. Bu nedenle, yerel düzeyde yetki ve kapasitenin artırılması gerekmektedir. Ayrıca, toplumun afet yönetimi süreçlerine dahil edilmesi yetersiz kalmakta ve toplumsal katılımın artırılması bir ihtiyaç olarak görülmektedir.

Bütünleşik afet yönetiminin etkin biçimde sürdürülmesi için yapılan planların sahada uygulanmasında ve sonuçların izlenmesinde de çeşitli sorunlar yaşanmaktadır. Özellikle kırsal bölgelerde kaynak yetersizliği, uygulama süreçlerini zorlaştırmaktadır. Türkiye'nin deprem riskine odaklanması önemli olmakla birlikte, sel, heyelan ve kuraklık gibi diğer afet türlerine de eşit derecede öncelik verilmelidir.

Bütünleşik afet yönetim modeline AFAD'ın kurulmasıyla geçildiği kabulü, yasal ve kurumsal düzenlemelere dayandırılmaktadır; ancak görüldüğü üzere uygulamada tam olarak bu modele geçilemediği anlaşılmaktadır. Sonuç olarak Türkiye'deki afet yönetimi süreci, uluslararası gelişmeleri takip ederek kendini yenilemeli ve yenilikçi yöntemlerle desteklenmelidir. Afetlerin yol açabileceği zararları en aza indirmek için, tüm ilgili kişi ve kurumların aktif katılımını sağlayacak, sürdürülebilir ve bütünleşik bir afet yönetim sistemi oluşturulması büyük önem taşımaktadır. Bu sistemin etkinliği, toplumun bilinçlendirilmesi, kaynakların doğru kullanımı ve farklı sektörler arasında güçlü bir iş birliği ile artırılabilir. Afet öncesi, sonrası ve sonrasında kapsayan bu bütünleşik yaklaşım, hem risklerin azaltılmasında hem de toplumsal dayanıklılığın güçlendirilmesinde hayati bir rol oynayacaktır.

Kaynakça

AFAD (2014). *Türkiye afet müdahale planı*, (08/11/2024 tarihinde <https://www.afad.gov.tr/turkiye-afet-mudahale-planı> adresinden ulaşılmıştır).

AFAD (2019), *Misyon ve vizyon*, (20/11/2024 tarihinde <https://www.afad.gov.tr/vizyon-ve-misyon> adresinden ulaşılmıştır).

AFAD (2022). *Türkiye afet risk azaltma planı*, (12/11/2024 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/07/20220708-4.pdf> adresinden ulaşılmıştır).

AFAD (2023). *Türkiye afet sonrası iyileştirme planı*, (05/11/2024 tarihinde <https://www.agri.edu.tr/upload/Sivil%20savunma%20Koordinat%C3%B6rl%C3%BC%C4%9F%C3%BC/tasip-sivil-savunma.pdf> adresinden ulaşılmıştır).

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, (2009), T.C. Resmi Gazete, 5902, 17 Haziran 2009.

Benli & ark. (2018). *Türkiye’de afet yönetimi ve doğa kaynaklı afet istatistikleri*. Ankara: AFAD.

Erkan, E. A., (2010). *Afet yönetiminde risk azaltma ve Türkiye’de yaşanan sorunlar*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.

Gökçe, O. & Tetik, Ç. (2012). *Teoride ve pratikte afet sonrası iyileştirme çalışmaları*. Ankara: AFAD.

Gürel, N., & Uzunlar, M. (2004). Türkiye’de doğal afetlerin ekonomik etkilerini azaltmaya yönelik hukuksal çabalar. *Öneri Dergisi*, 6(22), 245-249.

İmar Kanunu, (1985), T.C. Resmi Gazete, 3194, 9 Mayıs 1985.

İskender, H. (2021). Establishment of modern disaster management in Turkey: Operational improvements. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, Volume: 52, 243-255.

JMO (t.y.). *Afet İşleri Genel Müdürlüğü*. (18/10/2024 tarihinde https://www.jmo.org.tr/resimler/ekler/34841a6831464b6_ek.pdf?de rgi=HABER%20B%DCLTEN%DD adresinden ulaşılmıştır).

Kıral, Ö. (2001). 1939 ve 1992 Erzincan depremleri şehircilik düzenimizde hasar yarattı mı? *Planlama*, 4, 11-18.

Sezer, Ö. & Tozbey, Ş. (2023). Türkiye’de afet yönetiminin merkezi ve yerel düzeyde örgütlenmesi üzerine bir değerlendirme. *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi (İSMUS)*, 8(1), 79-102.

Tercan, B. (2018). Türkiye’de afet politikaları ve kentsel dönüşüm. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 3(5), 102-120.

Uluğ, A. (2009). Nasıl bir afet yönetimi? *TMMOB İzmir Kent Sempozyumu*, 2009, İzmir, (ss. 1-18).

Yaman, M. & Düger, Y. (2017). Afet yönetiminde kavramsal çerçeve ve Türkiye’de afet yönetiminin genel tarihsel gelişimi. Özgür Önder ve Murat Yaman (Ed.), *Afet yönetimi içinde* (1-27). Bursa: Ekin Yayınevi.

Yılmaz, A. (2003). *Türk kamu yönetiminin sorun alanlarından biri olarak afet yönetimi*. Ankara: Pegem Yayıncılık.

BÖLÜM VI

Yerel Yönetimlerin Çok kültürlülük Yönetiminde Etkinliği ve Toplumsal Katkıları

Nihat KURT¹

Giriş

Kentleşme, esasen nüfusun yer değişikliği sürecidir. Mekânsal açıdan farklı özellikler taşınması sebebiyle aynı zamanda bir çevre değişikliği sürecini de temsil eder. Küreselleşme süreciyle birlikte coğrafi ve kültürel alanların yakınlaşması, savaşlar ve çatışmalar sonucu artan insan hareketliliği, sermaye ve bilgi akışının hızlanmasıyla sınırlar aşılmakta, kentler hem olumlu hem de olumsuz anlamda toplumsal değişimlerle karşı karşıya kalmaktadır. İnsan hareketliliği, kentsel mekanlarda kültürel çeşitliliği artırarak yaşam pratiklerinde farklılıklar yaratmaktadır. Bu durum, yerel

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Hendek Meslek Yüksekokulu, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, Sakarya/Türkiye, Orcid: 0000-0003-3890-5895 mail: nkurt@subu.edu.tr

yönetimlerin hizmet sunarken yönetsel kararlarında farklılıklara karşı duyarlılık geliştirmesini zorunlu kılmaktadır.

Kente yeni gelen insanlar, mevcut kent toplumunun değer ve norm sisteminden, onların düşünce ve davranış biçimlerinden, dolayısıyla yaşam tarzlarından etkilenirler ve aynı zamanda etkilerler. Bu süreç, her bireyin ya da grubun geçmiş yaşam deneyimleri, kente adaptasyon süreleri, etkileşimde bulundukları sosyal çevreler, meslekleri, aldıkları eğitim ve yaş gibi birçok faktörle ilişkilidir. Bu bağlamda, her ne kadar genel bir 'kentli' ideal tipinden söz edilse de gerçekte her toplumda ve zaman diliminde, o kente özgü bir kentleşme süreci yaşanır ve bu sürecin sonunda kabul gören bir kentli profili şekillenir. Bireylerin davranışları, ekonomik, sosyal, siyasal, psikolojik, inançsal ve estetik boyutlar gibi çok çeşitli unsurlarla etkileşim içinde şekillenir; bu durum, kentlileşmenin kentli bireylere özgü davranışlar biçiminde kendini göstermesine yol açmaktadır. Kentsel mekanlar, bu sürecin şekillenmesinde önemli bir rol oynar. Bireylerin sosyal etkileşimleri ve günlük yaşantıları üzerinde doğrudan etki eden fiziksel ve sosyal ortamlar sunar. İnsanların sosyal ilişkilerini düzenleyip, davranış biçimlerini etkileyerek, kentlileşme sürecinin nasıl gerçekleştiğini belirler. Kentlerin planlanma şekli, altyapı, hizmet olanakları, toplumsal yapı ve yönetsel üslubu bireylerin kent yaşamına uyum sağlama biçimlerini ve genel olarak kentsel yaşamın karakterini oluşturur. Bu noktadan hareketle, kent yönetimlerinin süreci yönetme ve gerekli ihtiyaçların karşılanması noktasında önemli rolleri bulunduğunu belirtmek gerekir.

Türkiye'de son yıllarda Belediyeler, hızla büyüyen kentsel ve toplumsal sorunlarla başa çıkma zorunluluğu ile karşı karşıya kalmıştır. Göçlerin etkisiyle kent nüfuslarının hızla artması,

belediyeleri hem altyapı düzenlemeleri hem de farklı kültürel gruplarla uyum süreçlerinde kritik bir konuma getirmiştir. Bu durum, insani yardım hizmetlerinin yerel düzeyde organize edilmesi ve toplumsal uyumun güçlendirilmesini zorunlu kılmıştır. Ancak sınırlı mali kaynaklar, personel yetersizlikleri, merkezi hükümetin ulusal göç politikalarının yerel ihtiyaçları göz ardı etmesi ve göç krizinin doğurduğu belirsizlikler, belediyelerin etkili çalışma kapasitelerini sınırlamaktadır. Belediyeler, göçten kaynaklanan kentsel sorunlarla baş edebilmek ve bu karmaşık süreçleri yönetebilmek için mevcut imkanlarını iyi değerlendirerek, kısıtlı kaynaklar çerçevesinde yenilikçi çözümler üretecek bilgi ve becerilere ihtiyaç duymaktadır. Geleneksel yöntemler ve bakış açıları, günümüzün dinamik ve değişken koşullarını anlamak, yönetmek ve dönüştürmekte yetersiz kalmaktadır (Eminoğlu, 2020: xv). Son yıllarda yoğunlaşan dış göçler nedeniyle kentlerin nüfus yapısı kültürel açıdan daha da çeşitlilik barındırmaktadır. Bu durum ve gidişat iyi yönetilemediği takdirde; kentlerde işsizlik, ekonomik yetersizlikler, farklı kültürel gruplar arasında ayrışma ve çatışmalar, gettolaşma, yerel yönetim hizmetlerinin yeterince sunulamaması gibi pek çok sorun, tehdit ve ortaya çıkması muhtemel riskler söz konusu olabilir. Oysa, yerel yönetimlerin önemli ölçüde sorumluluk almasıyla uygulanacak yol ve yöntemler ile gerekli önlemler alınarak atılacak adımlar ve sosyal politika çalışmaları daha iyi bir kentsel yaşam için fırsat da oluşturabilir.

Çok kültürlülüğün iyi yönetimi, kentlerde toplumsal uyumun sağlanması ve sosyal barışın korunması açısından da büyük önem taşır. Aynı zamanda, farklı kültürel arka planlara sahip bireyler, toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamına farklı bakış açıları ve yenilikler katar. Özellikle büyük kentlerde gözlemlenen yoğun

kentleşme ve kentlileşme süreçlerinin sağlıklı kültürel çeşitliliği dikkate alacak bir şekilde yönetilebilmesi için yerel yönetim birimlerine önemli görevler düşmektedir. Bu bağlamda, büyük şehirlerin yönetimleri en büyük sorumluluğu taşımaktadır. Kentte yaşanan uyum sorunlarının yanı sıra, mevcut kentlilerin ve yeni göç edenlerin istihdam sorunlarının çözülmesi, kentsel faaliyetlere ve mesleklere yönlendirilmeleri ile bu amaçla eğitilmeleri, belediyelerinin öncelikli görevleri arasında yer almaktadır. Bu kapsamda hem yeni gelenlerin hem de mevcut sakinlerin kent kültürünü benimsemelerini sağlamak, temel yaşamsal ihtiyaçlarını karşılamak, sorunlarına çözüm üretmek, yerel demokrasi kültürünü geliştirmek amacıyla çeşitli hizmetler sunulmaktadır.

Çalışmanın konusu, kentsel alanlarda göçlerle birlikte artan Çok kültürlülüğün etkili bir şekilde yönetilmesi ihtiyacına odaklanmaktadır. Küresel değişim süreci, homojen toplumlardan ziyade, farklılıklarla zenginleşen çok kültürlü bir toplum yapısını ön plana çıkarmaktadır. Bu bağlamda, konuya ilişkin yerli ve yabancı literatür incelemesinden elde edilen verilerden hareketle, son yıllarda kentsel alanların genel toplumsal yapısının bir parçası haline gelen “çok kültürlülük” kavramı, toplumsal uyum açısından ele alınacak, farklı kültürel kimliklere sahip birey ve grupların kentlerde uyum içinde nasıl yaşayabilecekleri tartışılacaktır. Çalışmada toplumun farklı unsurlarının büyük ölçüde kent merkezlerinde yerleşmiş olması ve özellikle belediyeler başta olmak üzere, tüm yerel aktörlerin, söz konusu kültürel grupların sorunlarına ve ihtiyaçlarına yönelik çözüm üretme gerekliliğiyle karşı karşıya kalması dolayısıyla, bu durumun yerel yönetimler üzerindeki etkileri değerlendirilecektir.

1. Kentlerde Çok kültürlülük Olgusu ve Toplumsal Uyum

Kültür, insanların bilerek ya da farkında olmadan toplumdan edindikleri bilgi ve değerleri ifade eder. Kültürel yapı ise, bir toplumun kimliğini ve karakterini belirleyen temel unsurları içerir. Yerel toplumların kültürel yapısı, tarihsel süreçler, coğrafi konum, etnik çeşitlilik, dini inançlar ve ekonomik koşullar gibi birçok faktörün etkileşimi sonucu oluşur. Bu bileşenlerin her biri, toplumun kültürel kimliğini ve sosyal dinamiklerini şekillendirir. Özellikle, nesiller boyunca aktarılan bilgi birikimi ve bütünleşmiş davranış kalıplarını kapsamaktadır ve insan arasındaki etkileşim sürekli bir döngü halinde ilerler. Kültür, yaratılır, öğrenilir, kabul edilir, yaşanır, paylaşılır ve aktararak sürekliliği sağlanır. Bu süreçte eksik ya da hatalı yönler, öğrenme ve deneyimlerle düzeltilir veya yeniden üretilerek yorumlanır ve yeni kuşaklar tarafından kabul edilerek döngü tekrar başlar (Diker ve Deniz, 2017:2). Kültür, tesadüfi bir oluşum olmayıp, ait olduğu toplumun çeşitli unsurlarından etkilenecek gelişen birikimlerin ürünüdür. Bu unsurlar arasında toplumun tarihi, sosyal ve psikolojik yapısı, ekonomik koşulları, yaşam alanı, coğrafi özellikleri ve teknolojik faktörler yer alır. Bir toplumun kültürel özellikleri, o toplumun veya diğer toplumların kurumlarının işleyiş biçimlerini, yönetim ve liderlik kavramlarına bakış açılarını ve kurumlardan beklentilerini belirgin bir şekilde etkiler. Bu kültürel farklılıklar, her toplumun kurumsal ve yönetsel süreçlerinde ve uygulamalarında belirleyici rol oynar. Böylece, kurumların kültürel özellikleri, toplumun genel özelliklerini ve değerlerini yansıtır (Eğimli, 2011: 41).

Kentsel yerleşim alanlarında artan insan hareketliliği, zamanla farklı kültürlerin bir arada bulunmasına ve "çok kültürlülük" olarak adlandırılan bir toplumsal yapının oluşmasına yol açmıştır. Bu yapı,

çeşitli etnik, dini, dilsel ve sosyal grupların bir arada yaşamını ifade eder. Bu yaklaşım, kamu alanında farklı kültürlerin eşit bir şekilde desteklenmesini hedeflemekte ve savunucularına göre, dünya genelindeki kimlik hareketlerinin, aynı siyasi çerçeve içinde farklı kültürel bakış açılarına sahip toplulukların barış içinde bir arada yaşamasını sağlayacak bir çözüm sunduğu kabul edilmektedir (Doytcheva, 2009: 12). Biçimlerin ve yapıların çeşitliliği ile farklılığı, ayrıca yolların ve araçların çokluğu ilkesine dayanan bu anlayış, sadece farklılıkların ve kültürel biçimlerin varlığını sürdürmekle kalmaz, aynı zamanda azınlık gruplarını kimliği homojenleştiren yaklaşımlardan özgürleştirir. Bu bağlamda, farklı toplulukların sosyal ve kültürel haklarını güvence altına alarak azınlık gruplarını tanır (Khan, 1999: 4). Farklı kültürel geleneklerin kabul gördüğü bir toplumda, bireylerin barış içinde birlikte yaşamalarının önünde hiçbir engel olmadığı belirtilir. Ancak, değerler ve değerlerin yorumlanması konusunda gruplar arasında anlaşmazlıkların bulunduğu durumlarda, bu tür farklılıklar toplumsal yapı içinde kolayca uzlaştırılamadığında, söz konusu yaklaşım sorun haline gelebilmektedir (Özbudun, 2003: 32).

Günümüz toplumları, etnik, dini, dilsel ve kültürel farklılıklar sayesinde zengin bir çeşitlilik sunmakta ve bu unsurlar toplumsal kimliğin belirleyici öğeleri olarak öne çıkmaktadır. Diğer bir deyişle, 'birlikte yaşama' anlayışının şekillendirilmesi gerekliliği, bu sürecin ancak toplumsal çeşitliliğin etkin bir şekilde yönetilmesi ile mümkün olacağı düşüncesini doğurmaktadır (Eminoğlu, 2020: 11). Çok kültürlülük, kültürel, etnik ve ulusal kimlikleri güçlendirme potansiyeline sahip olsa da uygun kamu politikalarının eksikliği durumunda ayrışma ve zayıflamaya da yol açabilir. Bu nedenle, çok kültürlülüğün önemini ve onu etkileyen unsurları anlamak, bu alanda

daha etkili stratejilerin geliştirilmesine katkı sağlayabilir. (Şeker ve Gül, 2023: 134. Bu durum, doğru yönetilmediğinde, kültürel farklılıkların insanlar arasında çatışmalara yol açma ve toplumsal huzuru bozma riskini beraberinde getirir. Bu nedenle, yönetsel politikalarda ortak bir üst kültür oluşturulmalı ve bu kültüre dayalı değerlerin benimsenmesi, öğretilmesi ve yaygınlaştırılması hedeflenmelidir. Aksi halde, kültürlerarası iletişimde, bireylerin daha önceki deneyimleri, kalıplaşmış düşünceleri ya da önyargıları, farkında olarak ya da olmayarak iletişimi şekillendirebilir. İnsanlar, karşılaştıkları grupları veya bireyleri, mevcut kalıplarına dayanarak sınıflandırır, bilinenlerle kıyaslar ve karmaşık olanı basitleştirip anlaşılır hale getirmek amacıyla genellemeler yaparlar. Bu genellemeler, bireylerin veya grupların dış görünüşlerine, davranışlarına ve eylemlerine anlam yüklemeyi içerir. Farklı olanın algılanması, bireyin kendi gözlemlerine, ailesine, sosyal çevresine ya da medya gibi araçlara dayanabilir. Bir gruba yönelik geliştirilen imajlar, kalıplar ve önyargılar, dünyayı daha basit bir şekilde algılamamıza yardımcı olabilir. Ancak, bu basit imgelerin önyargılarla beslenmesi, iletişimde bariyerler oluşturabilir. Bireyler, başka insanlardan duydukları ya da gözlemledikleri farklı kültürlerden bireylerin davranışlarını kendi kültürel normlarıyla kıyaslayarak bu bireylere veya onların kültürlerine ilişkin ‘kötü’, ‘yanlış’ ya da ‘garip’ gibi olumsuz değerlendirmelerde bulunabilirler (Alver, 2001: 63)

Küreselleşme süreci ile ekonomik ve kültürel entegrasyonlar artarken, aynı zamanda bir ayrışma da meydana gelmektedir. Bu ayrışma, kültürel ve ekonomik farkları daha belirgin hale getirmektedir. Başka bir ifadeyle, küreselleşmenin sunduğu fırsatlardan yararlananlarla bu fırsatları kaçıranlar arasında yeni bir

toplumsal elit oluşmakta ve bu durum, dışlanma veya reddedilme gibi sorunları beraberinde getirmektedir (Tutal, 2006: 37). Yeni kentsel yaşamda; iç ve dış göçler, turizm ve uluslararası göçmenlik ve buna bağlı olarak insanların, memleketleri ve içinde yaşadıkları yeni kentsel ortamlar arasında gidip gelen bir yaşam sürdürmekte oldukları görülmektedir (Schröder ve Seukwa, 2007:13). Kentlerde gelişen bu yeni sosyo-kültürel yapının içerdiği özelliklerden, hem kurum içi işleyişte aidiyeti ve uyumu arttırmak hem de kurumsal yapı dışında toplumun değişik kültürel katmanları ve kimlikleri arasında toplumsal barışı ve “hem şehri” bilincini yaymak ve böylelikle toplumdaki ortak paydayı inşa etmek için yararlanılmalıdır. Bu durum yerel yönetimlerin hem iç iletişim süreçlerini hem de dışa dönük etkileşimleri olumlu yönde etkileyecektir. Bu bakımdan, yerel yönetimlerin kültürel çeşitliliğe yönelik kültürlerarası iletişim ve uyum çalışmaları büyük önem taşımaktadır. Zira farklılıkların neden olduğu çatışmaların en aza indirilmesi, farklı olanın önyargı ve kalıplaşmış düşüncelerden uzak bir şekilde algılanması, birlikte yaşamın temel şartlarından biridir.

Öte yandan İnsanlar, doğup büyüdükları çevrenin kültürel kodlarıyla tutum ve davranışlarını şekillendirir ve bu kodlar aracılığıyla çevrelerindeki olaylara anlam verirler. Bu nedenle, bireylerin tepkileri genellikle alışkın oldukları kalıplar doğrultusunda gerçekleşir. Ancak, farklı bir kültürle karşılaştıklarında, bu yeni duruma uyum sağlamak ya da zorluk çekmek gibi iki farklı deneyim yaşayabilirler. Uyum problemi yaşayan kişiler ise genellikle farklı kültürlerle karşı ön yargılı, endişeli ve çatışmacı bir tutum sergileyebilirler. İletişimdeki sorunların temel nedenlerinden biri de bu durumdur ve bireylerin 'öteki' ile olan ilişkisi, iletişim çatışmalarının kaynaklarından biri

olarak görülmektedir (Bingöl ve Karaca, 2014: 195). Uyum süreci, bireylerin hayatlarını sağlıklı bir şekilde sürdürebilmeleri, sahip oldukları kişisel özellikleri uygun ortamlarda etkili biçimde kullanabilmeleri ve gerekli yeni becerileri kazanıp geliştirebilmeleri için önemli bir fırsat sunmaktadır. Nitekim bir birey, kendine özgü bir kimlik oluşturma çabasındayken, bulunduğu ortamı değiştirmek zorunda kalması ona belirli amaçlara yönelik davranışlar sergilemesini gerektiren talepler sunar. Kendi potansiyelini dilediği şekilde kullanma özgürlüğüne sahip olsa da sosyal hedefler edindiğinde bu potansiyelini çevresel talepler doğrultusunda geliştirir ve bu sayede sağlıklı bir uyum gösterir. Sağlıklı bir uyumun göstergeleri arasında hayatı sürdürebilmek, kendini ve çevresini tanımak, fark ettiği özelliklerini kullanmak ve gerektiğinde yeni beceriler geliştirmek için planlar yapmak yer alır. (Gençöz, 1998: 6-7).

Toplumsal süreçte kurumların, başarıyı ve toplumsal uyumu yakalama adına toplumun kültürel özelliklerini yönetim ve işleyiş süreçlerine entegre ettikleri görülmektedir. Bu bakımdan içinde yer aldığı toplumun tarihsel, sosyal, ekonomik ve psikolojik özellikleri, kurumların operasyonel ve stratejik yapılarına doğrudan yansır. Örneğin, toplumun önemseydiği normlar ve etik değerler, kurumsal politikaların oluşturulmasında ve uygulanmasında belirleyici bir rol oynar. Aynı şekilde, toplumsal geçmiş ve kolektif deneyimler, kurumların stratejik planlama ve karar alma süreçlerinde önemli bir etken olarak değerlendirilir.

Her ülke, kültürel farklılıkların mevcut olana uyumuna dair farklı beklentilere sahiptir ve bu beklentiler genellikle ülkelerin yürürlükteki politikalarına bağlı olarak değişiklik gösterir. Uyum sürecinde en kritik faktörlerden biri yasal düzenlemelerdir.

Toplumsal uyum için hukuksal düzenlemeler gerekli olsa da bu düzenlemeler hem göçmenlerin ihtiyaçlarını karşılamak hem de ev sahibi toplumun beklentilerini karşılamak konusunda bazen yetersiz kalmaktadır. Göçmenler, sağlık, barınma, eğitim ve istihdam gibi temel alanlarda toplumla tam anlamıyla bütünleşemediklerinde, içine kapanma eğilimi gösterebilir ve sahip oldukları değerleri savunma refleksi geliştirebilirler. Bu savunmacı tutum ise 'öteki'ne karşı sürekli bir mesafelenme ve önyargı oluşumuna zemin hazırlayabilir. Bu nedenle, uyum sürecinde toplumsal bütünleşmenin yalnızca mülteci veya sığınmacı gruplardan değil, aynı zamanda ev sahibi toplumdan da kaynaklanması gerektiği unutulmamalıdır (Sözer, 2019:423). Türkiye özelinden baktığımızda Belediyelerin göç edenlere yardımlarının temelinde insani sorumluluk yatmaktadır. Bu konuda, bölgelerine gelenlerle doğrudan temas halinde olan yerel yönetimler hem vatandaşlara hem de göç edenlere hizmet sunmanın insan hakları açısından zorunluluğunun altını çizmektedir. Ancak, yalnızca insani gerekçelerle yapılan yardımlar, toplumun bir kesimini ikna etmekte yetersiz kalmakta ve tepkilere yol açabilmektedir. Bu nedenle, belediyeler, yapmış oldukları hizmetlerin gerekliliğini “güvenlik” ve “kalkınma” perspektifleriyle de açıklama ihtiyacı duymaktadır. Güvenlik açısından, ekonomik kaynaklara erişimi kısıtlı grupların, toplumsal izolasyona ve tepkisel davranışlara yönelme riski bulunmaktadır. Mülteciler ve göçmenler, bu izolasyonun getirdiği dışlanma sonucunda şiddet içeren eylemlere başvurabilirler. Ekonomik durgunluk dönemlerinde, ev sahibi toplum, yeni gelenleri işsizlik ve ekonomik sıkıntılar nedeniyle suçlamakta, bu da göçmen karışıklığını artırmaktadır. Bu süreç toplumsal uyumu zorlaştırmakta ve kutuplaşmayı derinleştirmektedir. Bu gerçeklik, ulusal ve yerel

düzeyde uyum stratejilerinin geliştirilmesi gerektiğini göstermektedir. Kalkınma perspektifinden bakıldığında ise, kitlesel göçler ev sahibi toplum için yeni gelenlerin uyumunu zorlaştırmaktadır. Özellikle zorunlu göç nedeniyle gelenler (mülteciler), genellikle bir yük olarak algılanmakta ve “çözülmesi gereken” bir sorun olarak görülmektedir (Eminoğlu, 2020: 5-7).

Çok kültürlülüğün kent yönetimleri açısından avantaja dönüştürülebilecek fırsatlar oluşturduğunu da söylemek mümkündür. Nitekim, farklı düşünme, hissetme ve davranma biçimlerine daha fazla aşinalık kazandırabilir. Farklı bakış açıları aracılığıyla yöneticilere daha geniş bir yaratıcılık, problem çözme ve karar alma yetenekleri kazandırdığını ortaya koymak gerekir. Başkalarının sadece gündelik konularda değil, aynı zamanda yaşamın önemli meselelerinde de farklı düşündüğünün farkına varmak, onlara yönelik geliştirilecek politikaların belirlenmesinde büyük bir önem taşır. Bu anlayışa sahip olmak, diğerleriyle ilgili politikaların daha olumlu bir çerçevede şekillendirilmesine katkı sağlar. Aynı zamanda, deneyim ve bilgi birikimini artırarak önyargıların azaltılmasına yardımcı olur. Önemli bir nokta, proaktif bir örgütsel çeşitlilik stratejisinin, kamu hizmeti sunumunda kritik bir sosyal eşitlik sağlayıcısı olabileceğidir (Şeker ve Gül, 2023: 135, 138). Böylece, kurumların yönetim süreçlerine entegre ettikleri kültürel özellikler, daha esnek, duyarlı ve etkili bir şekilde faaliyet göstermelerine olanak tanır. Aynı zamanda, kurumların toplumla daha güçlü ilişkiler kurmasını ve toplumsal değişimlere daha hızlı adapte olmalarını destekler.

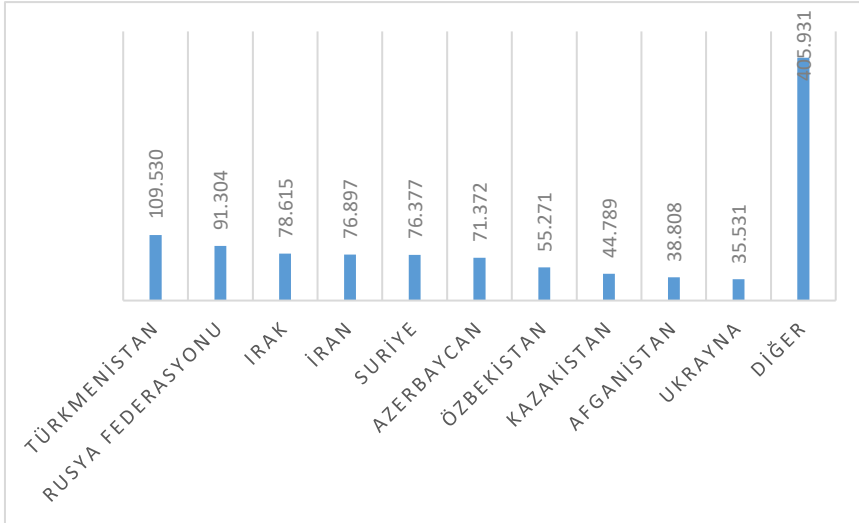
2. Yerel Toplumun Kültürel Yapısının Analizi

Tarih, mekân, din ve kültürel değerler, bir kentin yaşam tarzını şekillendiren ve küreselleşme süreçlerini etkileyen temel faktörlerdir. Bir kentin yaşam tarzını tam olarak kavrayabilmek için, oradaki özgün yaşam biçimini, kültürel üretiminin gerçekleştiği sosyal ortamı, geleneklerini belirleyen zihniyet kalıplarını ve tarihsel geçmişini derinlemesine incelemek gerekmektedir.

Kültürel grupların birbirleriyle etkileşimleri, kentlerdeki kültürel çeşitliliği daha da zenginleştirir ve bu etkileşimlerin gerçekleştiği süreçte kentsel kamusal alanlar kritik bir rol oynar (Low, Taplin ve Scheld, 2005:147). Günümüzde kentleşme süreci bu açıdan giderek daha dinamik bir hale gelmektedir. Nüfusu artan ve kültürel olarak çeşitlenen kentlerde yaşayan bireylerin karşılaştığı sorunlar sadece ekonomik değildir. Yeni göç eden bireylerin, kentsel yaşama adapte olmaları ve kent kültürünü benimsemeleri oldukça zahmetli bir süreçtir. Geldikleri kültür ile yeni kent kültürü arasında sürekli bir çatışma yaşayan bireyler, bir çeşit kültürel boşluğa düşebilir ve bu durum, ekonomik yetersizliklerle birleştiğinde çeşitli psikososyal sorunlara yol açabilir (Pektaş; 2004: 34). Kentleşme sürecinde, kültürün üreticisi ve aktarıcısı olan bireylerdeki değişimler ve kültürel etkileşimdeki dinamizm, insanların birbirleriyle ve yerel yönetimler gibi diğer kurumlarla kurduğu ilişkileri doğrudan etkiler. Bu ilişkiler, kentin genel sistemi ve işleyişine göre biçimlenen bir yapı sergiler. Kaçınılmaz olan sosyal değişim, toplumu oluşturan kurumlar ve sosyal ilişkilerde var olan durumdan, yeni bir duruma geçiş olarak tanımlanır. Bu değişim, toplumsal yapıda gözlemlenen ve izlenen değişiklikleri ifade eder (Yazıcı, 2013: 149). Son yıllarda ülkemiz ve dünya genelinde dış göç hareketlerinin artması, kentleşme süreçlerinde köklü değişimlere ve

çeşitli risklere yol açmıştır. Göç hareketlerinin etkileri genellikle olumlu olmaktan çok olumsuz dinamikler yaratmıştır ve bu durum hala devam etmektedir. Sanayileşme ve ekonomik gelişmelerle birlikte, özellikle şehirlerdeki plansız ve düzensiz yapılaşma, sosyo-kültürel mahallelerdeki değişiklikler gibi sorunlar, toplum düzeni ve sağlık açısından ciddi tehlikeler arz eden meseleler haline gelmiştir. Bu konular günümüzde büyük bir hassasiyetle ele alınması gereken önemli sorunlar arasında yer almaktadır (Çimen, 2023: 15).

*Grafik 1- Türkiye’de ikamet izniyle bulunan yabancılar
(29.08.2024 itibariyle)*

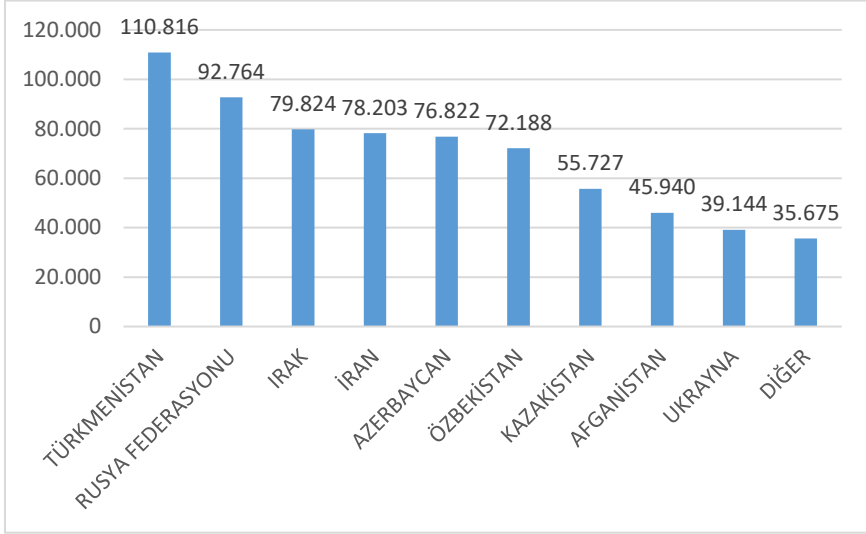

Kaynak: Göç İdaresi Başkanlığı, <https://www.goc.gov.tr/>

Türkiye’de ikamet izni ve geçici koruma statüsüne sahip yabancı uyruklular, toplamda 16 farklı ilde yoğunlaşmaktadır. İkamet izni verilen yabancıların %85’i, İstanbul, Antalya, Ankara, Bursa, Mersin, Yalova, Samsun, İzmir, Muğla ve Sakarya gibi şehirlerde yaşamaktadır. Öte yandan, geçici koruma statüsü altında bulunan Suriyelilerin %78’i İstanbul, Gaziantep, Hatay, Şanlıurfa,

Adana, Mersin, Bursa, İzmir, Konya ve Kilis illerinde bulunuyor. İstanbul, Bursa, Mersin ve İzmir İllerinde Her İki Statüdeki Bireylerin De Yoğunlukta Olduğu Gözlemlenmektedir (Sağıroğlu, Ünsal ve Özenci, 2021: III). Her ne sebeple olursa olsun, göç olgusu özellikle göçü alan yerleşim birimlerinde büyük dönüşümlere neden olmaktadır. Göç sürecinde ve sonrasında bireylerin kendilerinde değişiklikler meydana gelirken, geldikleri bölgelerde de önemli değişimlere yol açmaktadırlar. Başka bir deyişle, göç; özellikle şehirlerde ve genel olarak kentsel yapının sosyo-ekonomik yapısında köklü değişimlere neden olmaktadır (Tümtaş ve Ergün, 2016: 1348). İnsanların yaşam alanlarındaki sözkonusu değişiklikler, yaşam biçimlerinde ve bunun sonucu olarak da aile yapıları, kültürel değerler ve siyasi davranış biçimlerini dönüştürmüştür. Dolayısıyla, bu olgunun yoğun olarak yaşandığı kentlerde süreci yalnızca bir nüfus artışı veya ekonomik bağlamda değerlendirmek yetersiz kalmaktadır. Özellikle dış göçlerle oluşan yeni kent sakinlerinin, millet kavramının temel unsurları olan "ortak geçmiş ve kültüre sahip olma" özelliklerini henüz kazanmamış olmaları nedeniyle, kentlerde mevcut sosyal ve kurumsal yapı ile kültürel uyum açısından dikkate alınması gereken bir durumdur. Bu bağlamda, yerel yönetimlerin, entegrasyon sürecini ve ortaya çıkan çok kültürlü sosyal yapıyı etkili bir şekilde yönetme konusunda merkezi hükümetle koordineli olarak kritik roller ve yeni sorumluluklar üstlenmeleri gerekmektedir.

Grafik 2- İkamet izni ile ülkemizde bulunan ilk 10 uyruk

Kaynak: Göç İdaresi Başkanlığı, <https://www.goc.gov.tr/>

Yukarıdaki grafik, Türkiye'nin farklı kentlerine gelen yabancı uyrukluların geldikleri ülkelere göre dağılımını göstermektedir. Grafikte en yüksek sayıya sahip olan ülke Türkmenistan (110.816 kişi) olup, onu Rusya Federasyonu (92.764 kişi) ve Irak (78.203 kişi) takip etmektedir. İran, Azerbaycan, Özbekistan ve Kazakistan da önemli sayıda yabancı uyruklu gönderen ülkeler arasında yer almaktadır. En düşük sayıya sahip olan grup ise Afganistan, Ukrayna ve diğer ülkelerden gelenlerdir (34.675 kişi). Bu veriler, Türkiye'nin komşu ve yakın coğrafyadaki ülkelere yoğun göç aldığını ve bu göçün büyük ölçüde Orta Asya ve Orta Doğu ülkelerinden kaynaklandığını göstermektedir. Bu durum, Türkiye'nin bölgesel göç dinamikleri ve uluslararası ilişkileri açısından önemli ipuçları sunmaktadır.

Her ne sebeple olursa olsun göçle, gelinen kentsel alanın demografik yapısı, sosyal dokusu, ekonomik dinamikleri ve fiziksel görünümünde belirgin değişiklikler gözlemlenmektedir (Çimen, 2023: 1).Kentsel alanlarda kültürel farklılıkların yönetimi, modern şehirleşme ve artan göç hareketleriyle birlikte daha karmaşık hale gelmektedir. Farklı şehirlerden gelen vatandaşların yanı sıra, son yıllarda yabancı göçmenler ve sığınmacıların şehir yaşamına katılması, kentsel yaşamda kültürel uyum konusunda önemli zorluklar yaratmaktadır. Bu nedenle yerel yönetimlerin bu alandaki çabaları, yalnızca vatandaşlara yönelik planlamalar, sosyal yardımlar ve kamusal hizmetlerle sınırlı kalmamalıdır. Göçmenler ve sığınmacıları da kapsayacak şekilde daha geniş kapsamlı politikalar geliştirilmesi gerekli hale gelmiştir. Bu konuda belediyelerce mevcut ve uygulanmakta olan çalışmaların ortaya çıkan sonuçlarından yeterli düzeyde olumlu sonuçlar alınmadığı gözlenmektedir. Bu nedenle yeni gelenlerin kente adapte olmalarını sağlayacak yeni mekanizmalar oluşturulmalı ve kentle uyumlu bir sosyo-kültürel yapı inşa edilmelidir.

Ayrıca bu kapsamdaki sorunlar yalnızca uyumdan ibaret değildir. Göçmen ve sığınmacıların yerleştikleri şehirlerde ciddi altyapı sorunlarıyla karşı karşıya kaldıkları da bilinmektedir. Bu gruplara altyapı hizmetlerinin sunulabilmesi için ek bütçe ayrılması, yeni imar planlarının oluşturulması, su kaynaklarının tespiti ve erişimi, çevresel sorunlar ile barınma sıkıntıları gibi acil ve ertelenemeyecek ihtiyaçlar ortaya çıkmaktadır. Sadece vatandaşlar için yapılan planların yeterli etkinliği sağlayamadığı ve kaynakların yetersiz kaldığı anlaşılmaktadır. Belediyeler, göçmen ve sığınmacılara sosyal yardım sağlamak ve çeşitli kamusal hizmetleri ulaştırmakla yükümlü olmakla birlikte, göçmenlerin de şehir

hayatına uyum sağlama ve sosyo-kültürel yapının korunmasına katkıda bulunma sorumluluğu bulunmaktadır (Ateş, 2020:28). Bu, karşılıklı bir uyum sürecini gerektiren önemli bir görevdir. Kültürel farklılıkların yönetimi, yerel yönetimlerin sadece bir sorumluluğu değil, aynı zamanda uzun vadeli bir toplumsal uyum stratejisidir. Bu strateji, göçmenlerin ihtiyaçlarını karşılamamanın yanı sıra, onların kentin değerlerine ve yaşam biçimine adapte olmalarını teşvik etmeli, kültürlerarası iletişimi güçlendirmeli ve toplumsal barışı sağlamalıdır.

Öte yandan göçlerin ekonomik, sosyal, siyasal ve güvenlik alanlarında bazı olumsuz etkilerinin ortaya çıktığı gözlenmektedir (Kan, 2022, s. 60). Özellikle yerel ekonomiye yansımaları her zaman pozitif olmayabilir. Göçmenlerin işgücü piyasasındaki varlığı, yerel işgücüne yönelik rekabeti artırarak işsizlik oranlarında olumsuz sonuçlar doğurabilir. Bunun yanı sıra, göçmenlerin çoğunlukla düşük ücretli işlerde istihdam edilmesi, bu sektörlerdeki yerel çalışanların ücretlerini düşürebilir ve gelir eşitsizliğini derinleştirebilir. Bu durum, yerel ekonominin sürdürülebilir kalkınmasını sekteye uğratabilir. Göçmen nüfusun düşük ücretli sektörlerde yoğunlaşması, işgücü piyasasında baskı yaratırken, bu sektörlerdeki çalışma koşullarını da olumsuz yönde etkileyebilir. Ayrıca, göçlerin yerel nüfusu artırması, kamu hizmetleri ve altyapı üzerinde ciddi bir talep artışına neden olabilir. Özellikle sağlık hizmetleri, eğitim kurumları, ulaşım ağları ve diğer kamu hizmetleri, göçle birlikte artan nüfusu karşılamakta yetersiz kalabilir. Bu noktada, yerel yönetimlerin, artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılayabilmek adına altyapı ve hizmet kapasitelerini güçlendirmek için çeşitli stratejik adımlar atmaları gerekmektedir (Altunay & Afşar, 2022, s. 216).

Kentlerdeki farklı kültürel toplulukların çeşit ve nüfusça artması, fiziksel ihtiyaçlara yönelik talebi belirginleştirdiğini bunun da yerel yönetimler açısından hizmetsel bir genişlemeye yol açtığını da vurgulamak gerekir. Bu bağlamda, şehirlerdeki konut arzı ve talebi üzerindeki etkiler, mevcut konut stokunun yeniden yapılandırılması ya da yeni konut alanlarının oluşturulması gibi ihtiyaçlar ön plana çıkmaktadır. Yoğun göç alan bölgelerde, altyapı eksiklikleri ve yetersiz konut stoğuyla karşılaşılması muhtemeldir; bu durum, dönüşüm projelerinin gerçekleştirilmesi veya yeni konut alanlarının planlanmasını gerektirebilir. Bu süreçte, yerel yönetimlerin sürdürülebilirlik ve kentsel yenileme hedeflerini destekleyen politikalar geliştirmesi ve toplumsal katılımı teşvik etmesi kritik bir öneme sahiptir. Göçmenler genellikle ekonomik açıdan dezavantajlı gruplardan geldikleri için, daha uygun fiyatlı konutlara ihtiyaç duymaktadırlar. Bu nedenle, sosyal konut politikaları ve programlarının göç eden bireylere uygun maliyetli ve nitelikli konut seçenekleri sunması elzemdir. Bu barınma sorununa sadece fiziksel bir çözüm sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda sosyal barışı desteklemek ve gelir dağılımındaki eşitsizlikleri azaltmak gibi sosyo-ekonomik sonuçları da beraberinde getirmektedir (Akalin, 2016: 109).

Türkiye'deki birçok belediye, kentsel entegrasyonu sağlamak amacıyla gerekli projeleri hayata geçirememiştir. Bu durumun ardında yatan sebepler arasında, Türkiye'nin göç dalgasına hazırlıksız ve plansız bir şekilde yakalanması, göç hareketlerinin önceden tahmin edilememesi, beklenenden daha uzun sürmesi ve göçmenlerin kalıcı bir nüfus haline gelmesi bulunmaktadır. Ayrıca yerel yönetimlerin bu konuda uluslararası bir mevzuata sahip olmaması, siyasi sebepler ve finansal zorluklar da bu başarısızlığın

başlıca nedenleri arasında yer almaktadır (Tamer ve Birvural, 2017). Göçün kentsel alanlar üzerindeki etkilerini etkin bir şekilde yönetebilmek için, kentsel planlama sürecinde derinlemesine analiz ve stratejik bir yaklaşım büyük önem taşımaktadır. Kentsel planlama, göçün yaratabileceği etkileri öngörerek, gelecekte ortaya çıkabilecek ihtiyaçları belirlemeyi ve kentsel mekânı bu doğrultuda yapılandırmayı amaçlayan bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu süreçte, kentsel kaynakların etkin ve sürdürülebilir kullanımı, konut politikalarının doğru biçimde tasarlanması, altyapı yatırımlarının stratejik planlanması ve sosyal hizmetlerin yeterli ve eşit dağıtımı gibi unsurlar kritik rol oynamaktadır. Göç hareketlerinin yönetiminde yerel yönetimler, göç politikalarının geliştirilmesi, yerel kaynakların etkin bir şekilde kullanılması, göçmenlerin topluma entegrasyonunun teşvik edilmesi ve yerel topluluklarla uyumlu bir iş birliği sürecinin sürdürülmesi gibi önemli görevleri yerine getirmektedir. Bu tür adımlar, göçmenlerin kentsel yaşamla daha kolay bütünleşmesini sağlarken, toplumsal uyumu pekiştirir ve potansiyel çatışma unsurlarını azaltır (Tümtaş ve Ergün, 2016, s. 1348).

Kentsel toplumda yaşayan her bireyin, kökeni ne olursa olsun, topluma aidiyet duygusunu hissetmesi, kültürel çatışmaların önlenmesi ve toplumsal uyumun elde edilmesi bakımından etkili bir rol oynar. Bu bağlamda, yerel yönetimlerin kültürel çeşitliliği kucaklayan, göçmenlerin ihtiyaçlarına duyarlı ve onların topluma katkılarını göz önünde bulunduran kapsayıcı politikalar geliştirmesi zorunlu hale gelmiştir. Kapsayıcı kent politikaları, yalnızca sosyal bütünleşmeyi değil, aynı zamanda sürdürülebilir kentsel gelişimi de destekleyerek uzun vadeli toplumsal istikrarın inşa edilmesine katkıda bulunur. Bu tür politikalar, Çok kültürlülüğün zenginlik

olarak görülmesini sağlamakla kalmayacak, aynı zamanda kentteki tüm bireyler için daha yaşanabilir ve adil bir çevre yaratılmasına da katkıda bulunacaktır.

3. Yerel Yönetimlerde Çok kültürlülüğün Etki Alanları

Kültürler arası etkileşim ve alışveriş uzun süredir var olsa da küreselleşme ile birlikte medya, iletişim ve bilgi teknolojilerindeki gelişmeler bu etkileşimleri hızlandırmıştır. Farklı kültürler, bireyler ve onların benimsediği çeşitli uygulama ve değerler, bu kesişimlerde farklı bakış açıları ve dünya görüşlerini paylaşarak bireyler için yeni öğrenme fırsatları yaratır. Ancak, kültürler arası etkileşim fırsatları bazı insanlarda heyecan ve açık fikirli olma yerine, artan önyargılar, yabancı düşmanlığı ve bu fırsatların reddedilmesi gibi tepkilere yol açabilir (Cheon, 2019:93). Kültürel etkileşim, Çok kültürlülüğün gelişimi açısından önemli bir başlangıç noktasıdır. Küreselleşmenin etkisiyle kültür, modern değerlerle bütünleşirken, ulusal, dini ve etnik kimliklerin korunması için bir mücadele alanına dönüşmüştür. Bu süreçte, bilgi ve teknolojiye gelişmelerin yanısıra çeşitli nedenlerle ortaya çıkan göç hareketleri kültürel etkileşimleri de beraberinde getirmiştir. Göçmenler yalnızca fiziksel eşyalarını değil, aynı zamanda geçmişlerinden gelen gelenek, dil, din ve kültürel kimliklerini de geldikleri yeni mekanlara taşımaktadır. Bu durum, göç ettikleri yerlerin kültürüyle kendi kültürlerinin etkileşime girmesine yol açmakta ve kültürleşme sürecini başlatmaktadır. Zamanla, bu etkileşim sonucunda kültürler ya asimile olmakta ya da birbirine entegre olmaktadır. Göç edilen yerdeki toplumların göçmenlere karşı sergilediği tutum, bu sürecin sonucunu doğrudan etkilemektedir; bazı durumlarda bu tutum göçmenlerin uyumunu desteklerken, bazı durumlarda ise dışlanmalarına yol açabilmektedir.

Tablo 1- Çok kültürlülüğün yerel yönetimlerdeki farklı alanlara olan etkisi

Etki Alanları	Açıklama
Kültürel Farkındalık Oluşturma	Farklı kültürlerden gelen bireylerin varlığını ve katkılarını tanıyarak, toplumda empati ve anlayışı artırır
Hizmetlere Erişimde Fırsat Eşitliği	Tüm bireylerin, kökenlerine bakılmaksızın, yerel hizmetlere eşit erişimini sağlar ve sosyal adaleti destekler
Katılımcı Yönetim	Farklı kültürel grupların yerel yönetim süreçlerine katılımını teşvik ederek, daha kapsayıcı ve temsil edici kararlar alınmasını sağlar
Kültürlerarası İletişimin Güçlendirilmesi	Farklı kültürler arasında iletişimi ve iş birliğini artırarak, toplumsal uyumu ve dayanışmayı güçlendirir

İnsanlar arasındaki etkileşimin artışı, algıların ve yaşam tarzlarının değişimine yol açtığı gibi artık küresel bir kültür ve birikime dönüşmüştür. Geçmişte, başka bir ülkenin kültürünü tanımak için o ülkeyi ziyaret etmek gerekliyken, günümüzde internet sayesinde dünyanın en uzak köşesindeki kültürler hakkında bile kolayca bilgi edinilebilmektedir. Bu durum, uluslararası bilgi alışverişini artırarak kültürler arası etkileşimi hızlandırmıştır. Kültürel etkileşimde bir kültür diğerini baskılamadığı sürece bu süreç zenginlik yaratırken, bir kültür diğerini aşındırdığında ulusal kimliklerin erimesine yol açabilir (Özüçetin, 2017, s. 327; Mahiroğulları, 2005, s. 1279).

Yerel yönetimlerin hizmet kalitesi, hemşerilerin güven ve memnuniyetlerini kazanma konusundaki yeteneklerine bağlıdır. Çok kültürlü yapıya sahip yerel toplulukların ihtiyaçlarını karşılayabilmek için, yerel yönetimlerin, demokratik siyasal hayatın gereklerine uygun olarak çoğulcu bir anlayışla hareket etmeleri gerekir. Seçilmiş yetkililerin, dar siyasi parti bağlarıyla sınırlı kalmaksızın tüm topluma hizmet etmeyi amaçlamaları, hizmetlerin daha kapsayıcı olmasını sağlar. Atamayla göreve gelen yerel yöneticilerin de partizanca siyasi faaliyetlerden uzak durmaları ve tarafsız bir şekilde topluma hizmet etmeleri önemlidir. Yerel yönetimler, yaptıkları ve yapacakları projeler, hizmetler ve programlar konusunda sürekli ve şeffaf bir bilgilendirme yaparak, toplumla olan iletişimi güçlendirmeli ve halkın katılımını teşvik etmelidir. Artan çok kültürlülük, insanların farklı kültürel kökenlere sahip kişilerle etkili bir şekilde çalışabilmelerini ve yeni çevrelere uyum sağlamayı öğrenmelerini zorunlu kılar (Şeker ve Gül, 2023: 135).

Kültürel çeşitliliğe duyarlı bir yerel yönetim anlayışı, farklı toplulukların ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak, sunulan hizmetlerin toplumun her kesiminden bireyin faydalanabileceği şekilde planlanmış olması, hizmetlerin etkililiğini ve toplumda yarattığı memnuniyeti artırır. Ayrıca, toplulukların birbirleriyle kaynaşmasını teşvik eden projelerin hayata geçirilmesi, Çok kültürlülüğün olumlu bir etkiye dönüştürülmesine katkı sağlar.

Yerel yönetimlerde çalışanların kültürel hassasiyetleri gözetme bilincine sahip olmaları önyargısız ve saygılı bir hizmet sunumu bakımından oldukça önemli bir husustur. Özellikle belediye sağlık, sosyal hizmet ve güvenlik personelinin, farklı kültürel grupların değerlerine saygı duyan ve bu değerleri göz önünde

bulunduran bir yaklaşımla çalışması, toplulukların yerel yönetimlere olan güvenini artıracaktır. Her kültürel grup farklı ihtiyaçlara sahip olduğundan, hizmetlerin tek tip bir çözüm sunmak yerine esnek olması gerekir. Örneğin, yaşlı nüfusun çoğunlukta olduğu bir kültürel grup için yaşlı bakım hizmetleri ön plana çıkarken, genç nüfusa sahip bir grup için eğitim ve istihdam odaklı hizmetler sunulabilir.

Devletlerin küresel sorunlara merkeziyetçi yaklaşımlarla çözüm bulma alışkanlığı, yerel yönetimlerin hareket alanını kısıtlayıcı bir etki yaratmaktadır. Oysa, son dönemde hem Türkiye'de hem de Avrupa'da gündemde olan farklı kültürel grupların "sosyal uyum" meselelerinde, yerel hizmetlerin yerel demokratik mekanizmalar çerçevesinde planlanması ve uygulanması ihtiyacı kaçınılmaz olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, yerelleşme süreciyle birlikte, merkezi yönetim ve yerel yönetim birimleri arasında bir iş bölümü sağlanmalı; yerel yönetimlerin hizmetlerde daha fazla sorumluluk alması ve verimlilik ile yerellik ilkelerini temel alması hedeflenmelidir. Bu yaklaşım, merkezi ve yerel yönetimlerin birbirinden bağımsız hareket etmesi değil, aksine, uyum içinde sorunlara ortak çözümler geliştirmesi gerektiği anlayışına dayanmaktadır (Eminoğlu, 2020: 4).

Yerel yönetimler, kültürel çeşitliliği desteklemek ve yönetmek için çeşitli politikalar ve stratejiler geliştirmelidir. Bu kapsamda, yerel yönetimlerin üstlenmesi gereken bazı temel sorumluluklar şunlardır:

3.1. Kültürel Farkındalık Oluşturma

Kültürel farkındalık, bir toplumun iletişimini şekillendiren nezaket ve etik kuralların, değerlerin, inançların ve tutumların

bilinçli bir şekilde kavranılmasını ifade eder (Quappe, 2005: 1). Buckley'e göre ise bu kavram, farklı kültürlerden gelen bireylerin düşünce ve davranış biçimlerini anlama düzeyi olarak tanımlanabilir (Buckley, 2010: 165).

Yerel yönetimler, toplumda kültürel farkındalığı artırmak ve bu yolla birlikte yaşama kültürünü ve kentsel uyumu geliştirebilmesi için, toplumun farklı kesimlerini bir araya getiren kapsayıcı ve katılımcı kültürel etkinlikler düzenlemesi yararlı olabilir. Örneğin, farklı etnik, dini ve kültürel grupların bir araya gelmesini sağlayan festivaller, spor karşılaşmaları, yöresel yemek günleri, müzik ve dans gösterileri gibi etkinlikler, farklı toplulukların kendilerini ifade etmelerine, ortak alanlarda bir arada bulunarak sosyalleşmelerine fırsat sunarak kentte farklılıkların bir zenginlik olarak görülmesini sağlar. Ayrıca, bireylerin kentsel yaşamdaki haklarını öğrenmelerine ve mesleki gelişimlerine katkı sağlayan eğitim programları, toplantılar ve seminerler, bireylerin birbirleriyle etkileşim kurmasına ve kent kimliğini benimsemelerine yardımcı olur.

Yerel yönetimlerde izlenecek kültürel farkındalık politikalarının hayata geçirilmesi, belediye başkanının siyasi duruşundan kültürel perspektifine, demografik yapıya ve paydaşların çeşitliliğine kadar birçok faktörden etkilenir. Yerel yönetimlerin kültür politikalarının, muhatapların ihtiyaçlarına ve durumlarına uygun şekilde şekillendirilmesi büyük önem taşır. Yerel yönetimler tarafından yürütülen programlar, o bölgenin sosyolojik yapısı göz önünde bulundurularak farklılaşabilir. Kentsel mekanlardaki sosyo-kültürel farklılıkların göz önünde bulundurulması aynı zamanda demokratik bir zorunluluktur. Bu anlayışla yerel yönetimlerin, kültürel yapıya uygun olarak değerleri, hassasiyetleri, kaygıları ve ihtiyaçları dikkate alması gerekmektedir

(Yasışıçimen, 2018:10). Yerel yönetimlerin kentliler arasındaki dayanışmayı, uyumu ve birlikte yaşama kültürünü teşvik ederek, gerçekleştirdikleri etkinlikler, kentin aynı zamanda sosyal ve kültürel büyümesini de destekler. Ayrıca, bu tür etkinlikler, kente yeni gelen bireylerin kent kültürünü benimsemelerine, yerel sorunlara karşı duyarlılık geliştirmelerine ve çözüm süreçlerine aktif katılım sağlamalarına yardımcı olur.

Tablo 2- Kentte kültürel uyum süreci

3.2. Hizmetlere Erişimde Fırsat Eşitliği:

Yerel yönetimlerin sunduğu hizmetlerde fırsat eşitliği sağlanması, sosyal dışlanma ve ötekileştirme olgusuna karşı önemli bir adımdır. Etnik, dini, mülteci, göçmen ve geçici sığınmacı gibi farklı kültürel kimliklere sahip birey ve grupların, toplumsal

bütünleşmeden mahrum bırakılması, bireylerin temel hizmetlere ve haklara erişememesi, toplumla sosyal bağlar kuramaması gibi sorunları içerir. Özellikle kentsel yoksulluk, bu dışlanmayı daha da derinleştirir ve bireylerin eğitim, sağlık, barınma gibi temel ihtiyaçlara erişimini zorlaştırır. Temel ihtiyaçların karşılanamaması ve refah hizmetlerine erişim eksikliği, bireylerin topluma entegre olmasını engelleyerek sosyal eşitsizlik ve adaletsizliğe maruz kalmalarına neden olur. Bu süreç, sosyal çözölmeyi hızlandırır ve toplumsal kalkınmanın önünde ciddi bir engel oluşturur. Toplumsal gelişimin sürdürülebilirliği için, her bireyin toplumda eşit bir şekilde yer alması ve insan onuruna yaraşır bir yaşam standardına ulaşması hayati bir gerekliliktir (Ustabaşı ve Sağlam, 2020: 2145). Kentsel alanlarda yaşayan etnik, dini veya kültürel açıdan dezavantajlı bireylerin, eğitim, sağlık, barınma ve sosyal hizmetlerden eşit şekilde yararlanabilmesi, toplumsal barış ve uyum için vazgeçilmezdir. Bu çerçevede, yerel yönetimlerin sunduğu hizmetlerde kültürel çeşitliliği göz önünde bulundurarak fırsat eşitliğini gözeten, toplumun farklı kesimlerinin taleplerine duyarlı, adil bir hizmet anlayışı ile hareket etmesi, dışlanmış grupların toplumsal hayata katılımını artırabilir ve sosyal dayanışmayı ve sosyal bütünleşmeyi güçlendirebilir.

Kamu idareleri ve hizmet kuruluşlarının iki temel örnek işlevi vardır: İlk olarak, toplumda herkesin eşit fırsatlara sahip olduğunu, hiç kimsenin dezavantajlı duruma düşürölmediğini veya ayrımcılığa maruz kalmadığını ortaya koymaları gerekmektedir. İkincisi, siyasi sistemin ve kamu idarelerinin şeffaflığı ile, tüm vatandaşların devlete eşit erişime sahip olduğunu ve kamu haklarına, mallarına ve hizmetlerine katılım konusunda eşit fırsatlara sahip olduklarını göstermeleri gerekir (Meziani-Remichi & Maussen, 2017:1680).

Kültürel çeşitliliği gözeten kentsel hizmet sunum sürecinde, farklı kültürel grupların kamu hizmetlerine erişimini kolaylaştırmak önemli bir iyileştirme alanıdır. Bu kapsamda karşılaşılan başlıca sorunlar; dil yetersizliği, istihdam zorlukları, barınma problemleri, farklı dine sahip olma durumunda dini ritüellerini yerine getirememe ve ev sahibi toplumun olumsuz tutumları gibi etkenlerden kaynaklanmaktadır (Çakırer Özservet, 2016: 54). Bu nedenle, ilgili kişi ve yerel kurumların, farklı kültürel grupların kültürel, dini ve sosyoekonomik özelliklerini ayrıntılı olarak anlaması büyük önem taşır. Bu, onların topluma uyum sağlamalarını kolaylaştıracak ve ülkeye katkı sunmalarını destekleyecek politikaların geliştirilmesine olanak tanır.

Dil engelleri, eğitim ve belediye ve sağlık hizmetlerine erişimde yaşanan zorluklar veya bürokratik süreçlerin karmaşıklığı gibi faktörler, kültürel gruplar arasında eşitsizlikler yaratabilir. Özellikle göçmenler açısından baktığımızda en başta ortaya çıkan dil engeli, bireylerin hem sosyal yaşamlarına hem de iş hayatlarına uyum sağlamalarını zorlaştırabilir ve bu durum stres seviyelerini artırabilir. Yeni bir ülkeye yerleşen bireyler, engeller oluşturan kültürel farklılıklar nedeniyle kendilerini daha yabancı hissedebilir ve bu da sosyal izolasyonun derinleşmesine yol açabilir (Özmete ve Arslan, 2018: 193). Yerel yönetimlerin bu tür engelleri tespit edip ortadan kaldırması ve hizmetlere erişimi artırıcı düzenlemeler kültürel uyumu güçlendirebilir.

Yerelde uygulanacak kültürel uyum politikalarının odak noktalarından olan göçmen ve mültecilerin entegrasyonunu kolaylaştırmak için eğitim, istihdam, sağlık ve sosyal hizmetlere erişimlerini destekleyen özel programlar geliştirmesi gerekmektedir. İkamet izni süreçleri, eğitim fırsatları ve mesleki uyum programları

gibi alanlarda yapılacak iyileştirmeler, göçmen ve mültecilerin topluma katılımını hızlandırabilir. Ayrıca, bu grupların sosyo-ekonomik uyumlarını artıracak projelerin desteklenmesi, toplumsal bütünleşmeye katkı sağlar.

3.3. Katılımcı Yönetim

Katılım, sadece yaşamı başkalarının kararlarına bırakmak değil, aksine yaşamı her zaman sahiplenmek ve şekillendirmek için basit bir meraktan etkili bir eyleme kadar geniş bir yelpazede yer alan faaliyetler bütünüdür. Katılımcılık, bilgilendirme, araştırma, tartışma ve farkındalık oluşturma gibi aşamalardan meydana gelir ve bu süreçler birbiriyle uyum içinde olmalıdır (Önder, 2013). Yerelleşme süreciyle bağlantılı olarak yerel karar alma mekanizmalarının önemli bir unsuru olarak değerlendirilmesi ve halkın bu yönde teşvik edilmesi, katılımcılığın yaygınlaşmasına katkı sağlar. Yerel halkın duyarlılığı, gönüllü katılım faaliyetlerine hız kazandırırken, gönüllülüğe dayalı sivil toplum kuruluşlarının organize yapısı, katılımın güçlenmesini ve etkili hale gelmesini destekler.

Günümüzde yerel yönetimler, demokrasi, yerinden yönetim ve katılımın iç içe geçmiş kavramlar olarak değerlendirildiği söylenebilir. Yerelde işleyen bir demokrasi, kararların en etkili düzeyde alınmasını, yerel halkın karar süreçlerine aktif katılımını ve bu kararların yine halkın katkısıyla uygulanmasını ifade eder. Yerel yönetimler hem demokrasi kültürünün kökleşmesi hem de halkın denetim görevini üstlenebilmesi açısından en uygun kamu idaresi birimleri olarak kabul edilmektedir. Katılım, olası toplumsal çatışmaları önleyerek ortak bir uzlaşının sağlanmasına zemin hazırlayacaktır. Ayrıca, farklı grupların bir arada bulunduğu

toplumlarda katılım, empati gelişimine katkıda bulunacak ve vatandaşlar arasındaki iletişim bağlarını güçlendirecektir. Katılımın bir diğer önemli avantajı, alınan kararların yalnızca belli bir bireye ya da gruba değil, tüm topluma fayda sağlayacak şekilde değerlendirilmesidir. Yöneticiler ile yönetilenler arasındaki güveni artırarak toplumsal sermayenin gelişmesine de olanak tanımaktadır. (Akay, 2016: 4). Kapsayıcı bir kent sistemi, farklı aktörlerin ve toplulukların politika belirleme aşamasından başlayarak tüm politika süreçlerine aktif ve tam katılımını garanti eder. Yerel yönetimler, karar alma süreçlerine farklı kültürel grupların temsilcilerini dahil ederek katılımcı bir yönetim anlayışını benimsemelidir. Bu yaklaşım, toplumun her kesiminin ihtiyaç ve beklentilerinin göz önünde bulundurulmasını sağlayarak toplumsal uyumu destekler. Yerel yönetimlerin hizmetlerini yürütürken, temsil ettikleri siyasi partinin ideolojilerini ve bu ideolojiler çerçevesinde geliştirilen politikaları yasal sınırlar içinde hizmetlerine yansıtmaları belli bir düzeye kadar doğal karşılanabilir ve demokrasinin gereği olarak hoşgörü ile bakılabilir. Ancak, demokrasinin yalnızca çoğunluğun değil, çoğulculuğun esas alındığı bir sistem olduğu ve yönetimlerin, çoğunluğun taleplerinin yanı sıra diğer grupların ihtiyaçlarına da özen göstermesi gerektiği unutulmamalıdır (Pektaş, 191).

Katılım, yerel düzeyde insan hakları açısından da temel bir koşuldur. Günümüzde yerel yönetimlerdeki katılım tartışmalarında, özellikle dezavantajlı veya kırılgan grupların haklarının, yalnızca katılımcı demokrasi uygulamalarıyla güvence altına alınabileceği gerçeği vurgulanmaktadır. Katılım, tek başına bir amaç değil, insan hakları perspektifiyle ele alındığında anlam kazanır; yerelde yaşayanların temel özgürlüklerden en geniş biçimde yararlanmalarını ve onurlu bir insan olarak yaşamalarına imkân

tanıyacak hizmetlere eşit erişimini sağlamaya yönelik mekanizmalar ancak bu şekilde etkin olabilir (Akay, 2016: 5). Vatandaş katılımı, hizmet sunumlarının kalitesini artıran önemli bir faktördür. Vatandaşların ihtiyaçlarının ve eğilimlerinin net bir şekilde belirlendiği yönetimlerde, hizmetlerin nasıl ve ne şekilde gerçekleştirileceği daha açık hale gelir. Bu durum, hizmetlerin daha etkili ve verimli bir şekilde sunulmasına olanak tanır (Akyıldız, 2019: 20). (Akyıldız, 2019: 20).

Tablo 3- Başlıca kentsel katılım araçları ve etkileri

Katılım Aracı	Açıklama	Etkisi
Katılımcı Bütçeleme	Yerel halkın bütçe planlamasına doğrudan	Yerel ihtiyaçların daha iyi anlaşılması ve

	katılımını sağlayan yöntem.	kaynakların etkin kullanımı.
Dijital Platformlar	Online anketler, forumlar ve sosyal medya gibi dijital araçlar.	Daha geniş kitlelere ulaşarak şeffaflığı, hesap verebilirliği ve katılımı artırır. Hızlı geri bildirim sağlar.
Mahalle Meclisleri	Mahalle düzeyinde düzenlenen toplantılar ve meclisler.	Yerel sorunların doğrudan tartışılması ve çözüm önerilerinin geliştirilmesi.
Halk Toplantıları	Belediye başkanları ve yerel yöneticilerle halkın bir araya geldiği toplantılar.	Doğrudan iletişim ve geri bildirim imkânı sağlar.
Kültürel Etkinlikler	Farklı kültürel grupların katılımıyla düzenlenen festivaller, sergiler ve eğitim etkinlikleri.	Kültürel farkındalığı artırır, toplumsal uyumu ve dayanışmayı güçlendirir.

Yerel yönetimlerde, farklı kültürel grupların ve yerel halkın karar alma süreçlerine katılımını artırmak amacıyla katılımcı bütçeleme, dijital platformlar, mahalle meclisleri, halk toplantıları ve kültürel etkinlikler gibi araçlar kullanılmaktadır. Bu yöntemler, birey ve grupların fikir ve önerilerini iletmelerini kolaylaştırarak yerel demokrasinin güçlenmesine katkı sağlar. Çok kültürlülük, bu süreçlerde katılımı artıran önemli bir unsur olup, yerel yönetimlerin farklı toplumsal kesimlerin ihtiyaçlarına daha duyarlı olmasına olanak tanır. Farklı kültürel geçmişlere sahip bireylerin yerel yönetim süreçlerine katılımı, kentsel sorunlara alternatif perspektifler kazandırarak daha yaratıcı ve esnek çözümler üretilmesini sağlar. Bu çeşitlilik, Kent yönetiminde daha kapsayıcı ve adil kararların alınmasına katkıda bulunur. Sadece belirli bir

grubun değil, tüm kent sakinlerinin ihtiyaçlarının gözetildiği bir yönetim anlayışını geliştirir. Bu aynı zamanda, bireylerin kent yönetimine yönelik sorumluluk almalarını ve kente aidiyet duygusunu da güçlendirecektir.

3.4. Kültürlerarası İletişimin Güçlendirilmesi

Kültür ve iletişim kavramlarını birleştiren kültürlerarası iletişim, kültürel yapıların sözlü ve sözsüz iletişim davranışlarını, dili, ahlaki normları, sanatı ve bilgi birikimlerini içeren etkileşim becerilerini ifade eder. Kültürlerarası iletişim hem bireylerin hem de toplumların iletişim biçimlerini ve düzeylerini kapsamaktadır. Bu kavram, yalnızca farklı lkeler ve kültürler arasındaki ilişkilerle sınırlı kalmayıp, aynı ülke ve kültürde yaşayan bireyler, etnik gruplar ve toplumlar arasındaki ilişkileri de konu alır. Ayrıca, alt kültürlerin baskın kültürle olan etkileşimleri ve iletişimleri de kültürlerarası iletişimin kapsamına girer. Küreselleşen dünyada insanların ve toplumların bir yerden bir yere gitmesi daha kolay ve yaygın hale geldiği için kültürel etkileşim biçimleri hem nitelik hem de nicelik açısından değişmiş, dolayısıyla kültürlerarası iletişim süreçleri de daha karmaşık ve çeşitli bir hal almıştır (Akova, 2016: 419). Bireyler, doğup büyüdükleri çevrede oluşan kültürel kodlar aracılığıyla davranış ve tutumlarını şekillendirir ve çevrelerinde gelişen olaylara bu kodlar yardımıyla anlam kazandırırılar. Bu nedenle, bireylerin tepkileri genellikle alışık oldukları kalıplar doğrultusunda ortaya çıkar. Ancak, farklı bir kültürle karşılaştıklarında, bu yeni durum karşısında ya hızla uyum sağlayabilirler ya da uyum sorunları ile karşı karşıya kalabilirler. Uyum problemi yaşayan bireyler genellikle farklı kültürlere karşı önyargılı, tedirgin ve çatışmacı bir tutum geliştirme eğilimindedirler. İletişim sırasında ortaya çıkan sorunların kaynağı çoğunlukla bu

duruma bağlanmakta ve bireyin 'öteki' ile olan ilişkisi, iletişim çatışmalarının ana sebeplerinden biri olarak değerlendirilmektedir (Bingöl ve Karaca, 2014: 195).

Sosyal uyum bağlamında öne çıkan en önemli unsur, "kültürlerarası iletişim"in rolüdür. Bu iletişim modeli, farklı kültürlerin toplumsal düzeyde birbirlerinin varlığını ve özelliklerini fark etmelerini sağlamak açısından kritik bir öneme sahiptir. Zamanla, bu farkındalık, grupların birbirlerini tanımalarına ve bu tanışıklığın, aralarındaki önyargıların veya algıların gerçeğe ne kadar örtüştüğünü anlamalarına yardımcı olabilir. Bu süreçte, "empati" duygusunun da gelişmesi beklendiğinden, kültürlerarası iletişim toplumu kaynaştırıcı bir işlev görecektir. Böylece, sosyal uyuma önemli bir katkı sağlar. İnsanlar genellikle tanımadıkları ve bilmedikleri şeylerden korkar; bu korku, onları bu şeylerden uzaklaştırır. Eğer bu korku, başka insanlara yönelikse ve onları toplumsal olarak dışlamak anlamına geliyorsa, çözüm, iletişim yoluyla "tanıma" sürecinden geçer. (Eminoğlu, 2020: 13).

Günümüzde kentlerde bir sosyal yapı olarak belirginleşen çoğulculuk, sadece toplumların bir parçası olmakla kalmamış, aynı zamanda bireyler ve kurumlar açısından da bir gereklilik haline gelmiştir. Küreselleşme, göç hareketleri ve dijital dünyanın sınırları aşan etkisi, kültürel farklılıkların daha görünür ve etkileşimli hale gelmesine yol açmıştır. Bu bağlamda, kültürel çoğulculuğun bir tehdit değil, toplumsal zenginliğin bir unsuru olarak kabul edilmesi gerektiğine dair görüşler de artmaktadır. Ancak bu süreç, yalnızca kültürlerarası anlayış ve hoşgörünün artırılmasıyla sağlıklı bir şekilde sürdürülebilir hale gelebilir. Kültürlerarası iletişimi güçlendirme, farklılıklarla bir arada yaşama becerisini geliştirme ve bu farklılıklara karşı açık olma, önyargıların ve ayrımcılığın önüne

geçmek için kent yönetimlerine, yaygın eğitim ve sosyal politika uygulamaları gibi alanlarda önemli sorumluluklar düşmektedir.

Kültürlerarası iletişimin kentsel mekanlarda güçlendirilmesinin amacı, bireylerin dar kalıplardan ve önyargılardan sıyrılmasını, etnik ve dinsel önyargıları kırarak yerel sınırları aşmalarını ve daha geniş bir dünya görüşü kazanmalarını sağlamaktır. Bu bağlamda, kültürlerarası iletişimle, temel insan hakları, eşitlik, demokrasi ve adalet ilkelerine bağlılık vurgulanarak; monolog yerine diyalogu, tek yönlü iletişim yerine çok yönlü etkileşimi, ikna etmekten ziyade karşılıklı anlayışı öne çıkartılmış olur. Bu kültürel farkındalık, insanların birbirini anlamasına dayalı olarak paylaşılan kamusal alanların olumlu etkilerini ortaya koyar ve farklılıkların hayatı zenginleştirici bir unsur olduğunu fark etmelerine yardımcı olur. Böylece bireyler, bu farklılıklara karşı güven ve istekle yaklaşacaktır (Özdemir, 2011: 34).

SONUÇ

Küreselleşmeyle birlikte coğrafi ve kültürel yakınlaşma, savaşlar ve çatışmalar sonucu artan insan hareketliliği, sermaye ve bilgi akışının hızlanması, kentlerde hem olumlu hem de olumsuz toplumsal değişimlere yol açabilmektedir. Çünkü gerçekleşen insan hareketliliği, kültürel çeşitliliği artırarak kentsel yaşam pratiklerinde farklılıklar yaratır ve yerel yönetimlerin bu çeşitliliğe duyarlılıkla yaklaşmasını zorunlu kılar. Nitekim yeni göç edenlerle mevcut kentliler arasında ortaya çıkan uyum sorunu, bireylerin geçmiş deneyimleri, kente adaptasyon süreleri, sosyal çevreleri, meslekleri ve eğitimleri gibi birçok faktöre bağlı olarak şekillenir. Zamanla kente özgü bir kentleşme süreci gelişir ve bu süreçte bireylerin ekonomik, sosyal, siyasal, psikolojik, inançsal ve estetik boyutlarda

gözlemlenen davranışlarını kapsayan bir sosyal etkileşim yaşanır. Kentlerin planlanma şekli, altyapı, hizmet olanakları, toplumsal yapı ve yönetsel üslupla belirginleşen kentsel yaşamın karakteri oluşur. Belediyelerin, bu sürecin yönetiminde ve ihtiyaçların karşılanmasında aldığı sorumluluk ve etkinlik düzeyi çok kültürlü yaşam biçiminin olumlu veya olumsuz yönlerinin ortaya çıkışında kritik bir rol oynar.

Türkiye’de iç ve dış göçler nedeniyle kent nüfuslarının hızla artması, artan kentsel ve toplumsal sorunlarla başa çıkma zorunluluğu kültürel uyum süreçlerinde belediyelerin önemli bir roller üstlenmesini gerektirmiştir. Ancak, sınırlı mali kaynaklar, nitelikli personel eksiklikleri ve uygulanagelen politikalarının yerel ihtiyaçları karşılamada yetersiz kalması, belediyelerin etkili çalışma kapasitelerini sınırlamaktadır. Belediyeler, göçten kaynaklanan sorunları yönetmek ve yenilikçi çözümler üretmek için mevcut imkanlarını en iyi şekilde değerlendirmek durumunda kalmaktadır. Artık her biri kozmopolit hale gelmiş olan büyük kentlerin çok kültürlü toplumsal yapılarının yönetimi, toplumsal uyum ve sosyal barış açısından dikkatle ele alınmalıdır. Birlikte yaşamın bir gereği olarak, birey ve grupların kent kültürünü benimsemelerini sağlamak, temel ihtiyaçlarını karşılamak ve sosyal politikalar geliştirmek yerel yönetimlerin de sorumlulukları arasındadır. Bu bağlamda, kentlerdeki uyum sorunları, istihdam problemleri ve kentsel faaliyetlere yönlendirme gibi konular, yetersiz imkanlarına rağmen belediyelerin öncelikleri içerisinde yer almaya devam etmektedir. Çünkü kentlerde oluşan çok kültürlülük, doğru yönetilmediğinde ayrışma ve çatışmalara neden olabilir. Ayrıca, belediyelerin özellikle çok kültürlü sosyal yapının önemli bir unsuru haline gelen göçmenlere sağladığı yardımlar, insani sorumluluğun yanı sıra

güvenlik ve kalkınma perspektifleriyle de gerekçelendirilmelidir. Aksi takdirde ekonomik kaynaklara erişim kısıtlamaları, toplumsal izolasyon ve dışlanma risklerini doğurabilir ve bu durum toplumsal uyumu zorlaştırabilir. Bu nedenle, kamu politikalarının mevcut çeşitliliği desteklemesi ve uyum stratejileri geliştirilmesi gerekmektedir. Çok kültürlülüğün olumlu yönetimi ile toplumsal uyumun sağlanması, önyargıların azaltılması ve belediyelerdeki kurumsal başarının artması beklenir. Bu kapsamda proaktif olarak yürütülecek çok kültürlülük stratejisi sayesinde, yerel kamu hizmetlerinde sosyal eşitlik sağlanarak, kurumların toplumla daha güçlü bir bağ kurması desteklenmiş olacaktır.

Yerel yönetimlerin, söz konusu stratejisi çerçevesinde hayata geçirmesi gereken bazı politikalar da bulunmaktadır. Bunlardan biri toplumsal farkındalık oluşturulmasıdır. Toplumdaki bireylerin birbirlerinin değerlerine, inançlarına ve kültürel özelliklerine saygı duymasını sağlar. Bu konuda yerel yönetimlerin toplumun ihtiyaçlarına göre şekillendirilmiş programlar düzenlemesi, demokratik bir zorunluluk olarak görülmektedir. Kültürel etkinlikler, kentlilerin birbirleriyle etkileşim kurmasına, kent tarihine ve kimliğine olan aidiyetlerini artırmalarına katkı sağlayacaktır. Bu tür etkinlikler, kentin sadece fiziksel değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel gelişimini de destekleyerek, toplumsal bağları güçlendirmeyi hedefler. Yerel yönetimlerin programları, kültürel çeşitliliği zenginlik olarak görmeyi teşvik ederken, demokratik katılımı ve kentsel sorunlara duyarlılığı artırmayı da amaçlamalıdır. Öte yandan, yerel yönetimlerin hizmetlerinde fırsat eşitliği sağlanması, sosyal dışlanmayı ve ötekileştirmeyi önlemede gerçekleştirmesi gereken bir diğer adımdır. Farklı kültürel kimliklere sahip bireylerin temel hizmetlere erişimlerinin engellenmesi,

toplumla bağ kurmalarını zorlaştırır. Özellikle dezavantajlı grupların sağlık, eğitim ve sosyal hizmetlere eşit şekilde erişimini sağlamak, sosyal barışın temininde önemli bir rol oynar. Ayrıca, toplumsal uyumu desteklemek ve fırsat eşitsizliğini giderme amacıyla dil, istihdam ve eğitim alanlarında özel programların hayata geçirilmesi de atılması gereken adımlardır.

Farklı kültürel grupların topluma uyum sağlaması ve aktif katılımı, yerel yönetimlerin teşvik etmesi gereken, onların başarısını etkileyen bir başka süreçtir. Bu konuda izlenecek katılımcı uygulamalar, bilgilendirme, araştırma, tartışma ve farkındalık oluşturma aşamalarından oluşur ve bu süreçler uyum içinde yürütülmelidir. Kent sakinlerinin gönüllü faaliyetlere, kararlara katılımı ve sivil toplum kuruluşlarının desteği, çok kültürlülük sürecini güçlendiren unsurlardır. Bu sayede, toplumsal çatışmaları önlemeye, empatiyi geliştirmeye ve kararların toplumsal fayda odaklı olmasına katkı sağlanmış olur. Ayrıca, tüm kültürel toplulukların temsilcilerinin yerel yönetim karar süreçlerine dahil edilmesini sağlayarak yöneticilerle aralarında güven oluşturulmasını ve toplumsal uyumu destekler. Bu yaklaşım, çoğunluğun değil, çoğulculuğun esas alındığı bir demokraside, her grubun ihtiyaçlarının gözetilmesini vurgular. İnsan haklarının korunması ve geliştirilmesi açısından da özellikle dezavantajlı grupların haklarının güvence altına alınmasını sağlar, hizmet sunumlarının kalitesini ve etkinliğini artırarak toplumun ihtiyaçlarına daha uygun çözümler üretilmiş olur.

Kentlerde çok kültürlülüğü oluşturan dinamikler, kültürel etkileşimlerin de bir sonucudur ve gelinecek noktada kent yönetimleri açısından etkilerinin olumlu yönde ilerleyebilmesi için çoğulculuğun tehdit değil, toplumsal zenginlik olarak kabul edilmesi

gerektiği fikri öne çıkmıştır. Bu konuda en etkili yöntemlerden biri olan kültürlerarası iletişim, farklı kültürel geçmişlere sahip bireyler arasında bilgi alışverişi anlamına gelir ve hem uluslararası hem de yerel düzeyde gerçekleşen bir süreçtir. Bu tür iletişimin, bireylerin alışık olmadıkları kültürlere karşı önyargı ve çatışma geliştirmesini önleyerek, toplumsal uyumu ve empatiyi güçlendirdiği kabul edilmektedir. Kültürel farklılıkların bir arada bulunmasının, yenilikçi çözümler üretme ve toplumsal dayanışmayı güçlendirme potansiyeli taşıdığı, ancak bu sürecin sağlıklı ilerlemesinin de kültürlerarası anlayışın, hoşgörünün ve karşılıklı iletişimin artmasıyla mümkün olabileceği değerdendirilmektedir. Yerel yönetimler, eğitim ve sosyal politika alanlarında önyargıları yıkmak ve toplumsal barışı tesis etmek adına daha çok sorumluluk üstlenmeli, çok kültürlülük anlayışını yönetim süreçlerine entegre ederek, daha esnek, duyarlı ve etkin bir yönetim modeli benimsemelidirler. Böylece, toplumun kültürel dinamiklerini göz önünde bulundurarak toplumsal değışimlere hızla uyum sağlamakla kalmaz, aynı zamanda karşılaşabilecekleri toplumsal risklere de daha hazırlıklı hale gelirler.

KAYNAKÇA

Akalın, M. (2016). Sosyal konutların Türkiye'nin konut politikaları içerisindeki yeri ve TOKİ'nin sosyal konut uygulamaları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(1), 107-124.

Akay, H. (2016). Yerel yönetimlerde katılımcı mekanizmalar ve süreçler. Türkiye Avrupa Vakfı. Erişim adresi: <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1300>.

Akova, S. (2016). Kültürlerarası iletişim ve kültür farkındalığı yaratma: Yerelden küresel belediyeçilik diyaloguna, İstanbul Maltepe Belediyesi örnekleme. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 26, 416-428.

Akyıldız, B. (2019). Yerel yönetimlerde yer alan kadınlara toplumsal cinsiyetin yansıması: Konya ili örneği (Yüksek lisans tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Altunay, N., & Afşar, B. (2022). Uluslararası göç ve ekonomik etkileri. İçinde B. Afşar (Ed.), *Göçmen refahı: Disiplinlerarası bakış* (ss. 207-220). Ankara: Pegem Yayıncılık.

Alver, F. (2001). İnterkültürel iletişimde bariyer problemi ve bariyerin aşılması için çözüm önerileri. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 11, 55-70.

Ateş, K. (2020). Göç yönetiminde yerel yönetimlerin rolü. *Iğdır Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5, 23-40.

Bingöl, İ., & Karaca, M. (2014). Küreselleşme, iletişim ve haber dengesizliği. *Atatürk İletişim Dergisi*, 7, 187-202.

Buckley, P. J., Clegg, J., & Tan, H. (2010). Foreign direct investment, China and the world economy. İçinde P. J. Buckley (Ed.), *Cultural awareness in knowledge transfer to China: The role of Guanxi and Mianzi* (ss. 165-191). London: Palgrave Macmillan.

Cheon, B. K. (2019). The diversity of cultural diversity: Psychological consequences of different patterns of intercultural contact and mixing. *Asian Journal of Social Psychology*, 22(1), 93-105.

Çakırer Özservet, Y. (2016). Uluslararası göç, yerel yönetimler ve toplumsal uyum. *TBB İller ve Belediyeler Dergisi*, 813, 48-55.

Çimen, H. (2023). Göç hareketlerinin kentsel mekân üzerindeki etkileri (Yüksek lisans tezi). Kapadokya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü.

Diker, O., & Deniz, T. (2017). *Coğrafya ve tarih perspektifinden somut kültürel miras ve Türkiye* (2. baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Doytcheva, M., & Akıncılar-Onmuş, T. (2009). *Çok kültürlülük*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Eğinli, A. T., & Çakır, S. Y. (2011). Toplum kültürünün kurum kültürüne yansımaları. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 3(2), 37-50.

Eminoğlu, N. (2020). *Kültürlerarası şehirler: Sosyal uyumun aracı olarak kültürlerarası iletişim*. Ankara: RESLOG Yerel Yönetişim ve Göç Dizisi. Erişim adresi: <https://www.marmara.gov.tr/UserFiles/Attachments/2020/06/16/0c8df67e-045c-474e-b53e-39c159bff2ed.pdf>.

- Gençöz, F. (1998). Uyum psikolojisi. *Kriz Dergisi*, 6(2), 1-7.
- Göç Araştırmaları Vakfı. (2024). *Türkiye göç ve insan hareketlilikleri raporu 2021*. Ankara: Göç Araştırmaları Vakfı.
- Kan, K., & Kanmaz, M. (2022). Küreselleşmenin kültürel boyutu ve göçün etkileri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 47, 59-73.
- Khan, A. (1999). Osmanlı İmparatorluğu: Çok kültürlülüğün doğulu mimarı. İçinde G. Eren (Ed.), *Osmanlı* (s. 127-141). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Low, S., Taplin, D., & Scheld, S. (2005). *Rethinking urban parks: Public space and cultural diversity*. Austin: University of Texas Press.
- Meziani-Remichi, Y., & Maussen, M. (2017). Recruitment in public administrations: Diversity policies and selection practices in a French city. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 43(10), 1679-1695.
- Önder, Ö. (2013). Yerelleşme ve yerel demokrasinin güçlendirilmesi bağlamında yerel katılım. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 9(18), 311-326.
- Özbudun, S. (2003). *Kültür halleri: Geçmişte, otelerde, günümüzde*. İstanbul: Ütopya Yayınları.
- Özdemir, İ. (2011). Kültürlerarası iletişimin önemi. *Folklor/Edebiyat Dergisi*, 17(66), 29-38.
- Özmete, E., & Arslan, E. (2018). Göç: Transnasyonalizm ve transnasyonal sosyal hizmet. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 29(1), 173-207.

Özüçetin, Y. (2017). Küreselleşme ve küreselleşme bağlamında kültürler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(51), 326-329.

Mahiroğulları, A. (2005). Küreselleşmenin kültürel değerler üzerine etkisi. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 50, 1275-1288.

Peklaş, E. K. (2004). Büyükşehir belediyelerini eğitim ve kültür hizmetlerine siyasi parti ideolojilerinin yansımaları (Yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Quappe, S., & Cantatore, G. (2005). What is cultural awareness, anyway? How do I build it? Erişim adresi: http://www.insynctraining.nl/artikelen/what_is_cultural_awareness.pdf.

Schroeder, J., & Seukwa, L. H. (2007). *Flucht-Bildung-Arbeit: Fallstudien zur beruflichen Qualifizierung von Flüchtlingen*. Stuttgart: Von-Loeper-Literaturverl.

Sözer, A. (2019). Göç, toplumsal uyum ve aidiyet. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(28), 418-431.

Şeker, G., & Hüseyin, G. (2023). Kamu yönetimi ve politikalarında çok kültürlülük kavramı. *Dumlupınar Üniversitesi İİBF Dergisi*, 12, 131-141.

Tamer, M., & Birvural, A. (2017). Mültecilerin uyum sürecinde yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının rolü. *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi*, 9(35), 21-27.

Tutal, N. (2006). *Küreselleşme, iletişim, kültürlerarasılık*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Tümtaş, M. S., & Ergün, C. (2016). Göçün toplumsal ve mekânsal yapı üzerindeki etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(3), 1347-1359.

Ustabaşı Gündüz, D., & Sağlam, E. (2020). Öteki mekânlarda sosyal sorunlar: Bir literatür taraması. *OPUS International Journal of Society Researches*, 16(29), 2142-2178.

Yaslıçimen, F. (2018). Yerel yönetimlerde kültür politikaları. *İlke Politika Notu Dergisi*, 6, 1-19.

Yazıcı, M. (2013). Toplumsal değişim ve sosyal değerler. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(8), 1489-1501.

BÖLÜM VII

Karmaşıklıkta Direnç Arayışı: Michael Batty'nin Kent Sistemleri ve Dinamik Adaptasyon Teorisi Üzerine Yeni Perspektifler

*Veysel Eren¹
Soner Akın²*

Giriş

Şehirler, insanlığın medeniyet serüvenindeki en girift, en incelikli ve belki de en dramatik yapı taşlarıdır. Tarihin her aşamasında, toplumsal organizasyonun merkezi olan şehirler, hem barındırdıkları nüfusun ekonomik ve sosyal taleplerini karşılamak hem de çevresel ve siyasi çalkantılara uyum sağlamak gibi iki zıt misyonu bir arada yürütmek zorunda kalmıştır. İşte bu ikili misyon, şehirleri yalnızca birer yerleşim alanı olmaktan çıkarıp, dinamik, kendini sürekli yeniden üreten karmaşık sistemler haline getirmiştir. Michael Batty'nin kent sistemleri ve karmaşıklık teorisi, şehirlerin

¹ Prof. Dr. Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Hatay /Türkiye Orcid: 0000-0003-3607-1583, veysel@mku.edu.tr

² Doç. Dr., Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Hatay /Türkiye, Orcid: 0000-0002-2403-8041, sakin@mku.edu.tr

bu içsel doğasını anlamaya yönelik en sofistike yaklaşımlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Batty'nin teorisi, şehirlerin statik birer yapı olmaktan ziyade sürekli değişen, etkileşim halinde olan ve krizlere yanıt verebilen karmaşık bir organizma olduğunu ileri sürer. Ona göre, şehirlerin dirençliliği -ki bu kelimeyi doğrudan bir Türkçe karşılıkla ifade etmek dahi kimi zaman yetersiz kalabilir- bu karmaşıklığın doğru anlaşılmasıyla mümkündür. Dirençlilik yalnızca bir kriz anında sistemin çökmemesini ifade etmekle kalmaz; aynı zamanda kriz sonrası dönüşüm ve adaptasyon yeteneğini de içerir. Batty'nin kuramının, gerek sosyal bilimlerde gerek şehir planlama disiplinde yarattığı bu paradigma değişimi, şüphesiz ki çağımızın şehircilik anlayışını kökten değiştiren bir yaklaşımdır.

Öncelikle, Michael Batty ve Karmaşıklık Teorisi: Kent Sistemlerinin Anatomisi başlığı altında Batty'nin teorik çerçevesini irdelemek gerekmektedir. Şehirlerin karmaşık doğasını anlamak, sadece bireysel aktörlerin değil, bu aktörler arasındaki ilişkilerin ve etkileşimlerin de analiz edilmesini gerektirir. Batty, şehirleri statik birer yapı olarak görmek yerine, sürekli devinim halinde olan sistemler olarak ele alır. Bu sistemler, değişen ihtiyaçlara ve çevresel şartlara yanıt verebilme yetenekleri ile dikkat çeker. Bu noktada, karmaşıklık teorisinin, modern kent teorisi ile nasıl harmanlandığını ve şehirlerin anatomik yapısının bu bağlamda nasıl yeniden yorumlandığını tartışacağız.

İkinci olarak, Dinamik Yapılar: Kent Sistemlerinin Esneklik ve Adaptasyon Kapasitesi başlığında, şehirlerin karmaşıklığının onların esneklik ve adaptasyon kapasitesini nasıl şekillendirdiğini inceleyeceğiz. Batty'nin tezine göre, bir şehir ne kadar karmaşıksa, o kadar dirençlidir. Çünkü karmaşıklık, yalnızca kaotik bir yapı değil, aynı zamanda çok yönlü ve çok boyutlu bir dayanıklılık sunar. Burada, esnekliğin yalnızca fiziksel altyapı ile sınırlı olmadığını, sosyal ağlar, ekonomik mekanizmalar ve kültürel adaptasyon süreçleri gibi çok katmanlı bir çerçevede ele alınması gerektiğini göreceğiz.

Üçüncü olarak, Karmaşıklık ve Dirençlilik: Şehirlerin Gelecekteki Zorluklara Yanıtı başlığında, şehirlerin giderek artan çevresel, ekonomik ve sosyal krizlere nasıl yanıt verdiğini ele alacağız. İklim değişikliği, nüfus artışı ve kentleşmenin getirdiği sorunlar, şehirlerin dirençlilik kapasitesinin sınırlarını zorlamaktadır. Ancak Batty'nin karmaşıklık teorisi, bu zorlukların yalnızca bir tehdit değil, aynı zamanda şehirlerin kendilerini yeniden inşa etmesi için bir fırsat sunduğunu ileri sürmektedir.

Dördüncü olarak, Şehir Planlamasında Yeni Bir Paradigma: Dinamik ve Dirençli Kent Modelleri başlığı altında, Batty'nin kuramının şehir planlama pratiklerine nasıl uygulanabileceğini tartışacağız. Geleneksel planlama anlayışları, şehirleri genellikle sabit bir düzenle ele alırken, Batty'nin teorisi, değişimi ve belirsizliği planlama sürecinin bir parçası haline getirir. Bu yaklaşım, şehirlerin gelecekteki krizlere hazırlıklı olmasını sağlarken, aynı zamanda esnek, sürdürülebilir ve kapsayıcı bir kent modeli oluşturmaya hedefler.

Kentsel Dirençliliği Ölçmek: Karmaşık Sistemler Yaklaşımı ve Uygulama Alanları incelemesi ile, Batty'nin teorisinin pratikte nasıl kullanılabileceğini ve dirençliliğin nasıl ölçülebileceğini tartışacağız. Karmaşık sistemler yaklaşımı, yalnızca akademik bir teori olmanın ötesine geçerek, somut politikalar ve uygulamalar için bir rehber sunar. Bu bağlamda, şehirlerin dirençlilik düzeyini artırmak için önerilen modeller ve bu modellerin çeşitli şehirlerdeki uygulama alanları ele alınacaktır.

Batty'nin karmaşıklık teorisi, şehirleri anlamak ve onları daha dirençli hale getirmek için son derece kapsamlı ve sofistike bir çerçeve sunmaktadır. Özetle bu çalışma bu teorinin şehircilik pratiği ve akademik literatür üzerindeki etkilerini detaylı bir şekilde ele alarak, şehirlerin karmaşık yapılarının daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

1. Michael Batty ve Karmaşıklık Teorisi: Kent Sistemlerinin Anatomisi

Şehirlerin evrimi, tarih boyunca yalnızca fiziki mekânların dönüşümüne değil, aynı zamanda toplumsal ve ekonomik sistemlerin karmaşıklığını yansıtan çok katmanlı bir yapıya tanıklık etmiştir. Michael Batty'nin kent sistemleri üzerine geliştirdiği karmaşıklık teorisi, bu çok katmanlı yapının anlaşılması için önemli bir çerçeve sunar. Batty (1994), şehirlerin sabit ve statik yapılar olarak değil, sürekli değişim ve etkileşim halinde olan karmaşık sistemler olarak ele alınması gerektiğini ileri sürer. Bu yaklaşım, modern kent planlama anlayışında geleneksel modellerden radikal bir kopuşu temsil eder.

Batty'nin "Fractal Cities: A Geometry of Form and Function" adlı çalışmasında (1994), şehirlerin geometrik ve fonksiyonel özelliklerinin fraktal yapı üzerinden anlaşılabilceği savunulur. Bu teori, şehirlerin büyüme ve gelişim süreçlerini, basit matematiksel modellerin ötesine geçerek karmaşık sistemlerin özellikleriyle ele almayı mümkün kılar. Bu çerçeve, kentlerin mekânsal ve sosyal örgütlenmesinin daha dinamik bir anlayışla analiz edilmesini sağlar.

Şehirlerin sosyal boyutlarını anlamada Batty'nin teorisini destekleyen bir diğer önemli kaynak, Susan Cutter'ın (1996) çalışmalarıdır. Cutter, "Social Vulnerability to Environmental Hazards" adlı eserinde, toplumsal kırılganlığın şehirlerin dirençlilik kapasitesine etkisini ele alır. Şehirlerin karmaşıklığı, yalnızca fiziksel altyapı değil, aynı zamanda sosyal dinamiklerin de etkisiyle şekillenir. Cutter'ın çalışmaları, toplumsal kırılganlık indeksleriyle (SoVI) kentlerin sosyal karmaşıklığını ölçme ve analiz etme açısından önemli bir katkı sunar.

Benzer bir şekilde, Judith Rodin (2014), "The Resilience Dividend: Being Strong in a World Where Things Go Wrong" adlı eserinde şehirlerin yalnızca krizlere dayanıklı olmasının yeterli olmadığını, krizlerden öğrenerek daha esnek ve güçlü yapılar oluşturması gerektiğini savunur. Rodin, dirençliliğin, kriz sonrası dönemde yeniden yapılanma ve adaptasyon süreçleri ile

derinlemesine bağlantılı olduğunu ileri sürer. Bu perspektif, Batty'nin karmaşıklık teorisinin kent planlamasındaki uygulanabilirliğini güçlendiren bir bakış açısı sunar.

Klaus Schwab (2016) ise “The Fourth Industrial Revolution” adlı eserinde teknolojik gelişmelerin şehirlerin karmaşıklığını artırdığına dikkat çeker. Schwab, dördüncü sanayi devriminin, özellikle veri analitiği ve yapay zekâ gibi araçlarla şehirlerin dinamik yapısına yeni katmanlar eklediğini belirtir. Batty'nin karmaşıklık teorisi, Schwab'ın öne sürdüğü teknolojik gelişmeler ışığında, şehirlerin nasıl daha akıllı ve dirençli hale gelebileceğine dair önemli ipuçları sunar. Michael Batty'nin karmaşıklık teorisi, şehirlerin hem fiziksel hem de sosyal ve teknolojik dinamiklerini anlamada kapsamlı bir teorik çerçeve sağlar. Bu teori, şehirlerin esnek ve dirençli bir yapıya kavuşması için yalnızca mekânsal analizlerin değil, sosyal, ekonomik ve teknolojik faktörlerin de dikkate alınması gerektiğini vurgular.

2. Dinamik Yapılar: Kent Sistemlerinin Esneklik ve Adaptasyon Kapasitesi

Şehirler, medeniyetin en karmaşık tezahürlerinden biridir; bir yanda insanlığın maddi ve manevi birikiminin ifadesi olan yapılar, diğer yanda ise sürekli değişen ve dönüşen sosyal, ekonomik ve çevresel dinamiklerle bir arada varlığını sürdürür. İnsan topluluklarının tarihten günümüze, doğa ve toplum arasındaki hassas dengeyi kurmaya çalıştığı şehirler, bugün daha önce hiç karşılaşmadıkları ölçekte krizlerle yüzleşmektedir. Bu noktada, şehirlerin esneklik ve adaptasyon kapasitesi, yalnızca bu krizlerden sağ çıkmak için değil, aynı zamanda krizlerden öğrenmek ve dönüşmek için kritik bir parametre olarak karşımıza çıkar.

Michael Batty'nin kent sistemleri ve karmaşıklık teorisi, şehirleri dinamik yapılar olarak ele alır ve esneklik kavramını bu sistemlerin içsel bir özelliği olarak tanımlar. Esneklik, basitçe bir sistemin bir şok veya kriz karşısında çökmemesi anlamına gelmez; aynı zamanda bu krizden öğrenme, kendini yeniden yapılandırma ve daha güçlü hale gelme kapasitesini içerir (Batty, 1994). Örneğin, Londra'nın Büyük Yangın sonrası yeniden inşası, sadece fiziksel bir

yeniden yapılanma değil, aynı zamanda kentin sosyal ve ekonomik yapısının daha esnek bir hale gelmesini sağlayan bir dönüşüm sürecidir.

Şehirlerin esnekliği, üç temel boyut üzerinden değerlendirilebilir: fiziksel altyapı, sosyal ağlar ve yönetim mekanizmaları. Fiziksel altyapı boyutunda, modern şehirlerdeki ulaşım sistemlerinden enerji ağlarına kadar birçok unsurun şoklara karşı dayanıklılığı önem kazanır. Örneğin, 2011 yılında Japonya’da meydana gelen Tōhoku depremi ve tsunami, şehir altyapısının esnekliğinin hayati önemini ortaya koymuştur. Tokyo’nun yerel tren sistemleri, deprem anında otomatik durdurma mekanizmaları sayesinde büyük bir felaketin önüne geçmiştir. Bu tür sistemler, Batty’nin karmaşıklık teorisinde öne sürdüğü gibi, bir kentin dinamik doğasının nasıl yönetilebileceğine dair somut örnekler sunar.

Sosyal ağlar açısından bakıldığında, şehirlerin adaptasyon kapasitesi, toplulukların dayanışma ve iş birliği yeteneklerine bağlıdır. Judith Rodin’in (2014) “The Resilience Dividend” adlı eserinde belirttiği üzere, New York şehri, Sandy Kasırgası sırasında ve sonrasında toplulukların yerel inisiyatif olarak krizlere karşı hızlı çözümler geliştirmesiyle öne çıkmıştır. Bu tür sosyal dayanışma ağları, krizlere karşı yalnızca fiziksel değil, psikolojik bir direnç de sağlar.

Yönetişim boyutunda ise şehirlerin esnekliği, kriz anında hızlı ve etkili karar alma mekanizmalarına sahip olup olmamalarıyla doğrudan ilişkilidir. Örneğin, Rotterdam şehri, iklim değişikliği kaynaklı sel riskine karşı yenilikçi bir yönetim stratejisi geliştirerek, şehir planlamasında “Room for the River” (Nehir İçin Alan) projesini hayata geçirmiştir. Bu proje, geleneksel baraj ve set yaklaşımı yerine, nehrin doğal taşkın alanlarını genişleterek suyun kente zarar vermesini önlemeyi hedefler. Rotterdam örneği, karmaşık sistemlerde yönetim süreçlerinin nasıl dönüştürülebileceğini göstermektedir.

Batty’nin teorisi ışığında, şehirlerin esneklik kapasitesinin artırılabilmesi için bazı temel stratejiler önerilebilir:

- *Veri Tabanlı Planlama:* Şehirlerin dinamik yapısını anlamak için büyük veri analitiği ve modelleme tekniklerinin kullanılması. Örneğin, Singapur’da kullanılan dijital ikiz model, şehir sistemlerinin krizlere karşı esnekliğini artırmak için kullanılmaktadır.
- *Kapsayıcı Yönetişim:* Şehirlerdeki tüm paydaşların karar alma süreçlerine katılımını sağlamak. Özellikle topluluk temelli planlama yaklaşımları, sosyal ağları güçlendirmekte ve şehirlerin adaptasyon kapasitesini artırmaktadır.
- *Doğa ile Uyumlu Çözümler:* Doğal süreçleri taklit eden tasarımlar, şehirlerin çevresel krizlere karşı esnekliğini artırabilir. Örneğin, Kopenhag’daki su tutma parkları, hem taşkın yönetimi sağlar hem de sosyal etkileşim alanları yaratır.

Neticede, şehirlerin esneklik ve adaptasyon kapasitesi, yalnızca fiziksel dayanıklılıkla sınırlı bir mesele değildir. Bu kapasite, şehirlerin sosyal bağları, yönetim yapıları ve teknolojiyle olan etkileşimleriyle şekillenir. Batty’nin karmaşıklık teorisi, şehirlerin bu çok boyutlu yapısını anlamak ve yönetmek için güçlü bir çerçeve sunar. Ancak bu çerçeveyi hayata geçirmek, şehirlerin tarih boyunca sahip olduğu dinamik doğasını doğru anlamaktan ve bu doğrultuda yenilikçi politikalar geliştirmekten geçer.

3. **Karmaşıklık ve Dirençlilik: Şehirlerin Gelecekteki Zorluklara Yanıtı**

Karmaşıklık teorisi ve dirençlilik kavramları, şehirlerin çevresel, ekonomik ve toplumsal krizlere nasıl yanıt verdiğini ve bu krizlerden nasıl güçlenerek çıktığını analiz etmek için temel araçlar haline gelmiştir.

Michael Batty’nin karmaşıklık teorisi, şehirlerin birbirine bağlı alt sistemlerden oluştuğunu ve bu alt sistemlerin karşılıklı etkileşimlerle şekillendiğini vurgular (Batty, 1994). Bu bağlamda, dirençlilik, şehirlerin bu alt sistemlerinin şoklara ve değişimlere karşı adaptasyon kabiliyeti olarak tanımlanabilir. Judith Rodin’in *The Resilience Dividend* adlı eserinde belirttiği gibi, dirençlilik

yalnızca krizlere dayanıklı olmayı değil, aynı zamanda krizlerden öğrenme ve dönüşüm becerisini de içerir (Rodin, 2014).

Klaus Schwab'ın dördüncü sanayi devrimi üzerine çalışmaları da şehirlerin karmaşıklığını artıran teknolojik yeniliklere dikkat çeker. Özellikle veri analitiği, yapay zekâ ve nesnelerin interneti gibi teknolojiler, şehirlerin yönetimini daha karmaşık hale getirirken, aynı zamanda dirençlilik kapasitelerini artırmak için fırsatlar da sunmaktadır (Schwab, 2016).

Örneğin, Rotterdam'ın "Room for the River" programı, karmaşıklık ve dirençlilik arasındaki ilişkiyi anlamada önemli bir vaka çalışmasıdır. Bu proje, sel riskine karşı geleneksel baraj yaklaşımlarından vazgeçip doğa dostu çözümlerle taşkın riskini azaltmayı hedeflerken, aynı zamanda şehrin ekolojik ve sosyal sistemlerini güçlendirmiştir (Rotterdam City Government, 2020).

Bu başlık altında şehirlerin gelecekteki zorluklara yanıtını analiz etmek için kullanılabilecek diğer önemli kavramlar arasında sosyal kırılganlık (Cutter, 1996) ve adaptif yönetim yer alır. Sosyal kırılganlık, şehirlerin en zayıf toplumsal kesimlerinin krizlere nasıl etkilendiğini anlamada temel bir ölçüttür. Cutter'ın çalışmaları, şehirlerin dirençlilik kapasitesinin artırılmasında sosyal eşitliğin ve kapsayıcılığın önemine işaret eder . Dirençlilik ve karmaşıklık teorileri, şehirlerin birbirine bağlı sistemlerden oluşan yapısını anlamaya yönelik önemli teorik çerçeveler sunmaktadır. Batty'nin karmaşıklık teorisi, şehirlerin organizasyonel yapısını ve bu yapıların adaptif kapasitelerini analiz etmek için ideal bir başlangıç noktasıdır. Bununla birlikte, bu teori, yalnızca fiziksel mekânın değil, aynı zamanda ekonomik ve sosyal bağlamların da dinamik bir şekilde ele alınmasını gerektirir.

Klaus Schwab'ın (2016) çalışmaları, teknolojik gelişmelerin şehirlerin karmaşıklık seviyesini nasıl artırdığını gösterir. Özellikle akıllı şehir uygulamaları, veri tabanlı yönetim ve büyük veri analitiği, şehirlerin krizlere daha hızlı yanıt vermesini sağlamaktadır. Örneğin, Singapur'un dijital ikiz teknolojisi, şehirdeki enerji, ulaşım ve çevre sistemlerinin gerçek zamanlı olarak izlenmesine olanak tanıyarak potansiyel krizlerin önceden tespit edilmesini ve

etkilerinin azaltılmasını sağlamıştır. Bu tür teknolojiler, şehirlerin hem karmaşıklık hem de dirençlilik kapasitelerini artıran kritik unsurlardır.

Rotterdam'ın *Room for the River* programı, yalnızca fiziksel altyapıyı güçlendirmekle kalmayıp, aynı zamanda ekosistem hizmetlerini ve sosyal dayanışmayı da artıran bir yaklaşımı daha temsil eder. Bu tür doğa temelli çözümler, karmaşıklık teorisinin öne sürdüğü şekilde, şehirlerin alt sistemlerinin birbiriyle uyumlu bir şekilde çalışmasını sağlayarak dirençliliği artırır.

Judith Rodin (2014) ve Susan Cutter (1996), sosyal kırılganlık faktörlerinin şehirlerin dirençliliği üzerindeki etkisini vurgulamaktadır. Örneğin, New Orleans'taki Katrina Kasırgası sonrası yapılan çalışmalar, toplumsal dayanışma ağlarının eksikliğinin felaketin etkilerini artırdığını göstermiştir. Buna karşın, Sandy Kasırgası sırasında New York'ta yerel toplulukların organize olarak acil yardım ve yeniden yapılanma süreçlerine katkı sağlaması, sosyal dayanışmanın krizlere yanıt verme kapasitesini artırdığını ortaya koymuştur. Ü

Batty'nin karmaşıklık teorisi, şehirlerin yönetim mekanizmalarının dinamik yapısını anlamada da kritik bir rol oynar. Karmaşık şehir sistemlerinde, etkili kriz yönetimi ve dirençlilik artırma stratejileri, ancak çok katmanlı bir yönetim yaklaşımıyla mümkün olabilir. Örneğin, Japonya'da *Tōhoku depremi* sonrası geliştirilen çok seviyeli afet yönetimi modeli, yerel, bölgesel ve ulusal düzeyde koordinasyonu artırarak dirençlilik kapasitesini yükseltmiştir.

Şehirlerin karmaşıklığı ve dirençliliği, gelecekte artan nüfus yoğunluğu, iklim değişikliği ve teknolojik dönüşümlerle daha kritik hale gelecektir. Bu bağlamda, şehir planlamacılarının ve politikacıların, hem fiziksel hem de sosyal altyapı sistemlerini uyumlu bir şekilde geliştirmesi gerekmektedir. Batty'nin karmaşıklık teorisinin sunduğu analitik araçlar, şehirlerin gelecekteki zorluklara yanıt verme kapasitelerini artırmak için vazgeçilmez bir çerçeve sunar. Bu çerçevede, karmaşıklık ve dirençlilik, şehirlerin yalnızca krizlere dayanıklı olmasını değil, aynı

zamanda krizlerden öğrenerek daha güçlü bir şekilde gelişmesini sağlayacak bir paradigma değişikliğini temsil etmektedir.

4. Şehir Planlamasında Yeni Bir Paradigma: Dinamik ve Dirençli Kent Modelleri

Tarihte şehirler, yalnızca toplumsal ve ekonomik faaliyetlerin merkezleri değil, aynı zamanda medeniyetlerin en sofistike organizasyonel yapılarını temsil etmişlerdir. Ancak modern zamanlarda şehirler, geçmişte hiç görülmemiş türde ve ölçekte zorluklarla karşı karşıyadır. İklim değişikliği, nüfus artışı, sosyal eşitsizlikler ve teknolojik dönüşümler gibi faktörler, şehir planlamasının geleneksel yaklaşımlarını sorgulamayı ve yeniden değerlendirmeyi zorunlu kılmaktadır. Bu noktada, dinamik ve dirençli kent modelleri, çağımızın ihtiyaçlarına cevap vermek için bir paradigma değişimini temsil etmektedir.

Michael Batty'nin karmaşıklık teorisi, bu yeni paradigmaya ışık tutan en önemli çerçevelerden biridir. Batty, şehirleri durağan, statik yapılar olarak değil, sürekli değişen, adaptif ve çok katmanlı sistemler olarak görür. Bu bakış açısı, şehirlerin planlanmasında tek bir doğrusal çözüm yerine, dinamik bir süreç anlayışının benimsenmesini gerektirir (Batty, 1994). Örneğin, bir şehrin altyapısını sadece fiziksel dayanıklılığa göre inşa etmek artık yeterli değildir; aynı zamanda sosyal ağların güçlendirilmesi ve yönetim mekanizmalarının adaptif hale getirilmesi şarttır.

Önceden de örnek verdiğimiz, Rotterdam şehrinin, “*Room for the River*” projesi, bu anlayışın somut bir örneği olarak karşımıza çıkar. Geleneksel set ve baraj yaklaşımları yerine, doğal taşkın alanlarının yeniden düzenlenmesiyle, şehir yalnızca sel riskini azaltmakla kalmamış, aynı zamanda ekolojik sistemlerin ve sosyal etkileşim alanlarının da güçlenmesini sağlamıştır (Rotterdam City Government, 2020). Bu, şehirlerin hem çevresel hem de toplumsal dayanıklılığını artıran bütüncül bir yaklaşımı temsil etmektedir.

Dinamik ve dirençli şehirlerin temel özellikleri arasında esneklik, adaptasyon kapasitesi ve öğrenme yeteneği yer alır. Judith Rodin, bu noktada dirençliliği yalnızca krizlere karşı bir dayanıklılık

unsuru değil, aynı zamanda krizlerden öğrenerek dönüşme kapasitesi olarak tanımlar (Rodin, 2014). Örneğin, New York şehri, Sandy Kasırgası'ndan sonra yalnızca fiziksel altyapısını değil, aynı zamanda topluluk dayanışma ağlarını da yeniden inşa ederek gelecekteki krizlere karşı daha esnek bir hale gelmiştir.

Bunun yanı sıra, teknolojinin şehir planlamasına entegrasyonu da bu yeni paradigmanın ayrılmaz bir parçasıdır. Klaus Schwab, dördüncü sanayi devriminin şehirlerin karmaşıklığını artırdığını, ancak aynı zamanda bu karmaşıklığın yönetilmesine yardımcı olacak araçlar sunduğunu belirtir (Schwab, 2016). Örneğin, Singapur'un dijital ikiz teknolojisi, şehrin altyapı ve kaynak yönetiminde dinamik karar alma süreçlerini desteklemektedir. Bu tür teknolojiler, şehirlerin adaptif kapasitesini artıran önemli birer araçtır.

Dinamik ve dirençli kent modelleri, aslında tarihsel bir kökene de sahiptir. Roma İmparatorluğu'nun su kemerlerinden Osmanlı şehirlerinin sosyal dayanışma ağlarına kadar pek çok örnek, şehirlerin adaptif kapasitelerinin geçmişte de ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Ancak bugün, bu kapasitenin yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda sosyal, ekonomik ve teknolojik boyutları kapsaması gerektiği açıktır. Bu nedenle, şehir planlamasında yeni bir paradigma olarak dinamik ve dirençli kent modelleri, modern kentleşmenin karmaşık yapısını anlamak ve bu yapıyı sürdürülebilir bir geleceğe taşımak için vazgeçilmez bir yaklaşımı temsil etmektedir. Şehirlerin yalnızca krizlere dayanıklı olmasını değil, aynı zamanda bu krizlerden öğrenerek daha güçlü hale gelmesini sağlayacak bir planlama anlayışı, çağımızın gereklilikleriyle uyumlu bir vizyon ortaya koymaktadır.

Şehirlerin günümüzün hızla değişen ve karmaşık sorunlarına yanıt verebilmesi, statik çözümlerin ötesine geçen dinamik ve dirençli yaklaşımları zorunlu kılmaktadır. Bu modeller, şehirlerin yalnızca krizlere dayanıklı olmasını değil, aynı zamanda krizlerden öğrenerek kendini geliştirmesini amaçlayan bir anlayışı temsil eder. Teorik temellerini Michael Batty'nin karmaşıklık teorisinden alan bu modeller, pratikte birçok başarılı örnekle somutlaşmıştır.

Dinamik ve dirençli kent modellerine örnekler dendiğinde akla gelen ilk proje olan Rotterdam: Room for the River (Nehir İçin Alan) projesiyle; Rotterdam, iklim değişikliği kaynaklı sel riskine karşı aslında oldukça yenilikçi bir yaklaşım geliştirmiştir. “*Room for the River*” projesi kapsamında, geleneksel set ve baraj sistemleri yerine, nehir taşkın alanlarının genişletilmesi sağlanmıştır. Bu projeyle hem suyun doğal hareketine uyum sağlanmış hem de taşkın alanları rekreasyon alanlarına dönüştürülerek toplumsal fayda yaratılmıştır (Rotterdam City Government, 2020). Proje, doğa temelli çözümlerle şehirlerin çevresel dayanıklılığını artırmanın somut bir örneğidir.

En çok bilinen bir ikinci proje olarak; Kopenhag, şehir içindeki sel risklerini azaltmak ve su yönetimini iyileştirmek için “su tutma parkları” (*water retention parks*) inşa etmiştir. Bu parklar, taşkın sularını doğal olarak yönlendiren ve aynı zamanda halkın kullanımına açık yeşil alanlar olarak hizmet veren çok işlevli alanlardır. Örneğin, Tåsinge Plads projesi, taşkın sularını geçici olarak depolarken aynı zamanda çevresel sürdürülebilirliği teşvik eden bir model sunmaktadır.

Singapur, karmaşık şehir sistemlerini yönetmek için dijital ikiz (digital twin) teknolojisini kullanmaktadır. Bu teknoloji, şehrin dijital bir kopyasını oluşturarak altyapı, ulaşım ve enerji sistemlerinin gerçek zamanlı takibini sağlar. Bu sayede, trafik yönetiminden enerji tüketimine kadar birçok alanda dinamik kararlar alınabilir. Singapur’un bu yaklaşımı, Batty’nin şehirlerin veri temelli bir anlayışla yönetilmesi gerektiği fikrini hayata geçiren en iyi örneklerden biridir (Schwab, 2016).

2012’deki Sandy Kasırgası, New York’un altyapı ve toplumsal dayanışma ağlarının sınırlarını zorlamış, ancak bu krizden önemli dersler çıkarılmıştır. Yeniden yapılanma sürecinde, şehrin su kenarındaki altyapısı güçlendirilmiş ve toplumsal dayanışma mekanizmaları geliştirilmiştir. Örneğin, “Big U” projesi, Manhattan’ın kıyı bölgesinde taşkın koruma sistemleri inşa ederken aynı zamanda halka açık yeşil alanlar yaratmayı hedeflemiştir.

Bir zamanlar yüksek suç oranlarıyla anılan Medellín, sosyal dayanıklılığı artıran bir şehir modeli geliştirmiştir. Şehirdeki fakir mahalleler, ulaşım sistemlerine entegre edilerek sosyal izolasyon azaltılmış ve toplumsal bağlar güçlendirilmiştir. Medellín Metrocable sistemi, dağlık bölgelerde yaşayan yoksul toplulukları şehir merkezine bağlayarak sosyal dayanışmayı ve ekonomik katılımı artırmıştır.

Tokyo, Japonya'nın depremlere karşı en dirençli şehirlerinden biridir. Şehirde, yüksek teknolojiye sahip erken uyarı sistemleri ve esnek altyapılar bulunmaktadır. Örneğin, Tokyo'daki tren sistemleri, bir deprem algılandığında otomatik olarak durdurularak can kaybını önlemektedir. Ayrıca, şehirdeki bina kodları, depreme dayanıklılık standartlarını sürekli olarak güncellemektedir.

Curitiba, sürdürülebilir ulaşım modeliyle tanınır. Şehir, dünyanın ilk hızlı otobüs sistemi (Bus Rapid Transit – BRT) ağını geliştirerek toplu taşıma kullanımını artırmış ve karbon emisyonlarını azaltmıştır. Curitiba'nın bu sistemi, Batty'nin karmaşık sistemlerin esnek çözümlerle optimize edilebileceği fikrini destekleyen başarılı bir örnektir.

Michael Batty'nin karmaşıklık teorisi, şehirlerin sürekli değişen ve birbirine bağlı sistemler olarak ele alınması gerektiğini vurgular. Bu teoriyi destekleyen Judith Rodin, Klaus Schwab ve diğer araştırmacılar, şehirlerin dirençliliğini artırmanın yalnızca fiziksel altyapıyı güçlendirmekle değil, aynı zamanda sosyal dayanışma ve teknoloji entegrasyonu ile mümkün olduğunu savunur.

Dinamik ve dirençli kent modelleri, yalnızca şehirlerin krizlere karşı hazırlıklı olmasını değil, aynı zamanda bu krizlerden öğrenerek dönüşüm geçirmesini sağlar. Bu anlayış, şehirlerin gelecekte karşılaşacağı zorluklara yanıt verebilecek bir planlama vizyonunun temelini oluşturur.

5. Kentsel Dirençliliği Ölçmek: Karmaşık Sistemler Yaklaşımı ve Uygulama Alanları

Kentsel dirençliliği ölçmek, modern şehirlerin karşı karşıya olduğu krizleri anlamak ve bu krizlere yanıt verebilmek adına kritik bir süreçtir. Dirençlilik, yalnızca fiziksel altyapının dayanıklılığı ile sınırlı değildir; sosyal, ekonomik ve yönetim sistemlerinin de bu kapasiteye dahil olduğu, karmaşık bir kavramdır. Bu nedenle, kentsel dirençliliğin ölçülmesinde bütüncül ve çok boyutlu bir yaklaşım gereklidir. Karmaşık sistemler teorisi, bu çetrefilli süreci anlamak ve yönetmek için uygun bir metodolojik çerçeve sunar.

Karmaşık sistemler yaklaşımı, şehirlerin birbiriyle etkileşim halinde olan çoklu alt sistemlerden oluştuğunu varsayar (Batty, 2013). Bu yaklaşım, şehirleri statik yapılardan ziyade dinamik ve kendini organize edebilen organizmalar olarak ele alır. Dirençliliği ölçmek, bu organizmanın tüm bileşenlerini ve onların birbiriyle olan ilişkilerini analiz etmeyi gerektirir. Örneğin, ulaşım ağlarının, enerji sistemlerinin ve su altyapısının bir deprem sırasında nasıl tepki verdiği; sosyal bağların, ekonomik sistemlerin ve yönetim mekanizmalarının bu krizlere nasıl yanıt verdiği karmaşık bir analiz gerektirir (Rodin, 2014).

Dirençlilik ölçümleri, genellikle şu üç temel boyut üzerine inşa edilir:

- **Fiziksel Altyapının Dayanıklılığı:** Yapıların ve sistemlerin krizlere karşı işlevlerini sürdürme kapasitesi.
- **Sosyal ve Ekonomik Dayanıklılık:** Toplumun ve ekonominin krizlere uyum sağlama yeteneği.
- **Yönetişim ve Planlama Kapasitesi:** Kriz yönetiminde etkili karar alma ve kaynak mobilizasyonu süreçleri.

Dirençlilik ölçümüne yönelik metodolojik araçlar, nicel ve nitel tekniklerin bir kombinasyonunu içerir. Nicel yöntemler genellikle veriye dayalı analizler ve modellerle çalışırken, nitel yöntemler daha çok bağlamsal ve yerel faktörlere odaklanır.

Karmaşık sistemlerin analizinde kullanılan veri tabanlı modeller, şehirlerin çeşitli bileşenlerinin dinamiklerini anlamak için güçlü bir araçtır. Örneğin, Singapur’da kullanılan dijital ikiz modeli, şehrin ulaşım, enerji ve su altyapılarını simüle ederek, kriz anlarında bu sistemlerin nasıl performans göstereceğini analiz etmektedir (Schwab, 2016). Bu tür modeller, yalnızca mevcut durumun analizini değil, gelecekteki potansiyel senaryoların da değerlendirilmesini mümkün kılar.

Sosyal kırılganlık indeksleri, toplumsal yapının krizlere karşı ne kadar savunmasız olduğunu ölçmek için kullanılır. Cutter (1996), *SoVI (Social Vulnerability Index)* adı verilen bir yöntem geliştirmiş ve bu yöntemi doğal afetlerin sosyal etkilerini ölçmek için kullanmıştır. Bu yaklaşım, şehirlerin hangi bölgelerinin daha savunmasız olduğunu belirlemek ve bu bölgelerde önleyici politikalar geliştirmek için önemli bir araçtır.

Yönetişim süreçlerini analiz etmek, kentsel dirençlilik ölçümünde kritik bir boyuttur. Rotterdam’ın “Room for the River” programı, geleneksel baraj sistemlerinden farklı olarak, suyun doğal taşkın alanlarını genişleterek şehrin taşkın riskine adaptasyonunu sağlamaktadır (Rotterdam City Government, 2020). Bu tür projeler, krizlere karşı hızlı ve etkili bir şekilde yanıt verebilmek için yönetim mekanizmalarının nasıl organize edilmesi gerektiğine dair somut örnekler sunar.

Fiziksel Dirençlilik ölçümü için, *2011 Tōhoku Depremi* ve tsunamisi sonrası Japonya’daki altyapı sistemleri, fiziksel dirençlilik açısından kapsamlı bir şekilde değerlendirilmiştir. Tokyo’nun yerel tren sistemlerinde kullanılan otomatik durdurma mekanizmaları, kriz anında büyük çaplı kazaların önüne geçmiş ve dirençlilik ölçümlerinin önemini ortaya koymuştur (Batty, 2013).

Sosyal Dirençlilik söz konusu olduğunda, *Sandy Kasırgası* sırasında New York’ta topluluk temelli dayanışma ağlarının etkili olması, sosyal dirençliliğin kriz anında ne kadar kritik bir faktör olduğunu göstermiştir (Rodin, 2014). Bu tür dayanışma ağları, kriz sonrası yeniden yapılanma süreçlerinde de aktif rol oynamıştır.

Ekonomik Dirençlilik ölçümü adına, Londra, 2008 finansal krizinden sonra ekonomik çeşitliliğini artırmak ve yerel iş gücünü güçlendirmek adına kapsamlı stratejiler geliştirmiştir. Bu stratejiler, ekonomik sistemlerin krizlere karşı daha esnek hale gelmesini sağlamıştır (Schwab, 2016).

Doğa Tabanlı Çözümler üzerine, Kopenhag’da inşa edilen *sututma parkları*, taşkın riskine karşı hem çevresel hem de sosyal faydalar sağlayan bir proje olarak öne çıkmaktadır. Bu parklar, aşırı yağış durumunda suyu depolayarak kenti korumakta ve aynı zamanda sosyal etkileşim alanları sunmaktadır (Rotterdam City Government, 2020).

Kentsel dirençliliği ölçmek, şehirlerin mevcut durumunu değerlendirmek ve gelecekte karşılaşılabilecek zorluklara hazırlıklı olmalarını sağlamak için kritik bir süreçtir. Karmaşık sistemler yaklaşımı, bu ölçüm sürecinin dinamik, çok boyutlu ve bağlamsal doğasını anlamak için uygun bir çerçeve sunar. Ancak bu çerçeve, yalnızca teorik bir analiz aracı değil, aynı zamanda pratikte uygulanabilir stratejiler geliştirmek için de kullanılmalıdır. Bu bağlamda, şehirlerin dirençliliği artırma yolunda sadece fiziksel altyapılarını değil, sosyal bağlarını, ekonomik yapılarını ve yönetim mekanizmalarını da bütüncül bir şekilde ele almaları gerekmektedir.

Sonuç

Michael Batty’nin karmaşıklık teorisi, şehirlerin yalnızca bugünkü sorunlarına yanıt vermekle kalmayıp, gelecekte karşılaşılabilecek belirsizlikler ve krizler karşısında da sürdürülebilir bir şekilde varlıklarını devam ettirebilmeleri için kapsamlı bir rehber sunar. Bu teori, şehirlerin statik ve basit yapılar olmadığı, aksine sürekli değişen, çok katmanlı, iç içe geçmiş ve kendini yeniden organize edebilen sistemler olduğu gerçeğini ortaya koyar. Batty’nin çalışmaları, şehirlerin fiziksel, sosyal ve ekonomik dinamiklerinin birbiriyle nasıl etkileşim içinde olduğunu ve bu etkileşimlerin, şehirlerin dirençlilik ve esneklik kapasitelerini nasıl etkilediğini derinlemesine incelemektedir. Bu bağlamda, karmaşıklık teorisi, şehirlerin sadece mevcut krizlerden sağ çıkmasını değil, bu

krizlerden öğrenmesini ve kendini yeniden yapılandırarak daha güçlü bir yapıya kavuşmasını hedefler.

Şehirlerin karmaşık yapısının çözülmesi, bu dinamik sistemlerin nasıl işlediğinin anlaşılmasını ve buna uygun çözümler geliştirilmesini gerektirir. Bu noktada dayanıklı ve esnek kent modellerinin geliştirilmesi, şehirlerin gelecekte karşılaşılabilecekleri çevresel, ekonomik ve toplumsal tehditler karşısında uyum sağlayabilmelerinin anahtarıdır. Ancak bu dönüşüm, yalnızca teknik bir planlama meselesi olarak ele alınamaz; daha geniş bir perspektifle, toplumsal, çevresel ve teknolojik bir sorumluluk olarak değerlendirilmelidir.

Toplumsal boyutta, şehirlerin esnekliği, yalnızca altyapı dayanıklılığı ile değil, toplulukların dayanışma kapasitesi, sosyal adalet ve kapsayıcılık ilkeleriyle de doğrudan ilişkilidir. Çevresel boyutta, iklim değişikliği, doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimi ve ekosistem hizmetlerinin korunması, şehirlerin yaşam kalitesini koruyabilmesi için kritik öneme sahiptir. Teknolojik boyutta ise büyük veri, yapay zekâ, dijital ikiz modelleri ve diğer yenilikçi araçlar, şehirlerin karmaşıklığını anlamak ve yönetmek için güçlü araçlar sunar. Bu teknolojiler, yalnızca sorunları çözmekle kalmaz, aynı zamanda daha iyi bir gelecek için proaktif stratejiler geliştirilmesine olanak tanır.

Michael Batty'nin karmaşıklık teorisi ve bu bağlamda yapılan çalışmalar, şehirlerin gelecekteki varlıklarını sürdürebilmesi için gerekli olan stratejik bir çerçeve sunar. Ancak bu çerçevenin hayata geçirilebilmesi, farklı disiplinlerin, paydaşların ve toplulukların iş birliği içinde çalışmasını gerektirir. Şehirler, yalnızca fiziksel mekânlar değil, aynı zamanda insanlığın kültürel, ekonomik ve sosyal mirasını barındıran, geleceği inşa eden mekânlardır. Bu nedenle, şehirlerin karmaşıklığını anlamak ve bu anlayış doğrultusunda dirençli ve esnek modeller geliştirmek, insanlığın sürdürülebilir bir geleceği garanti altına alması için bir zorunluluktur.

Kaynakça

Batty, M. (1994). *Fractal Cities: A Geometry of Form and Function*. Academic Press.

Cutter, S. L. (1996). Social vulnerability to environmental hazards. *Progress in Human Geography*, 20(4), 529-539. <https://doi.org/10.1177/030913259602000407>

Haas, E. (2009). *A world of regions: Asia and Europe in the American imperium*. University of California Press.

Gutter, S. (2010). Resilience in the city: Urban infrastructure and risk management. *Journal of Urban Studies*, 47(5), 1315-1333.

Rodin, J. (2014). *The Resilience Dividend: Being Strong in a World Where Things Go Wrong*. PublicAffairs.

Rotterdam City Government. (2020). *Room for the River Programme*. Accessed from <https://www.roomfortheriver.nl/>

Schwab, K. (2016). *The Fourth Industrial Revolution*. World Economic Forum.

Schwaller, D. (2018). *Resilience, urban planning and the post-industrial city*. Cambridge University Press.

BÖLÜM VIII

Avrupa Birliği’nde Dijital Diplomasi: Çok Katmanlı İletişim Stratejilerinin Siyasi ve Kültürel Etkileri

*Veysel Eren¹
Soner Akın²*

Giriş

Avrupa Birliği (AB), İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa kıtasında barış ve istikrarı tesis etmek amacıyla ortaya çıkan, zaman içinde ekonomik, siyasi ve kültürel entegrasyonu önceleyen çok katmanlı bir ulus-ötesi yapıdır. Her ne kadar başlangıçta ekonomik işbirliği temeli üzerine kurulmuş olsa da, AB’nin günümüzde kazandığı uluslararası rol ve etki sahası, diplomasi alanında yeni yaklaşımları ve yenilikçi iletişim stratejilerini de beraberinde getirmiştir. Dijital çağın sunduğu olanaklar, AB kurum ve organlarının yalnızca kendi üye devletleriyle değil, dünyanın dört bir yanındaki paydaşlarla da doğrudan ve eş zamanlı etkileşim kurabilmesini sağlamaktadır. Bu durum, diplomasi geleneklerinin ve

¹ Prof. Dr., Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Hatay /Türkiye Orcid: 0000-0003-3607-1583, veysel@mku.edu.tr

² Doç. Dr., Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Hatay /Türkiye, Orcid: 0000-0002-2403-8041, sakin@mku.edu.tr

kamu diplomasisi yöntemlerinin yeniden değerlendirilmesi gerektiğine işaret ederken, iletişim çalışmalarının da her zamankinden daha fazla gündeme gelmesine neden olmaktadır.

Özellikle internet tabanlı teknoloji ve dijital iletişim araçlarının gelişimi, AB'nin yalnızca uluslararası kamuoyu nezdindeki imajını değil, aynı zamanda üye ülkeler arasındaki etkileşimi de yeni bir boyuta taşımıştır. Sosyal medya platformlarında yürütülen kamu diplomasisi kampanyaları, kriz dönemlerinde bilgi akışının koordine edilmesi ve sınır ötesi işbirliğine dair mesajların eş güdümlü bir şekilde aktarılması, AB'nin “çok katmanlı iletişim stratejileri” kavramını sahiplendiğini göstermektedir. Dolayısıyla dijital diplomasi, geleneksel diplomatik kanalların ötesine geçerek, bilgi ve iletişim teknolojilerinin stratejik kullanımını merkeze alan, aynı zamanda kültürel ve siyasi etkileri kapsamlı bir şekilde ele alan bir sürece dönüşmüştür.

Bu dönüşümün nedenlerini anlamak için, hem küreselleşmenin getirdiği çok yönlü iletişim ağlarını hem de AB içindeki kurumsal yapıların etkileşimini incelemek gerekir. Bir yandan küresel çapta siyasi ve ekonomik güç dengeleri değişirken, öte yandan AB bünyesindeki çok dilli ve çok kültürlü ortam, iletişim stratejilerinde ortak bir söylem inşa etmenin zorluklarıyla yüz yüze gelmektedir. Farklı üye ülkeler farklı siyasi önceliklere, toplumsal hassasiyetlere ve kültürel normlara sahiptir. Bu da, AB'nin resmi kurumları tarafından belirlenen mesajların her üye devlette aynı etkiyi yaratamayabileceği anlamına gelir. Dolayısıyla, iletişim stratejilerinin tasarımı “tek sesli” bir yaklaşım yerine, uyarlamalı, bölgeye ve konuya göre farklılaşabilen bir dil ve anlatı kullanımı giderek daha önem kazanmaktadır.

Dijitalleşmenin etkisiyle birlikte, kamuoyu oluşturma süreçleri ve kriz dönemlerindeki söylem yönetimi de radikal bir değişime uğramıştır. Geleneksel medya kanallarının yanında, sosyal medya platformları, bloglar, çevrimiçi haber siteleri ve hatta pod yayıncılığı gibi yeni medya türleri, iletişimi çok yönlü ve etkileşimli hâle getirmektedir. Bu gelişme, AB'nin sadece kendi kurumlarından çıkan mesajların değil, aynı zamanda sivil toplum kuruluşlarından,

yerel yönetimlerden ve hatta bireylerden gelen geri bildirimlerin de hesaba katıldığı bir iletişim ekosistemini zorunlu kılar. Bu noktada, veri güvenliği, çevrimiçi manipülasyon ve yanıltıcı içeriklerle mücadele gibi konular da dijital diplomasi stratejilerinin anahtar unsurları hâline gelmektedir.

Avrupa Birliği'nin dijital diplomasi alanındaki faaliyetlerini güçlü kılan bir başka etken ise, yumuşak güç (soft power) yaklaşımının günümüzde kazandığı önemdir. AB, küresel ölçekte barışı, demokrasiyi, insan haklarını ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik eden politikalar geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu politikaların meşruiyet kazanabilmesi ve uluslararası toplum tarafından kabul görebilmesi için şeffaf, etkin ve çok sesli bir iletişim ortamı büyük önem taşır. Yumuşak gücün etkili biçimde kullanılabilmesi, AB'nin değerlerinin dünya kamuoyuna doğru biçimde anlatılması ve bu değerlerin somut örneklerle desteklenmesiyle mümkündür. Dijital diplomasi, bu süreçte kültürel, sosyal ve siyasi bağlamı gözetten bir enstrüman olarak devreye girer.

Elbette dijital diplomasi, geleneksel diplomasi araçlarının tamamen ortadan kalktığı bir alan değildir. Daha ziyade, geleneksel yöntemleri tamamlayarak uluslararası ilişkilerde yeni bir etkileşim biçimi ortaya koyar. Sahip olduğu dinamizm ve esneklik, AB gibi çok katmanlı bir siyasi yapının kendi mesajlarını daha hızlı ve daha etkin biçimde yaymasına yardımcı olur. Bununla birlikte, dijital alanın doğası gereği ortaya çıkan siber saldırılar, çevrimiçi manipülasyon, dezenformasyon ve kişisel verilerin korunması gibi konular, dijital diplomasi stratejilerinin sınırlarını ve sorumluluklarını yeniden tanımlamaktadır.

Dijitalleşen dünyada Avrupa Birliği'nin yerleşik diplomatik yapısı ve kamu diplomasi faaliyetleri, hiç olmadığı kadar karmaşık ve bir o kadar da fırsatlar barındıran bir sürecin içindedir. Bu çalışmanın amacı, AB'nin dijital diplomasi alanında yürüttüğü faaliyetleri, çok katmanlı iletişim stratejilerinin siyasi ve kültürel etkilerini göz önünde bulundurarak kapsamlı bir şekilde analiz etmek; böylece hem iletişim çalışmalarına hem de uluslararası ilişkiler literatürüne katkıda bulunacak bir çerçeve sunmaktır. Bu

bağlamda, Avrupa Birliği'nde dijitalleşme ve çok katmanlı iletişim kavramlarının nasıl iç içe geçtiği, hangi zorlukların ve fırsatların ortaya çıktığı ve bu süreçte AB'nin küresel rolünün nasıl etkilendiği soruları, bu çalışmanın temel tartışma eksenini oluşturacaktır.

Dijital teknolojilerin hızlı ilerleyişi ve sosyal medya platformlarının küresel ölçekte yaygınlaşması, uluslararası ilişkiler ve kamu diplomasisi alanlarında köklü değişimlere yol açmıştır. Avrupa Birliği (AB) gibi çok katmanlı bir siyasi ve ekonomik yapının, kendi içindeki uyum ve bütünleşmeyi sağlamasının yanı sıra, uluslararası aktörlere karşı da ortak bir duruş ve mesaj sunması beklenmektedir. Bu beklenti, dijital dönüşümün ortaya çıkardığı iletişim kanallarının etkin kullanılmasını ve sosyal medya diplomasi araçlarıyla farklı kitlelere ulaşılmasını zorunlu kılmaktadır (Chadwick, 2017). Dolayısıyla, dijital çağın imkânları, AB entegrasyonunun derinleşmesine katkı sağlarken aynı zamanda Birliğin küresel sahnedeki itibarını ve etki kapasitesini de şekillendirmektedir.

1.Dijital Dönüşüm ve Sosyal Medya Diplomasisi

Dijital dönüşüm, en genel anlamıyla toplumların teknolojiye ve özellikle internet tabanlı araçlara artan bağımlılığı ile ifade edilmektedir. Bu dönüşüm, geleneksel diplomatik ilişkilere yeni bir boyut kazandırarak, ülkelerin ve ulus-ötesi kurumların kamuoyuna doğrudan ve eşzamanlı biçimde ulaşmasını mümkün kılmıştır (Entman, 2008). Sosyal medya diplomasi ise tam da bu bağlamda, devletler ve uluslararası kuruluşların sosyal medya platformları (Twitter, Facebook, Instagram, LinkedIn vb.) aracılığıyla kendi pozisyonlarını açıklamaları, kamuoyu desteği kazanmaları ve gündem oluşturmaları sürecine işaret eder.

AB, çok katmanlı bir yapıya sahip olduğu için kurumları (Avrupa Komisyonu, Avrupa Parlamentosu, Avrupa Konseyi vb.), üye devletlerin bakanlıkları, ulusal parlamentolar ve hatta yerel yönetimler farklı seviyelerde diplomatik ve iletişim faaliyetleri yürütmektedir (Michailidou ve Trenz, 2021). Dolayısıyla, sosyal medya diplomasisi AB içinde farklı ölçeklerde ve farklı amaçlarla kullanılabilmektedir. Örneğin, Avrupa Komisyonu'nun resmi

Twitter hesabı, hem AB vatandaşı olan hem de AB dışındaki kitlelere yönelik çok dilli içerikler paylaşarak Birliğin politikaları hakkında bilgilendirme yapmaktadır. Öte yandan, üye ülkelerin dışişleri bakanlıkları, AB politikalarına dair ulusal yorumlar ya da halkla iletişim stratejileri çerçevesinde farklı mesajlar üretebilmektedir. Bu durum, AB'nin bütüncül bir anlatı oluşturma çabasını zaman zaman karmaşık hâle getirse de, çok sesliliğin Birliğin demokratik yapısına uygun olduğu savunulabilir.

Eurostat verilerine göre, AB vatandaşlarının internet kullanımı 2020 yılında yüzde 92 düzeyine ulaşmıştır. Sosyal medya platformlarına katılım oranı ise yüzde 67 olarak belirlenmiştir (Eurostat, 2021). Bu rakamlar, AB toplumlarının büyük çoğunluğunun çevrimiçi iletişim kanallarını aktif biçimde kullandığını göstermektedir. Aynı yıl gerçekleştirilen bir Eurobarometer anketinde katılımcıların yüzde 58'i, AB kurumlarının sosyal medya üzerinden daha çok bilgilendirme yapmasını istediğini belirtmiştir (European Commission, 2021). Bu bulgular, Birliğin sosyal medya diplomasisine artan bir şekilde yatırım yapmasının, toplumsal beklentilere yanıt vermesi açısından da önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Buna ek olarak, 2022 yılında yapılan bir araştırmada (Pew Research Center, 2022), AB üyesi ülkelerdeki genç nüfusun (15-24 yaş) sosyal medya diplomasi kapsamında paylaşılan içeriklerden etkilenme düzeyinin, daha ileri yaş gruplarına kıyasla yüzde 35 daha yüksek olduğu saptanmıştır. Özellikle Instagram ve TikTok gibi yeni nesil platformlarda AB kurumlarının veya AB yanlısı organizasyonların görünürlüğünün artırılması, genç kitlelere ulaşma kapasitesini yükseltmektedir. Örneğin, Avrupa Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen'in 2022 yılında başlattığı #NextGenerationEU kampanyası, TikTok üzerinden yürütülen paylaşımlarla milyonlarca genç Avrupalıya ulaşmıştır.

2.AB Entegrasyonunu Etkileyen Faktörler ve Sosyal Medya Diplomasi Aracılığı

AB entegrasyonu, yalnızca ekonomik ve siyasi anlaşmalarla değil aynı zamanda ortak bir toplumsal kimlik inşası ile de ilişkilidir

(Risse, 2010). Bu kimlik inşası, üye ülkelerin kamuoylarında AB'ye dair algı ve tutumların şekillenmesiyle yakından bağlantılıdır. Geleneksel dönemlerde, bu süreç büyük ölçüde hükümetler arası görüşmeler, ulusal parlamentoların onay mekanizmaları ve kitle iletişim araçları (televizyon, radyo, gazete vb.) üzerinden yürütölmekteydi. Ancak sosyal medyanın ortaya çıkışıyla birlikte, AB entegrasyonunu destekleyen veya eleştiren söylemlerin hızla yayılması, üye ölkeler arasında kolektif bir tartışma ortamı oluşmasını kolaylaştırmıştır (Koopmans ve Statham, 2010).

Örnek vermek gerekirse, Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılma süreci (Brexit), sosyal medya platformlarında AB karşıtı ve AB yanlısı grupların yoğun tartışmalarına sahne olmuştur. 2016 yılındaki Brexit referandumu öncesinde Twitter'da #VoteLeave ve #Remain etiketiyle yayımlanan paylaşımların sayısında rekor düzeyde artış gözlemlenmiş, kampanyaların sosyal medyadaki görünürlüğü referandum sonuçlarını etkilemede önemli bir rol oynamıştır (Miller, 2019). Bu örnek, sosyal medya diplomasi araçlarının, kamuoyu nezdinde politik tercihleri şekillendirmedeki kritik işlevini vurgulamaktadır.

Buna karşılık, AB'nin genelinde entegrasyonu destekleyen kesimlerin de sosyal medya üzerinden yürüttüğü kampanyalar mevcuttur. Örneğin "Europeans Against Covid-19" adlı sivil girişim, 2020 yılında pandeminin başlangıç döneminde sağlık ve dayanışma mesajlarını yaygınlaştırmak amacıyla Twitter ve Facebook kampanyaları düzenlemiştir. Kampanyaya katılanlar, üye ölkeler arasındaki işbirliğinin önemini vurgulayan gönderilerle milyonlarca vatandaşa ulaşmış, Avrupa Komisyonu'nun koordinasyon mekanizmalarına yönelik desteği artırmayı hedeflemiştir. Bu tür örnekler, sosyal medya diplomasisinin yalnızca hükümetler veya AB kurumları tarafından değil, aynı zamanda sivil toplum aktörleri ve bireyler tarafından da kullanılabileceğini göstermektedir (Meraz ve Papacharissi, 2013).

3. Sosyal Medya Diplomasi ve AB'nin Dış İlişkilerdeki Rolü

AB, küresel çapta barış, demokrasi ve insan haklarının savunucusu olarak kendisini konumlandırmakta ve “yumuşak güç” (soft power) yaklaşımını benimsemektedir (Nye, 2004). Bu yaklaşım, sert güç unsurlarından ziyade kültürel, ideolojik ve normatif değerler aracılığıyla etkileme kapasitesiyle ilgilidir. Sosyal medya diplomasi, AB'nin bu değerleri uluslararası kamuoyuna aktarmasında etkili bir araç haline gelmiştir.

Örneğin, Avrupa Dış Eylem Servisi (European External Action Service - EEAS), Afrika Birliği ile yürütülen insani yardım projelerini veya Orta Doğu bölgesindeki barış girişimlerini, Twitter ve YouTube gibi kanallardan geniş kitlelere duyurmaktadır. 2021 yılında düzenlenen “Africa-Europe Week” etkinlikleri süresince EEAS, Twitter üzerinden #AfricaEuropeAlliance etiketi altında paylaşımlar yaparak, toplam 2,5 milyon etkileşim sağlamıştır (EEAS, 2021). Böylece, AB'nin kıtalar arası işbirliği vizyonunun tanıtımı ve meşruiyet sağlama süreci, büyük ölçüde dijital araçlar üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Ancak sosyal medya diplomasi, sadece olumlu tanıtım ve iletişim stratejilerinden ibaret değildir. Eleştiri, dezenformasyon ve manipülasyon riski gibi unsurlar da bu sürecin bir parçasıdır (Tüfekçi, 2017). Örneğin, Rusya'nın AB üyesi ülkelere yönelik siber propagandaları, özellikle Ukrayna krizi bağlamında Birliğin kamuoyunu etkilemeyi hedefleyen dezenformasyon faaliyetlerini artırmıştır. Avrupa Komisyonu'nun 2018 yılında kurduğu Rapid Alert System, bu tür dezenformasyon girişimlerini tespit edip kamuoyuyla hızlıca paylaşmayı amaçlamaktadır (European Commission, 2019).

Kamu diplomasisi, devletlerin veya uluslararası kuruluşların yabancı halklar üzerinde olumlu bir izlenim yaratmak ve politikalarını benimsetmek amacıyla yürüttüğü iletişim çalışmalarıdır (Cull, 2009). AB gibi çok uluslu bir yapıda kamu diplomasisi, sadece Birliğin dış ilişkileriyle sınırlı kalmamakta, aynı zamanda AB üyesi devletlerdeki vatandaşların da kazanılması

gereken “iç hedef kitle” konumunda olmasıyla farklı bir boyut kazanmaktadır. Bu noktada sosyal medya, hız ve etkileşim imkânları açısından kamu diplomasisini dönüştürmektedir. Örneğin, Avrupa Komisyonu’nun “EU Protects” adlı kampanyası, AB vatandaşlarının günlük yaşamlarında Birliğin sunduğu olanaklardan nasıl faydalandığını göstermek için Twitter ve Instagram paylaşımlarına ağırlık vermiştir (European Commission, 2020). Kampanya kapsamında, AB fonlarıyla desteklenen projelerin kısa hikayeleri ve görselleri paylaşılmış, etkileşim oranlarında belirgin bir artış kaydedilmiştir. Bu tür girişimler, AB’ye karşı şüpheli veya eleştirel yaklaşan kesimlerle doğrudan iletişim kurabilmenin önünü açmaktadır.

Öte yandan, kamu diplomasisi faaliyetlerinde bazı üye ülkelerin daha aktif ya da daha çekingen olduğu gözlemlenmektedir. Örneğin, İskandinav ülkelerinin (özellikle Danimarka ve İsveç) sosyal medya diplomasi stratejilerinde oldukça açık ve proaktif oldukları, kamuoyuna doğrudan hitap eden mesajlar ürettikleri bilinmektedir (Johansson, 2018). Diğer taraftan, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinden bazılarının (örneğin Macaristan ve Polonya), AB politikalarına dair eleştirel tutumlarını sosyal medya üzerinden sıkça dile getirdikleri görülmektedir. Bu farklılıklar, AB içinde kamu diplomasisi pratiklerinin homojen bir şekilde işlemediğini ve entegrasyon sürecinin dinamik yapısını yansıttığını göstermektedir.

4. Çok Katmanlı İletişim ve Kriz Yönetimi

Dijital çağ, bilgi akışının anlık ve büyük hacimli olması nedeniyle, kriz dönemlerinde hızlı ve etkili iletişimin önemini daha da artırmıştır. AB, kriz yönetimi süreçlerinde ortak politikalar geliştirmeye çalışırken, sosyal medya diplomasi de bu politikaların kamuoyuna duyurulmasında başat rol oynamaktadır (Heath, 2018). Örneğin, COVID-19 pandemisi sırasında AB Komisyonu’nun sağlık alanındaki koordinasyon çabaları, sınırların kapatılması veya aşı temini gibi konularda yaşanan sorunlara açıklık getirmeyi amaçlayan sosyal medya paylaşımlarıyla desteklenmiştir.

Bunun yanı sıra, mülteci krizi gibi insani boyutu yüksek olan sorunlarda, AB’nin çok katmanlı bir şekilde mesaj iletmesi

gerekmiştir. Bir yandan Komisyon resmi açıklamalarda bulunurken, öte yandan Avrupa Parlamentosu üyeleri (MEP’ler) sosyal medya üzerinden kendi politik pozisyonlarını aktarmış, uluslararası sivil toplum kuruluşları da bu süreçte aktif rol oynamıştır. Örneğin, İtalya’nın 2015-2016 yılları arasında yaşadığı göçmen akını sırasında, Twitter üzerinden #RefugeesWelcome etiketiyle yürütülen farkındalık kampanyası, Birlik genelinde 500 binden fazla paylaşım alarak konunun insani boyutuna dikkat çekmiştir (EU Agency for Fundamental Rights, 2017).

5. İletişim Teknolojilerinin Siyasallaşması ve Sosyal Medya Eleştirileri

Sosyal medyanın AB entegrasyonunda oynadığı rol ve diplomasi alanındaki işlevi, birçok olumlu sonucun yanında eleştirel yaklaşımları da beraberinde getirmektedir. Örneğin, sosyal medya platformlarının algoritmaları, kullanıcılara genellikle ilgi alanlarına göre içerik önerilerinde bulunmaktadır (Parisier, 2011). Bu durum, “yansıma odası” (echo chamber) etkisi yaratarak, siyasi kutuplaşmayı derinleştirebilmektedir (Garrett, 2009). AB entegrasyonunu destekleyenler kendi görüşlerini pekiştiren içeriklere, AB karşıtı olanlar ise Birlik aleyhindeki içeriklere daha fazla maruz kalabilmektedir. Dolayısıyla, sosyal medya diplomasisi aracılığıyla yürütülen kampanyalar, toplumun bir kesiminde olumlu bir izlenim yaratırken, diğer kesimlerinde mevcut önyargıların daha da güçlenmesine neden olabilmektedir (Flaxman, Goel ve Rao, 2016).

Ayrıca, yalan haber ve dezenformasyon da AB için önemli bir sorun haline gelmiştir. Facebook, Twitter gibi platformlarda otomatik bot hesapların veya sahte profillerin oluşturduğu bilgi kirliliği, AB karar mekanizmalarının meşruiyetini zayıflatmak amacıyla kullanılabilir (Bennett ve Livingston, 2018). Örneğin, 2019 Avrupa Parlamentosu seçimleri öncesinde, sosyal medyada paylaşılan bazı sahte haberlerin, seçim sonuçlarını etkilemeye dönük stratejik dezenformasyon kampanyaları olduğu ortaya çıkmıştır (European Commission, 2020). AB, bu tür tehditlerle mücadele etmek için düzenleyici adımlar atsa da, sosyal

medya şirketlerinin işbirliği olmadan kalıcı çözümler elde etmek zordur.

Almanya: Almanya, AB içinde sosyal medya diplomasi faaliyetlerini en sistemli yürüten ülkelerden biridir. Federal Dışişleri Bakanlığı, 2016 yılında kurduğu “Digital Diplomatic Hub” aracılığıyla, dünyanın dört bir yanındaki Alman büyükelçiliklerinin sosyal medya kullanımını koordine etmektedir (Auswärtiges Amt, 2020). Bu kapsamda, AB politikaları hakkında hazırlanan videoların altyazılı ve çok dilli versiyonları paylaşılmakta, Almanca bilmeyen kitlelere de erişim sağlanmaktadır.

Fransa: Fransa, “diplomatie numérique” olarak adlandırdığı dijital diplomasi stratejisi çerçevesinde, Afrika ülkeleri başta olmak üzere Frankofon toplumlarla etkileşimini sosyal medya üzerinden geliştirmeye önem vermektedir (Ministère de l’Europe et des Affaires étrangères, 2021). AB politikalarının bu ülkelerde olumlu algılanması, Fransa’nın bölgesel çıkarlarıyla da örtüşmektedir. Dolayısıyla, sosyal medya diplomasi, Fransa’nın hem ulusal hem de AB düzeyindeki hedeflerine hizmet eden çok yönlü bir araçtır.

İspanya: 2017 yılında Katalonya’da yaşanan bağımsızlık girişimleri, sosyal medya platformlarında yoğun bir şekilde tartışılmış ve AB’nin bu konuda nasıl bir tutum takınacağı merak konusu olmuştur. İspanyol hükümetinin resmi hesapları, AB’nin toprak bütünlüğü ve ulus-devlet egemenliği ilkelerine vurgu yaparak, Katalonya’nın tek taraflı bağımsızlık ilanının geçersizliğini anlatmaya çalışmıştır. Bu süreç, AB entegrasyonunun üye devletlerin iç meselelerine nasıl yansıdığını ve sosyal medya diplomasi araçlarının iç politikadaki işlevini göstermesi açısından önemlidir (Keating, 2020).

Macaristan: Macaristan Başbakanı Viktor Orbán, sosyal medya platformlarını sıklıkla kullanarak AB ile yaşadığı siyasi anlaşmazlıklarda kendi tezlerini ulusal ve uluslararası kamuoyuna sunma yoluna gitmiştir. Göç politikası, yargı bağımsızlığı ve medya özgürlüğü konularında AB kurumlarıyla yaşanan gerilimlerde, Macar hükümeti sosyal medya paylaşımlarını bir tür “savunma” veya “karşı propaganda” aracı olarak değerlendirmiştir (Bayer, Bard

ve Holznagel, 2019). Bu durum, sosyal medya diplomasisinin sadece AB yanlısı veya nötr mesajlar için değil, AB içi çatışmalarda da kullanılabileceğini ortaya koymaktadır.

6. Sosyal Medya Diplomasisi ve AB'nin Geleceği

Dijital çağın imkânları, AB entegrasyonunun geleceği bakımından hem fırsatlar hem de tehditler içermektedir (Castells, 2012). Bir yandan, sosyal medya platformları sayesinde AB kurumlarının şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkelerini güçlendirecek politikalar yürütmesi ve vatandaşlara doğrudan ulaşarak ortak Avrupa kimliği inşasını hızlandırması mümkündür. Diğer yandan, dezenformasyon, kutuplaşma ve siber güvenlik riskleri, AB içindeki bütünleşmeyi zorlaştırabilir ve üye devletler arasındaki farklılıkları derinleştirebilir.

AB'nin bu çelişkili dinamikleri yönetebilmesi için, sosyal medya diplomasi stratejilerinde şu unsurlara dikkat etmesi önerilmektedir:

- Çok dilli ve kültürel olarak uyumlu içerik üretimi,
- Dezenformasyonla mücadele için sıkı bir izleme ve yaptırım mekanizması,
- Üye ülkeler arasında sosyal medya kullanımına dair ortak standartların belirlenmesi,
- Sivil toplum kuruluşları ve bağımsız medya organlarıyla işbirliği,
- Genç nesillere yönelik dijital okuryazarlık kampanyalarının desteklenmesi (European Commission, 2022).

Sonuç

Dijital çağda AB entegrasyonunun yeni boyutlar kazanmasıyla birlikte, sosyal medya diplomasisi uluslararası ilişkilerin ve kamu diplomasisinin merkezi bir unsuru haline gelmiştir. AB gibi hem içeride hem de dışarıda çok katmanlı iletişime ihtiyaç duyan bir yapının, sosyal medya araçlarını stratejik

biçimde kullanarak daha kapsayıcı, şeffaf ve katılımcı bir entegrasyon sürecini desteklemesi mümkündür. Bununla birlikte, sosyal medya platformlarının doğal riskleri (dezenformasyon, kutuplaşma, siber saldırılar vb.), AB'nin kurum içi koordinasyonunu ve üye devletlerle işbirliğini her zamankinden daha önemli kılmaktadır.

Bu bağlamda, sosyal medya diplomasisinin AB entegrasyonuna katkısı, sadece teknolojinin sunduğu olanaklara değil, aynı zamanda AB'nin normatif değerlerini ve farklı ulusal çıkarları ortak bir Avrupa kimliğinde buluşturma becerisine bağlıdır. Birliğin gelecekte küresel güç dengelerinde daha etkin bir rol oynayabilmesi, dijital dönüşümü proaktif ve çok katmanlı bir iletişim stratejisiyle desteklemesine bağlıdır. Dijital çağın dinamizmi göz önüne alındığında, sosyal medya diplomasisi, AB'nin kendi içinde dayanışmayı artıran, uluslararası alanda ise “normatif güç” konumunu pekiştiren vazgeçilmez bir araç olarak varlığını sürdürmeye devam edecektir.

Kaynakça

Auswärtiges Amt. (2020). Digital Diplomatic Hub. Almanya Federal Dışışleri Bakanlığı Resmî Web Sitesi.

Bayer, J., Bard, P., & Holznagel, B. (2019). Disinformation and propaganda – impact on the functioning of the rule of law in the EU and its Member States. European Parliament Policy Department.

Bennett, W. L., & Livingston, S. (2018). The disinformation order: Disruptive communication and the decline of democratic institutions. *European Journal of Communication*, 33(2), 122-139.

Castells, M. (2012). Networks of outrage and hope: Social movements in the Internet age. Polity Press.

Chadwick, A. (2017). The hybrid media system: Politics and power. Oxford University Press.

Cull, N. J. (2009). Public diplomacy: Lessons from the past. CPD Perspectives on Public Diplomacy.

EEAS. (2021). Africa-Europe Alliance Social Media Campaign Overview. European External Action Service.

Entman, R. M. (2008). Theorizing mediated public diplomacy: The US case. *The International Journal of Press/Politics*, 13(2), 87-102.

EU Agency for Fundamental Rights. (2017). Current migration situation in the EU: Impact on fundamental rights.

European Commission. (2019). Rapid Alert System for combating disinformation.

European Commission. (2020). EU Protects campaign outcomes.

European Commission. (2021). Eurobarometer: Digital Media and Public Engagement in the EU.

European Commission. (2022). Digital Education Action Plan.

Eurostat. (2021). Internet and social media usage in the EU.

Flaxman, S., Goel, S., & Rao, J. M. (2016). Filter bubbles, echo chambers, and online news consumption. *Public Opinion Quarterly*, 80(S1), 298-320.

Garrett, R. K. (2009). Echo chambers online?: Politically motivated selective exposure among Internet news users. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 14(2), 265-285.

Heath, R. L. (2018). Crisis Communication. In *The International Encyclopedia of Strategic Communication* (pp. 1-10). John Wiley & Sons.

Johansson, B. (2018). Digital diplomacy in Nordic-Baltic Region. In *Digital Transformation in Nordic and Baltic Regions*. Lund University Press.

Keating, M. (2020). The political economy of small states: Catalonia and European integration. *Regions & Cohesion*, 10(2), 1-23.

Koopmans, R., & Statham, P. (2010). *The making of a European public sphere: Media discourse and political contention*. Cambridge University Press.

Meraz, S., & Papacharissi, Z. (2013). Networked gatekeeping and networked framing on #Egypt. *The International Journal of Press/Politics*, 18(2), 138-166.

Michailidou, A., & Trenz, H. J. (2021). *European solidarity in times of crisis: Towards differentiated integration*. Routledge.

Miller, C. (2019). The Brexit effect on social media: Misinformation and polarisation. *Journalism Studies*, 20(14), 2129-2146.

Ministère de l'Europe et des Affaires étrangères. (2021). *Diplomatie numérique: Stratégie et perspectives*.

Nye, J. S. (2004). *Soft power: The means to success in world politics*. PublicAffairs.

Parisier, E. (2011). *The filter bubble: How the new personalized web is changing what we read and how we think*. Penguin.

Pew Research Center. (2022). *Global attitudes and trends in social media usage*.

Risse, T. (2010). *A community of Europeans? Transnational identities and public spheres*. Cornell University Press.

Tüfekçi, Z. (2017). *Twitter and tear gas: The power and fragility of networked protest*. Yale University Press.

BÖLÜM IX

Afetlerde Kriz Yönetimi: Temel Kavramlar ve İlkeler

Murat TATOĞLU¹

Giriş

Kriz durumu birçok anlam karşılığı bulan, çeşitli bilim dallarında olumsuz ani gelişen durumları ifade etmek için kullanılan bir ifadedir. Türk Dil Kurumu (TDK) kriz kelimesinin tıp bilimi, sosyal bilimler ve ekonomi bilimi gibi çeşitli alanlarda karşılık bulduğunu belirtmektedir (TDK, 2023). Kriz kelimesinin ilk ortaya çıktığı bilim dalının tıp alanı olduğu kabul edilmektedir. Hipokratesin kriz kelimesini kendi kaynaklarında kullandığı bilinmektedir (Hatemi, 1999:17). Sonrasında kriz kelimesine askeri kaynaklarda rastlanmaktadır, savaşlarda zafer ve mağlubiyet arasındaki dönüm noktasını ifade etmektedir (Bayram, 2015:4). Verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere kriz kelimesi doğduğu günden itibaren farklı bilim alanlarında karşılık bulan bir kavram

¹ Dr. Öğretim Görevlisi Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Mülkiyet Koruma ve Güvenlik Bölümü, Burdur/Türkiye, Orcid: 0000-0003-3340-8486 mtatoglu@gmehmetakif.edu.tr

olmuştur. Bunun nedeninin daha açık bir şekilde anlaşılabilmesi için kriz kelimesinin kavram karşılıklarına bakmak gerekmektedir. TDK'a kriz için şu ifadeleri kullanmaktadır; bir organda aniden gelişen fizyolojik bozukluk, bir şeyin çok kısıtlı kaynaklarda bulunması, bir şeye duyulan karşı konulamaz istek durumu, bir ülkede içersinde veya ülkeler arasında halkın kendisinde veya kuruluşların işleyişinde meydana gelen güç dönem, buhran durumu. Afet Yönetim Başkanlığı (AFAD) terimler sözlüğünde ise krizler şu ifadelerle tanımlanmaktadır; normal durumu bozan, toplum için olumsuz sonuçlar ortaya çıkarma ihtimali olan olaylar bütünü. Devletin her türlü milli değerlerini ve bütünlüğü hedef alan Anayasa ve demokratik düzeni ortadan kaldırmak amacıyla kalkışılan şiddet hareketleri. Deprem, sel, heyelan gibi doğal afetlerle, yoğun nüfus hareketleri ve kalıcı göç durumları krize neden olabilmektedir şeklinde tanımlanmaktadır (AFAD, 2023).

Farklı bilim dallarına karşılık gelmelerine rağmen tanımlardan çıkartılabilecek ortak anlam, krizin beklenmedik bir anda ortaya çıktığı, aniden gelişim gösterdiği, iş ve akış da değişiklikler meydana getirdiği, günlük hayat rutinini olumsuz yönde etkilediğidir.

Kriz durumu sağlık sorunlarına bağlı olarak bireysel şekilde görüldüğü gibi, ekonomik nedenler, afetler, savaş ve terör olaylarına bağlı olarak kitleler içinde söz konusu olabilmektedir. Burada bahsedilen tanımlamalar kriz halini ortaya koymakla birlikte, krizin şiddeti ile alakalı bir yorumdan bahsetmemektedir. Kriz durumun nasıl bir büyüklükte ortaya çıktığı ve etkisi altına aldığı kişi, toplum veya kuruluşlarda nasıl seyrettiği kriz birtakım özellikleri ile açıklanabilmektedir.

1.Kriz ve Kriz Yönetimi Temel Kavramlar

Krizler genel yapıları itibari ile birdenbire oluşan, iş ve akışı sekteye uğratabilen, toplum için olumsuz sonuçlar doğuran durumlardır. Her acil durumu veya toplum üzerinde olumsuz etki doğuran her sonucu kriz olarak değerlendirmek yanlıştır. Bir olayın kriz olarak değerlendirilebilmesi için birtakım özelliklere sahip olması gerekmektedir. Bu bağlam da bir sorunun krize dönüşmesi için şu özellikleri barındırması gerekir (Can, 2002:387-388):

- Kriz beklenmedik koşullar doğuran ve acil müdahale gerektiren durumlardır.
- Krizin meydana getirdiği olağan dışı hallerin, örgütün mevcut kaynaklarını, iş-akış süreçlerini, varoluş amaçlarını olumsuz yönde etkilemektedir.
- Krizler örgüt içerisinde sevk ve idareyi etkisiz kılabilirler.
- Krizler örgütler tarafından önceden tahmin edilmesi zor durumlardır.
- Krizler sadece olumsuz sonuçlarla neticelenmezler, kimi zaman örgütün kendini yenilemesi için bir fırsat hali oluşturabilmektedirler.

Her kriz hali kendine özgü birtakım özellikler içermektedir ve her bir krizi diğerinden farklı kılan yönlerde mevcuttur. Kriz durumlarının ortaya çıkması ve sonuçlanması birbirinden farklı nedenlere dayansa da her kriz halinin ortak sayılabilecek bazı özellikleri bulunmaktadır, bu özellikleri şöyle sıralayabiliriz (Aykaç, 2001:125, Yılmaz 2003:7):

- Krizler alınan her türlü tedbire rağmen, bu tedbirleri yetersiz bırakan durumlardır.
- Krizler tahmin edilemeyen bir anda ve aniden ortaya çıkmaktadırlar.
- Kriz zamanları, normal zamandan farklı özellikler barındırırlar.
- Krizler kaynakların tüketilmesine ve büyük zararların oluşmasına neden olabilirler.
- Her bir kriz diğerinden farklı özelliklere sahiptir.
- Kriz ile gelen olumsuz durumların ortadan kaldırılması için hızlı tepki verilmesi gerekmektedir.
- Krizlerin kontrol edilebilmesi için özel yönetim biçimlerine gereksinim duyulmaktadır.
- Krizler sağlıklı karar verme mekanizmalarını zorlaya bilmektedirler.

Kriz durumlarının hemen hemen hepsi yukarıda sayılan özelliklerin bir kısmını veya tamamını barındırırlar, bu özellikler örgütler için gergin dönemlerin yaşanmasına ve önceden tahmin edilmesi zor olumsuz durumların ortaya çıkmasına neden olabilmektedirler. Krizin örgütler açısından en zorlayıcı etmenlerinden birisi, uzun ve belirsiz bir sürecin ortaya çıkmasıdır.

Krizlerin olumsuz özelliklerinin yanında bazı pozitif etkileri de olabilmektedir. Krizler kimi zaman yeni bir başlangıcın temelini oluşturabilmektedir. Mesela; afetlerden sonra yeniden yapılanma süreçlerinde kurulan şehirler, afetlere daha dayanıklı ve daha yaşanabilir alanlar haline gelmektedirler. Krizi başarılı atlatan

örgütler kriz öncesinden daha güçlü bir hal almaktadır. Krizi iyi yöneten bir yönetici, pozisyonu koruyabilir veya daha üst konumlara terfi edebilir.

Netice itibari ile krizler her durumda geleceği yönlendirme özelliğine sahiptirler. Bu yönlendirmeden bazı örgütler fayda sağlayabildiği gibi, kriz durumlarına karşı hazırlıksız olan ve kaynaklarını tüketen örgütler için ise olumsuz neticeler ortaya çıkabilmektedir (Akın, 2020:70).

Kriz neden olan durumlar: Krize neden olan durumlar, çevresel faktörler ve örgütsel faktörler olarak iki ayrı başlık altında incelenebilir.

İç Faktörler: Kriz oluşturan iç faktörlerin başında örgüt içerisindeki mevcut düzen gelmektedir. Örgüt kendisini yeniliğe kapatmış, iletişim ağları zayıflamış, sorunları sürekli ötelemiş ve değişime ayak uyduramamış durumda ise kendi içerisinde kriz yaşaması muhtemel bir durumdur. Diğer bir örgüt içi etmen olarak yöneticiler mevcut sorunları görmezden gelmeleri, kriz belirtilerini yanlış veya geç yorumlamaları kriz ortaya çıkaran iç faktörler arasındadır (Demirtaş, 2000:261). Bunlarla beraber krize sebebiyet veren örgüt içi faktörler aşağıdaki gibi sıralanabilir (Özer, 2008:342);

- Örgütsel bağlılığın zayıf olması.
- Yöneticilerin tecrübesizliği ve yetersiz kalması.
- Verilerin toplanmasında ve yorumlanmasında yetersiz kalınması.
- Örgütün kültürel değerleri ile çatışan sorunların olması.

- Kriz öncesinde meydana gelen kriz belirtilerinin far edilememesi.
- Kriz durumunun başlamasına rağmen tepki mekanizmalarının devreye girmemesi.
- Hatalı kararların alınması.

Murat ve Mısırlı ise krize sebebiyet veren iç faktörleri şu şekilde sıralamışlardır (Murat ve Mısırlı, 2005:4):

- Örgütün fazla büyük olması.
- Örgütün içerisinde iş yaptığı özel durumlar.
- Örgütün yaptığı işin özellikleri.
- Örgüt içerisinde iletişimin, koordinasyonun ve kontrolün eksik kalması.
- Örgütün tüm karar alma sistemlerinin aşırı merkeziyetçi olması.
- Yöneticilerin yetersiz kalması krize neden olan iç faktörlerdir

Dış Faktörler: Örgütlerde tıpkı insanlar gibi çevresiyle bir uyum halindedir, çevresinde olan gelişmelerden etkilenir ve olaylar karşısında aksiyon göstermek zorunda kalabilir. Çevresel etmenlere karşı yeterli uyumu sağlamayan ve bazen de ani değişimler karşısında dinamizmi yakalayamayan örgütler kriz durumu ile karşı karşıya kalırlar. Tüm ülkeyi etkileyen, afetler, ekonomik olumsuzluklar, kalkışma hareketleri gibi nedenler ise örgütler açısından kaçınılmaz olarak krize sebebiyet verebilmektedir. Örgütlerin çevresi ile olan uyumun sürekliliğini sağlaması, çevreden

gelen girdilerin ve çevreye olan çıktıların kesintiye uğraması kriz oluşturan başlıca faktörlerdir (Tutar, 2000:25).

Dış çevrede oluşan durumların örgütler tarafından kontrol edilmesi daha zordur çünkü değişkenler kendi kontrol edebildiği faktörler değildir. Örgütlerin dış çevre etkenlerine karşı hızlı uyum göstermesi ve kaynaklarını muhafaza etmesi gerekmektedir, bu kontrolün sağlanamadığı yönetim süreçleri kriz ile sonuçlanabilmektedir (Ersöz, 2013:8).

2.Kriz Yönetim Süreci

Kriz yönetimi krizin örgüt üzerindeki etkisini önlemek ya da minimize etmek, krizin örgütün sistemsal yapısı ve çalışanlar üzerinde oluşturduğu baskıyı ortadan kaldırmak ve kriz ile başa çıkma stratejileri üretmek adına yapılan faaliyetlerdir (Çeto, 2009:27).

Kriz yönetim kavramının birden fazla açıklaması bulunmakla beraber kriz yönetimi, kriz durumu gerçekleşmeden önce kriz belirtilerini fark ederek oluşabilecek olumsuz duruma karşı önlem almayı, kriz meydana geldikten sonra örgüt çıkarları doğrultusunda en hafif ölçekte krizi atlarmayı ve kriz sonrasında yaşanan durumdan ders çıkartarak yeniden yapılanma aşamasında bir takım yeni tedbirler almayı içeren, normal dönemden uygulanan yönetim biçiminden farklı bir yönetim tarzı gerektiren süreci ifade etmektedir (Karaköse, 2007:6).

Kriz yönetimi örgütün çevresindeki gelişmeleri iyi takip ederek, meydana gelen olumsuz olayları doğru yorumlayarak, oluşan kriz sinyallerini zamanında gözlemleyip gerekli tedbirleri alarak yürüttüğü stratejidir. Daha yalın bir ifade şekli ile kriz yönetimi örgüt yönetiminin kriz kendilerine sirayet etmesinden

kaçınması, kriz gerçekleştiği takdirde ise tutarlı ve etkili bir yönetim biçimi sergilemesidir (ztrk, 2023:54).

Kriz yönetimi, krize neden olan faktörlerin belirlenmesi, belirlenen durumlara karşı gerekli tedbirlerin alınması, krizin örgüt üzerinde neden olduğu etkilerin ortadan kaldırılması veya minimize edilmesi için kaynakların bu amaç doğrultusunda kullanıldığı yönetim şeklidir (Güneş ve Beyazıt, 2010:29).

Kriz yönetimi örgüt çalışanlarının ortak amaç çizgisinde birleştiği, alınan kararlara uyulduğu, kriz yönetimi için hazırlanan plana sadık kalındığı durumu ifade etmektedir. Etkin bir kriz yönetimi için örgüt içi uyumluluk mutlak gerekmektedir, zira yaşanan aynı kriz karşısında birbirinden değişik yönetim formüllerinin uygulanması krizin etkilerinin daha fazla artmasına sebebiyet verecektir (Aslan, 2023:10).

Kriz yönetiminde başarı olabilmenin n şartı kriz sinyallerinin önceden fark edilmesi ve yaklaşmak da olan duruma karşı gerekli aksiyonun alınmasıdır. Örgüt içinde ve dışında gerekli önlemleri almak, rgt bir arada tutmak ve kaynakları doğru bir şekilde sevk ve idare edebilmek için ise st yöneticilerin kabiliyetli kişilerden oluşması gerekmektedir. Kriz yönetiminde en kilit rolü yöneticiler üstlenmektedir. Kriz yönetim süreci yöneticilerin liderlik özelliklerini gösterebilecekleri, bilgi birikimlerini en faydalı şekilde kullanarak örgüt yararına kararlar alacakları süreci oluşturur (Titiz ve arıkcı, 2001:210). Bu bağlamda krizi önlemek için birtakım tedbirler almak, kriz etkilerini azaltmaya yönelik örgüt içi yeni uyum politikaları geliştirmek gibi normal dönemden ayrı özel bir yönetim biçimi gerektiren durumlar yeni liderlerin ortaya çıkmasına ve bazen

de örgüt için yeni fırsatların doğmasına imkân verebilmektedir (Aykaç, 2001:124).

Kriz Öncesi Yönetim: Kriz yönetimi, krizin mevcut durumuna göre değişiklik göstermektedir. Kriz öncesinde, sırasında ve sonrasında farklı yönetim uygulamaları sergilenmektedir.

Kriz öncesinde uygulanan yönetim stratejilerinin ana hedefi, kriz durumu ortaya çıkmadan önce ona kaynağında engellemektir. Bir krizi henüz başlamadan evvel önleyebilmek için örgüt yapısının sahip olması gereken bazı özellikler bulunmaktadır. Bu özellikler örgüt içi ve dışı iletişim, ulaşım, arama-kurtarma, enkaz kaldırma, sağlık hizmetleri, acil yardım, güvenlik ve koruma hizmetleri, altyapı-üstyapı imkanları, halka ilişkiler vb. konular olarak sıralanabilir. Sayılan özelliklerin örgüt içinde oluşturulması uzman ve konuya hâkim kişiler tarafından yapılmalıdır. Gelecekte oluşabilecek olumsuz durumlara karşı hazırlık yapmak bu hazırlığı yapanlar üzerinde bir baskı oluştursa da kriz durumları ile mücadele edebilmek adına gereklilikten öte bir zorunluluk teşkil etmektedir (Filiz, 2007:55).

Kriz oluşmasını engel olabilmek için erken uyarı sistemleri oluşturulmalı ve elde edilen veriler hızlı bir biçimde değerlendirilmelidir. Bunun için kriz öncesinde hazırlık ve korunma sistemleri oluşturulmalıdır. Bu sistemler olası bir zayıflık durumunda örgüte uyarı verecek yapıda olmalıdır. Kısacası kriz öncesinde bu mekanizmaların hazır ve işler olması gerekmektedir (Öztürk, 2010:27).

Kriz öncesinde doğru bir yönetim sergileyebilmek için ana sorunlar tespit edilmeli, örgüt enerjisi krize neden olan kaynağı ortadan kaldırmaya harcanmalıdır. Kriz öncesi yönetimde, kriz

durumunda görev dağılımlarının nasıl olacağı, kriz mekanizmalarının nasıl ve ne şekilde devreye gireceği, çalışanların hangi pozisyonlarda görev alacağı gibi ani karar gerektirecek durumlar hazırlanan bir plan dahilinde belirlenmelidir (Green, 1996:99).

Kriz öncesi yönetimde değinilmesi gereken bir diğer husus da kriz planlarının hazırlanmasıdır. Planlama gelecekte olması muhtemel her türlü duruma karşı hazırlıklı olmayı amaçlar. Kriz planları örgütün devamlılığı için olmazsa olmaz faktörlerden birisidir. Her örgütün kendi şartlarına özgü bir kriz planı hazırlanmış olmalıdır. Kriz planının hazırlanması örgütün kriz yönetiminde kararlı davrandığının da bir göstergesi kabul edilir. Kriz planı beklenmeyen durumlar geliştiğinde örgüt değerlerini ve kültürünü nasıl korunması gerektiğini gösteren bir rehber niteliği taşımaktadır (Kadıbeşigil, 2003:72). Kriz çıkması muhtemel durumlarda başarının yolu kriz planından geçmektedir. Planlama, beklenmedik zamanlarda aniden ortaya çıkan olumsuz durumlara karşı benimsenmesi gereken strateji belirlemede kilit bir rol üstlenmektedir (McClellan ve Gann, 2002, 54). Kriz planları ilk olarak krizin patlak vermesini ve örgütü olumsuz etkilemesini engellemeyi amaçlar, kriz meydana geldiğinde ise olağanüstü gidişatı normale döndürmeyi hedefler (Akdağ ve Taşdemir, 2006:147).

Kriz Anı Yönetim: Kriz Yönetimi kriz durumu ile mücadele edebilmek için ve krizin oluşturduğu fiili zararları azaltabilmek adına yürütülen bir dizi unsurdur (Coombs, 2007:5). Örgütlerin ve liderlerin kriz durumuna karşı tam hazırlıklı olma şansı yoktur, kriz az veya çok bir şekilde örgüt üzerinde bir etki bırakmaktadır. Örgüt kriz öncesinde ne kadar hazırlık yaparsa yapsın, kriz anında bir şok

dalgası ile karşı karşıya kalması kaçınılmaz bir durumdur, kriz ortaya çıktığı an örgüt ve çalışanlar üzerinde gerilim oluşturmakta panik havasının yaşanmasına sebebiyet vermektedir (Sucu, 2000:65). Kriz etkilerinin belirgin olarak hissedildiği bu aşamada çalışanlar ve yöneticiler zaman baskısının da etkisi ile büyük bir stres yaşayabilirler. Bu dönemde hızlı karar alabilmek ve alınan kararları uygulayabilmek oldukça önemlidir (Tekin ve Zerenler, 2005:113-114).

Krizin ortaya çıktığı ilk anda amaç örgütün devamlılığını sağlamaktır. Zaman karşı bir yarış verilir, hızlı müdahale hayat kurtarmak ve zararı en aza indirmek için oldukça elzemdir. Kriz ile ilgili sağlıklı veri akışı, eldeki bilgilerin doğruluğu gibi konular örgütün krize ne kadar hazır olduğunu belli eden parametredendir (Bozgeyik, 2008:35).

Kriz öncesinde hazırlıklı ve birtakım planlar yapmak kadar kriz anında bu planları uygulayabilmekte oldukça önemlidir. Krizle beraber oluşan kaos ortamı kriz planlarının uygulanabilirliğini olumsuz yönde etkileyecektir. Kriz planlarının uygulanamaması durumunda bu planlar ortam şartlarına göre yeniden güncellenmelidir. Amaç kriz anında zararı en aza indirmek örgütü eski durumuna veya eskisinden daha iyi bir duruma taşımaktır (Aksu, 2008:47).

Kriz anı yönetiminin en hayati kısmı anlık alınan kararlardır. Kriz anında alınan kararlar örgütün varlığını ve kriz sonrası dönemdeki pozisyonunu belirlemektedir. Karar mekanizmasının işleyişini etkileyen üç unsur bulunmaktadır. Bunlardan ilki mevcut krizin sınırlarının çizilebilmesi, krizin tanımlanabilmesi. İkincisi tanımlanan durumla alakalı hızlı ve yerinde kararların alınabilmesi

ve sonuncusu ise alınan kararların doğru bir şekilde uygulanabilmesidir (Filiz, 2007:43-44).

Kriz Sonrası Yönetim: Kriz ardından gelen dönem, yaşanan olayın kriz oluşturan unsurlarının ortadan kalktığı fakat etkilerinin halen devam ettiği dönemi içermektedir. Bu dönemde örgüt yaşanan durumun detaylı bir analizini yapmalıdır. Amaç kriz öncesi döneme geri dönmek veya eskisinden daha iyi bir duruma kavuşmaktır. Zarar tespit işlemlerinin yapıldığı ve yeni yol haritalarının belirlendiği bu dönem kriz sonrası yönetim faaliyetlerini içermektedir. Gerçekleşen olayın yeniden meydana gelmemesi veya örgütte tekrardan yıkıcı etki bırakmaması için gerekli tedbirler yine kriz sonrası yönetim de işlevlik kazanmaktadır (Ofloğlu: Mısırlı, 2001:24).

Örgüt bu dönemde yeniden yapılanma faaliyetlerinin uygulandığı, değişim ön planda olduğu ve yeni duruma karşı adaptasyon sürecinin yaşandığı bir döneme girmektedir. Örgüt içerisinde radikal değişimlerin yaşanabildiği bu dönemde kamuoyu ve dış çevre örgüt üzerinde yoğun bir baskı oluşturabilmektedir (Pira ve Sohodol, 2004:53).

Kriz sonrasında örgüt içerisinde yapılması beklenen ilk değişikliklerden biri kriz yönetim zamanında uygulanan karar alma biçiminin değişmesi olacaktır. Hızlı ve katı kararların alındığı, merkezi otoritenin yoğun olduğu kriz yönetim anından, sorumluluğun paylaşıldığı, planlamada paydaşların söz aldığı yönetim biçimine geçilmelidir (Tüz, 2013:106).

Kriz sonrasında en kritik işlevi mevcut durumunun analizini yapabilmektir. Kriz sonrasında yapılan analiz ve hasar tespit çalışmaları sayesinde kriz döneminde örgütün uğramış olduğu zarar ortaya çıkar ve yaşanan kayıplar tespit edilir. Bu uygulama krizin

şiddetinin de ölçülmesine olanak sağlamaktadır. Böylece yaşanan krizin örgüt içerisinde bıraktığı etki, örgüt personelinin kriz durumunu ne şekilde algıladığı ve nasıl tepki verdiği ve en genel çıkarımla örgütün kriz durumu ile nasıl mücadele ettiği gibi sorular cevaplanma şansı bulmaktadır (Koçel, 1993:27).

Örgüt eğer ki kriz sürecini bir şekilde atlatır ve varlığını korumaya devam edebilirse kriz sonrası yönetim sürecinde dikkat etmesi gereken durum, bir krizin hiçbir zaman tamamen atlatılamayacağı ve tekrarlama olasılığının her zaman bulunduğu gerçeğidir. Yaşanan bir krizin yeniden tekrarlamayacağı düşüncesinden kurtulmak ve aynı krizi tekrar daha şiddetli bir şekilde yaşayabiliriz düşüncesiyle önlemler almak gerekmektedir (Şendoğdu, 2009:19).

3.Afetler ve Kriz Yönetimi

Afet kavramıyla ilgili olarak birçok tanımlama bulunmaktadır. Farklı şekillerde ifade edilen bu kelime bazen kavram karmaşasının da ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Afetler türlerine ve meydana geliş şekillerine bağlı olarak doğrudan veya dolaylı bir şekilde insanlar, mekanlar ve doğal ortamlar üzerinde maddi veya manevi kayıplar oluşturan, hayatın rutin akışını durduran veya bozulmasına neden olan doğal ya da doğal olmayan yollarla oluşan yıkım olaylarıdır (Tercan, 2011:485; Ergünay, 2007:1). Afetler doğal veya insan kaynaklı olarak meydana gelen büyük çaplı felaketlerdir. Fakat bir olayın meydana gelmesi afet olarak tanımlanması için yeterli bir gerekçe değildir, o olayın insanlar üzerinde yıkıcı etkisinin olması, fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar meydana getirmesi gerekmektedir (Ergünay, 1999: 3-4).

Afet birçok kamu ve özel kuruluşun koordineli bir şekilde hareket etmesini gerektiren, topluluklar üzerinde, fiziksel, sosyal ve ekonomik kayıplar oluşmasına neden olan, normal düzeni bozan, iş akışını durduran ya da kesintiye uğramasına sebep olan, toplum ve topluluklar üzerinde kalıcı yaralar oluşturabilen, doğal, insan kaynaklı ya da teknolojik kökenli olabilen yıkıcı olaylar bütünüdür. Sadece doğal yollardan meydana gelen deprem, sel, heyelan gibi olayların afet olarak nitelendirilebilmesi için yerleşim yerlerinde olması ve insan toplulukları üzerinde olumsuz etki bırakması gerekmektedir (Şahin ve Sipahioğlu, 2002:15).

Afetlerin toplumun küçük bir kısmını değil yaygın bir kısmını şiddetli bir şekilde etkileyen, ölümlere ve maddi kayıplara neden olan olaylardır. Bu olayların ardından kısa vadede barınma, beslenme, ilk sağlık müdahalesi gibi sorunlar ortaya çıkmaktadır. Uzun dönemde ise toplum üzerinde maddi etkileri daha belirgin olarak gözükmektedir. İşletmelerin üretiminde yaşanan aksaklıklar, aile içi gelirin düşmesi ve salgın hastalıkların baş göstermesi gibi etkileri olabilmektedir (Limoncu ve Bayülgen, 2005:20).

Afet her ne kadar çok eski bir kavram olsa da bu kavramın altını dolduran unsurlar yıldan yıla çeşitlilik göstermektedir. Eskiden sadece doğal kaynaklı yıkım olaylarını ifade etmek için kullanılan bu kavram, bugün sosyal, ekonomik, teknolojik, politik ve askeri unsurların rejim değişikliği gibi olaylarda da kullanılmaktadır. Afetler her geçen yılda sayı ve nitelik bakımından süregelen bir artış göstermektedir (Karaman, 2017:1).

Kadioğlu (2011:37) afeti şu ifadelerle tanımlamaktadır: toplum üzerinde fiziksel, sosyal, ekonomik, kültürel ve çevresel kayıplar oluşturan, rutin hayat akışını durduran ya da kesintiye

uğramasına neden olan, etkisi altında bıraktığı toplumun baş etme kapasitesini aşan, kriz yönetim mekanizmaların devreye girmesini gerektiren, doğal veya doğal olmayan nedenlere bağlı olarak meydana gelen olayların sonuçlarını afet olarak belirtmektedir.

Her ülkenin yaşadığı afete karşı verdiği tepki farklılık göstermektedir. Sergilenen mücadele meydana gelen olayın türüne, şiddetine ve ne sıklıkta meydana geldiğine bağlı olarak şekillenmektedir. Bu konuda üretilen politikalar ve bu politikaların uygulanması için geliştirilen stratejiler toplum yapısına ve imkanlarına bağlı olarak belirlenmektedir. Afet sonrasında uygulanan kriz yönetim metotlarının amacı yaşanan bu olayların etkilerini asgari düzeye indirmektedir (Ebru, 2020:32-33).

Kriz yönetimi, afet yönetimini de kapsayan bir unsurdur. Kriz yönetimi daha geniş kapsamlı bir süreç yönetimini ifade etmektedir. Kriz yönetiminde kriz sinyallerinin başladığı kriz öncesinden, krizin fiziksel olarak bittiği fakat etkilerinin devam ettiği kriz sonrası aşamaya kadar devam etmektedir (Demir, 2011:3).

Mevcut doğal denge ve geçmişte yaşanan tecrübelerden de hareketle afetlerin tam olarak önlenmesi imkansızdır. Afetlerden sonra yürütülen kriz yönetim sürecinin amacı afet zararlarının minimal seviyelere çekilmesi, halkın can ve mal kaybının önlenmesidir. Kriz yönetim planları bu amaç doğrultusunda hazırlanmaktadır (Geray, 1978).

Sonuç

Afetler beklenmedik zamanlarda meydana gelerek, toplumsal yaşamı, altyapıyı ve ekonomik düzeni derinden etkileyen olaylardır. Bu tür olaylar, yalnızca fiziksel yıkıma yol açmakla kalmaz; aynı zamanda insan yaşamını, sosyal yapıları ve örgütsel sistemleri de

tehdit eder. Afetlerin karmaşıklığı ve yıkıcı etkileri, etkili bir kriz yönetimini zorunlu kılmaktadır.

Afetlerde kriz yönetimi, olay öncesi, sırası ve sonrasında yürütülen entegre bir süreçtir. Kriz yönetiminin başarısı, afet risklerinin doğru bir şekilde belirlenmesi, önleyici tedbirlerin alınması, etkin müdahale ve iyileştirme çalışmalarının koordinasyonu ile doğrudan ilişkilidir. Özellikle afet öncesi hazırlıklar, erken uyarı sistemlerinin etkin kullanımı, toplumun afet bilinci düzeyinin artırılması ve paydaşlar arasında işbirliğinin güçlendirilmesi, krizin etkilerinin azaltılmasında kilit rol oynamaktadır.

Afetler sırasında ise doğru bilgi yönetimi, hızlı karar alma ve kaynakların etkin bir şekilde dağıtılması büyük önem taşır. Afet sonrasında ise iyileştirme süreçlerinin koordinasyonu, etkilenen bölgelerin yeniden inşası ve psikososyal destek gibi unsurlar, kriz yönetiminin başarısını belirler.

Sonuç olarak, afetlerde kriz yönetimi, yalnızca bir müdahale yaklaşımı değil, aynı zamanda bütüncül bir risk yönetimi perspektifini de içermelidir. Afetlerin yıkıcı etkilerini en aza indirmek ve toplumsal dayanıklılığı artırmak için, çok disiplinli, yenilikçi ve sürdürülebilir kriz yönetimi stratejilerine ihtiyaç duyulmaktadır.

KAYNAKÇA

AFAD, <https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu> (erişim tarihi:11.03.2023)

Akdağ, M., & Taşdemir, E. (2006). Krizden çıkmanın yolları: Etkin bir kriz iletişimi. *Selçuk İletişim*, 4(2), 141-157.

Akın Mehmet (2020) *Afet Ve Acil Durumlarda Etkin Kriz Yönetimi*, Van Yüzüncüyl Üni. Sosyal Bilimler Enst.

Aksu, M. (2008). Krizleri Fırsata Çevirmenin Yolları: Kriz Yönetimi. *İstanbul:Kumsaati Yayınları*.

Aslan, Ö. F. (2023). *Sağlık Alanında Kriz Yönetimi ve Liderlik: Türkiye ÖzelindeBir Uygulama*. Efe Akademi Yayınları.

Aykaç, B. (2001). Kamu yönetiminde kriz ve kriz yönetimi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(2), 123-132.

Bayram, A. (2015). İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin doğal afetlere dayalı kriz yönetimi ve İstanbul halkının bakış açısı.

Bozgeyik, A. (2008). *Krizleri Fırsata Dönüştürmek*. İstanbul: Hayat Yayıncılık.

Can, Halil (2002): Organizasyon ve Yönetim, Siyasal Kitabevi, 6. Basım, Ankara.

Coombs, T. (2015). *Ongoing Crisis Communication: Planning, Managing and Responding*, Sage Publications, 4. Edition, University of Central Florida.

Çeto, Esra (2009): *Kriz Ortamında İnsan Kaynakları Yönetimi*, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme

Anabilim Dalı, İnsan Kaynakları Yönetimi Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

Demir, N. (2011). “Türk Kamu Yönetiminde Kriz Yönetimi”, Kaymakamlık Tezi, İçişleri Bakanlığı PGM, Ankara, s.3.

Ebru, E. (2020). Afet Kriz Yönetiminde Medya: 30 Ekim 2020 İzmir Depremi. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, 10(2), 31-53.

Ergünay, Oktay (1999) Afet Yönetimi Nedir? Nasıl Olmalıdır? Türk Psikoloji Bülteni, Deprem Özel Sayısı, 5: 110-118.

Ergünay, Oktay (2007) Türkiye’nin Afet Profili, TMMOB Afet Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Ankara: Mattek Matbaacılık.

Ersöz, F. (2013). Doğal Afetler ve Sağlık Kurumlarının Kriz Yönetimi. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.

Filiz, E. (2007). Türk Kamu Yönetiminde Kriz Yönetimi, İstanbul: Alfa Aktüel Yayınları.

Geray, C. (1978). Marmara’daki Son Depremden Ders Alabilecekmiyiz. *Kent Kooperatifçiliği, Türkiye Kent Kooperatifleri Merkez Birliği Süreli Yayını*, 109, 111.

Green, P.S. (1996). *Şirket Ününü Korumanın Yolları*, Milliyet Yayınları: İstanbul. Gürbüz, S., Şahin, F. (2018). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Güneş, M., & Beyazıt, E. (2010). Özel işletmelerde kriz yönetimi üzerine genel bir değerlendirme.

Hatemi, H. (1999), Krizin Kritiği, Düşünen Siyaset , Kriz Özel Sayısı, Sayı 1.

Kadıbeşgil S (2003) Kriz “Geliyorum” Der, Kapital Medya A.Ş., İstanbul.

Kadioğlu, M. (2011). Afet yönetimi. *TC Marmara Belediyeler Birliği*.

Karaköse, T. (2007). Örgütler ve kriz yönetimi. *Akademik Bakış*, 13(2), 1-15

Karaman, Z. T. (2017). Afet yönetimine giriş ve Türkiye’de örgütlenme. *Bütünleşik afet yönetimi*, 1-38.

Koçel, T. (1993). *İşletmelerde Kriz Durumlarında Yönetim Uygulamaları. Zaman Yönetimi ve Kriz Yönetimi Semineri*, TÜSSİDE, 26-28.

Limoncu, S., & Bayülgen, C. (2005). Türkiye’de afet sonrası yaşanan barınma sorunları. *Megaron*, 1(1), 18.

McClellan T ve Gann Nigel (2002) *Schools in the Spotlight: a Guide to Media Relations for School Governors and Staff*, Routledge Falmer Taylor&Francis Group, London.

Ofluoglu, Gökhan : Mısırlı, Kamuran (2001): “İşletme ve Kriz Yönetimi”, Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi, Cilt 6, Sayı 2, Ankara.

Öztürk Cebrail (2023). *Yükseköğretim Kurumlarında Kriz Yönetimi: Covid-19 Tedbirleri Konusunda Mardin Artuklu Üniversitesi Örneği (Bir Durum Çalışması)*. Eğitim Bilimleri Enst., Fırat Üniversitesi.

Pira, Aylin, Çisil Sohodol (2004). *Kriz Yönetimi*, İstanbul: İletişim Yayınları. Porfiriev, Boris (1998), *Disaster Policy And Emergency Management İn Russia*, New York: Nova Science.

Sucu, Y. (2000), Kriz Yönetimi, Ankara: Elit Yayıncılık.
Sümeroğlu Naci (2003), E.G.M. de Kriz Yönetimi, Ankara: TODAİE Kamu Yönetimi Yüksek Lisans Programı.

Şahin, C., & Sipahioğlu, S. (2002). Doğal Afetler ve Türkiye. *Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara*.

Şendoğdu, A. A. (2009). Kurumsal Yönetişim İlkeleri Işığında Kriz Yönetimi Açısından Krizi Fırsata Çevirme: Türk Bankacılık Sektöründe Bir Uygulama. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 12(1-2), 15-26.

TDK, <https://sozluk.gov.tr> (Erişim tarihi: 17.07.2024).

Tekin, M. & Zerenler, M. (2008), İşletmelerde Kriz Yönetimi, Nobel YayınDağıtım, Konya.

Tercan, B. (2011) Afet Bölgelerinde Yeniden Yerleştirme Politikaları, Planlamanın dünü, Bugünü, Yarını: Planlamada Yeni Söylem Arayışları. 2. Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Ağı Sempozyumu, ss. 485-497. Yay. Haz. Ayda Eraydın vd., Ankara: Matsa Basımevi.

Titiz, İ., Çarıkçı, H. İ. (2001). Krizlerin İşletmeler Üzerindeki Etkileri ve Küçük İşletme Yöneticilerinin Kriz Dönemine Yönelik Stratejik Düşünce ve Analizleri. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(1), 203-218.

Tutar, Hasan (2000), Kriz ve Stres Ortamında Yönetim, İstanbul: Hayat Yayınları.

Tüz, Melek (2013): “Kriz İletişimi ve Yönetimi” (Editör: Gürkan HAŞİT), Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

BÖLÜM X

Kırsal Alanlarda Turizm Olgusu Ve Geliştirme Yaklaşımı

İbrahim ÇETİN¹

GİRİŞ

Toplumların günümüzde erişmiş olduğu duruma göz atıldığında önceleri tarım, hayvancılık ile ilgili uğraşlar daha sonraları ve özellikle rönesans ile bilim ve sanattaki gelişmelerin tetiklediği çeşitli teknolojik icatlarda meydana gelen ilerlemelerin ve özellikle buhar gücünün elvermesiyle görülen gelişme ve sonrasında sanayileşme, hukuk, sosyal ve kültürel çabaların bu gelişmelerde rol oynadığı görülmektedir. İnsanlık tarihinin ve toplumların, kültürlerin gelişiminin en temelinde yer alan kırsal alanlar önceleri özellikle insanın hayatını devam ettirmesi bakımından öncül bir yer

¹ Doç. Dr. Akdeniz Üniversitesi Serik İşletme Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümü, Antalya/Türkiye. Orcid No: 0000-0003-2210-0101 ibrahimcetin@akdeniz.edu.tr

edinmiş iken yaşanan teknolojik gelişmeler ve bilimsel alanda yaşanan ilerlemeler ile topraktan birim bazlı verimsel artışın sağlanması ile başka bir boyut kazanmıştır (Dinler, 2003).

Yeni bir yüzyıla girerken yaşanan hızlı değişim ve yenileşme, toplumsal ve ekonomik örgütleri değişmeye ve gelişmeye diğer bir ifadeyle yeni durumlara adapte olmaya zorlamaktadır (Altıntaş, 2003).

Önde gelen ekonomistlerden Smith ve Ricardo'nun kırsal alanlarda toprağın kullanımından ortaya çıkan tarımsal kapitalizm ve refah artışı konusunda üretim ve değer ilişkileri kapsamında ortaya koydukları görüşler tarımsal alanların ekonomik ve sosyal olarak toplumlardaki yerini de açıklamaktadır. Bir yönüyle Smith'in ulusların zenginliğini vurgulayan çalışmasından doğan üretim anlayışındaki değişim değerine karşılık sonraları fizyokrat düşüncesinin temeli olan tarımsal alanlardaki üretim anlayışına kayış kırsal alanların o dönemlerdeki önemini ortaya koymaktadır. Hatta merkantilist anlayışa karşı olarak Smith'in (1776) ulusların zenginliğinin kaynağında emek ve emeğin verimliliğini artıran işbölümü ya da üretimde aranmaktadır (Buğra, 1989). Kırsal alanlarla ilişkili olarak Fransa'da ortaya çıkan Fizyokrat iktisadi düşünce anlayışına göre zenginliğin kaynağı tarımsal üretim olarak görülmüştür. Öyle ki zenginliğin kaynağı olarak toprağın görüldüğü 18. yüzyıl Fransa'sında tarım en önemli üretim kaynağı durumundadır (Önal, 2004). Bir zıtlık olmasa da görünürde bir

çatışma gibi değerlendirilebilecek merkantilist ve fizyokrat anlayışlarının içerdiği kavramları “mübadele”, “değer”, “refah” “rant” olarak özetlemek mümkündür (Önal, 2004; Küçükkalay, 1997). Gerçek çatışmanın aslında kapitalizmin “daha fazla üretime”, “daha fazla refah” güdüsü ile daha fazla kazanç elde etmektir. Ancak gerçek çatışma kırsal alanlar ya da doğal alanlarda olmaktadır. Bu nedenle kırsal alan ve toplumların yaşam biçimini de kapsayacak biçimde diğer daha birçok değişkeninin denkleme eklenmesi gerekmektedir. Kırsal alanlara yönelik baskı ya da tahribat giderek artmaktadır. Endüstri devriminden sonra bunun çeşitli boyutlarda hızlandığı görülür. Avrupa’da İngiltere’de feodal ve siyasal, ekonomik yapı değişmiş ve sanayi devrimi olmuştur. Tarımsal alanların birçok alanda yeni teknik buluşlarla üretim artışına ve dolayısıyla refah artışına yol açmakla birlikte üretim biçimi olan geleneksel üretim tarzının değiştiği ve makineleşme ortaya çıkmıştır (Küçükkalay, 1997). İngiltere’de çitlik kanunu ile kırsal alanlardan şehirlere göçün örnek olduğu sanayileşme ve şehirleşme, çeşitli alanlardaki plansızlıklarla insanlık tarihinden beri onlara yaşam imkânı sağlayan kırsal alanlardaki baskıyı geri dönülemeyecek biçimde tahribata yol açmaktadır. Bu durumun verdiği tahribat özellikle 1990’lı yıllardan sonra sürdürülebilir planlama kavramı ile azaltılmaya çalışılmaktadır. Yaşamın ve kültürel gelişmenin öncülü olmasına rağmen, sanayi devriminin sonuçları nedeniyle kentleşme ortaya çıkmış ve bu durum kırsal alanların ekonomik, sosyal ve

kültürel olarak durağanlaşmasına neden olmuş; böylece bu alanlar, üretim, değer, fırsat maliyeti bakımından yaşayanlar için de cazibesini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Ancak günümüzde endüstrileşmenin ve kentleşmenin insan yaşamına olan baskısı ile ihmal edilen bu alanlar tekrar önem kazanmıştır.

1. Kırsal Alanlar, Politika ve Kırsal Turizm Politikası

XVIII. yüzyılda, kentlerdeki büyük yığılmaların başlangıcından itibaren kentlerin toplum yaşamı üzerindeki etkileri konusundaki görüşlerde kutuplaşma olmuştur diğer yandan kentleri “uygarlaşmış bir erdem”, dinamizm ve kültürel yaratıcılık pınarı olarak gören kent bilimcileride görüşlerini açık ve net olarak ifade etmiştir (Altıntaş, 2013:19).

Kırsal alanlar ise daha çok metropol olarak adlandırılan büyük yerleşim yerlerinin dışındaki illeri kapsayan, ilçe, köy ve mezralarda her türlü sosyal güvence, eğitim, sağlık, iş olanakları, sigorta, emeklilik ve kültürel etkinliklerden yeterince yararlanamayan bireylerin sayısal çoğunluğu oluşturduğu mekânsal alanları ifade etmektedir. Kırsal alan, kent olarak tanımlanan yerleşim yerinin dışında kalan tarımsal etkinliklerin yapıldığı köy, mezra vb. adlarla anılan insan yerleşimlerinin var olduğu alanlar olarak da tanımlanmaktadır (Deveci vd. 2013). Kırsal alanlar özellikle günümüzde kentleşmenin etkisinden uzak kalmış gelişmemiş olmakla turizm talebi için doğal ve kültürel yapısıyla, dinlenme ve pasif ya da aktif rekreasyon olanakları sağlayan, otantik mimari ve

kültürel dokuları barındıran bir çekim alanları durumundadırlar. Bu alanlar dünyanın değişik coğrafi bölgelerinde zengin ve çeşitli özellikleri barındırmaktadırlar. Bu yönüyle bu alanlar turizmin için bir kaynak durumundadırlar. Kırsal alanın doğal dokusu ya da geçmişten kalan somut ya da somut olmayan kültürel mirası, yaşayan somut olmayan kültürel mirası, etkinlikleri, el sanatları, yaşam biçimleri, üretim ve yemek kültürleri önemli çekicilik unsurlarıdır. Her kırsal bölgenin iklimsel ve coğrafi kaynak değerlerine bağlı üretim durumu, yapısı özgün olduğu gibi kültürel özellikleri de özgün niteliktedir. Tarihsel süreçte kültürün oluşumunda kırsal alanlar önemli yer tutmaktadır. Dinler (2014)’e göre kırsal alanların gelişiminde M.Ö.8000’li yıllarda “bitkilerin tohum ve hayvanların yavru vermesinin anlaşılması sosyal yapıyı değiştiren etken olmuş ve tarımsal üretimin başlamasıyla, kırsal alanlarda köy karakterindeki yerleşme merkezleri ortaya çıkmıştır (Dinler, 2). Anlaşılacağı üzere kırsal alanlar tarihsel süreç içerisinde çeşitli evrelerden geçerek günümüze sadece doğal yapı olarak değil aynı zamanda günümüzün medeniyet ya da çağdaş kent kültürün temellerinin atıldığı alanlar olarak da olmaktadır. Sanayi devriminin gelişmesi ile birlikte birçok ülke sanayiye bağlı kalkınmayı bir araç olarak benimsemiştir ve sonuçta ülkelerin belirli bölgeleri, ekonomik ve sosyal açıdan gelişme göstermiştir. Kırsal alanların geliştirilmesi ve bu dengeden yararlanması için Amerika, Avrupa ve Avustralya kıtalarında çeşitli ülkelerin kırsal turizmde oldukça

geliştiği görülür. Ancak, geleneksel olarak kaynakları genelde tarıma bağlı ve tarımsal faaliyet içinde bulunan kırsal alanlar, bu gelişmeden yeteri kadar yararlanamadığı gibi giderek ülkelerin kendi içindeki diğer bölgelere göre ekonomik ve sosyal yönden gerilemeye başlamıştır ve sonuçta çekiciliğini kaybetmiştir. Süreç içinde kırsal alandan endüstri merkezlerine kayan ekonomik ve sosyal gelişme, kırsal alanlarda yaşayanların ekonomik ve sosyal koşullarını kötüleştirmiş, yaşam standartlarının düşmesiyle, sosyal ve kültürel yapılarındaki değişikliklere yol açarak kayıplarını artırmıştır.

Hardin ortak malların trajedisi teorisini geliştirirken, ortak kullanıma tahsis edilen bir alanda sürüsüne otlak alanı amaya çalışan bir çobanın karşılaştığı sorun ekseninde açıklamaktadır. Buna göre tüm otlaklık alan herkese açıktır. Her bir oban sürüsüne katacağı ekstra hayvanın kendisine olan maliyetini ve faydasını düşünerek kazancını maksimum düzeye çıkarmayı hedeflemektedir. Hardin, ortak malların yönetimi konusunda, geleneksel toplumlarda bu alanların toplum tarafından sahiplenilerek yönetildiğini ifade etmiştir (Altıntaş, 2004).

Kırsal alanlar doğal habitat içerisinde değişik özelliklerdeki jeolojik yapıları da barındırmaktadır. Kırsal alanlar dağcılık, yürüyüş, kampçılık, tırmanış başta olmak üzere turistleri kendilerine çekmektedir. Turizmin birçok türünde gelişme olsa da, dağlara ve doğal alanlara olan turizm talebi ve açık hava rekreasyon

eğilimindeki artış eğilimi, dağları iç ve dış turizm talebi olarak küresel anlamda bir çekim durumuna getirmiştir. Kırsal alanlar ile de bütünleşen çeşitli dağlar sahip olduğu biyolojik çeşitliliğe kültürel, doğal ve estetiksel değerler eklendiğinde kırsal turizm potansiyelini artırmaktadır. Doğal alanlar giderek önem kazanmaktadır (Debarbieux vd. 2014: 6). Dağlık alanların koruma altına alınmasıyla görüldüğü gibi dağlık alanda turizm, ekonomik olarak en çekici ve uygun arazi kullanımı seçeneği olma olasılığını taşımaktadır. Dağlık alanlarda turizmin etkisinin sürdürülebilir bir biçimde bölgeye, halka ve turistik talebe daha yararlı olması amacıyla kırsal alanlar diğer bölgelerle koridor oluşturulması ve bütünlük sağlanarak daha geniş bir planlama yapılması yararlı olabilir. Kırsal alanlar genel olarak flora ve fauna olarak zengin bir ekosistemin ya merkezinde ya da yakınındadırlar. Türkiye’de değişik yörelerde ve alankara özgü endemik bitki türleri doğa severler ve araştırmacılar için fırsat sunmaktadır. Örneğin 1890 kadar bitki örtüsü coğrafik bölgelerimize özgüdür; geri kalan 1200 kadar endemik takson ise birden fazla coğrafik bölgede yayılım göstermektedir. Türkiye’nin sahip olduğu doğal kaynak potansiyelinden olan doğal ortamdaki biyolojik çeşitliğin bir değer olduğu kadar sürdürülebilir yaklaşım ile yararlanmayı etkin hale getirmek önemli olmaktadır. Biyolojik zenginliklerini kaybetmeden, gelişimine devam etmesi ve turizm alanında değerlendirilebilmesi için biyolojik çeşitliliğe ve doğal kaynakların korunması ve

kullanılması ilke olmalıdır. Kırsal turizm potansiyeli bakımından Türkiye flora ve fauna açısından dünyada kıta özelliği gösteren nadir ülkelerden birisidir. Avrupa Kıtası'nda 12.000 civarında çiçekli bitki türü yetiştiği bilinirken ülkemizde bu sayı 10.000 civarında olup bunlardan 3 bin kadarı endemik, yani yalnız ülkemizde yetişip dünyanın başka ülkesinde olmayan, yetişmeyen, ülkemize özgü bitkilerdir. Avrupa'da yaklaşık 60.000 kadar hayvan türü yetiştiği bilinmektedir. Ülkemizde yaşayan hayvan türlerinin henüz tam bir envanteri çıkarılmamış olmakla birlikte, halen bilinen tür sayısının 40.000 olduğu, gelecekte bu sayının Avrupa rakamına ulaşabileceği tahmin edilmektedir. Floristik açıdan çiçekli bitki sayısı ise 5-6.000 tür arasındadır. Bütün Avrupa ülkelerinin endemik tür sayısı toplamı 2600 iken Türkiye'de 3000 endemik bitki türü olduğu düşünülürse (<http://www.tursab.org.tr>) turizm talebi için zengin bir durum ortaya çıkmaktadır. Tablo 1 de bu türler görülmektedir.

Tablo 1. Türkiye’de bölgelere özgü endemik bitki türü sayıları

Bölge	Bitki Türü Sayısı
Akdeniz	750
Doğu Anadolu	380
Orta Anadolu	275
Karadeniz	220
Ege	160
Marmara	70
Güney Doğu Anadolu	35
TOPLAM	1890

Kaynak: Atik vd. 2010:11

Kırsal alanlarda potansiyele bağliolarak eko turizm, özel ilgi turizmi çiftlik turizmi, ağrı-turizm gibi ürüne bağli turizm ürünlerinin gelişmesi ve geliştirilmesi potansiyeli ortaya çıkmaktadır.

2. Kırsal Turizm ve Politika, Kırsal Turizm Planlaması

Kırsal turizm kavramı üzerinde kesin bir yargı bulunmamaktadır ve değişik yazarlarca çok değişik biçimlerde tanımlamanın yapıldığı görülür (Gao et al. 2017; Sharpley, 2002; Sharpley, 2007; Hilajager vd. 2018; Opperman, 1996; aktaran: Rosalina et al. 2021). Rosalina et al (2021) e göre kırsal turizmin tanımı yalnızca birkaç çalışmanın dışında belirsizliğini koruduğunu aktarmaktadır. Tanımların analizi, konum, sürdürülebilir kalkınma, topluluk temelli özellikler ve deneyimler olmak üzere kırsal turizmin

dört temel yönünü ortaya koymaktadır. Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan bağlamlardaki kırsal turizm, konumu ana tanımlayıcı özellik olarak vurgularken, sürdürülebilir kalkınma ve topluluk temelli yönler gelişmekte olan ülkelerle ilgili literatürde belirgin bir şekilde yer almakta ve deneyim boyutu gelişmiş ülkelerle ilgili literatürde daha sık görülmektedir (Rosalina et al. 2021). Biz kırsal turizm turizmin bir olgu olarak işleyişini dikkate alarak bunun kırsal alanlara kırsal alanın talep yaratn özellikleri boyutunda bir turizm olayı olarak değerlendirmektediriz. Daha açık olarak kırsal turizm, kırsal alanlarda meydana gelen turizm olayıdır. Yarattığı ekonomik, sosyal kültürel ve çevresel etkiler bakımından özgünlük gösterse de yadsınamaz.

Kişi başına düşen gelirin artması çalışma hayatında etkin olan insanların daha uzak yerlere gitme güdüsü, ticaret ve alışveriş merkezlerine uğrama, egzotik tatil yerlere gitme arzusu yolculuk yapma güdüsünü artırması, ekolojik, çevre ve sürdürülebilir kalkınma ile ilgili endişelere yol açmaktadır (Marin ve Altıntaş, 2004, 1).

Birçok ülkede kırsal alanlar kentsel alanlardan daha az gelişmiştir. Genellikle düşük üretkenlik, düşük eğitim ve düşük gelir gibi birçok soruna sahip oldukları düşünülür. Diğer sorunlar arasında kırsal alanlardan kentsel alanlara nüfus kayması, düşük ekonomik büyüme, azalan istihdam fırsatları, çiftliklerin kaybı, tarihi ve kültürel miras üzerindeki etkiler, keskin demografik değişimler ve

düşük yaşam kalitesi yer alır. Bu sorunlar, tarımsal faaliyetlerin değişmeden sürdürülmesinin kırsal bölgelerde daha derin sosyal sorunlar yaratabileceğini göstermektedir (Liu et al. 2023). Buradaki bir başka sorun da kırsal alanların nasıl planlanacağı ve özellikle nasıl sürdürebilir şekilde geliştirmesi olmalıdır. Hangi yöntemlerin kullanılması ile kırsal değerlerin turizm aracılığı ile kırsalda yaşayanların yararına sürdürülebilir turizm olarak kalkınmasını sağlamak başarılabilir? Bu ve bu gibi soruların yanıtlanması ile uygun bir sonuç ve politika belirlenebilir. TÜİK verilerine göre 2023 yılında Türkiye’de kırsalda yaşayanların tüm nüfusa oranı yaklaşık yüzde yedi buçuktur (%7.5). tam tersi olarak da talebi yaratacak olan şehirlerde yaşayanların oranı ise yaklaşık yüzde 92.5’tur. Bu durum çok yönlü detaylı incelenerek uzun dönemli planlanması ancak bir ülke için ve özellikle Türkiye için öncelikli olarak ele alınması bir konudur. Turizm bu alanda bir katkı sunabilir ya da sunamayabilir. Bu olasılıkların nasıl sağlanabilir olacağının da politika ve planlamalara geçmeden önce ele alınması ve uzman görüşlerine dayanılarak karar verilmesi gereken bir durumdur.

Kırsal’da yaşayanlar olarak daha önce köy, ilçe ve nüfusu göreceli olarak diğer şehirlere göre az yoğun olan ve günlük uğraşları tarımsal faaliyet olan doğal yapıları ve özgün kültürel özellikteki alanlar olarak tanımlamayı uygun görmekteyiz. Kırsal alanlarda yaşayanların çeşitli sorunları bulunmaktadır. Göç en temel sorunlardan biri olmaktadır. İnsanların çeşitli nedenlerden dolayı

yaşadıkları yerleri terk edip kendilerine başka yaşam alanları bulmaları göç olarak tanımlanır (Güreşçi, 2011, 127). Sosyolojik bir olgu olarak göçler gerek gerçekleştiği coğrafik ve kültürel coğrafyasında önemli somut etkiler bırakmaktadır. Toplumların, toplulukları ya da kişilerin üzerinde etkisi derin olan göçün bir toplumun kültürel hafızası üzerine etkisi de önemli olmaktadır. Son 20 yıllık dönemde çok çeşitli biçimleri görüle göç uzun yıllarda oluşan ve her birinin bir diğerinden olan farklı olduğu kadar zenginlik sunan kültürel birikimin yok oluşunun da ön evresi olabilmektedir.

Birleşmiş milletlere göre göç; *“insanlık en eski zamanlardan beri hareket halindedir. Bazı insanlar iş veya ekonomik fırsat arayışı, aileye katılmak veya eğitim görmek için hareket eder. Diğerleri çatışmadan, zulümden veya büyük ölçekli insan hakları ihlallerinden kaçmak için hareket eder. Diğerleri ise iklim değişikliğinin, doğal afetlerin veya diğer çevresel faktörlerin olumsuz etkilerine yanıt olarak hareket eder”* şeklinde tanımlanmaktadır. Türkiye’nin önemli bir ekonomik ve sosyal bir konusu olan ve özellikle 2000-2020 yılları arası öngörülemez ve şaşırtıcı aynı zamanda ekonomik, sosyal ve kültürel yıkıcı sonuçlara ulaşmış köyden kente göçün 1950 ve sonrasında hızlandığı 1950 öncesi ve sonrası olmak üzere iki dönemde incelendiği görülür (Işık, 2005). Kırsaldan kente göç çeşitli yazarlar bu sorunları farklı biçimlerde ele almaktadırlar. Kırsal alanlardan kentsel alanlara nüfus kayması, düşük ekonomik

büyüme, azalan istihdam fırsatları, çiftliklerin kaybı, tarihi ve kültürel miras üzerindeki etkiler, keskin demografik değişimler ve düşük yaşam kalitesi yer alır. Bu sorunlar, tarımsal faaliyetlerin değişmeden sürdürülmesinin kırsal bölgelerde daha derin sosyal sorunlar yaratabileceğini göstermektedir (Liu et al. 2023). Örneğin Çetin (2017) e göre kırsal alanlarda yaşayanların yerlerini terk etmelerinin nedenleri şu şekilde gösterilmektedir (Çetin vd. 2017:

- işsizlik,
- sosyal güvencesiz,
- yetersiz eğitim,
- yetersiz ve eksik sağlık olanakları,
- geleneksel tarım ya da kırsal iş tipi meşguliyetin emeklilik hakkı sunmaması,
- sosyal ve kültürel gelişime uzaklık,
- gelecek endişesi oluşturmaları, olarak sayılabilir.

Kırsal alandaki çekicilikler kırsal alanın sorunlarını çözecek politikaların karar vericiler tarafından alınması, kararlaştırılması ve uygulanmasını gerektirir. Çerçekte Türkiye geneli değerlendirildiğinde her bir coğrafi bölgenin, yörenin , kırsal alanın sosyo-ekonomik, kültürel, tarımsal üretim, jolojik kaynakları ve özgün somut ve somut olmayan kültürel öğeleri bulunmaktadır.

Doğal kaynak dağılımındaki dengesizlik bazı bölgelerin gelişmesinde kaynak sorunu yaratmaktadır. Turizm, ekonomide başka bir biçimde değerlendirilmesi mümkün olmayan doğal ve kültürel kaynakları girdi olarak kullanan bir endüstri olarak kırsal bölgelere bir fırsat sunmaktadır. Ekonomik gelir yaratma bakımından bu fırsatın nedeni de turizm talebinin ilgisinden kaynaklanmaktadır. Aslında bu durum Say'ın her arz kendii talebini yaratır durumunu nispet yapar gibi önceleri ilgi görmeyen alanların dünya nüfusunun neredeyse tamamına yakını kentlerde yaşamaya başlamış olmasından dolayı bir kaçış eğilimini de ifade etmektedir. Bu durum tarıma dayalı faaliyetlere bağlı olarak gelişmenin zorluğunun dışında başka seçenekleri bulunmayan ya da geçim kaynağı için geleneksel üretim tarzları ve tarımsal faaliyetler ile yetinmek durumunda kalan (Çetin, 2015, s.2) kırsal alanlara seçenek sunmaktadır. Çünkü turizmin hammaddesi, endüstri hammaddesinden farklı olarak doğal, sosyal ve tarihsel/kültürel çevredeki çekiciliklere bağlı olarak gelişmekte ve turizm için gerekli olan kaynakların, ekonomideki diğer endüstrilere oranla dünya genelinde daha dengeli dağıldığı görülmektedir. Aynı şekilde, kırsaldaki her bir yerleşimin farklı bir kültürü ve yaşam biçimi gibi değerler de turizm açısından birer çekim gücü arz etmektedir. Çekicilikler bir yörenin turizm gelişiminde en önemli unsurlarındandır ve bir yörede turizm gelişimi olması için, çoğu kez öncelikle doğal ve kültürel çekiciliklerin olması gerekmektedir. (Çetin, 2017, s.138).

Tablo 2: Geleneksel Köyler İçin Kırsal Turizmin Avantajları

Avantajları		
Ekonomik	Sosyal	Çevresel
Kırsal ekonomik altyapıyı çeşitlendirmek	Topluluk katılımını teşvik etmek	Doğal kaynakların optimum kullanımı.
Kırsal geliri artırmak	Kırsal nüfus azalmasını önlemek	Geleneksel manzaranın korunması.
Yoksulluğu, eşitsizliği ve işsizliği azaltmak	Yerel el sanatlarının üretimi.	Bakım ve koruma fonlarının elde edilmesi.
Kaynak ve tesislerin kullanımını optimize etmek	Ulusal ve yerel gurur duygusunu güçlendirmek.	Kamu altyapısının ve rekreasyon tesislerinin iyileştirilmesi.
Endüstriyel yapı geçişini teşvik etmek	Yerel kültürel mirasın ve geleneklerin korunması, vb. Doğal kaynakların optimum kullanımı.	Kırsal manzaranın ekolojik olarak korunması, vb.
Kırsal tarımın büyümesini teşvik etmek, vb.		

Kaynak: Anabestani, A., Saeidi, A., & Darvishi, H. (2012). Aktaran: Yanan, (2024). Yanan, L., Ismail, M. A., & Aminuddin, A. (2024). How has rural tourism influenced the sustainable development of traditional villages? A systematic literature review. *Heliyon*.

Sonuç

Sonuç olarak günümüzde kırsal alanlar turizm piyasası için önemli bir talep yaratmaktadır. Bu talebin değerlendirilmesi için

kırsal alanların öncelikli olarak kaynak değ erlerinin tespit edilmesi gerekmektedir. Tespit edilen kaynak değ erlerine bağlı olarak her bir y erenin turistik ürün paketi hazırlanmalı ve turistik ürün paketi turizm piyasasında değişen tüketicilerde eğilimlerinde bir avantaj olarak değerlendirilmelidir. Bu değerlendirmeyi ba arabilmek ise bir politika çerçevesinde kırsal alanların planlanması ile ba arılabilir. Bu planlama içerisinde kırsal alanlar; ekonomik, sosyal ve toplumsal, çevresel ve endüstriyel paydaşların çıkarlarını göz önünde bulundurarak varılan ortak karar ile sürdürülebilir duruma erişebilir.

Kaynakça

Altıntaş, Hakan (2013), “Türk Siyasal Sisteminde Siyasal Partiler ve Kentleşmenin Kutuplaşma Sürecine Etkileri”. *Akdeniz İİBF Dergisi*. 3 (5).1-31.

Altıntaş Hakan (2004). “Ortak Malların Trajedisi: Karadeniz ve Hazar Denizlerindeki Kirlilik”, M.C. Marin ve U. Yıldırım (eds) *Çevre Sorunlarına Çağdaş Yaklaşımlar: Ekolojik, Ekonomik, Politik ve Yönetimsel Perspektifler*. 205- 248.

Altıntaş, Hakan (2003), Yerel Yönetimlerin Modernizasyon Süreci ve Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 12 (1), 6-22.

Anabestani, A., Saeidi, A., & Darvishi, H. (2012). Evaluation of socio economic, physical and ecological of tourism development in rural areas from villagers and tourists points of view (Case Study: Dasht Arjan of Fars). *Spatial Planning*, 2 (2), 1-20.

Atik, A.D., Öztekin, M. ve Erkoç, F. (2010). Biyoçeşitlilik ve Türkiye'deki Endemik Bitkilere Örnekler. *Gazi University Journal of Gazi Educational Faculty* (GUJGEF), 30(1).

Buğra, Ayşe: (1989), *İktisatçılar ve İnsanlar*, İstanbul, Remzi Kitabevi.

Çetin, İ., Üzümcü, T. P., & İçöz, O. (2017). Kırsal Alanlarda Sürdürülebilir Kırsal Turizm ve Kocaeli-Kandıra Kırsal Turizm Gelişimi Modeli. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 137-156.

Çetin, İ. (2015). “Agritourism development model for North Cyprus”, *Journal of Recreation and Tourism Research*, 2 (2), ss.1-11.

Deveci B., Türkmen S. ve Avcıkurt C. (2013). “Kırsal turizm ile gastronomi turizmi ilişkisi Bigadiç örneği”, *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi - IJSES*, 3 (2), ss.29-34.

Debarbieux, B., Oiry Varacca, M., Rudaz, G., Maselli, D., Kohler, T. & Jurek, M. (eds.). 2014. *Tourism in Mountain Regions: Hopes, Fears and Realities*. Sustainable Mountain Development Series. Geneva, Switzerland: UNIGE, CDE, SDC, pp. 108

Dinler, Z. (2014). *Tarım Ekonomisi*, Ekin Yayın Dağıtım, Bursa

Gao, J., & Wu, B. (2017). Revitalizing traditional villages through rural tourism: A case study of yuanjia village, shaanxi province, China. *Tourism Management*, 63, 223-233. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2017.04.003>.

Güreşçi, E. (2011). Türkiye'de köyden kente göç ve düşündürdükleri. *Sosyoekonomi*, 15(15).

Hjalager, A. M., Kwiatkowski, G., & Østervig Larsen, M. (2018). Innovation gaps in Scandinavian rural tourism. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 18(1), 1–17. <https://doi.org/10.1080/15022250.2017.1287002>

Işık, Ş. (2005), “Türkiye’de Kentleşme ve Kentleşme Modelleri”, *Ege Coğrafya Dergisi*, 14(2005), 57–71.

Küçükkalay, A. G. A. M. (1997). Endüstri devrimi ve ekonomik sonuçlarının analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2).

Liu, Y. L., Chiang, J. T., & Ko, P. F. (2023). The benefits of tourism for rural community development. *Humanities and Social Sciences Communications*, 10 (1), 1-12.

Mehmet C. Marın ve H Altıntaş (2004). “Konut Yer Seçimi-Ulaşım Etkileşim Teorileri: Kritik Bir Literatür İncelenmesi”, *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi* 19 (1),73-88.

Oppermann, M. (1996). Rural tourism in southern Germany. *Annals of Tourism Research*, 23(1), 86–102. [https://doi.org/10.1016/0160-7383\(95\)00021-6](https://doi.org/10.1016/0160-7383(95)00021-6).

Önal, A.Y. (2004). İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları 45. Seri.

Rosalina, P. D., Dupre, K., & Wang, Y. (2021). Rural tourism: A systematic literature review on definitions and challenges. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 47, 134-149.

Sharpley, R. (2002). Rural tourism and the challenge of tourism diversification: *The case of Cyprus*. *Tourism Management*, 23(3), 233–244. 5177(01)00078-4.

Sharpley, R. (2007). Flagship attractions and sustainable rural tourism development: The case of the alnwick garden, England. *Journal of Sustainable Tourism*, 15(2), 125–143. <https://doi.org/10.2167/jost604.0>.

Ün, E., Tutar, F., Tutar, E. ve Erkan, Ç. (2012). “Ekonomik kalkınmada kırsal turizmin rolü: Türkiye örneği”. in *International Conference on Eurasian Economies*, Almaty Kazakhstan, 11-13 October, ss.. 345-350.

Yanan, L., Ismail, M. A., & Aminuddin, A. (2024). How has rural tourism influenced the sustainable development of traditional villages? A systematic literature review. *Heliyon*

İnternet kaynakları:

<https://www.un.org/en/globalissues/migration#:~:text=Some%20people%20move%20in%20search,large%2Dscale%20human%20rights%20violations>. Erişim: 15.12.2024.

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2023-49684#:~:text=T%C3%BCrkiye'de%202022%20y%C4%B1%C4%B1nda%20%93,dan%20%257'ye%20y%C3%BCkseldi>. Erişim tarihi: 26.12.2024.

BÖLÜM XI

Turizm, Kültürel Miras ve Çeşmeler

İbrahim ÇETİN¹

GİRİŞ

Kültür, geçmişten günümüze aktarılan değerlerle yakın ilişki içindedir. Kültürü oluşturan unsurlardan biri de geçmişten günümüze aktarılmış olan çeşmelerdir. Anadolu coğrafyası medeniyetler beşiği olarak çok çeşitli kültürel unsurları içinde barındıran çeşitli mimari özelliklere sahiptir. Bu zenginliklerin dikkat çeken ve en yaygın olanlarından biri si de çeşmelerdir. Çeşmeler, şüphesiz mimari özellikleri de o derece dikkat çekici olduğu gibi tarihin ve toplumların sevgi ve iyilik, temizlik, zenginlik, topluma ve doğaya adanmışlık gibi çeşitli özelliklerini

¹ Doç. Dr. Akdeniz Üniversitesi Serik İşletme Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümü, Antalya/Türkiye. Orcid No: 0000-0003-2210-0101 ibrahimcetin@akdeniz.edu.tr

yansıtılmalarının yanında tarihe tanıklık eden yapılardır. Geçmişten günümüze yaşam kaynağı olan suyun canlıların kolay erişimi için bir görev üstlenmesinin yanında, günümüzde geçmiş dönemlerin izlerini taşıyan bir kültür varlığı olarak geçmişin ruhunu da su gibi günümüze kadar aktarma rolünü üstlenen birer tarihi kültürel varlıklarıdır.

Sosyal bilim insanlarınca genel kabul gören bir görüş, teknolojik devrimin tarihte hiç benzeri görülmeyen bir şekilde toplumları bütün temel boyutlarıyla dönüştürdüğüdür, bu teknolojik gelişmelerin, kentsel toplumları ve tarihsel mirasın korunmasını nasıl ve ne yönde etkileyeceğine dair çelişkili tahminler yürütülmektedir (Marın ve H Altıntaş (2004).

Görünümleri, yapıları ve yapıları ile fiziksel olarak birer tarihi, arkeolojik öğeler gibi somut olmalarının yanında yaşanan mekânda toplumsal yaşamın acıları, mutlulukları, gelenekleri, görenekleri, ümitleri sosyal ortam paylaşımları vb. daha birçok kültürel değerin mekânsal anlamdaki somut olmayan varlıklarıdır. Aynı zamanda hem köy meydanlarının süsü, hem de köy sosyal hayatının birincil unsurlarındandır (Acar, 2018). Kültürü oluşturan unsurlardan biri de geçmişten günümüze aktarılmış olan el sanatlarıdır. Özellikle geçmişte Trakya bölgesinin kırsal-köy yaşamının sosyolojik yapısının analizinde olması gereken temel unsurlardan biridir. Kırsal ve köy yaşamının geçmiş durumunun anlaşılması için ayrıca incelenmesi gereken çeşmeler sadece somut

bir unsur olmadığı gibi sosyolojik yapının oluşumu, toplumsal yapı ve bireysel davranışların analizi için incelenmelidir.

1. Kültürel Miras

Geçmişten günümüze ulaşmış yer altındaki, yer üstündeki ve su altındaki somut ve somut olmayan taşınır ve taşınmaz değerlerin tümü kültürel miras olarak kabul edilmektedir (Taş ve Kuşçuoğlu, 2017). Kültürel miras, insanlığın geçmişine dair bir mozaiktir ve bu mozaik, toplumların tarihini anlamak ve değerlendirmek adına hayati bir rol oynamaktadır. Taş ve Kuşçuoğlu'nun (2017) belirttiği gibi, kültürel miras sadece üzerinde bulunduğu toplum için değil, aynı zamanda tüm insanlık için anlam ifade eden bir zenginliktir.

Yeni bir yüzyıla girerken yaşanan hızlı değişim ve yenileşme, toplumsal ve ekonomik örgütleri değişmeye ve gelişmeye, kültürel mirasın korunması için yeni durumlara adapte olmaya zorlamaktadır. Kültürel mirasın korunması için kamu yönetimi sisteminin yeniden yapılandırılması ve yeni kurumların kurulması gereklidir (Altıntaş, 2003).

Kültürel mirasın tanımı, soyut ve somut unsurları içerecek şekilde geniş olarak ele alınmaktadır. Dil, din, ahlak kuralları, geleneksel müzik, geleneksel el sanatları, geleneksel dans, örf ve adetler gibi unsurlar somut olmayan kültürel mirası meydana getirir. Buna göre gelenekler, ritüeller, dil ve dünya görüşü gibi somut olmayan unsurların kültürdeki etkisinin altı çizilirken, somut kültürel miras ise mimari yapılar, el sanatları, müze koleksiyonları

gibi somut varlıkları içerir ve bu unsurlarla kültür bağını açıklar. Tüm bu kültürel değerler, kültürel miras kavramına ışık tutarak toplumların tarihî birikimini ve kültürel kimliğini temsil eder (Ateş vd., 2023).

Dünya ülkeleri, kültürel ve ortak çevresel mallara ilişkin sorunun ortadan kaldırılması veya etkilerini hafifletmek için çözümler aramış ve bu konuda dikkat çekici ilerlemeler kaydetmişlerdir (Altıntaş, 2004).

Kültürel mirasın toplum için taşıdığı anlam, yalnızca geçmişle sınırlı değildir; aynı zamanda gelecek nesiller için bir rehberlik kaynağı oluşturur. Toplumun değerleri, normları ve yaşam tarzları kültürel mirasın içinde bulunan unsurlarla birlikte şekillenir. Dolayısıyla, kültürel miras, toplumların kendilerini anlamalarını, birbirleriyle etkileşimde bulunmalarını ve ortak bir geçmişi paylaşan bir topluluk oluşturmalarını sağlamaktadır (Bataille vd., 1983). Kültürel mirasın toplumların kimlik oluşturma sürecindeki rolü, büyük bir öneme sahiptir. Toplumun tarihî süreçleri, kültürel birikimin üzerinde bıraktığı izlerle şekillenir. Özellikle kültürel mirasın somut unsurları, mimari yapılar ve sanat eserleri, bir toplumun estetik anlayışını ve teknolojik gelişimini yansıtarak o toplumun tarihî evrimini gözler önüne sermektedir.

Kültürel miras, sadece belirli bir coğrafyaya ait olmayan, aynı zamanda tüm insanlık için ortak bir miras niteliği taşıyan önemli bir zenginliktir. Bu miras, insanların geçmişleriyle bağ

kurmalarını, tarihî süreçleri anlamalarını ve gelecek nesillere aktarmalarını sağlamaktadır. Kültürel mirasın, toplumların kimlik oluşturma sürecindeki kilit rolü, insanlığın ortak hafızasını şekillendiren önemli bir unsur olmasından ileri gelmektedir. Bu bağlamda, kültürel mirasın korunması, araştırılması ve değerlendirilmesi, kültürel çeşitliliğin ve insanlık birliğinin güçlendirilmesine yönelik önemli bir adımdır (Shea, 2020). Geleneksel el sanatlarının ve bu sanatların yaşatılması çabası, kültürel miras kapsamında ele alınır ve bu bağ ile el sanatlarının önemini ortaya çıkarır.

Bazıları kentleri “uygarlığın bir erdem”, dinamizm ve kültürel yaratıcılık pınarı olarak gördü. Bu yazarlar için kentler, ekonomik ve kültürel gelişim olanaklarını arttırır ve rahat ve doyum veren bir varoluşu yaratma araçlarını sağlar (Altıntaş, 2013). Kültürel miras, kent mirasının ayrılmaz bir parçasıdır ve koruma tedbirlere başvurulması olmazsa olmaz öneme haiz bir konudur.

2. Çeşmelerin Tarihsel Süreci

Çeşme kavramının Farsçadaki Çems kelimesinden türetildiği, göz anlamına gelen suyun çıktığı, kaynak ya da pınarın akmasını sağlayan küçük yapılara verilen isim olduğu belirtilmektedir (Büyükkol, 2017). Romalılar suya büyük saygı göstermişler ve su konusunda önemli çalışmalar yapmışlardır (Uysal, 2004).

Türklerde çeşmeleri bir yaşam kaynağı olarak görmüşlerdir. Çok yerde çeşmeler yapılmıştır. Sebiller şeklindeki çeşmeler basit birer mimari yapı olarak görünse de aslında belirli bir dünya görüşünü de ifade etmektedir (Nureski, 2016). Her medeniyette su farklı anlamlara gelmekle birlikte İslamiyet’te su temizlenme ve arınma aracı ve aynı, yaşam alanı ve iyilik cömertlik belirtisidir. Çeşmeler birçok devlet kurucularının güç, otorite ve cömertliğinin simgesi olarak da anlam kazanmış dinsel ve sosyal yapılar olarak görülmüştür (Özer, 2009). Türklerin yapmış olduğu çeşmeler kasaba, şehir ve mahallelerde yerleşim alanları içinde imar edildiği gibi ayrıca şehirlerin dışına yapılan yol kenarlarında yerleşimden uzak olan alanlarda çeşitleri de bulunmaktadır (Çakar, 2019). Çeşitli şekillerde sınıflandırıldığı görülür (Acar, 2018). Evrensel bir olgu ve tarih boyunca çeşitli kültürlerin çeşmeler yaptıkları arkeolojik kazılarla da ortaya çıkmaktadır (Acar, 2018). Sebiller Türk kültüründe tüm insanların yararlanması ve su ihtiyaçlarının karşılanması için imar edilmiştir (Tali, 2010). Selçuklu döneminde yapılmış olan mimarilerde ise daha sadedir (Özdemir ve Kaya, 2018).

Osmanlı dönemi mimari tarihi ve yapısı incelendiğinde ise bu dönemde çeşmelerin oldukça çok olduğu görülmektedir. Bu dönemde çeşmeler konumlarına ve yapılış amaçlarına göre; duvar çeşmeleri, sütun çeşmeleri, köşe çeşmeleri, sebilli çeşmeler, sokak çeşmeleri, duvara bitişik çeşmeler, namazgah çeşmeleri ve meydan

çeşmeleri olarak sınıflandırılmıştır (Yavaş, 2001). Çeşmeler medreselerde, saray, çarşı, pazar, han ve hamamlarda en uygun yerlere konumlandırılmıştır (Pilehvarian, 2002). Çeşmeler hayrı yaptıran kişinin adıyla, mahalle, cami, mescit, sokak, çarşı vb isimlerden esinlenerek adlarını almıştır. 18. yy'den sonra Osmanlı döneminde çeşmeler sadece halkın su ihtiyacının karşılanması ile kalmamış değişim yaşayarak dönemin tarzını almıştır. Meydanlarda, camilerde, kervansaray, kale, hamam ve evlerin avlularında süslü mimari ve sanat unsuru da taşıyarak işlevselliğinin yanı sıra görsellik de ön plana çıkmıştır. Osmanlı dönemi ve sonrasındaki dönem çeşmelerinin üzerinde çeşmenin kimliğini anlatan musluk taşı ya da kitabe adı verilen bu mimarinin türünü, yaptırılış nedenini, yapım ve onarım sürecinde emeği geçen kişilerin isimleri ve İslam inancına göre saygı "Ruhuna Fatiha" yazısı yer alır (Kaştan, 2017). Mermer, taş, tuğla, tahta, seramik gibi malzemelerin üzeri oyularak ya da kabartma yöntemi kullanılarak yazı oluşturulur (Özkurt & Tüfekçioğlu, 2009). Osmanlı padişahlarının eşleri çeşme yaptırabilmek için yarıştıkları, oğulları padişah olan saray kadınlarının güçlerini göstermek için çeşmeler yaptırdıkları vurgulanmaktadır. Çeşme ya da sebillerin başında kitabeler ve kitabelerde din ve temizlik ile ilgili bilgiler ve sultan olan oğullarına övgüler yazılırdı. Ayrıca kitabelerde çeşmenin yaptırılma amacı bulunur, su olmayan mahallelerde susuzluğun giderilme hayrı ve ölen kişilerin ruhları için yapıldığı da bilinirdi (Aynur, 2005).

3. Tekirdağ'ın Tarihçesi ve Coğrafi Konumu

Türkiye'nin en önemli turizm ve sanayi kentleri arasında bulunan Tekirdağ Marmara Denizinin kuzey-batı kıyısında Trakya topraklarında yer almaktadır. Coğrafi konumu nedeniyle stratejik önem taşıyan bir geçit bölgesidir ve Türkiye'nin en kalabalık yirmi üçüncü şehridir.

Fotoğraf 2: Tekirdağ'ın Haritadaki Konumu

<https://www.lafsozluk.com/2012/01/tekirdag-ilinin-turkiye-haritasindaki.html>

Tekirdağ şehrinin kuruluş tarihinin M.Ö.6 binlere kadar inmekle olduğu bilinmektedir. Tekirdağ birçok medeniyete ev sahipliği yapmış, farklı isimler almış ve verimli toprakları nedeniyle de gelen kültürlerin gözde yeri olmuştur. İlk bilinen adı Bisanthe olan daha sonrasında Romalılar tarafından Rodosto adı verilen Osmanlıların fethettikleri dönemde de Rodosçuk ve Tekfurdağı adını almış Anadolu ve Balkanlar arasındaki coğrafi konumuyla ve yüzyılların deneyimi ile birlikte kuşaktan kuşağa kültürü aktarılmış, İslamiyet, Orta Asya ve Balkan kültürü ile de şekillenmiştir. Tekirdağ tarihi birçok medeniyete ev sahipliği yapmasına rağmen

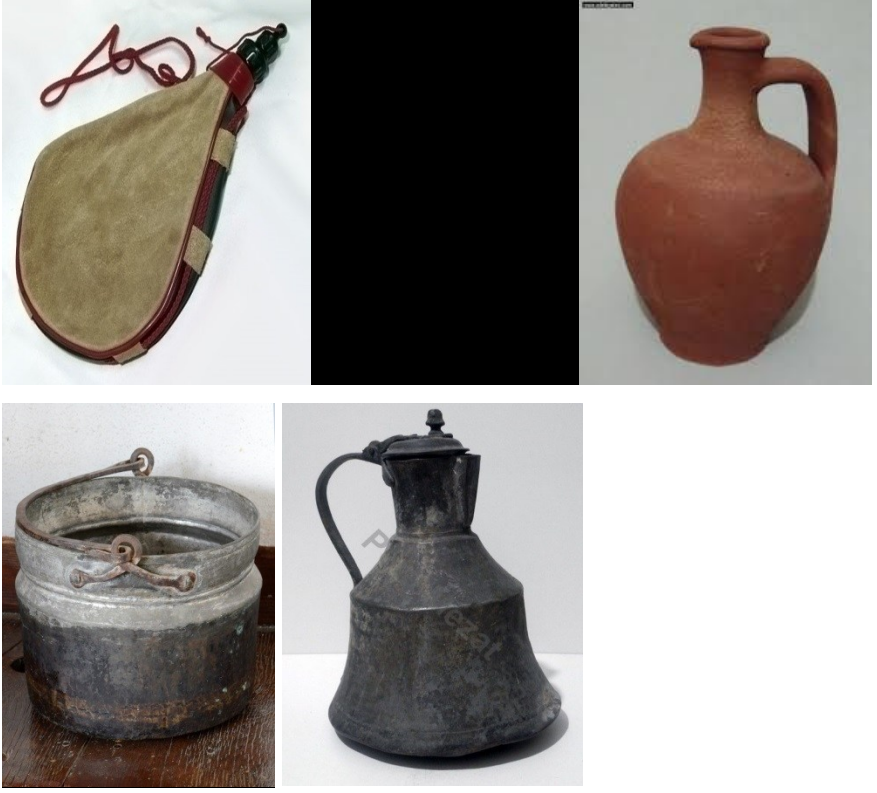
1357 yılından önce ve Bizans dönemi kültür ve medeniyet izlerine rastlamak zordur. Buradan da Türklerin kendi kültür ve geleneklere sıkı sıkıya bağlı kaldıklarını göstermekteyiz (Yalçın & Arık, 2017).

4. Tekirdağ ve Geleneksel Çeşme Kültürü

MacCannell'e (1999) göre bireylerin modern yaşamın kendilerini hayal kırıklığına uğrattığını ve başka bir yaşam arayışında seyahat etmeye yöneldiklerini ifade etmektedir. Modern dönemin özelliği olarak birey önceleri sahip olduğu değerlere bağlılığını kaybetmekte diğer yönden farklı kültürlerin insan yaşamlarına ilgi duymaktadırlar. Modernleşme ve akabinde kentleşmenin beraberinde getirdiği kimlik, yapaylık, duygusallığın azalışı ve farklılıklarının yerini homojenleşmenin alışması ile insanların yaşadıkları yabancılaşma ve kimlik bunalımından kaçış için öz değerlere ve otantik olana ulaşma isteği, modern turizmin en belirgin istek uyarıcı faktörlerinden biri olmaktadır (Şahin vd. 2003:aktaran: Kaygalak vd. 2013). Bu isteklerinde turistler, sürekli gerçek ve otantik kültüre girme ve günlük yaşamı gerçekte yaşandığı gibi görme arayışındadırlar (Kaygalak vd., 2013)

Farklı kültür ve medeniyetlere ev sahipliği yapmış olan Anadolu coğrafyasında suyun akmadığı dönemlerde çeşmelerden su taşınması ve evlerde saklanması için o toplumun yaşam biçimi ve geleneklerine uygun olarak su ve saklama kapları üretilmiştir. O dönemlerde çeşme başlarına gelen kız ve kadınlar kendi yörelerine ait olan halk kıyafetlerini giyer ve o yörenin su taşıma kapları olan

testi, bakraç ve gğmlerini alarak evlerine su taşırlardı. Özellikle 1972 yılına kadar olan sürede (ki bu sreden sonra içme suyu alt yapısı Trakya bölgesi kırsalına ulaştırılmaya başlanmıştır) testi, Tekirdağ yöresi kırsal kesiminde yöresel ağızla yine topraktan yapılmış testinin daha küçük hacimlisi olan penter gibi kaplar kadın ve kızların başlıca içme suyu taşıma araçlarıdır. Bazı yazarlar tarafından farklı (akar, 2019) hayvan derilerinden kıbralar kullanıldığı vurgulanır. Daha sonraları ise toplumsal gelişmeye bağlı olarak da bakır bakralar, bronz, gümüş, cam gibi malzemeler kullanılarak su taşıma kapları üretilmiştir (Sevim, 2019). Günümüzde ise bu geleneklerin, teknolojinin getirmiş olduğu yenilikler ve değişimlerle birlikte su kaplarının da farklılaştığı görülür.

Fotoğraf 1: *Türk toplumlarında kullanılan su taşıma kapları*

Turistik talep otantiklik arayışıyla toplumların geçmiş yaşamlarını aradıkları gibi onların yaşam tarzlarını da öğrenmeye ilgi göstermektedirler. Trakya bölgesinin kendine özgü karakteristik özelliklerinin kaynağı yaygın doğal alanlarda biçimlenen kırsal ve köy yaşamıyla özgün bir zenginliktir. Çeşmeler doğal dokusu ile yerleşim alanının kültürel karakterinin doğayla bütünleşmiş olarak bütün bir çevresiyle otantik yaşam kültürünün hayat bulduğu somut fiziksel alanlardır. İç turizm için halen bir hareketliliğin hıdrellez ve bazı etkinlikler için çekim noktası iken kırsal alanların

insansızlaşması ve yaşam tarzının değişmesiyle unutulmaktadır. Günümüzde olduğu gibi toplumların şehirlerde yaygın olarak yaşamaya başlamadan önce kendine özgü olan yaşam biçimleri giderek yok olmaktadır. Türkiye’de Tekirdağ yöresi de özellikle son 20 yılda kırsal alanın çeşitli nedenlerle adeta boşaltılması kırsaldaki sosyolojik yaşamın kültürel zenginliğinin de kaybolmasına yol açmıştır. Genel olarak kırsal yaşam zorlukları ile birlikte doğal alanların ve yaşantısının sakinliği ki günümüzde birçok kırsal ya da küçük kasabalar sakin şehirler olarak turizm talebini çeken yerler durumuna dönüşmektedir. Bu bölgelerdeki yaşamın sakinliği, zengin ve verimli toprakları, içten insan ilişkileri, modernleşmenin etkisiyle gelenekselliğini kaybetmiş yerlere göre doğallığını ve otantikliğini korudukları müddetçe turist talep için gözde destinasyonlar olabilmektedir. Eko turizm gibi turizm türleri bu bölgelerde geliştiği için eko turistlerin aradığı yerler durumundadırlar.

Çeşmeler sadece somut kültürel öge olmayıp özellikle iç turizm için birer dinlenme, topluca etkinlik yapma gibi çok amaçlı rekreasyon alanlarıdır. Zoğal ve Emekli (2017) deniz, kum, güneş talepli turizm anlayışından farklı olarak kitleler kırsal alanlardaki sakinliği ve huzuru yaşayabilmek adına farklı alternatif arayışlar içine girmekte, yeni kültürler ve yerler tanıyarak deneyim elde etmek istemektedirler (Zoğal ve Emekli, 2017) şeklinde talep değişimine vurgu yapmaktadır. Kırsal alanlarda ekonomik aktiviteler, toplumsal

ve kültürel gelişmeler ve yaşamlar büyük ölçüde bulundukları ortama ve kaynaklara göre şekillenmektedir. Günümüzdeki turizm ve turist çeşitliliği incelendiğinde seyahat etmiş olduğu ülkenin ya da bölgenin kültürüyle, yiyeceği içeceğiyle, el sanatıyla, gelenekleriyle bütünleşmeyi isteyen bir yapıdadır. Bundan dolayı da ülkeler turizm çeşitliliğinde kültürel ve yöresel değerleri öncelikli hale getirip diğer bölgelerden farklı olma alternatifleri aramaktadırlar (Yüncü, 2010).

Tekiradağ Balkanlardan Türkiye'ye gelen göçlerle birlikte Anadolu'dan Avrupa'ya geçiş yolunda bulunan tüm Trakyanın gelenek ve göreneklerini içine almış muhacirler, arnavut ve yörüklerin kültürleriyle de zenginleşmiştir. Tekirdağ somut olmayan kültürel çekicilikleri arasında gastronomisi, el dokumaları, yöresel ve halk kültürü unsurları açısından birçok çeşitliliğe sahiptir. Özellikle köy kırsallarında yerel halkı tarım ve hayvancılıkla uğraşan en az nüfusa sahip (Taş, 2016) halkın cami, köy kahvesi, değirmen, sakana, meralık, süthane, misafirhane ve çeşmeler gibi ortak kullanım alanları ve bu alanlarda oluşan kültürel çekicilikleri bulunmaktadır. Bu çekicilikler arasında Tekirdağ'ın merkezine ve ilçelerine ait yöresel mimarisi ve halk kültürü arasında köy halkının bir araya geldiği ortak kullanım alanlardan çeşmeler gelmektedir. Çeşmeler bulundukları yörenin tanıklığını yapan, sosyal hayatın oluşturulması ve yaşatılmasını sağlayan, köy meydanlarının süsü olmuştur (Acar, 2018). Suyun evlere taşınmadığı eski dönemlerde

varsa bahçedeki çeşmelerden, yoksa köy ya da mahalledeki çeşmelerden genellikle kadınlar ya da genç kızlar tarafından toprak testi, bakraç, güğüm yardımıyla hayvanlara yüklenerek ya da omuzlarda su taşıma ağaçları yardımı ile evlere su taşınırdı (Çakar, 2019).

Fotoğraf 2: Tekirdağ çeşmeleri taşıma kapları

İnsanların yaşayış biçimleri aslında onların gelenek göreneklerini içermektedir. Tekirdağ köy ve kasabalarında bulunan çeşmelerin başında bu farklı adetler ve geleneklerin yaşatılmış

olduğunu görmekteyiz. eşme başları özellikle kadın ve kızların sosyalleşme ve paylaşımında bulunma alanları olarak görülürdü. Kadınlar evleri için gerekli içme ve temizlik suyunu köy çeşmesinden temin ederken diğer taraftan da köy cemaati hakkında son havadisleri alır yeri geldiğinde de tatlı dedikodular yaparlardı. Burada güvendikleri komşuları ile dertleşir, üzüntü ve sevinçlerini paylaşırlardı.

Fotoğraf 3: eşme başı tanışma adeti

Çeşmeler toplumsal yaşamda evlilik öncesi gençlerin sosyal ortamları olarak da algılanmalıdır. Örneğin aşağıdaki paragraf bu durumu aşağıdaki gibi özetlemektedir:

*Genç kızlar çeşme başlarında görücüye çıkar yavuklularına mektup ya da mendil bırakırlardı. Yine çeşme başına kızlar yağ tenekelerine biber ekip getirirlerdi. Bu biberi olabildiğince en acı olanından ekerlerdi. Hangi oğlan kızı beğenirse onun acı biberini zorla da olsa yer, oğlan yandıkça çeşmeden su içmeye kalktığında kız oğlana “**Senin daha vaktin var, var git başka zaman gel**” der eğer erken çeşmeden yine su içmeye yanaşırsa de şaka yollu “**Elini çabuk tutmazsan, başkasına varırım.**” diye de söylerdi. Eğer ki oğlan acıdan ölse de yüzü gözü kızarsa da çeşmenin başında suyu içmezse kız onun ciddi olduğunu anlardı. Oğlanın kızda gönlü var ama düğün yapacak ekonomik olarak da durumu yoksa yine çeşme başında kıza maniyle şakayla karışık bir mesaj verirdi. “**El edersem gel Göz edersem yola gel. Bende gönlün var ise al bohçanı bize gel**” der ve kıza kaçmayı teklif ederlerdi.*

<https://www.trakyaagezi.com/trakya-dugunu/>

Türk kültürünün en eski geleneklerinden biri düğünlerdir. Tekirdağ’da köy ve ilçelerinde gelin düğünün bir gece öncesinde kına adeti olmaktadır. Bu adete kına gecesi ya da (ana kınası) denilmektedir. Kına seçilmiş ya da kurban edilecek kişilere

kutsallığına ve dokunulmazlıklarına olan inancın simgesi olarak yakılan bir inanıştır. Kına yakılırken gelinin ve güveyin (damat) avuçlarının içine konulan para kısmet ömürleri boyunca kötülüklerin tılsımı ve nazardan korunmaları içindir. Kına geceleri Tekirdağ'da genellikle Cuma gecesı kız evinde toplanılarak şenlik şeklinde çalgılı türkölü geçer. Gecenin son saatinde gelinin eline para konulur ve gelinin yengesi kınayı yakar. Gelinin yakın arkadaşları sabaha kadar uyumazlar sabaha kadar eğlenirler. Sabahın ilk ışıklarıyla birlikte çalgılar alınarak köy çeşmesinin başına gidilir. Gelinin annesi ve babası genç kızlara gelinin kınasını yıkatırlar. Gelinin avuç içinden çıkan bereket parasının bir kısmı kınayı yıkayan arkadaşlarına bir kısmı gelinin çeyiz sandığına, bir kısmı da damadın cebine kısmet açılması için ve uzunca yıllar sürmesi için bırakılır (Artun , 1998).

Fotoğraf 4: Tekirdağ Çeşme başı kına yıkama adeti

Unesco'nun somut olmayan kültürel miraslarından olan yine köy geleneklerinden biri olan Hıdırellez kutlamalarıdır. Türk kültürünün bir parçası olan Hıdırellez doğuda İran ve çeşitli coğrafyalarda kutlanılan bir bayram olarak mayıs ayının ilk haftasında ve iklimin elvermediği durumda diğer zamanlarda mutlaka kutlanılan geniş bir halk etkinliği olarak yer tutar. Hıdırellezin Hızır ile İlyas'ın buluşmalarının çeşme başında olduğuna atfen (Bulut vd., 2018) çeşmeler kültürel anlamda büyük etkinliklerin ortam sağladığı mekanlar olmaktadır. Tekirdağ'da Hıdırellez yerleri köylerde, şehir ve kasabalarda suyun olduğu ağaçlık ve yeşilliklerin olduğu mesire alanlarında şenlik şeklinde kutlanır (Teke, 2016). Büyük törenler ve çok çeşitli halk etkinlikleri iç turizm için farklı köylerde yaşayan insanların diğer köylere ya da ilçelerdeki hıdırellez etkinliklerine gitmesi o dönemler için günöbirlik yapılan çok geniş katılımlı etkinliklerden biri olarak kabul edilmelidir. Geleneksel yağlı güreşlerin de başka bir çekicilik olarak o günlerde yapılması etkinliğin büyüklüğünü ve çeşitliliğini göstermektedir. Mesire alanları olarak özellikle çeşme alanları ya da yakınları kullanılmaktadır.

Fotoğraf 5: Tekirdağ Hıdırellez şenlikleri

<https://www.cekulvakfi.org.tr/haber/doganin-uyanisi-hidirellez>

Fiziksel özelliğinin yanında toplumsal yaşamın ritüellerinin şahitleri olan çeşmeler, kültürel karakter ve doğal dokusu bütünlüğü ile deneyim turizminin geçmiş yıllardaki Türkiye içinde iç turizm tarafından uygulanışının kısmi örnekleri olarak görülmelidir. Öyle ki zengin bir hıdırellez içeriği buralarda uygulanmıştır. Uca (2007)’nın aktardığına göre büyük bir şenlik mesire alanına gelenler için yerleşmeleri sağlandıktan sonra ‘‘Martafal’’ niyet çekme adeti ve bereket duasının okunması gibi dini ritüeller sonrası şenlik başlamaktadır. Tekirdağ’daki ve tüm Trakya bölgesi için hıdırellezin büyük bir sosyal kaynaşma ve paylaşma özellikleri taşıdığı görülür. Aynı zamanda piknik yapılarak her bir aile kendi yiyeceğini ve içeceğini yakınlarındaki ailelerle de paylaşma zengin bir beslenme ve menü ortamı oluşturduğu tahmin edilebilir. Her bölge kendi oyun havaları ile oynarken çeşitli oyun havaları olmak üzere Tekirdağ yöresi oyunları ayrı bir coşku vermektedir. Ayrıca yaşı ileri olanlar gün boyunca birbirleri ile sohbet ederken çocukların ve yetişkinlerin yöreye özgü oyunlarla hoşça zaman geçirdikleri görülür. Uca (2007)

e göre yerel oyunlardan mendil kapmaca, istop, ip atlama gibi spor oyunları (Uca, 2017) gibi oynanan oyunlar bunlardan sadece bazılarıdır.

Sonuç

Turizm talebinin değişen güdüsü kültürel değerlerin önemini birkez daha ortaya koymaktadır ve turistik talep günümüzün modernite ya da gelişmişlik olarak yönlendiği kentler ve metropollerde ya da birçok destinasyonda bulunmayan otantikliğe yönelmektedir. Kırsal alanlar ve köyler doğal doku ve toplumsal yaşamın tarihsel süreçte biriktirdiği özgün karakteristik özellikteki somut varlıklara sahip bulunmaktadır. Çeşmeler de bir yaşam kaynağı olarak fiziksel bir özelliğinin yanında köy yaşamında geçmişin yaşamının sosyolojik özelliklerini yansıtan sessiz tanıklarıdır. Bulundukları yerin özellikleri ve sosyal karakteri ile doğal ortamın kendine sunduğu bir ortam olarak çeşitli etkinlik ve ritüeller olarak bir hafıza merkezleridir. Yaratıcılık ve beklenti üzerine pazarlama çabalarına odaklanan turizm endüstrisi için çeşmeler yaşam alanının kültürel ve doğal dokusu bütünü içinde yaratıcılık ölçüsünde bir turistik ürün potansiyeli sunarken somut ve somut olmayan kültürel mirasın Türkiye örneği için bilinçli ya da bilinçsizce yapılan politikalardan kurtularak kırsal alanların tüm dokusuyla korunmasının da gerekli olduğunu gösterir. İhmal edilmiş iç turizm için belki de sermayenin ihmal edilmesini arzuladığı Trakya bölgesi kırsal ve köy alanları gibi çeşmeleri de sessiz kalan

kültürel ve sosyolojik yapının yok oluşuna sessiz akıttığı gözyaşları ile tanık olmaktadır adeta. Özellikle dış turizmden daha çok iç turizmin elzem olduğu günümüz Türkiye'sinde Tekirdağ yöresinin kültürel değerlerinin kültürel miras durumuna kalmadan yaşatılabilecek sürdürülebilir önlemlerine gereksinim vardır. Çünkü geçmişinden kopuk modernitenin yalnızlığın mutsuzluğunu şiddetlendirmesi kaçınılmazdır. Bu nedenle her bir unsurun turizmin gelir getirici etkisi yönünden değil toplumun geçmişi ile bağının koparılmaması kısacası kültürün yaşatılması bakımından önemlidir.

Kaynakça

Acar, T. (2018). Uşak Merkez Köylerinde Yer Alan Çeşmelerin Tipolojisi Üzerine Bir Değer. *Sanat Tarihi Dergisi*, 163-181.

Altıntaş, Hakan (2004). “Ortak Malların Trajedisi: Karadeniz ve Hazar Denizlerindeki Kirlilik”, içinde M.C. Marin ve U. Yıldırım (eds) *Çevre Sorunlarına Çağdaş Yaklaşımlar: Ekolojik, Ekonomik, Politik ve Yönetmel Perspektifler*. 205- 248.

Altıntaş, Hakan (2013), “Türk Siyasal Sisteminde Siyasal Partiler ve Kentleşmenin Kutuplaşma Sürecine Etkileri”. *Akdeniz İİBF Dergisi*. 3 (5).1-31.

Altıntaş, Hakan (2003), Yerel Yönetimlerin Modernizasyon Süreci ve Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 12 (1), 6-22.

Artun, E. (1998). Tekirdağ Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri- Doğum Evlenme Ölüm. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 9(10), 85-107.

Ateş, A., Güçlütürk Baran, G., Çetin, İ. (2023). Yaşayan İnsan Hazinesi: Dericilik ve Keçecilik El Sanatındaki Hünerli Ellerin Yaşadığı Sağlık Sorunları V. *Uluslararası Turizm Ve Kültürel Miras Kongresi Bildiri Kitabı* 08-12 Kasım, Marmaris.

Aynur, H. (2005). İstanbul'dan Kadınların Yaptırdığı Çeşmelerden Seçmeler. *Kadın ve Su*, s. 1-83.

Bataille, P., Gagnon, F., & Smith, W. E. (1983). Upgrading leather and felt scrap into proteins. *Journal of the American Leather Chemists Association*, 78(11), 328-337.

Bulut, M., Karacagil, Z., & Çataloğlu, S. (2018). Dünden Bugüne Hıdırellez Pratikler. T. K. Müdürlüğü (Dü.), 9. *Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Gelenek Görenek ve İnançlar içinde* (s. 79-92). Ankara: Duman Ofset Matbaacılık.

Büyükkol, S. (2017). Çeşme Kültürünün Türk Resmine Yansımaları. *İdil Dergisi*, 6(39), 3245-3256.

Çakar, D. (2019). *Muğla İli Türk Dönemi Çeşmeleri Yüksek Lisan Tezi*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kaştan, Y. (2017). Tarih Metodolojisinde Labratuar Yöntemi ve Safranbolu Örneği. *Osmanlı Medeniyeti Araştırma Dergisi*, 3(5), 72-88.

Kaygalak, S., Usta, Ö., & Günlü, E. (2013). Mardin’de Turizm Gelişimi İle Otantik Olgusu Arasındaki İlişkinin Sosyolojik Açıdan Değerlendirilmesi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 24(2), 237-249.

Kuşçuoğlu, G. Ö., & Taş, M. (2017). Sürdürülebilir Kültürel Miras Yönetimi. *Yalvaç Akademi Dergisi*, 2(1), 58-67.

MacCannell, D. (1999). *The Tourist a New Theory of The Leisure Class*. California: University of California Press.

Mehmet C. Marın ve H Altıntaş (2004). “Konut Yer Seçimi-Ulaşım Etkileşim Teorileri: Kritik Bir Literatür İncelenmesi”, *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi* 19 (1),73-88.

Nureski, D. (2016). Osmanlı'dan Günümüze Makedonya'daki Türk Kültürü ve Makedonya'nın Türk Kültür Tarihindeki Yeri ve Önemi. *Avrasya Etüdleri*, 50(2), 751-388.

Özdemir, E., & Kaya, L. G. (2020). Yerel Mimarlık Olarak Safranbolu Köy Çeşmeleri. *Sanat Tarihi Dergisi*, 29(1), 97-131.

Özer, S. (2009). Geçmişten Günümüze Kent Çevre İlişkisi İçinde Çeşmeler. *Sanat Dergisi*, 129-135.

Özkurt, K., & Tüfekçioğlu, A. (2009). Türk İslam Sanatında Kitabeler. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 7(14), 275-295.

Pilehvarian, N. K. (2002). *Osmanlı Çeşme Mimarisi* (Cilt 12). Ankara: Türkler Ansiklopedisi.

Sevim, C. (2019). Geleneksel Çömlekçilikte Su Kapları ve Anadolu, Hindistan, İspanya Örnekleri. *Anadolu Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 9, 180-196.

Shea, E. L. (2020). Felt, Leather, Silk, and Gold: On the Origins of Mongol Court Dress. In *Mongol Court Dress, Identity Formation, and Global Exchange* (s. 7-40).

Tali, Ş. (2010). İstanbul Su Mimarisinde Fatih Sebillerinin Yeri ve Önemi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(10), 558-572.

Taş, B. (2016). *Ankara'da Türkiye'de Coğrafi Bakış Açısıyla Köy Kavramı*, (293-302).

Teke, S. G. (2016). Değişen Kültürel Mekanlar Dönüşen Gelenekler: Ankara'da Hıdırellez Kutlamaları ve Hamamönü Hıdırellez Şenlikleri. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 44-59.

Uca, A. (2007). Türk Toplumunda Hıdırellez. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*(34), 113-138.

Yalçın, S., & Arık, S. (2017). Bereket Kavramının Trakya Bölgesi Dügün Törenleri Geleneği İle İlişkilendirilmesi. *Akademik Sanat*, 73-88.

Yavaş, D. (2001). Bursa 'da Kitabeli Osmanlı Çeşmeleri. *U.Ü.Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 25-41.

Yüncü, H. R. (2010). *Sürdürülebilir Turizm Açısından Gastronomi Turizmi ve Perşembe Yaylası*, 11, s. 27-34. Ankara.

Zoğal, V., & Emekli, G. (2017). Yaratıcı Turizme Kavramsal ve Coğrafi Bir Yaklaşım. *Ege Coğrafya Dergisi*, 26(1), 21-34.

